בעזה"י

ספר

מופת הדור

והוא

תולדות רבנו יחזקאל הלוי לנדא ז"ל

בעל "הנודע ביהודא" "והצל"ח"

קורותיו, פעולותיו לטובת עמו, דתו, וארצו, הילוכו ודרכו בקדושה, תכונת נפשו והלך רוחו.

וגם

תולדות וקורות צאצאיו בניו וחתניו הרבנים הגאונים המפורסמים ז"ל.

ממני

יקותיאל ארי' קאמעלהאר

בעיר רישא.

בעהמ"ס "בקר יזרח" והעורך מאסף תלמודי "אהל מועד" וכעת עורך "הבונה".

נדפס בדפוס המשובח של קאהן עט פריעד. מונקאטש.

שנת בא עת קץ לפ"ק.

בעזה"י

ספר

מופת הדור

והוא

תולדות רבנו יחזקאל הלוי לנדא ז"ל

בעל "הנודע ביהודא" "והצל"ח"

קורותיו, פעולותיו לטובת עמו, דתו וארצו, הילוכו ודרכו בקדושה, תכונת נפשו והלך רוחו.

וגם

תולדות וקורות צאצאיו בניו וחתניו הרבנים הגאונים המפורסמים ז"ל.

ממני
יקותיאל ארי' קאמעלהאר
בעיר רישא.
בעהמ"ס "בקר יזרח" והעורך מאסף תלמודי "אהל מועד" וכעת עורך "הבונה".

נדפס בדפוס המשובח של קאהן עט פריעד, מונקאטש.
שנת בא עת קץ לפ"ק.

בחוברת מיוחדה או בתוצאה שני' איה"ש] אך את זאת אוכל להגיד כי לא עשיתי מלאכתי ברמי' וכל חפצי בה אך להרבות בכבוד רבנו להודיע לבני אדם גבורותיו ונפלאותיו אשר עשה לטובת עמו. דתו' וארצו' ואם חפצי בידי הצליח' הגידו אתם. ומשפט מלאכתי מלפניכם יודעי בינה לעתים יצא' עיניכם תחזינה משרים:

המחבר.

מופת הדור

פרק א

רבינו יחזקאל הלוי לנדא, מאור הגולה, המאיר עיני חכמים בהלכה, אשר בו יברך ישראל, נולד בשנת ה' אלפים תעיד ליצירה, בחודש מרחשון בשמונה עשר יום בו, בק' אפטא, להוריו האפרתים המפורסמים בגדולתם, בצדקתם, בנועם. אביו הרב הגדול הקצין מוה"ר יהודא הלוי לנדא, (א) בן האלוף המרומם פרנס ומנהיג מ"ה צבי הירש סג"ל לנדא, (אשר בשם ר' הירש ויטיש יכונה ע"ש אמו המפורסמת מ' וויטיש בת הגאון מהר"י חריף) בהגאון מה"ו יחזקאל סג"ל לנדא אלוף וריין באפטא חתן הגאון מו"ה יצחק חריף אבד"ק אפטא והגליל ואח"כ בקראקא. הרב ר' הירש וויטיש הי' חתן הגאון מ"ה אליעזר בהגאון רשכבה"ג רבנו ר' העשיל — אמו האשה החסודה המפורסמת מרת חיה (ב) בת הגאון המפורסים חסיד ועניו הקדוש שכל ימיו ישב בתענית מ"ה אליעזר אב"ד ור"מ בק' דובנא רבתי (ובסוף ימיו אוה למושב לו בעיר בראדי בתוך ד"א של הלכה) בן הגאון מו"ה בעריש מקראקא פרנס ומנהיג דארבע ארצות בן רבינו רשכבה"ג רבנו רבי העשיל הנ"ל, (ג) האבד"ק קראקא הנודע למשגב ע"פ תבל. ויצא חוטר

מגזע

(א) הוא הי' פרנס ומנהיג דארבע ארצות וחתום בוועד ריצוואל יהודא בהמנוח ה"ה מ"ה צבי הירש סג"ל לנדא זצ"ל" ובשו"ת נוב"י מה"ק שאה"ע סי' פ"ז כי נהירנא כד הוינא טליא כבר תשע או כבר עשר ראיתי אצל א"א הרב ז"ל פונקסאות של הגליל קראקא וראיתי פונקסאות משנים קדמוניות היו חתומים בו גאוני עולם זקיני הגאון רשכבה"ג מוהר"ר העשיל זצ"ל ואחריו דודי זקיני הגאון המפורסים מהר"ל כו'. הרב מו"ה יהודא נפטר בשנת תל"ח י"ג כסלו ולזכרון נשמתו נדב בנו הג"מ יחזקאל (הנוב"י והצל"ח) כפורת של משי מרוקם זהב וכסף, מוזכר בפונקס אפטא משנת תס"ט עד שנת תל"ח, והרוצה לעמוד על כל פרט מענפי היחס למשפחת לאנדא יראה בס' "דעת קדושים" לד קי"א וקונטרס מטה לוי הנספח לס' "עין הבדולח, ודגן שמים" לידידי הרב הגאון מ"ה רבי יחזקאל מיכלזאהן שליט"א האבד"ק פלונסק ובפתיחתו לס' "שירת ישראל" ובסוף ספר "מעלות היוחסין" ויבוא למאוויו. אביו הרב הירש וויטיש הי' מחותנו של רבינו החכם צבי כי בתו של הח"צ היתה נשואה לבן בנו של הרצ"ה וויטיש (פתיחה לס' שירת ישראל) וראה בתולדות רבינו הספר יהושע להגאון מ"ה יוסף לעווינשטיין שליט"א האב"ד דק' סעראצק "בהפלס" חוברת ראשונה לשנה השלישית מאורע שהי' להח"צ והי' מתגורר בבית מחותנו הרצ"ה הנ"ל:

(ב) כתוב בפנקס הח"ק דק' אפטא שביום י"ג כסלו שנפטר בו בעלה קנתה הגבירה היא מקום קבורתה בביה"ח דשם אצל בעלה הרב המנוח לאחוזת קבר לעת פקודתה. ונתנה פרוכת של משי טווי בזהב לביהכ"נ להשתמש בו בכל יו"ט. וגם אם תסע הגי' לאה"ק המתנה הזאת נתונה לביהכ"נ ואח"כ נפטרה באפטא בשנת ת"ק (דעת קדושים):

(ג) כאשר ערכתי בפנים יחוסו של רבינו הנוב"י לזקנו הגאון רבי ר' העשיל מצד אביו ומצד אמו כן העליתי בשקידה מפי ספרים וסופרים ועי' בקונטרס מטה לוי הנ"ל הערה כי מ"מ יש בשם הדע"ק והר"י כ"ץ ומ"מ בזה הוא הישר וברור: רבינו הנוב"י מזכיר את זקינו רבי

מופת הדור

מגזע ישי (ד) נצר משרשיו פרח. נטע שעשועים, אשר כל רואיו הכירו כי לא יארכו הימים וייף בגדלו את כרם בית ישראל. רך ויחיד הי׳ לאביו ולאמו (ה) ונפשם קשורה בנפשו. אמנם לאשר הכירוהו כי זרע ברך הנהו, ויתר מרעיו הוא במעלה על כל בני גילו, לכן אף כי אהבוהו הוריו הפרתמים ושרי המדינה אהבה בתענוגים. העתיקוהו מבית תענוגיו לבית הספר, והושיבוהו על ברכי תלמידי חכמים, והעמיסו עליו עול תורה, לא הניחוהו אביו ללכת אחרי הבחורים לרעות בגנים ולטייל בטיולי בטלה, ויניקהו דבש מתורת ד׳ תמימה, ומנחל עדני׳ השקהו לרוי׳, ובהיות כבר חד סרי כבר הי׳ שלם בלימודים והצטיין בהם באופן מאוד נעלה. בחר למענו רב גדול להורות לו בים התלמוד דרך ובמימי הדעת נתיבות החכמה, את הרב החריף ושנון מאוד (ו) מ״ה יצחק אייזיק סג״ל מלארמור ולמד אצלו עד היותו בר תליסר, ובמעט שנותיו הרבה מקנתו וכבר הי׳ בקי בחדרי תורה כאחד מגדולי המורים. נפלאות יסופר עליו מעוצם שקידתו ובקיאותו עד להפליא, ובשכלו הישר סקר הכל בסקירה אחת, והוציא תעלומה מזוקק שבעתים. ותעש תבונתו פרי הילולים, הבשילו אשכלותיו, כתלמוד ותיק ששימש כל צרכו, ומעת ההוא לא הי׳ לו רב ומורה, כי כבר הי׳ מלא וגדוש, קנקן חדש מלא ישן, חכמתו הרבה והנפלאה שהקרה מפלני תבונות עלם צעיר ורך כמוהו ברחובות נתנה קולה, ויצא שמו לתהלה. אז בעודו י״ד בשחר טל ילדותו עודנו מתגדל על ברכי אביו הציגוהו אביו לפני הגאון המפורסים מ״ה משה יעקב זצללה״ה אב״ד ור״מ דק׳ אפטא (ז) ופלפל עמו בסוגיות חמורות בסדר קדשים ומעני׳ לענין באו אל שמעתתא דשלמי חגיגה וכל דבריו אשר חידש אז בסוגיא זו השייכים למסכת פסחים הכניסם רבינו בתוך ספרו הצל״ח (פסחים דף ע׳ ע״ב) לעת זקנתו, אחרי אשר גם אז בימי ילדותו מדעת זקנים הי׳ בו. כה עלה מעלה מעלה וגדל בשם טוב. כל עין רואהו העידה כי חונן מאת ד׳ בכשרונות היותר נעלם, בינה יתירה נודעת לו חכמתו האירה פניו, נידולו נאוה בקודש, במראה, בנוי בכח:

בשנת תצ״ב בהיותו בן שמנה עשרה השיאוהו הוריו אשה אשר הוכח לו מד׳ אשה מושכלת עזר מקודש מרת ליבא, בת הרב הגביר נדיב ושוע בר אבהן ובר אוריין מ״ה יעקבקא מדובנא

כי העתיק בנוב״י קמא אה״ע סי׳ פ״ז, והם נסי׳ ע״ב בתחילת היתר הב׳ ד״ה אפי׳, והצל״ח ברכות מ״ח ע״א שהם ודאי כו׳, והם דכ״א ע״א ג״כ אי הדורין כו׳:

(ד) בנוב״י מה״ת חיו״ד סי׳ ר״א ז״ל „ויען שאני מגזע רש״י״ יגעתי ליישב דברי רש״י על נכון ויחוס רש״י נודע שהי׳ עד דוד המע״ה:

(ה) כ״כ בנו הג׳ מוהר״י „בדברי ידידות״ אבל בשו״ת נוב״י מה״ק חאה״ע סי׳ כ״ד מזכיר את אחיו הגדול הג׳ מ׳ יוסף שהי׳ חתן הרב מאוסטרהא והי׳ אבד״ק קלומנטוב, וגם בדעת קדושים לא הזכירו בין בני הרב מ״ה יהודא לנדא, ובקונטרס מעה לוי מזכירו:

(ו) כה יתארוהו רבנו בהקדמתו לנוב״י קמא, ואם רבינו נתן לו שבח הזה בל״ש הי׳ גאון קוע״ה ולאוי לכותבי הדורות לגלות מי הי׳ הרב הזה?

(ז) הוא הי׳ מקודם אבד״ק ליסקא ואח״כ בא לשכון כבוד להיות אבד״ק אפטא ונפטר שם, יש לו הסכמה בס׳ אבן העוזר, וע״ס אסיפת יהודא, וע״ס גאון צבי יבמות, וע״ס גאוני בתראי, וע״ס יזמרך כבוד, וע״ס מסגרת השולחן, וע״ס תבנית אות יוסף, ויש לו תשובה בס׳ בית אברהם לר׳ אברהם הכהן מזאמושטש, בהרב מ״ה מרדכי יאלים מקראקא, ובנו הוא הגאון מ״ה גבריאל האבד״ק לעבורטוב, ברעסלא, כמ״ש בהסכמתו ע״ס סייעתא דשמיא ומביאו הנוב״ב [ובפתח השער לס׳ עבודת עבודה להג״מ שלמה קלוגער זצ״ל בדבר הר׳ יצחק אייזיק מלעבארטוב טעה בזה במחכ״ת] (כ״כ לי הגאון מ״ה יוסף לעווינשטיין שליט״א אבד״ק סערלצק במכתבו אלי):

מדובנא רבתי נכד הגאון מ"ה יעקבקא אבד"ק גלוגא וניקלשבורג (ח) שמה הוסיף אומץ ללמוד כל הימים לרבות הלילות, ומלא כרסו בש"ס בבלי, ירושלמי, ספרא, ספרי כו', בפוסקים ראשונים אחרונים, לא הניח מקצוע בתורה שלא עבר, גם בכל ספרי המחקר השתלם, ובספרי הקבלה ידו הדה. לא ארכו ימי שבתו בדובנא כי חותנו הנ' העתיק אהלו משם ויסע הוא וביתו וכל אשר לו ויט אהלו בבראדי כי רב רכושו, ויהי כבוא רבינו העיר בראד שמה מצא קן לו, כי נרחב להוסיף שלימות על שלימותו, כי העיר בראדי בימים ההם היתה אם לעדי ישראל, מלאה חכמים וסופרים גאונים אדירים ממנה יצאה הוראה לישראל, וימצא שם רעים אהובים כלבב ויארח לחברה עם הגדולים הקרי לב „אריות ונמרים, וכיראת ד' טהורים" (לשונו בהקדמתו לנו"ב קמא) ולמד שמה בקלויז רבתי דשם הנודעת לשם ע"פ תבל (ט) לילה ויום, כחשיכה כאורה, בכל

(ח) הרי יעקבקא חותנו של רבינו הנוב"י הי' גיס חותנו של הג"מ. מרדכי היילפרין האבד"ק זאבלוב, קרעמניץ, ונסתלק נסע לא"י תוב"ב [בשבחי בעש"ט הובא שהג"מ דוד האבד"ק אוסטראה הי' דר בסוף ימיו בזאבלוב אצל גיסו האבד"ק זאבלוב ע"ש ול"ל אחיו והג"מ דוד מאוסטרא יש לו הסכמה בס' מגיד משנה על מסכת חסידים וצ"ש נסע שמשועים, ועי"ש ערוגית הבושם, מנחת אהרן.] והרי מרדכי הי' בן הגאון הרי ישראל חריף היילפרין האבד"ק זאבלוב, יש לו הסכמה בס' יד כל בו, ובס' חוקי דקק,) חתן אא"ז מו"ה יצחק גאב"ד האבד"ק ברעזאן, בראדי, נכד הרבי ר' העשיל מקראקא) בהגאון מו"ה אליעזר ליפמאן האבד"ק טארניגראד הובא בלחם הפנים יו"ד סי' ל"ה סק"מ וסי' ל"ט סק"ד חתן הג"מ יעקב שור האבד"ק בריסק לוליק, בראד,) בהגאון מו"ה יצחק אייזיק היילפרין האבד"ק טיקטין יש לו הסכמה בס' מגדל דוד ועל סידור שערי שמים הובא בשו"ת בית יעקב לחתנו סי' קנ"ג, קנ"ט, בהגאון אליעזר ליפמאן היילפרין: בני הג"מ מרדכי היילפרין גיסו של הנוב"י, א) הרב המאוה"ג מו"ה ישראל היילפרין הרב דקייעוב בק' זאבלוב (חתן הקצין מו' מרדכי מלעבאוויץ חתן הג"מ יעקב האבד"ק שארינבקא בהג"מ משה שארטיסגער בקרעמניץ) בתו מרת זוסלי אשת הקצין מו"ה מרדכי קלמן מזאסלוב אבי הקצין הנדיב מו"ה משה בונה היילפרנזאהן בק' אדעס חיתנו של הקצין מו"ה חיים אפרתי מק' אדעס אבי הרב משה אפרתי חתן הגבר הנדיב מו"ה עדמונד ראטהשולד שיחי' בק' פאריז. בתו הבני' מרת ליפקא אשת הקצין החריף מו"ה שאול יונה פרץ בהרב הגדול מו"ה דוב בערים פרץ (חתן אא"ז הג"מ ישראל איסר האבד"ק רינוואלע בהג"מ עוזר האבד"ק מעזריטש בהגאון הקדוש רבינו אברהם אבים האבד"ק פפד"מ בעל ברכת אברהם) בהרב הקדוש מו"ה שמואל פרץ (חותנו של המעון הברכות) בהרב הגדול והקצין מו"ה משה פרץ מלעמבערג בהרב המפורסם מו' פרץ מלעמבערג. בתו הבלימית הרבניה מ' ריוא אשת הג"מ מאיר פייבל ז"ל האבד"ק זאבלוב שהי' מקודם חתן הגאון הקדוש מו' מרדכי שפירא מקאוולי ונעשכיז: ב) הקצין המפורסם מו"ה אפרים זלמן בזאסלוב: ג) הקצין המפורסם מו"ה יעקבקא יאמפאליר: ד) הצדיקת מרת בילא ע"ה אשת הרב הגדול מו' יונה מזאסלוב בהרב הגדול שר ונגיד (אא"ז) מו"ה פרץ מלעמבערג בהג"מ יצחק מאיר תאומים האבד"ק בלוניק, זאסלוב, פוסק בהגאון השבהבה"ג מו"ה יונה תאומים ז"ל האבד"ק פורלאנדא, מיץ: ה) הצדיקת מרת דבורה אשת הרב מו"ה אייזיק המובא בשבחי בעש"ט בהגאון מו' דוד היילפרין הנ"ל אבד"ק אוסטראה: ו) האשה מרת עלקא בק' זאבלוב, בנה הקצין מו"ה משה היילפרין חותנו של הגאון מו' ארי' ליבש האבד"ק זאבלוב בעל שם ארי': ז) האשה מו' יאהליא בק' דובנא: ח) האשה מרת אסתר בק' ליסנאוויטש: (עכ"ל הגאון מהר"י לעווינשטיין הנ"ל במכתבו אלי):

(ט) אשר בנה הקצין המפורסם מו"ה יעקב גאב"ד ז"ל והוזכר בשו"ת נוב"י מהד"ק חיו"ד סוף סי'

מופת הדור

בכל ששת ימי המעשה, ואף לביתו לא בא אך מע״ש, לע״ש, והאשה הכבודה בת נדיב אשר לקח היתה לו לעזר, כו לא המרה את רוחו, וישבה נלמודה בכל ימות השבוע ולא הניאה אותו להפריעו מעבודתו, שמה פתח אוצרו הטוב אוצר החכמה והאציל מרוחו גם על התלמידים מקשיבים, אשר נהרו אליו לשמוע לקח מפיו דעת ותבונה, וממימי הדעת המפכים ממעין חכמתו שתו לרווי׳ להשביע נפשם השוקקה והצמאה לדעת דבר ד׳ זו הלכה (י) זאת מנוחתו אשר בחר ובה עשה חיל והי׳ לגאון ולתפארת: בין הגאונים מחכמי הקלויז אשר התרועע אתם הי׳ ש״ב הגאון המפורסים מו״ה יצחק מהמבורג אשר היו אוהבים נאמנים (יא) וכרע כאח התהלך בלימודי ד׳ הנסתרות את הרב הגאון החסיד המקובל אלוקי מ״ה חיים צאנזער והוא הי׳ אומר על רבינו צפה „יחזקאל“ במעשה מרכבה, וכל כתבי קודש של האר״י ז״ל ויתר ספרי הקבלה המקובלים חוברו לו יחדיו, אמנם את מאמרם ז״ל „אין דורשין במעשה מרכבה“ קיים רבינו ונצרה על דל שפתיו שם, ומעולם לא נשמע על פיו דבר מחכמת הקבלה, וידיעת סתרי תורה היו טמונים בסתר כנפיו סלה

מ״ג ובהאסיף תרכ״ד לד קכ״ד בשם יוסף יעקב ונפטר בברלד עש״ק כ״ז אלול תק״ח, גם היו קרובים כי הקצין מו״ה יעקב באבד הי׳ בן הגאון המפורסים מ״ה יצחק האב״ד בערזאן, ברלד. ויש לו הסכמה בס׳ נצנצת מנחם, וע״ש שם מתמולא, נפטר בברלד ד׳ תשרי תש״ה בהרב החסיד הקצין מ״ה יששכר בעריש מקראקא פרנס הכולל דד׳ ארצ״ת ויש לו הסכמה בס׳ אהל יעקב על אגדות, וע״ש הלכה ברורה, וע״ש זרע אברהם עה״ת וע״ש ילקוט ראובני, וע״ש יד אליהו, ועל עין יעקב תמ״ד, וע״ש של״ה, והיבר חידושים עה״ת כת״י (אוצרות חיים קאטאלאג סי׳ רס״ח) ועל מס׳ אבות (שם סי׳ תרס״ג ונפטר בקראקא ב׳ ער״ח חשון תנ״א, בן הגאון יחיד הדור רבי ר׳ העשיל מקראקא ז״ל (עכ״ל ידידי הגאון מהר״י לעווינשטיין נ״י הנ״ל במכתבו אלי):

(י) כ״ז מספר בעצמו בהקדמתו לנוב״י מה״ק, ובדרושי הצל״ח דרוש ז׳, כאשר התחמם בהספידה יספר שם בשבחה מהנ״ל רא״ה שם, ובשנת תקל״ז כי תשובה להגאון מהר״ם מאמשטרדם (בנוב״י מה״ת חאו״ח סי׳ ק״א) מזכיר שם רבינו כי זה לו ארבעים שנה אשר לא פסקה ישיבה מעל שלחנו:

(יא) גם היו קרובים כי הגאון מהר״י מהמבורג הי׳ בן הגאון מ״ה יעקב יוקיל חריף אב״ד באלמוב, בראדי גלוגא. (ועליו סמכו הגאונים אא״ז הפנ״י והכו״פ לדון בעניני הקמיעות וחילק א״ע כמ״ש זקיני הגאון מה״ר אברהם אבים האבד״ק ליסא ואח״כ בפפד״מ בס׳ לוחות העדות) הובא בס׳ חידושי הרז״ה מאלטעשק הי״א דף ק״ע, לחמי תודה ד׳ רנ״ג, נוב״ת חאה״ע סי׳ נ״ה, עדות ביוסף פ׳ בא, יתרו, פנים יפות פ׳ שמות, יתרו, קהלת משה להמגיד מטבודנוב ויש לו הסכמה בס׳ אבן העוזר, חידושי כללי הרז״ה, חוקי דרך על אה״ע, מרכבת המשנה על הרמב״ם מסכת אהרן, עטרת שלמה עה״ת, ש״ס פפד״מ תל״ז סנהדרין, תבנית הבית תבנית אות יוסף, חתן הגאון מ״ה יהושע העשיל האבד״ק ווילן, עאהלא, הובא במאסף (פעטערבורג 1902) לד מ״ב בהקצין הפרנס מ״ה יששכר בעריש מקראקא הנ״ל בהגאון יחיד בדורו רבי ר׳ העשיל, וכבר רמזתי לזה בהערותי לאגרות שם מהר״ם בובער נ״י סי׳ שמ״ד והיו אוהבים מאוד ולמדו יחד בהקלויז, וגם היו מחותנים כי הג״מ מנחם מאניש הלוי הורוויץ (אחי אא״ז הג״מ יצחק מהמבורג) האבד״ק זמיגרוד, והאבד״ק לבוב הי׳ גיסו של הנוב״י כמ״ש בנו״ב קמא חאה״ע סי׳ ל״ג ובתניינא שם סי׳ ק״ד והובא בקול יהודה ובס׳ לוחות העדות, ויש לו הסכמה בס׳ יסוד העבודה, מענה אליהו על בבא מציעא, ובקונטרס חרב פיפיות נגד כת שבתי צבי שר״י והובא בשאלות ותשובות מאיר נתיבים סימן ע״ד. (עד כאן לשון הגמו״ה ר׳ יוסף לעווינשטיין במכתבו):

מופת הדור

סלה, (יב) ועד זקנה ושיבה לא רצה לגלות מסתוריו, כי יודע הוא ברזי עולם, ותעלומות סתרי תורה, ועשה עצמו תמיד כאינו יודע, פעם יאמר „והאמת שאני אין לי עסק בנסתרות והלואי שאוכל לצאת ידי חובתי בהתלמוד ופוסקים הנחוצים למעשה והם חיינו ובהם נהגה (נוב"י מה"ת חאו"ח סי' ק"ט) ובתשובה אחרת יאמר „אבל אני בעניי אני שמח בחלקי חלק הנגלה בש"ס ופוסקים ואין לי עסק בנסתרות והלואי שחלק הנגלה יעלה בידי ודי יורנו נפלאות בתורתו ויתננו בדרך האמת הדרך שדרכו בו רבותי נוחי נפשי (שם חיו"ד סי' ר"א) אמנם בכל זאת כקוי אור החמה אשר יחדרו ויבו נצוצי אור נוגה גם מבעד לחלוני שקופים אטומים, ככה אור החכמה קרנים מידה לה גם מבעד לצמתה, ואין נסתר מחמתה, גם רבינו הנו"ב אם כי שם בחביון עוזו והליט פניו באדרתו בכ"ז מבין מפלשי עבים אשר שם חתולתו חדרו נצוצי אור החכמה המופיע.. אור על פני תולדתו להכיר כחו וגבורתו גם בחכמת האמת, ומהם בספרו צל"ח ברכות ד' כ"ה „ואמר וכשאתם מתפללין דעו לפני מי אתם מתפללין כו' ע"ש", ושם בר"פ אין עומדין יאמר „לגבוה מעל גבוה יש לומר כי לבים הוא רמז לל"ב נתיבות החכמה כו' ואין להאריך בזה כי כבוד אלקים הסתר דבר" ושם דל"א הנה הטיחה דברים כלפי מעלה כו' וסיים „והמשכיל יבין אמרי בינה" ובמס' פסחים דף נ"ו ע"ב ד"ה אמרו רבנן כו' וחותם דבריו בזה"ל „אלא כיון שחז"ל דברו ברמז לא אהי' הולך רכיל ומגלה סוד ודי במ"ש ואם שגיתי ד' הטוב יכפר בעדי" וכדרכו בהנגלה למצוא מקור בש"ס לכל דבר כן דרכו בלימודי האצילות חתר בכל עוז למצוא סמך לדברי האר"י בש"ס ועל מ"ש האר"י דבעשרת ימי תשובה בכל יום ויום יוכל אדם לתקן מה שפגם בזה היום בכל ימות השנה הביא מקור לדבריו בש"ס חגיגה ד"ה (דרושי הצל"ח) וכה היו דברי האר"י חשובין בעיניו לעמוד ברזל עד שהסיב גם כוונת הגאונים לדבריו „ראה בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סי' רע"ג בהגהותיו לאו"ח סי' תקצ"ג) כן בחקירה האלקית מביא בצל"ח (ברכות דנ"ח ע"ב ד"ה הרואה בתי ישראל) ענין נכבד וז"ל והנה יש בזה חקירה גדולה ועמוקה קצר שכל האנושי להשיגה ע"ש [וע' על הנאמר שמה בס' מגיד משרים להב"י פ' מקץ סד"ה ואית לך לסנדע ובתיקוני זוהר תיקון כ"א ובזוה"ק פ' משפטים בפרשה אם אחרת יקח לו]:

בהיותו בן עשרים וארבע אז פתח שעריו לכל הדופקים עליהם בתשובה, כי מכל אפסי ארץ הריצו שאלותיהם אליו כי יצא שמו לשם ולתהלה, לגאון ההלכה. גדולי הדור נשאו עין וכרו אוזן להקשיב ממנו מאמר, והוא השיב כהלכה לכל אחד (יג) ויעש בסברתו ובשכלו הישר

(יב) האגדה מספרת כי להנו"ב היתה תיבה מסוגרת אשר לא הרשה מעולם לשום אדם לפותחה ואם היה צריך לקחת משם שום דבר חפץ היה הולך בעצמו לפתחה ולא היו יודעים התיבה זו מה יש בה, ואחרי פטירתו אחרי עבור ימי האבל פתחו את התיבה ומצאו בתיבה ספרי הזוהר וכתבי אר"י וכתבי ידו מעניני קבלה מה שהיה, כן מוספת לספר כי פ"א היו אצלו הגאון מוהר"י מהומבורג ופלפלו יחד זמן רב בד"ת אחרי הפלפול ומשא ומתן של הלכה נכנסו לחדר מיוחד אז נדברו יחד בסתרי תורה וכה העמיקו בה עד שהגיע זמן תפלת מנחה, בני הישיבה חכו עליהם ולא הרהיבו בנפשם עוז לדפוק על הדלת, אמנם אחרי כי נגה להם מועד וייראו פן יעבור הזמן בקשו את שמש הכנסת כי ילך החדרה לקרותם אל התפלה כי היום פנה, ויאות להם וינקש על הדלת בחזקה עד אשר שמעו לקול הדופק ונכנסו להתפלל ואמרו כי לולא קראום אז שכחו כי הנה תחת הזמן, וכאשר עזב הגאון מוהר"י מהומבורג את העיר אמר על רבינו הנו"ב כי את גדולתו בחלק הנגלה ידע מאז, אבל כחו וגבורתו בחלק הנסתר בכל מקצעות הקבלה לא הכיר עד עתה:

(יג) לדוגמא כזה בשו"ת נוב"י מה"ק חלק אה"ע סי' כ"ח תשובה בתקנת עגונה להגאון מנדי"ק

הישר את כל המעשים למישור. ואז כונן למשפט כסאו בשבת בראש המורים בעיר בראד העיר המעוטרה אשר למאות גאוני ארץ מבית המדרש דשם יצאו ומלאו ארץ דעה, ופני תבל תנובה, עיר אשר אז צדק ילין בה (יד) וארבעה בתי דינים היו קבועים בה והתהלכו למשמורות ועליהם היו נימנים ארבעה ראשי אבות כולם חכמים, כילם נבונים, גאונים מפורסמים, שונאי בצע יראי ד׳, והי׳ יחזקאל להם למופת בהיותו נצב לריב בין איש ובין רעהו משפט צדק מבלי שום קבלת פרס, או שכר בטילה, או שום הנאה, כי אם למען עשות משפט וצדקה (דברי ידידות):

פרק ב

ויהי כאשר התגלע הריב בינו ובין הרב המדינה (גאליציען ולאדאמעריען) היושב בבראד שב עם חותנו הגביר ר׳ יעקבקא לדובנא כי לא יכלו לשבת עוד בבראדי (א) סיבת הריב ודבר הקטטות ביניהם, ארכה בזה עפ״י המסורה, והכי הוי עובדא. בימים ההם כשבת רבנו בעיר בראד יצא רינון על הרבנית אשת הרב המדינה שהוא מופקרת ודייטה מעלמא, חכמי הקלויז חקרו ודרשו היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה,' והקול הולך וחזק, ורצו אמנם לעשות משפט עפ״י דתוה״ק, אבל יראו מאוד לנפשותיהם, ואימת משפט הרב המדינה ביעתתם כי לו הזרוע עם גבורה מידי הממשלה לייסר את כל הממרה את פיו ומפניו רגזו וחלו כי הולך עליהם אימים, אמנם השקט לא יכלו לחלק כבוד לרב במקום שיש חילול השם, ורבת המהומה, ולחפות על לא טובה השמועה, וישמע רב המדינה את קיל חכמי הקלויז ברעם ויחרוץ משפט כי מי האיש אשר יעיז לדבר סרה על הרבנית אחת דתו להלקותו מכת מרדת ברבים או ישלם מאה אדומים בעד כל פעם שיאמר עליה „זונה״, המשפט הנחרץ מאת הרב הסרה את רוח חכמי הקלויז, והעיר כל חמתם לקנא קנאת השם צבאות, ויתנדבו רבנו יחזקאל, והגאון מו״ה מאיר מרגליות (בעל ספר מאיר נתיבים) והגאון מו״ה אברהם גרשון קוטובער (גיסו של הבעש״ט) לקדש שם שמים ברבים, ויוועדו יחדיו ויבואו אל בית הוועד שהיה בבית הרב בשעה שהי׳ הבית מלא אנשים מפה לפה, ורבנו יחזקאל הי׳ ראש המדברים ויען בקול רם ויאמר דעו לכם כי אשת הרב המדינה היא „זונה״ והא לכם הקנס מאה אדומים, בעד השם „זונה״ אשר קנס הרב, ואלו הי׳ בידי עוד מאה אדומים בעד מלת „זונה״ אז אמרתי עוד הפעם שהוא „זונה״ אבל עכשיו שאין לי אסתגר במה שכבר אמרתי שהיא זונה, בהמצאה זו כה שינה ושלש מלת זונה

אסטראוולי מה שהשיב לו בשנת ת״ק בשנת כ״ו ליוני הייו את הזו כמה תקיף חיליי דהאי גברא כי בשנת הכ״ו כבר פנה אליו גאון אסטראוולי בשאלה המורה בתקנת עגונות:

(יד) רבנו בעת ישב על כסא רבנות בפראג בעת עמדו במקהלות להוכיח את אנשי עדתו על התרפותם מלהחזיק ידי עניים ובפרט לומדי תורה, וביקש להפיח בקרבם רגש קנאת סופרים, הציב לפניהם את העיר בראדי לסמל הצדקה והחסד למען ילמדו ממנה לעשות כמוהו, וכה יאמר (בדרושי הצל״ח דרוש ד׳) והנה בקי בראדי מי שהיא מכונה בשם בעה״ב נכבד יש לו קצבה ברגלים, והרבה יש להם קצבה בכל שבוע, הצדקה שעושים בבראדי אין לספר וזה עלתה להם שזה פשוט אצלי שכל הצלחת בראד הוא בזכות הצדקה שנותנים לעניים. יהי רצון שלא ישלוט בהם עין הרע, ישפיע ד׳ להם ולכם שפע הצלחה וברכה אלף פעמים ככה, לכן אנשי לבב שמעו פתוח תפתחו ידיכם לענייכם ולאביוניכם ובגלל הדבר הזה יברככם ד׳ עד שיבלו שפתותיכם מלומר די:

(א) כ״כ הרה״ג החכם המפורסם מ״ה יוסף כהן צדק נ״י (בהצפירה תרס״א גליון קנ״ב) אולם

זונה, בלי יצטרך לשלם רק פעם אחת, ואחריו ענה הגאון מהרי"ם באלה הדברים ואחרי כי לא הי' לו לשלם הלקיהו, ואח"כ צעק גם הגאון מוהרא"נ וגם אותו בקשו להכותו אמנם לקול המהומה שנתאספו שם המון אדם רב הצליח בידו להשמט ולברוח, ויברח אל גיסו רבנו הבעש"ט מעזיבוזה, ויאמר לו הבעש"ט כי לכלם פסקו גזירה מן השמים על אשר קדשו ש"ש ברבים בגלל אלה הדברים התלקחה אש המחלוקת ביניהם ונאלץ לעזוב העיר בראד אוה למושב לו ולשיב על עקבו עם חותנו וכל הכבודה אשר אתו לדובנא רבתי. בימים מעטים אחר בואו לדובנא נקרא אל על ולוקח אחר כבוד ונתמנה לרב אבד"ק יאמפלא. (ב) ובשלהי שנת תקי"ה שנת השלושים לימי חייו צנוף צניף טהור על ראשו אשר נתן עליו כתר הרבנות, שמה הרביץ תורה, בישיבה רמה עם תלמודים הגונים אשר משם נפוצו והיו למורי הוראה בישראל, והפיצו מעינות חכמתו בעולם, באמרם שמועותיו בשמו מהגי מילי מעלייתא שזכו לשמוע מחכמתו הודיעו בעמים עלילותיו, שמעו שרים ממקומות למושבותם אליו דרשו לתקן תקנות קהלות ולגדור גדרים ושפט בין איש ובין רעהו דברי ריבות בשערים וכל היוצא מפיו יעשו כה יעשה כל ימי היותו בעיר הזאת ואם כי מצערה היא הי' חן המקום עליו ולא נשא דעה למרחוק ואולם ציץ ופרח מטה עוזו בכל האקלים והעיר שלוה „ושקטה" (דברי ידידות) וינהל שמו בכל הארץ וכל חכמי דורו שאלו בעצתו כי אין דבר אשר הי' נשגבה ממנו אם בחכמת התורה, ואם במחקר ופלוסופיא ואם בשקול הדעת עד שכל אנשי הדור העידו עליו כי איש אלקים הוא. הדרת פניו וגבה קומתו (ג) הפיקו ממנו יראת הרוממות כי הי' נורא על כל סביביו, כרועה נאמן נהל את עמו וצאן מרעיתו על מי מנוחות, בדרשותיו הנעימות הכם לדרך הישר והרצוי כי הי' פה מפיק מרגליות והוצק חן בשפתותיו (ד) נוטפות מור „מדת ההסתפקות והבטחון נתנה לו לב שמחה' שמח בחלקו אוהב את הבריות, איהב את החברה, אוהב את החכמה, והיתה שעשועיו בחברת אנשי מדע, רוח המקום והבריות נוחה הימנו, חכם חרשים, יועץ ונשוא פנים דומה לצבי ולעופר, חכם וסופר, ידו בכל משלה אין מחסור. נהירין לי' נתיבות עניני מסחר, מהיר בחכמת המספר (ה) לתבונתו אין מספר נותן אמרי שפר" : (דברי ידידות) : שם

היבת הריב לא הודיע שמה והערכתי בזה עפ"י המסורה הידועה בבראדי ונדפס באופן אחר קצת בס' „אמונת צדיקים":

(ב) בס' ערוגות הבושם מהר"מ אוקטרהר על שיר השירים יש הסכמת רבנו בא עה"ח ביום ט' אדר א' שנת תקי"ה לפ"ק פה ק"ק בראדי יצ"ו כנראה שבקיץ שנת תקי"ה נתקבל לאב"ד יאמפאלא ולא ארכו הימים ומעת שובו מבראדי לדובנא עד שנתקבל ליאמפאלא כי אם ירחים אחדים:

(ג) „הוא הי' ארוך בדורו משכמו ומעלה גבוה מעל כל גבוהים, ומגודלו הי' כפול משל אדם בינוני כנודע לכל מי שהי' זוכה להכירו" עכ"ל תלמידו הגאון מוהרא"ף בספר תבונה ואהבה ח"ג בהגהותיו ליו"ד סי' שכ"ד דף ס"ח לענין שיעור אגודל כי באגודלו הי' ראוי לחשוב בשיעור כתב, ובמדידת הלוג, וסיים „ובלשון הזה אמרתי למ"ו נ"ע והי' מנענע בראשו ושחק":

(ד) כן העיד בעצמו על עצמו באחד מדרשותיו (דרושי הגלל"ה דרוש י"ד) בזה"ל כי ד' נתן לי לשון למודים והייתי רגיל לדרוש לכם דברים המעוררין לשוב בתשובה:

ה) „לדוגמא תראה שהי' סוקר הכל בסקירה אחת לכוון המספר. כאשר בגלל"ה פסחים דף נ"ד ע"א כי להגיה בדברי רש"י בד"ה וכוס כו' אלות העולם טפי משתין אלפי פרסי נ"ל ט"ס כי ע"פ חשבון זה העולם הוא כ"ד אלף פרסי מכוון עכ"ל ועי"ז אמר אלי איש אחד

שם בהיותו באמפלא בבבחר ימיו הראה כחו וגבורתו בדרוש, ודרוש דרש בכל שבתא דרגלא את הדרשות הנפלאות הכתובות בספרו „דורש לציון" המבהילות את כל רעיון ההוגה בהן איך הוא מקרב את הרחוקים בזרוע עוזו, ועניני נפרדים הרחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב הידו (ו) מי האיש אשר לב לו לדעת ולהבין מתוך הדרושים ההמה, את הגאונות שהיתה תקועה בלב רבינו אז מבן שלושים ומעלה, הבקיאות העצומה, החריפות העמוקה, וההגיון הישר והמחודד, לא יתפלא איפה על אשר זכה רבנו אז לשם טוב בכל אפסי ארץ, והתנשא לכל לראש גולת אריאל, וכרובי חכמתו הגדולה והרחבה כמים לים מכסים, כן רובי יראתו וצדקת קדושתו וחסידתו, כאשר יתאר אותו בנו הגאון מוהר"י בכלל (בדברי ידידות) צדקתך כהררי אל צויקת פזרונו נודע ביהודא ובישראל (ז) וותרן במסונו, גדולים מעשיו ונפלאים, נדיב על נדיבות יקים, דת על תילה הקים, בקנאתו לד' הזיל זהב מכיסו כנודע למרחקים, במבחר ימיו רכה לו שם טוב וקראו לו גודר גדר, שונאי בצע, נקי כפים ובר לבב, ויצא שמו בארצות האל, ומדינות ישמעאל, „וקונשטאנטא רבתי ועד ארץ צבי תפארתו". וליתר פרטי מדותיו והנהגותיו הקדושות והטהורות אקדיש הלאה פרק מיוחד. וע"כ זכה להיות ראש המדברים בכל מקום:

ויהי בשנת תקי"ב דבר נפל ביעקב, וכל הגולה היתה כמדורת אש מהתבערה הנוראה המחלוקת שהתלקחה

מפני הורה כי המה לו כחלום בלא פתרון וכד נייס פלטה קולמוסו בשליחות יד להגיה בדברי הש"י בדברים שאין להם שחר עניתי ואמרתי לו בלום פיך כי לא ידעת ספורות ולבא בגבורות ואמרת אלמו"ר אמרות טהורות כו' ובין תבין כי הוא שובב הולך על חשבון המרובע שהרי אמרו חכמים הוא ת' פרסי א"כ שטח מצרים עולה מאה ושמים אלף פרסי מרובעים (קוואדראט מיילין) ילא כוש הוא ששים פעמים ככה הוא העולה תשעה מיליאן שש מאות אלף פרסי, ואם כפלו העולם ששים פעמים כאלו הנה שטחו חמש מאות ושש ושבעים מיליאן פרסי תוציא מזה שורש המרובע יעלה לך כי הוא זה כ"ד אלף פרסי על כ"ד אלף, ואם אין לך להבין חשבון המרובע יספיק לך טעימת כפילא ותאמר כ"ד אלף פעמים כ"ד אלף הלא תמלא תקע"ו אלף במלום דוק ותשכח ויפן האיש בכניעת קומה ויאמר חטאתי בלשוני, ושלחת לעוני, כי צדיק אתה ממני, עכ"ל בנו הגר"י (בדברי ידידות):

(ו) כה יאמר בנו הגאון מהר"ש לאנדא (בספר מי באר סי' י"ז) „אני עוסק כעת בסידור הספר דורש לציון" אשר הניח אחריו ברכה אאמ"ו הגאון זצ"ל והוא בשני חלקים חלק א' מלאה פנים מסבירות להלכה כדרך ודוגמת ספר פרשת דרכים להגאון בעל מל"מ אשר בו תראה ידו הגדולה, בבקיאות בש"ס בבלי וירושלמי ומדרשים ספרי ספרא ותוספתא ובחריפות אשר ממש אין המוח סובל העמקות בשיטות העמוקות צלל במים אדירים דבש וחלב תחת לשונו לבאר כמה מדרשים אשר אין להם הבנה בדרך פשוטו ועוד קושר כמה דברים שנשנו במס' עדיו' ובמקומות שונות בש"ס וכל הקורא בס' דורש לציון ישתומם אל המראה יחזקאל הרואה באספקלריא המאירה כי הוא המובחר מכל חיבוריו בחריפות ובבקיאות:

(ז) הגדה ידועה, איך פעם אחת באו שני אנשים נכבדים ויקירי העיר בראדי אצל קורתו לבקר פניו כי יעניקם מתרומת כספו לדבר שבקדושה שהמה עוסקים ומתעסקים בדבר הגדול והקדוש הלזה, וישאל רבינו כמה עולה כל סך הדרוש להם, ואחרי שומעו תשובתם כך וכך הלך אל החדר אשר הכסף אצור שם והביא לפניהם סכום הנדרש להם פחות איזה זהובים אחדים, ובלי יכלתם לעצור ברוחם שאלוהו, אם כבר נדבה רוחו לפזר סכום הגון כזה מדוע לא יוסיף את גם את תשלום הסכום? וישיבם תמה אני עליכם איך שכחתם משנה מפורשת הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים:

שהתלקחה בין הגאון מהר״י עמדין, והגאון מהר״י אייבשיטץ בדבר הקמיעות, אז נתנו כולם עיניהם ברבינו כי הוא ישקיט את המריבה, והגישו עצמותיהם לפניו, והוא באהבתו להאמת והשלום חתר בכל עוז לעשות שלום ביניהם, ולכבות את הדליקה, אשר אחזה בקצות בית ישראל, ויאחז רבנו דרכו „בשביל הזהב" אשר אהב סלה, לא נח ולא שקט. לא נתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו, ובכל כחו עבד עבודתו וערך מכתבים לכל תפוצות הגולה, הלא המה כתובים על ספר „אספקלריא המאירה" (נדפס באמשטרדם תקי״ח ואינו בנמצא) „ולוחות העדות" למותר להעתיק בזה את מכתבו הארוך הנדפס בלוחות העדות לאשר ספר הלזה מצוי ביד כל אדם אבל את אופני השלום אשר הציע נעתיק בזה למען נראה כבראי מלוטש את חכמתו הנפלאה ואת תבונת נפשו ושאר רוחו גם אז עודנו בחצי ימיו, את הכל שקל בפלס מאזני שכלו, לשפוט משפט צדק עפ״י דתה״ק, ובכן העיר למוסר אזני הנצבים לריב, כי לא יחשבו לקנאים קנאת ד׳ צבאות אם יטו מני אורח סלולה ממשפטי התורה׳ ועל הבי דינא רבה דק״ק מ״ץ שקבלו עדות על הקמיעות קרא תגר מדוע קבלו עדות שלא בפני בע״ד, בדבר שנוגע ממש לדיני נפשות ואולי נזדייפו, והעדים הלא לא יאמרו שלא זוו הקמיעות מידם מיום שנכתבו עד היום הזה, ועוד כהנה טענות ומענות אשר באו כמים בקרבם לכבות האש העצורה בקרבם וכה הוסיף לשכך כעס וחמה בדברים של טעם, ובאמרי נועם רכו דבריו משמן, וכה יאמר "מזקנים נתבונן ומחכמים נלמד, ספר קהלת דנו לזכות לפי שתחלתו וסופו יראת שמים, והגאון "הלזה ג״כ תחלתו וסופו יראת שמים, וכל עמלו מנעוריו ועד עתה בתורה, ולא פסקה ישיבה "מפני, זכה וזיכה את הרבים ובוודאי אין חטא בא לידו. וצדקתו וענותנותו ומעשיו הטובים מפורסמי "ורבים השיב מעון בתוכחתו, מי בדור יודע להוכיח כמותו, וכאשר ספרו לי אנשי אמת כי ברוח "פיו ימאס רשע, חלילה וחלילה שיהי׳ התלמידים בגן עדן והרב בגיהנם, ח״ו להעלות על הלב להרהר אחריו כלל וכלל בשום פנים. ואחרי אשר הרים מעלת הגאון רבי ר׳ יונתן והציע שבחיו ותהלותיו למדי אשר הי׳ רבת אונים לקרר את הלבבות הסוערות והמרתחות, עד שגם עיניהם יוכלו לחזות משרים לדון לכף זכות את הגאון הנרדף, ולהטותו כלפי חסד, אז פתח בשלום לעשות פשרה ביניהם בנוי׳ על יסודות הצדק ומשפט עפ״י התורה, ומימיו הנאמנים והזכים אשר שפך על המדורה שאב מתורת משה והנביאים אמרת ד׳ צרופה עפ״י המקובל בע״פ מדברי רז״ל ולקח ליסוד משפטו את „ספר יחזקאל" שדבריו סותרין זה את זה וטרם ידעו לישב הדברים על אופנם בקשו לגנזו, אמנם הכי בשביל זה הרהרו אחריו ח״ו נביא הוא בישראל וחס מלהרהר אחריו אבל לאחר שעלה בידם לדורשם הניחו את הספר בין ספרי הנביאים, גם הקמיעות הללו אם אמנם אין להרהר אחר הגאון המופלא המפורסים בכ״ז יען שא״א לדורשם ולמען לא יכשל העם בהבלי השוטים ע״כ טעונים גנוזה, והוסיף עוד בטעם לשבח כי בודאי לא עדיף הגאון המפורסם ממשה רבנו ע״ה שעשה נחש הנחושת לשעבד לב בני ישראל כלפי מעלה וחזקיה מלך יהודא כתתו והודו לו חכמי ישראל, כי זנו אחריו בני ישראל, ע״כ גזר „בחרם יב״ן" על כל הנושא הקמיעות ולא ימסרן לב״ד לגניזה, למען הסר מכשול שלא יהי׳ יד לפושעים מאמיני הש״צ, וצוה להכריז החרם הזה בכל בתי כניסיות. אמנם יוכרז בפירוש טעם גניזתן שלא יטעו העם בפירושם לדורשם לגנאי מה שלא עלה על לב הכותבן והף הוא מפשע׳ תנאי זה התנה בפי׳ למען לא יפגע בכבוד הגאון מהרי״א. וכה הוסיף להחרים את כל מי אשר ידבר סרה על הגאון מהרי״א לפגום בכבודו, או מי שילשין עליו בערכאות, כי קדוש הוא „וקדוש יאמרו לו וכבודו במקומו כמאז ומקדם ותורה יבקשו מפיהו" חפץ ד׳ הצליח בידו ועלתה לו להשקיט את הריב. ויחדלו הקולות והברקים והלפידים הנוראים:

עתה אחרי העברתי לפניכם קוראים יקרים את משפט רבינו ע״ד הקמיעות ועל רבינו מאור

הגולה רבי ר' יונתן, וגם מי בכם אשר לא קרא את כל ארוכות דבריו „בלוחות העדות" אשר נראה בעליל את הכבוד אשר רחש רבנו אל הרבי ר' יונתן, בלב שלם, ואהבה טהורה, לא בשפתי חנף כי לא לפניו חנף יבא, ואך בעבור כבוד שמו כאשר אמר „וצריכין אנו לחוש לכבודו שכבודו הוא כבוד התורה וכבוד שמים". נבואה לראות היעמדו דברי החכמים בעיניהם המטים עקלקלותם, לגלול אשמה על ראש רבנו בדברים אשר בכזב בלדתם, ובשקר יסודם, שמעו והשתוממו! — בהירחון „הבוקר אור" שנה ב' חוברות וא"ו צד שמ"ה כתוב לאמור. ידענו עד מאוד כי כל איש ישראל מעדת אדוקים לא יוכל לשמוע בקרת־רוח אם נאמר לו כי נטנו וגמרו המבקרים לקיים את דברי ר' יעקב עמדין בענין המחלוקת אשר התלקחה ותהי לתבערה בינו ובין רבי ר' יונתן אייבשיץ כי נפל חלקו בין המאמינים בש"ץ — כדברים האלה יצאו מפי המבקר ספרים בחוברות השניה להבוקר אור ויסודותיו על אדני אמת הוטבעו כאשר כבר העמיק לחקור ולדרוש בענין זה החכם גרעץ בספרו הנודע חלק העשירי. אולם למען כל איש ואיש גם מעדת האדוקים לא יטיל עוד ספק בדרישת המבקרים אחרונים בנוגע לשאלותינו ומצאנו נכון להעיר במחנה ישראל על דבר המציאה החדשה והנפלאה מפאת ענינה שגילה לנו בימים האלה החכם הנזכר במ"ע שלו — והיא מכתב גלוי ערוך וכתוב וחתום ע"י הגאון ר' יחזקאל לאנדא מפראג אל הקסרית מאריא טהערעזיא בבקשת מדת הדין על המבקש מאתה מדת הרחמים וטעמיו ונימוקי עמו לאמר:

א) כי כבוד הקסרית לא תואיל לתת רשיון לר' יונתן לשוב לעיר פראג אחרי אשר הגלה ממנה המורד במלכות וכאוהב לשונאי המלכה הם הצרפתים אשר לכדו את עיר פראג בשנת 1741 ויאחזו בה:

ב) כי מעשה יונתן הרעים יוכיחוהו על פניו ולרגל הליכות חייו הנפתלות ומדויו הזרות שנוא הוא בעיני עדת ישראל במעטץ וכי הוא נבחר לרב ומנהיג על שלש ערים ע"י ערמתו ומזימותיו בבית ובחוץ:

ג) כי ר' יונתן חידש כנשר את תורת המשיח ש"ץ וחבריו ויתאמץ להפיצה ברבים וגם זרע על שדה ישראל זרע הדעות הנשחתות המתנגדות לכל האמונות שבעולם:

ד) כי המבקש רחמים לא ראוי לכך באשר גדולי הדור ורבני אמסטרדאם, מעטץ, פפדים וגם איטליא נדוהו ויחרמוהו וכי הרב המבקש דין — ר' יחזקאל — כראש הרבנים בארצו לא יוכל לגור ולשבת יחדיו בעיר אחת עם איש מנודה ומוחרם:

משערים כי המכתב נכתב בשנות 1760—64 וסוף דבר כי גם הגאון ר' יחזקאל לאנדא נלחם מלחמות ד' נגד הרי"א וגילה דעתו בזה לא בדברים של מה בכך לבד אבל גם בכתב ומכתב אשר הציע לרגלי הקסרית אשר לא ידענוהו ולא שמענוהו מימי המחלוקת עד ימינו אלה:

מוציאי דבה נתעבה כאלה לא ידעו בושת לענות סרה בצדיק כביר ולומר על פה קדוש הוא אשר דבר במכתבו בגזרת נח"ש על המלשין בערכאות את הגאון מהרי"א, כי הוא בעצמו ובכבודו ערך מכתב פ"סתר לפני הקסרית לנבל את כסא כבודו ולהדפו למשואות נצח היאומן כי יסופר כזאת גם על אדם מן השוק? ואם אמור יאמרו כי אז בשנת תקי"ב הי' למגן בעדו, ובשנת תקכ"ד (השנה שבה משערים שכתב האגרת אל הקסרית) עקב רוח אחרת היתה את רבנו כי נוכח לדעת כי הדין עם הגאון ר' יעקב עמדין ולכן כתב מה שכתב אל הקסרית! דברי חלומות הם ובטלין ומבוטלין, הנע עצמך לוא יהי' כדבריהם כי אנחנו לא ידענו ולא שמענו מאלה דברי האגרת עד הימים ההם אבל הלא יודו כי אז בעת ההוא היו אנשים אשר ידעו מזה ואם לא כולם, אבל עכ"פ יחידי סגלה מתי סודו, אנשי עצתו, המה ידעו מזה, ואם איתא האיך הרהיב רבנו בנפשו עוז לגשת מול ארון הקודש ולהתחמם בהספדו של הגאון מהרי"א במקהלות רבבות אלפי ישראל, ולהגיד צדקתו בתוך קהל ועדה, ולא ירא פן יתבדה מאחד מי שיודע מן המכתב שערך אל הקסרית אז בשנה ההוא או שלפניו ולפני פניו כפי השערתם

הלא

הלא כה דבריו בהספדו (בדרושי הצליח) ,אחיי אם אתם רוצים לשמוע מטני עוצם מעלותיו של האיש הלזה הביטו וראו במכתבי הגדול שכתבתי זה י״ד שנים ותראו איך הארכתי בשבחו אמנם כ״ז אינו מן הצורך כי כשם שא״א להכחיש אור השמש בצהרים כך א״א להכחיש ע״צם גדולת תורתו ומדותיו הטובות, מוכיח גדול שלא נמצא כמוהו, וגומל חסד עם כל אדם, וביותר עם שונאיו, ומרביץ תורה לאלפים תלמידים, ובעיר הזאת הרביץ תורה מאוד ולכן יאות למספדי׳ — אחרי הדברים האלה אחשבה כי איש אשר לו הגיון ישר ובריא לא יחשוד לרבן של ישראל לדובר תהפוכות, אתמול אמר ,מעשי׳ יונתן רע״ם׳ והיום יע״שה שקר בנפשו לאמור, ,א״א להכחיש גדולתו בתורה ומדותיו הטובות׳ ובלי חקירה ודרישה עוד יותר, יחרוץ משפטו כי האגרת מזויפת ולא מעטו של רבנו יצאה כ״א מעטיו של נחש ראש המלשינים: בכל זאת אעידה לי עדים נאמנים עוד, לבקר את פנקסיהם של אלה המבקרים שבהם נמצא האגרת בת מחלת לב כל איש מוקיר ורחום רבנן:

א) עד היותר גדול הי״א הגאון מהריעב״ץ בעצמו, הלא הוא ידבר משפט גם עם רבנו בבטוים קשים כמדקרות חרב, אך לבעבור זאת יען אשר ידבר שלום על הרי״א, ומתח קו החשד על רבנו כי בגלל אשר הרי״א עמד לימינו להושיבו על כסא הרבנות פראג ע״כ דבר טוב עליו (התאבקות כ״ט) גם דבר ההספד אשר קרא רבינו לבכי ולמספד על הגאון מהרי״א הסר את רוח הגאון מהריעב״ץ והעיר כל חמתו על רבנו ויקלע בו חיצי זעמו וקורא עליו ,חבירו של אייבשיץ מנעוריו׳ ובמקום אחד נראה שמביא הריעב״ץ שנעשה (הנו״ב) סניגורו, קטיגורו, אמנם לא אבה להסכים על החרם שעשו על הרי״א וגם עוד הרך את לב הגאון מהרי׳ מדוקלא, ועוד שלא יתנו ידם להחרים ע״כ אש נשקה ביעקב, ותבער כמעט אפו, וקסתו דרך בחצים שנונים לחרף ולגדף את רבנו הנו״ב ואת כל משפחתו הרמה והנשאה בדברים שאין כדאי לשומעם (שם בהתאבקות נת דרוכה) וכפי המובא שמה הקדיש על רבנו הנו״ב ספר ,פתח עינים׳ להביט עליו בעיני בוז מפיקים שצף קצף ולמשוך עליו עינים בחשדו שגם הוא נוטה לש״צ שר״י — וכל אלה הדברים נכתבו בידי הגאון הריעב״ץ במשך שנות תק״כ—כ״ה ואחרי העראה כזאת יאמרו נא כל מי שיש מוח בקדקדו האם נוכל לחשוד את רבנו הנו״ב כי בעת ההוא כ׳ מכתב פלסתר כזה נגד איש חסדו ומטיבו אוהבו וחברו מנעוריו כאשר יעיד עליו הריעב״ץ! איך יעלה על הדעת כי פתאום נהפך לו לאויב ונצב כצר, וכדוב אורב במסתרים! ושלא יוודע לשום נברא מכ״ז! כי לולי ידע מזה איש אז עוף השמים הוליכו את הקול ובעל כנפים הגיד הדבר להיעב״ץ ואז הי׳ משים מושב רבנו הנו״ב בין הכוכבים:

ב) עד נאמן יש לי עוד ע״ז, הרי משערים שהאגרת נכתבה אל הקסרית במשך שנות 64—1760 היינו משנת תק״כ—כ״ד ואז הי׳ הגאון רבי ר׳ יונתן זקן ושבע ימים ואיך חפץ אז לעזוב את מקומו ולעקור דירתו מאה״ו לשוב לפראג! ולא עוד שאז כבר הי׳ אחרי הרע״ש והיתה מנוחתו כבוד וסביביו שאנן ושקט, ותגדל הפליאה עוד יותר הלא עינינו הרואות בלוחות העדות כי בשנת תקי״א נקרא בקריאה של חיבה וכבוד לשבת על כסא הרבנות בעוב״י בק׳ קראקא, ואח״כ בשנת תקי״ג בקשוהו עדת ניקולשפורג להיות להם לרב ור״מ והוא השיב פניהם ריקם כי גם אז בעידן ריתחא החזיקו הגבירים והקצינים בשלשה קהלות אה״ו את ישיבתו והספיקו לתלמידיו כל צרכם (ראה כלילת יופי רבני לבוב דף קב״ג ע״ב בהערה) ומה ראה על ככה ומה הגיע אליו כי רצה לעזוב את הקהלות אשר או״ה למושב לו, אחרי אשר עבר בשלום את הנחשול שבקש לטובעו, ללכת לנוע לפראג להיות אורח בלתי קרוא! הדברים הללו יתנו ידים מוכיחות למדי כי האגרת לא מעטו של רבנו יצאה ולאו נשפנקא דמרן חתום עליו וכל דבריו לא יעמדו לפני הבקורת הצרופה, **ויודה לזה כל איש דובר אמת, ומודה על האמת. ולא ידעתי לשמחה מה זו עשה כי יתאמץ**

שנגנבה

שנצחו את הארוקים באשר מצאו להם תנא דמסייע שגם הנו״ב החזיק כחיעב״ץ ? ומה ינחלו המשכילים עטרת הנצחון לוא הי׳ כן שגם רבנו חשד למאורן של ישראל במה שלא הי׳ בו ? אין זה כ״א לעז פשוט על רבנו הנו״ב ועתידין ליתן עליו את הדין, וכסא רבנו וכבודו נקי.

בעשר שנים שימש ברבנות בהעיר יאמפאלא משלהי שנת תק״ה עד תקט״ו והעיר היתה שלוה ושקטה ומשם נתעלה לשבת על כסא כבודו בפראג עיר הבירה :

פרק ג

העיר רבתי פראג אחרי הורם עטרת ראשם רבם הגאון מ״ה דוד אופנהיים מעליהם, ונפטר בשנת תצ״ז ב׳ תשרי, היו הב״ד מו״ש היוצאים והבאים לפני העדה, והגאון רבי ר׳ יונתן הדרשן והגאון מ״ה שמחה פאפריש עליהם ואחרי אשר בשנת תק״א נתקבל הגאון רבי ר׳ יונתן לאבד״ק מיץ והגאון מהר״ש פאפריש לטייפליטץ, אז לא מצאה עדת ישראל שבפראג מנוח, כי אז בעת ההוא נלכדה העיר פראג ובאה במצור ובמצוק לרגלי המלחמה שהיתה בין המלכה טהערעזיא ובין המלך פרייסין והצרפתים אשר עמו, ושוב שנית בשנת תק״ד, תסמר שערות הראש בקראינו את הקורות התלאות אשר עברו אז על היהודים בפראג, הרג ואבדן, רעב ושבי אויב דבר חרב ורעב, אחרי כל אלה עוד לא מצו את קובעת כוס התרעלה, ובשנת תק״ה הוה על הווה שבר על שבר יחדיו נדבקו והמלכה נתכה חמתה על היהודים, והדת נתנה כי כלה גרש יגרשון היהודים מכל מדינות ביהם ומעהרין, ומיום הנתן הדת עד ששה ירחים, לא יראה ולא ימצא איש ישראל בכל גבולה, ועל פראג מתחה דינה הקשה כי עד ירח ימים ינסחו מן העיר — על מה עשתה המלכה ככה ומה חרי האף הגדול הזה לא נודע אולם משערים שהמון העם באו אז בעלילות על היהודים לאמור מרגלים אתם נתתם יד להצרפתים ופרייסין דברים כאלה שמעה המלכה וחרה אפה. לרגלי התלאות והמצוקות האלה לא נתנה עדת פראג לב לבחור אלוף לראשה למלא מקום האב״ד, ויהי כאשר נפתחו לפניהם דלתי העיר פראג כי גם שונאיהם ומנדיהם הודו בפה מלא כי מעולם לא היו היהודים במעל הזה אשר האשימים בו, כי מי כעם ישראל נאמן למלכו ולארצו, ובשנת תק״ח כאשר שבו אל עירם ואל מולדתם, שתו עצות בנפשם להעמיד הקהלה על תילה, ולחדש נעוריה כימי קדם, ולהשיב כבודה אשר נתחלל בשנות המצור והמצוק כאשר הלכו בגולה ונתפזרו בעיירות ובכפרים בארץ ובחו״ל ולא פללו כי עוד ישיבו לבצרון ויחזו בתקומת קהלתם בקרב

גדולות עשו מסדרי הקהלה החדשה, ולא נתנו שינה לעיניהם עד אשר השכילו לרומם את בני עדתם הנושנה על אשיות חזקות ויעמלו בלי הפוגות שנה אחר שנה עד אשר החזירו עטרה ליושנה, אבל בחירת הרב אשר העמידו על ראשה גדלה על כולנה, כי כולם הכירו כי לכל לראש להרכיב אלוף לראשם ולתת המשרה על שכמו אפס יהיה איש מתור המעלה אשר יהי׳ כבריח התיכון בבנין המשוכלל החדש הזה אשר יחבר את המשכן להיות אחד, ממנו יתד ממנו פנה תלוי עליו אושר הקהלה והצלחתה ואשר לא על נקלה — חשבו — למצא איש כזה :

רבינו יחזקאל זכה אז לשם טוב ע״י פעולתו הרצוי׳ ועבודתו הנקי׳ אשר יגע ועמל לעשות שלום בעולם במכתביו הרבים אשר הפיץ בכל הגולה להשקיט הריב בדבר הקמיעות. גם נתפרסם מאוד אז ע״ס תבל ע״י תשובתו הארוכה והנפלאה הלא היא נדפסה בספרו נודע ביהודא סה״ק חאה״ע סי׳ ע״ב, אשר ע״כ חרדה לקראתו עדת פראג וקראוהו אל על לשבת על כסא כבודו מרום מראשון בהעיר רבתי, אמנם כן היו את נפשם לקבל את הגאון מו״ה ארי׳ ליבש האב״ק

דוקלא, רישא, גלונא, אמשטרדאם, אמנם יען הי׳ הוא מהחולקים על הגאון רבי ר׳ יונתן לא הסכימו מוקיריו ומעריציו מאז, על זה האחרון, ובחרו באשר חפצו ברבנו יחזקאל (א) ובשנת תקט״ו בחודש כסלו עשרים יום בו כתבו לו ,כתב הרבנות׳ בהתימת כל אלופי העדה, ראשיה נכבדיה, וזה דבר המכתב . (ב)

מזל לפרט טוב

ישב שופט צדק לכסא בחדש כסלו בעשרים יום בו עד כי יבוא שילה ולו

על ממשלה אז ישיר ישראל את יקהת

שלו יאריך ימים שירה עמים

הזאת עלי באר ענו לו :

יראת אוצרו וראשית חכמתו .
יום יום יעמום על חמורו כהררי אל צדקתו .
יסוד עולם צדיק ונושע בישועתו .
יפרוש כנפיו יקחנו יסך לנו באברתו .
חוף ימים ישכון כארי׳ וכלביא במעונתו .
חוצב להבות אש מפיו תאכלעוף הפורח בפריחתו .
חרב חדה בעל פיפיות הרים ירוםפהו מגערתו .
חסד אלקים ההר לשבתו לשכון בארצנו כבוד מנוחתו .
זה היום גדול ורחב ידים, ידיו אמונה תורתו אומנתו .
זורח בחשך אור לישרים נאוה תהלתו .
זאת מנוחתו עדי עד פה ישב וינהג ברמה נשיאתו .
זה דודנו וזה רוענו ואנחנו עמו וצאן מרעיתו .
קדם יקדמו עיניו אשמורות לשוח באמיתו .
קולו יתן בבית ד׳ לילות כימים יהגה בתורתו .
קרוב אליו הדבר מאוד בפיו ולבבו לעשותו .
קדוש בקרבינו יבוא בעיר על מכונתו .
אליו פינו קראנו, ותחת לשונינו רוממותו .
אלףלראש יהי׳ לנו ויסמכנו ברוח נדיבתו .
אלמתו קמה וגם נצבה לא יחליף ולא ימיר לזולתו .
אלינו בא יבוא ברנה, ד׳ ישמור צאתו וביאתו .

להי״ה ארונינו מורינו ורבינו נזר ישראל ועטרה, עטרת צבי וצפירת תפארה, ארז הלבנון אדיר התורה, ידיו רב לו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ולברר בראי׳ ברורה, ובסתרי תורה הצפונים בביתה הטמונים בחדרה . כל רז לא אנים לי׳ ולא מנו נסתרה, כבוד הרב הגאון הגדול מהור״ר יחזקאל סג״ל שמו נקרא, לו נאה העוז והמשרה, מהרה יבא ויפתח לנו שערי תורה, ישכון

(א) כ״כ לי ידידי הרב הגאון מהר״י לעווינשטיין ה״י אבד״ק סעראצק ובדבריו כן נראה בדברי הריעב״ץ שהבאתי בפרק הקודש בזה שהגאון מהרי״א עמד לימינו בבחירתו לאב״ד פראג :
(ב) כתב „הרבנות״ נדפס „בהאשכול״ ס״א לד קע״ט מהכת״י והעתיקו לפני האברך המופלג מ״ה

ישכון בטח עד ביאת יום הבשורה, אומר לציון מלך אלקיך, הגדול הגבור והנורא במהרה אכי"ר:
זה היום בהתאסף ראשי עם, וטובי נועם, ובעלי אסופות כדרבונים וכמסמורים נטועים, בי דינא רבא, ובי דינא זוטא הקבועים, וכל חכמים ונבונים וידועים, ואליהם יאספו כל חרד בדברי אלקי ישראל אנשי חיל יראי אלקים קרואי מועד, אנשי שם יפיפי פעם (ג) ולכונן העיר על מכונה, יוסדו יחד ויענו כולם פה אחד, לא תהי' לנו זאת לפוקה, זאת העיר כלילת יופי אשר מיום הוסדה, יסודתה בהררי קודש, גאוני ישראל וקדושיו, להשביע ולהשפיע שפעים מי מעינות החכמה, להפרות ולהרבות עדרים, עדרי חברים מחכמים, אבני המקום עם אבן הראשה, ועתה זה עשרים שנה ה' לקח את האבן אשר שם מראשותיו וכל המאורות משתמשים בכתר אחד, עתה לכו נשוב את האבן על פי הבאר ונתנה ראש ורעה אבן ישראל, דבר אחד לדור ולתקוע יתד במקום נאמן לתלות עליו כל שלטי הגבורים, הלא אז יבקע כשחר אורים. וארוכותיו ארוכת תמיד מהרה תצמיח לשון חכמים מרפא ינוח חטאים, ואז הלכנו אל השדה חקל תפוחין ללקט אורות איזה הדרך ישכון אור ישראל וקדושו, ובהעלות את הנרות, להאיר אל עבר פניו לחפש חיפוש נר מנרות, והנה אורו זרח, ויקימו כל העם וירנו רנה וישועה באהלי צדיקים, כאור בוקר יזרח שמש, בקר לא–עבות בעינן ואיכא תלתא תלתא בחד קינא, חכמה, וענוה ויראת חטא, ועינו ישבע עשר בטעמי תורה, ונפישי' זכותי' וזכות אבותיו קדושים מחצבתו, אך נגד ד' משיחו, הי' הי' דבר ה' אל יחזקאל, לו דבר צור ישראל, מושל באדם צדיק, ובהקהיל את הקהל, שנית יתקעו ולא יריעו תרועת מלך בו, וכתב בספר וחתום וקיימנו וקבלנו תפארת עוזו עלינו על משך עשרה שנים לרב ולאב"ד ולראש ישיבה. להורות לעם ד' חוקים ישרים, ומשפטים צדיקים, ככל חוקותיו וככל משפטיו בדיני איסר והיתר טמאה וטהרה, ובקידושין וגיטין וחליצות, בצירוף בית דינו יפ"ץ אורו, ולשפוט צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו, ככתוב בתורת משה בחירו, ולעמוד בפרץ ולגדור גדר לנדרו, וראש שר המשקים להטות כדו, ברוך טעמו על המבוע נחל נובע מקור חכמה לדלות ולהשקות מתורתו, את הצאן נדיים ותיישים עדרי צאן קדשים, ככל ראשי ישיבות אשר היו מימי קדם, חכמי חרשים ונבוני לחשים, מחדשי וכל אשר ימצא חן בעיני, שכלו לסמכהו בסמיכת חכמים, ובית דינו מסכימים, כטוב בעיניו יעשה סמוכין לאורייתא, לקראו בשם חבר ומורנו לפי חבלו אשר יפול לו בנעימים, ולהראות את יקר תפארת גדולתו, יקרא דאורייתא פעמים בשתא לדרוש ברבים בבי"ה בשבת הסמוך לחג המצות בשבת תשובה לפני ד' לרצות, כנהוג בכל התפוצות, מהרה יהיו מקבצות, לבית אלקים בקול רנה וריצות:

וזאת חקת התורה אלו דברים שאדם אוכל מקצת פרותיהן בעולם הזה והקרן שמור לבעליו רב טוב הצפון מידי שבוע בשבוע, ונתן לו מקופת הקהל סך שנים עשר זהובים רייניש וכאשר יפיק רצון מד' ובני המדינה כל סביבותינו יובילו שי למורה, וגם המה יבחרו ויתנו אותו לשר ולנגיד עליהם כאשר הלא לדעתנו בלי ספק ברצות ד' דרכי איש בבוא הנה, אז אין לו כסף מקופת קהלתנו כי אם תשעה זהובים לכל שבוע:

גם מחויבים לשכור לו מדור מקופת הקהל לפי צרכו ורב גדלו מקום שמגדלין בו תורה ורשות בידו לגדל תפלה במקום רנה של תורה – ובבוא עת דודים מצהלות חתנים בחופתם מכל חופה תהי' לצל החכמה צל הכסף עסק הנדן של הכלה ממאה הראשונה אחד זהוב ושלשים צל וממאה השניה ולמעלה חצי זהוב רייניש מכל מאה · ומלבד זה וזה אחת לאחת למצוא חשבון והמה בכתובים בפנקס הקהל בארוכות:

ומעתח

פישל ניימאן נ"י אב"ד פלונסק קוים: (ג) ר"ל מטיבי נגן מטיבי לכת ושיכל את ידיו במגלת סכמת עם יפו פעמיך:

ומעתה קרוא בגרון אל נחשוך עורה כבודי עורה. ולבש עוז הנשר הגדול גדל הכנפים מלא הנצה אשר לו הרקמה יבוא אל הלבנון ויקח מזרעו איר זרוע לצדיק תולדותיו מעשים טובים. ויתנם בשדה ז״ע על מים רבים היא עירנו הגדולה אשר ממנה משתיתה של עולם מימי עולם. ויצמח ויהי לגפן פורחת ויעש בדים וישלח פארותיו ילכו יונקותיו ויהי׳ כזית הודו וריח לו כלבנון:

ואחר אחרון אנו באים לחלות ולחנן להיות מן הזריזים מקדימים למצוה דרבים ישתו יין נסיכו מהר יעלה אר״י מסבכו. וה׳ ישלח לפניו מלאכו. לשמרו בכל דרך הילוכו עם כל העם אשר ברגליו ילידי ביתו ובני חינוכו ויברך מברכו. ויגדל נא כחו. ופי שנים ברוחו. עד כי יתן עוז למלכו וירם קרן משיחו. אלה דברי ראשים וטובים ושאר ראשי המדברים. המדברים בעדם. ובעד כל ישראל. את אשר ישנו פה יום הנ״ל לסדר ולפרט ויראו אחיו **כי אותו אהב אביהם:**

אברהם דושנת לבית לוי הורוויץ
הק׳ ישראל במו״ה שמעון פרענקיל
יצחק בהרב המנוח מוה״ר ברוך סג״ל
אוסטערליץ ז״ל
נתן בן כהר״ר יצחק סג״ל עפשטיין
וואלף בן כהר״ר ליב בוטשל
צבי הירש בן כהר״ר ליזר פורית
וואלף בן כהר״ר בער צדיק
יעקב איגר מפראג
משה מיכלופי
אברהם בוטשל מפראג
צבי הירש בהמנוח כהר״ר ענזל עלפוגן ז״ל
עזריאל באנדי
שלום ייטלש
בנימין וואלף קרפלש
משה בא״ת המופלג המפורסים מו״ה
מאיר פערלים ז״ל
שמואל בן הר״ר בונם קונספירג
שלמה זלמן בהר״ר גומפל עמריך ז״ל
נחום אהרן ליברלים
הק׳ דוד קוא
משה מאיר עוזרם
יחיאל המכונה מיכל ווין
סיני פוינרם
אשר אנשיל במוה״ר צבי הירש ווין דיין
הנעיר יוסף שמעון בן הגאון מו״ה אליי
שפירא זצ״ל
הק׳ שלמה זלמן קרוב
יהודא ליב קשוויץ מפראג

הק׳ מאיר בהר״ר פישל בוטשל זלה״ה כ״ית
אשר אנשיל במוהר״ר ברוך עוזרם ז״ל
אברהם דוד במוהר״ם שפירא זצ״ל
נחום וואלף בן מוהר״ר אהרן אויסטערליץ סג״ל
ז״ל ה״ה פראג
הק׳ דוד בן האלוף מו״ה ברוך עוזרם
הרש בן גבריאל ווין
ליב במוהר״ר פייבל דיין מפראג
יוסף במהר״ר ישעי׳ ליברלש זצ״ל
יצחק במוהר״ר אליי ברודא זצ״ל
נפתלי הירץ בן הרב מוהר״ר יו״ט באנדי זצ״ל
שמעון בן הר״ר נטע אוטיץ
נפתלי בן הר״ר זכרי׳ מייזלש ז״ל
יששכר בער בן המנוח ענזל עלבוגן ז״ל
אפרים ייטלש
נפתלי הירץ במוהר״ר המנוח כהר״ר אהרן
הכהן מו״ץ זצ״ל סופר נאמן פ״ש
זרח בן הר״ר מאיר איידליץ ז״ל
שמואל זאנוויל קרוב כהן
זעליג טיין. בער שעפטעלש
הערש ווינטערניטץ
מיכל אברהם רמ״ד
ליב פאגים
מענדל קרפלש
יעקל שלאטקש סג״ל
שמעון בהמנוח מוהר״ר יעקב כ״ש
יעקב סג״ל מליץ
יצחק דושנת הלוי הורוויץ
מנחם מנים שערלש מלמד להועיל

הק׳

הק׳ וואלף בן מוהר״ם שפירא פרענקל ז״ל
חיים קלאבער
שמואל ש״ד (שנור דרעהער)
ברוך מונלס
אהרן ייטלס
יצחק יהודא בן הקדוש כהר״ר זכרי׳
א״ש ז״ל
נתן ירושלמי
ליבערמאן ליברלס
משה פאגוס
יעקב כץ מיזלאש
בענדיט בן כהר״ר שלמה דוסנת סג״ל
לוי בן מוהר״ר מנחם פנטא זצ״ל
יוסף קרפלס
אברהם פרעשבורג
יוסף בן מוהר״ר אברהם פלץ
נאום הרב גבי׳ פוסק
הק׳ נתן איגר
ליזר זעקלס מפראג
בנימין וואלף בן מוהרר״א דוסנת סג״ל
הורוויץ
מתת טויסק כ״ג (כייא גרינשפיל)
שמחה ווינער
משה בן שלום וויזלס
משה יצחק חנוך ווינטרניץ שו״ב פ״פ
דוד בוסין
שלום בהמנוח מוהר״ר יהודא קלאבער
סג״ל
בער בן מוהר״ר דוד ל״ס זצ״ל
ישראל רוזין בערג
וואלף במו״ה משה שפירא
נאום אפרים טכאהרס סג״ל
הק׳ וואלף כהר״ר זלמן שולהוף
יו״ט בן המנוח מו״ה יונה בומסל ז״ל
משה ר׳ זעלקי לדוק
גבריאל בן מוהר״ר אנשיל גינצבורג
מנחם טיין סג״ל סופר נאמן בק׳ פראג
שלמה זלמן בן הרב המופלג כמוהר״ר
יצחק סג״ל מאשלים סופר נאמן פ״פ

הק׳ גבריאל בן מוהר״ר משה זצ״ל ממשפחת א״ש
סופר נאמן פ״פ
יצחק משה אריי׳ הנקרא ליב בן לא״א כהר״ר
יודל טנטלס שמש ונאמן פ״פ
שמואל זגול בכרך שמש נאמן פ״פ
צבי עזרא המכונה זעליג מאיר טויסק ש״מ
נאמן דק״ק פראג
ישראל איסרל בלא״א מוהר״ר משולם רא״ש
שמש נאמן פ״פ
יהודא ליב בן האלוף מוהר״ר הרש סורי׳
שפירא
שמעון בן מו״ה משולם ר׳ איסרלים
יהודא ליב בן כהר״ר אברהם פסובכם
יוסף בנימין זאב ייטלס
חיים דוסנת הורוויץ
יחיאל מיכל ירושלמי
וואלף בן קפמן ליבנא קאלים
הרש בן המנוח ר״א בער וועלי ז״ל
חיים בן הר״ר אליעזר בן הרב ר׳ חיים
יודא ז״ל
שמואל בן המנוח ר״א בער וועלי ז״ל
שלמה בן מוהר״ר סיני נ״ס
אברהם בהר״ר קלונמס אולמא ל״ס
ישראל נחוד
טודרוס בן הר״ר ליב ז״ל נחוד
בנימין הכהן פאפרס
יצחק בן המנוח האלוף מו״ה פישל בומסל ז״ל
מאיר בן הר״ר טודרס נחוד
שמעון בן הר״ר ליב קוא סג״ל
יוסף בן הקצין כהר״ר איגר מפראג
ליב ר״ס ייטלס
אהרן בן מוהר״ר אברהם ינוויץ
יששכר בער שיק
נפתלי קרפלס
מש לב רופא דקהלתנו
מיכל בן הה״ק כהר״ר ליב ייטלס רוקח
מפראג
יוסף בן נבי׳ הירש מיזלאש שו״ב פ״פ
יו״ט בן מו״ה אברהם באנדי נרו
יצחק בן הר״ר גבי׳ הרש פורית
הק׳

הק' אפרים ליב כץ טענצלעס   הק' ישראל יאקב בן מוה"ר ליזר פורית
מנשה בן מו"ה יודא ליב פורית ספירא.

(על גב הכתב)

כתר תורה

יעלה בראש האילן עין הדעת שענפיו ושרשיו מרובים
חכם חרשים חורש אבן אבני שיש טהור משבצות זהב מוסבים.
זה זכרו וזה שמו שמן תורק נודע בשער בת רבים.
קדש הילולים לה' כל פריו מתוק מדבש ונופת צופים ערבים.
אמונת עתו חוסן ישועת חכמה ודעת יראת ופרישות עשרה קבים.
לוי איש חסידו. יורה משפטיו ויפיצו מעינותיו בין משאבים.

להו"ה ההר ישראל גאונו. בים ידו ובנהרות ימינו. רב תבואות בכח ואונו. אדונינו מורינו ורבינו. גאון עוזנו. תפארת מגיננו. הרב המאור הגדול. בכבוד שמו נקרא מוהר"ר יחזקאל הלוי תמיו ואוריו לנצח. ויאיר עינינו בתורתו עד כי יביאנו ד' אל הר נחלתו:

ויאות להם רבינו לקחת המשרה על שכמו. ויסע שמה או בעת ההיא. הוא לבדו נסע ראשונה לראות המקום נבחר לשבתו. ואתו עמו חתנו הגאון המפורסם מו"ה יוסף (שהי' אח"כ אבד"ק פוזנא) ובני ביתו — אמר — לאחרונה יסעו בימי הקיץ לרגל הילדים הרכים. בראשית שנת שירה, בא שמה זיוה והדרה, רגל מבורכה רגל ישרה, ובשלהי דהאי שתא בחודש מנחם אב העתיק אהלו מעיר יאמפלא ונסע הוא וכל הכבודה אשר עמו למכון שבתו פראגה: (ד)

פרק ד

קדם לכל מפעליו. היתה לרומם את קרן התורה, ולהרבות גבולו בתלמידים, ויסד שמה ישיבה רוממה ואליו התאספו העדרים צאן קדשים, והוא השקם לרויה ממעינות חכמתו. עד אשר זרחה שמש ישיבת פראג יותר מאשר הוהרה בימי תקפה וגבורתה בדורות הקדמונים, והרביץ תורה בין תלמידיו הרבים אשר היו לגדולי ארץ ברבות הימים מהם הלא המה הגאון מו"ה אברהם דאנציג בעל ס' חיי אדם. הגאון מו"ה דוד דייטש בעה"מ ס' אוהל דוד (צל"ח ביצה ד"ד ושו"ת ח"ם חיו"ד סי' ס"ו) הגאון מו"ה אלעזר פלעקליש בעה"מ שו"ת תשובה מאהבה. עולת חודש, מעשה בראשית, חזון למועד, שהי' גם חד מבי דינא רבתי דק' פראג בב"ד הצדיק של רבנו רבנו. הגאון מו"ה בצלאל רנשבורג בעה"ם ס' הגהות על ש"ס. ... על מס' הוריות, ושרה ציפים הגהות על ש"ס. הגאון מו"ה דוד אבד"ק יעמניץ (מוזכר בנוב"י מה"ת חאו"ח סי' ל"ז) הגאון מו"ה וואלף טריטש (נובי' מה"ת חאו"ח סי' ע"ג) הגאון מו"ה ישראל אבד"ק פלאטא (נו"ב מה"ת חאו"ח סי' ל') הגאון מו"ה אלי' אבד"ק מעסטין (מוזכר בתשובה מאהבה ח"ב סי' רס"ד) הגאון מו"ה מרדכי בער

(ד) כאשר יאומר בעלמו (הגי"ב מה"ק קלה"ש כיכי' ל"ו) כבר כתבתי שהספרים שלי אינם כאן ואני כותב בקפזי שאפי' יום שלם לא כלה ומכ"ז לבינתיך, וביום זה הי' עלי כמה טלדות ומני קבלתנו יען שתיך ימים אחדים אני נוסע יעזה יכל אחד נקפו לעסקו לגמור מספעו.

בער טיאניקא (מביא תשובתו בסוף ס' שערי תורה להגאון מו"ה וואלף אב"ד קעדין), הגאון המפורסים מו"ה ברוך ייטלס מפראג בעל "טעם המלך", הגאון מו"ה שמואל אבד"ק ווישינראד (א) מעולם לא פסקה הישיבה וגם בתענית צבור למד עם התלמידים. גם בערבי שבתות למד עמהם חומש עם פירש"י כאשר כותב רבנו אל חכם אחד בתשובת שאלה (נו"ב מה"ק חיו"ד ס' ז') וז"ל "קבלתי מכתבו יום ה' תענית אסתר והייתי טרוד עם התלמידים בסוגיא דחל להיות בע"ש ואחריו בע"ש אני טרוד בלימוד רש"י עם התלמידים ובטרחת כבוד שבת" וכה הטרידה הישיבה

לפני כו' דבריו אלה יום ב' ו' מנחם תקט"ו לפ"ק פה ק"ק יאמפאלא. כנראה נסע משם אחר תשעה באב כאשר תמו ימי האבל והבכי:

שמועות והגדות שמעתי בנידון בחירתו לרב אב"ד פראג ואם כי לא יתאימו אל הידיעות הברורות בכ"ז יען כי דברי לאות המה וגם א"א שלא יהי' בהן טיפה של אמת ואולי רק אנחנו לא נוכל לכוון השמועה ע"כ אעתיקם בזה:

האגדה מספרת כי בפראג הי' המנהג אשר הרב קודם פטירתו הי' מצוה לקהל עדתו והודיעם את מי יבחרו לכהן תחתיו. כאשר באו אל הרב שהי' קודם הנו"ב בעת פטירתו לצוות להם על הממלא מקומו השיב להם "ודלמא ר"מ היא" ונשתתק ולא דבר עוד והחיים שבק לכ"י ויוועדו יחדיו והמתיקו סוד בדבר הזה, ונגמר ביניהם כי הרב אשר יגיד להם ביאור הדברים הוא יבחר לממלא את מקומו, ויהי בנסעם מעיר לעיר לבקש להם רב וישאלו את חדתם אל הרבנים ואין פותר, ויהי' כבואם לפני רבנו ביאמפאלא וישאלו לו ביאור דברי רבם האחרונים, והוא בתכד"ד השיב להם, דעו כי מבואר בש"ס דרוב גוססין למיתה אמנם ר"מ ס"ל חיישי' למיעוטא ומיעוט חיים הם, וכוונת רבכם על שאלתכם מי ימלא מקומו ודלמא ר"מ היא דחיישי' למיעוטא ומיעוט גוססין לחיים ואולי יקום ויחי ולא תצטרכו לרב אחר, ויתמהו איש לרעהו, המה ראו כי רוח ד' דבר בו ויבחרו בו:

עוד מוספת האגדה לספר כי בעת שלחו את "כתב הרבנות" אל רבנו, בראותו כי נפקד חתימת הגאון ר' זרח איידליץ לא רצה לקבל עליו המשרה, ויפצירו בו הרבה, וישאל להם מדוע לא בא הגי' ר"ז על החתום! ובשמעו תשובתם כי הר"ז יאבה כי ישימו כתר הרבנות בראשו מיד נעתר להם ויקבל את הקאנסים ברצון, ויתפלאו האנשים ע"ז מאוד אבל לא הרהיבו בנפשם עוז לשאלו על ככה, וכבואם לביתם פראג סיפרו את הדברים האלה. אחרי עבור ימים רבים וגם הגי' ר"ז הי' מאוהבי רבנו ופ"א אנה המקרה לידו וישאל את רבינו על זה מדוע מתחלה בשלא ראה את חתימתי לא רצה לקבל את כתב הרבנות ואחר שומעו כי הנני בתוך קאנדידאטע רוח אחרת היתה אתו? ויען לו רבנו! תכלית קבלת משרת הרבנות להיות עבד נרצה לעבוד עבודת הצבור יפרד לשני ראשים, א) להוודע אם רוח המקום נוחה הימנו אם יהי' רוח הבריות נוחה הימנו, ב) מחילת עוונות כמאמרם ז"ל אין אדם עולה לגדולה אא"כ מוחלין לו כל עונותיו ולפי הכוונה הראשונה די במה שישלחו לו את "כתב הרבנות" ובראותו כי בו בחרו ונתנו בו עיניהם כבר נוכח לדעת כי רוח הבריות נוחה הימנו כו'. אמנם לתכלית הכוונה למחילת עונות לא די בבחירה בלבד אך כי יעמוס עליו עולה, לכן כאשר נאספו עלי ובראותי כי בחרו בי אמרתי בחפזי כבר נוכחתי בזה לדעת כי רוח המקום נוחה ממני לאמר גם רוח הבריות נוחה ממני ומה לי להכניס את ראשי בעול אפס אחרי שומעי כי כבודו מעפיל לעלות על כסא הרבנות גם כי לא בחרו בו. בזה הראני כי אך מחילת עונות הוא התכלית העקרי ע"כ גם אנכי נרצתי להם לקבל את עולם עלי למחול בו את כל עונותי:

(א) הגאון מהרי"ש אבד"ק ווישיגראד בעת יצק מים על ידי רבו רבנו הנו"ב אירע לו פ"א כי

הישיבה אותו עד שלא הספיקה לו השעה להשיב לשואליו על אתר. כאשר רואים אנחנו בתשובותיו פתח דבריו כי לסיבת טרדות התלמידים אשר מבקשים תפקודם נתאחרו תשובותיו לדוגמא ראה בנובי״ (מה״ק חאו״ח סי׳ י״ח) כתוב „בזה״ל ולהיות שבעת אנא שאילנא להו לתלמידים הבאים יום יום ואלי יאספו כל העדרים לשמוע דברי חידודים מדי יום ביומו בשעת ליסוד הלכה תוס׳ לכן אחרתי ימים אחדים מלעיין בדבריו „עד יום השבת״ ושם בסי׳ ל״ה „ואף כי כעת טרידנא עדיין בטירדת התלמידים״. ובנו״ב מה״ת חחו״מ סי׳ מ״ז כותב שם „ואני טרוד מאוד בלימוד תלמידים בני הישיבה ישמרם השם כן ירבה וכן יפרוץ גבולי בתלמידים הגונים, הבאים ללקט פרחי שושנים, ולשתות מעין גנים, וביחוד כעת בתחלת הזמנים, ולכן אינני מופנה כלל״. ושם בחאו״ח סי׳ כ״ה יאמר „ובאמת טרידנא טובא ובפרט בתחלת הזמן גרמא שכבר התחלנו ביום א׳ העבר בסוגיא דהיו בה טומין בפ׳ המדיר והתלמודים סבבוני וכעת אנכי שאילנא לכלהו רבנן דבי רב וזמן אסיפה לכל היא״ ושם בסי׳ ס׳ כותב להגאון מו״ה וואלף באסקאוויין כדברים האלה, „מכתבו הגיעני בחוה״מ העבר ואז היו ידי עצורות מחמת המועד ועכשיו אף כי כבר סבבוני התלמידים בני הישיבה בלימוד הלכה תוס׳ כדרכנו כאן להתחיל תיכף אחר המועד שלא לבטל התלמידים כלל כי רבים המה ה״י, אבל לכ״מ אמרתי אחוז בזה בלימוד התלמידים וגם מזה לא אניח אשיבנו בלי איחור״ — השיעור הקבוע להתלמירים הי׳ קודם חצות, ואחר חצות היום אז ישב לכסא שופט צדק עם הב״ד מו״ש לשפוט את העם ולפקח על עניניו (נו״ב מה״ק חיו״ד סי׳ ל״ח) — אהבתו לתלמידיו היתה כאהבת אבות לבנים כאשר נראה שכותב לתלמידיו „קבלתי מכתבך ונזכרתי עמדך לפני ביאמפלא והתמדתך בתורה והנאני שבאת עד הלום להיות מורה צדק לעדת ד׳ ומה שאתה מתרעם שכתבת אלי פעמים ומנעתי מלכתוב לך תשובה אין זה דרכי לשום בר אוריין וק״ו לתלמידי אשר טפחתי ורביתי אבל מיום היותי במדינה זו לא ראיתי ממך אפי׳ אות א׳ כו׳. (נו״ב מה״ק חאה״ע סי׳ נ״ו) — „באמת גדלה התמי׳ בעיני על שלא ראיתי ממך שום תמונת יד מיום הפרדך ממנו ואעפ״כ חקרתי עליך ושמעתי הצלחתך בלימודך ושמחתי מאוד בראותי כי תלמודי גדלו והצליחו וזה הוא כל שעשועי בזה ובבא״ (שם חיו״ד מה״ת סי׳ י״ג) „מכתבך הגיענו ומאוד הנאני בראותי שתוחלתי ממך לא נכזבה וזה לי לנחת בכל עת שאני רואה תלמידי מצליחים בתורתם ועמלי בהם עשה פרי לטובה ובפרט הי׳ לי לנחת כי נתחברת עם בעלי תריסין יושבי הקלויז בק׳ בראדי העמלים בתורת אמת בתלמוד ופוסקים שהם דברים העקרים חוק ואמין״ (מה״ת חיו״ד סי׳ צ״ו) וכה השרישה אהבתם עמוק עמוק בלבבו עד שבאהבתו אותם התר בכל עוז להפוך בזכותם גם בעת נטו מני אורח סלולה בדבר הלכה, כאשר נראה תשובתו לתלמידו בזה״ל „הנה ראיתי כל טענותיו בזה ומהבל ימעטו ואין בה ממש כו׳ ואמנם להיות תלמידי חביבים עלי מאוד חפשתי אולי אמצא מקום להפוך בזכותו״ — אבל לסוף לא עלתה בידו להלכה למעשה:

מגן הי׳ לכל תלמידיו החוסים בצלו ובכל אשר מצאה ידו הרבה להטיב עמהם, והי׳ זרוע למו עוזם ומשגבם, לתלמידו הגאון מהר״א פלעקילש כרו שוחה ובקשו נפשו לספותה אלו הקנאים שקנאו בו בגלל עלותו לגדולה, להחשב מבי דינא רבה ולולא אהבת רבו שחפפה עליו תמיד במעט הי׳ בכל רע, כאשר יספר נכדו בתולדות מהרא״פ כי „אך אהבת רבו היא עמדה על ימינו ותהי לו למחסה ולמסתר בכל עת״ — אגדה עתיקה יש כי תלמידו הרב בעל „טעם המלך״ התנצל

נכשל וטעה בדבר הלכה בעת לימודו ויחר מאוד לרבו הנוב״י ובחמת אפו בו סטר על לחיו וילא דם מנחיריו, ויתעגב רבנו על המאורע, ופייסו מאוד ויברכהו כי יזכה להיות מורה הוראה בישראל וגאז הגליח בלימודו (הגאון והר״י לעווינסטיין נ״י במכתבו אלי):

התנצל לפניו איך שחותנו איננו נוהג עמו כשורה, וישם רבנו הדברים אל לבו ולעת מצוא בשעת הכשר הוכיחו רבנו על פניו ושהרו מוסר ובמריצת דברים אמר לו מליצה נפלאה אשר ירדה חדרי בטנו, והיא דבגמרא אמרי' אמר רע"ק כשהייתי ע"ה אמרתי מתי יבא ת"ח לידי ואנשכנו כחמור והדבר יפלא הכי הבחירה חפשית בידו ולא הישב הלא אולי לא יוכל לו, והת"ח יקהה את שיניו, אמנם כוונתו הי' מתי יבא ת"ח לידי להיות חתני ואז יהיי בידו לעשות בו כרצונו העיר בהם קנאת סופרים, להגדיל תורה ולהאדירה, וכאשר שמע דבר נאה ומתקבל מפי תלמוד קיבל האמת ממי שאמרה ודרשה בפירקא בשם אומרה, לגדלם ולרוממם:

וכמים פנים אל פנים כן התימרו תלמידיו כי נקרא שמו עליהם, ולמזכרת אהבת נצח כי יעלה זכרם לריח נחוח לפניו תמידי התנדבו מתלמדיו וערכו לו תשורה למנחת אזכרה, כאשר אציע בזה המכתב שערכו בצירוף התשורה העתקה מכת"י ממש „(ב) „וזאת תורת המנחה, מנחה ותשורה, לנזר ישראל ועטרה, יחזקאל הרואה באספקלריא „המאירה, וכל הארץ מכבודו האירה, שר התורה, ראוי שהשכינה (תהי') עליו שורה, רבינו הגדול „מרבן שמו מוהר"ר יחזקאל נרו יאיר כצאת השמש בגבורה, אב"ד ור"מ דק' פראג הבירה, מאתנו „תלמידיו העומדים לפניו בשורה, ככרם הנטוע כרם חמד נחמד למראה, כלנו חכמים כלנו נבונים „כלנו יודעים את התורה, כי כולנו שמענו הני מילי מעליותא אשר בי מדרשו מתאמרי גמרא „וסברא, כהררים התלוים בשערה, כוכבי נוגה עלינו תופיע אורה, והנה נתוועדנו יחד לקנות לנו „שם בגבורה, כי כאשר תתפרד חבורה, איש לאהלו אוהל תורה, איש על מקומו אתי ואייתי „מתניתא בידו ומשנת רבו בפיו שגורה, הלא נזכיר את אדונינו על כל דיבור ואמירה, ובמה „איפוא יזכיר אותנו אדונינו להיות לנו לשם ולתפארה, לכן שמנו לנו ציון בדבר המשתמר כל „שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והננו מגישים כיור ובנו מזרק כסף אחד שי למורא, והי' בבואו „לרחוץ מים בתדירא, יזכור כי גם אנחנו יצקנו מים על ידו הטהורה, ושותים בצמא מימיו מי „מערה (ז) היוצאים מקודש הקדשים ממקור לבו הפתוח כפתחו של אולם ועזרה, ויפח בנו „זקוקין דנורא, מעתה יערב נא מנחתינו לפני אדונינו מו"ר ובעיניו תיקרה, אף כי מצער היא „מנחה הנקמצת ומתוך קומצה היא חסירה, אם כל זה יהי' לרצון אומן הפין התלמידים והשוקידם „כסף נכספה כי יובילו שי למורא, וגם בעולת עוף ריח נחוח נאמרה, לכן גם נדבת פינו ירצה „כאלו היתה ערוכה בכל ושמורה:

„ויהי בעלות המנחה נעמוד יחד ונעתירה, לאשר מלך בטרם כל יציר נברא, הוא יברך את „אדמו"ר על שכמו תהי' המשרה, עדי ישמע קול בשורה, ויקובץ שה פזורה, בידו תתמיד „הממשלה ואחרים לא ינחלו את העטרה, הוא אחד ושני לו להמשיל ולהחבירה, זוגתו הרבנית „הצנועה הגבורה, יבלו שנותיהם בנעימים, ואל ישמע בארמנותם קול צווחה אפס קול זמרה, „גם צאצאיהם וצאצאי צאצאיהם עד דורות עשרה, כולם יצליחו ויעשו פרי תואר יפה מראה, ולא „יופסק מהם גדולה ותורה ועיני אדונינו מו"ר וזוגתו המעטירה, יראו יוצאי חלציהם כולם יושבים „על מדין להם זרוע עם גבורה:

„ומפי עליון תצא הברכות גם עלינו רוח ממרום יערה, ויפתח לבנו בתורתו ונזכה לעבדה ולשמרה „להגדילה ולהאדירה, והמשכילים יזהירו כזוהר אורה, אלו גבאי דחבורה, ארבעה גבאים משוקדים השוקדים ללמוד תורה, ראשון לבית לוי ולו משפט הבכורה, לקבל אלפא חרבא שולף מתערה, משה נזבר נאמן משה שפיר קאמר נעימה אמירה (ג) ותלמידו לפניו סדורה, „ערוכה בכל ושמורה' ומשנהו יוסף (ד) הוא השליט בשתי ידיו רב לו ללחום מלחמתה של תורה,

ויוסף

(ב) ואפריון נמטי להרה"ג כו' מו"ה יהודא ליבוש ספער נ"י מק' זוויעזיניץ כו"פ שהעתיקו למעני מכי"ק שת"י :— (ג) אולי הוא הרב מהר"ם הוא זכר בנו"ב מה"ת חאה"ע סי' ט"ז :— (ד) יוכל להיות

ויוסף הוא המסביר א"א גמרא וסברא, ור' אליעזר שיביינא דהכיסא, חכם ומבין מדעתו דעת תורה בקלה כחמורה (ה) ואתם ילוה איש מבית לוי, לוית חן הוצק בשפתותיו שפה ברורה, שם משמעון (ו) טוב משמן טוב העולה על שבעת קני המנורה, כשרגא נהור נהורא, לו זרוע עם גבורה, כולם יתברכו בברכה המשולשת בתורה, הם וחבריא שאר תלמידים דבי רב כולם יתברכו מפי הגבורה, ויחד לציון נעלה במהרה ותהוינה עינינו בבנין כפוארה, היכל ואולם ועזרה, ושם נשיר שירה, ועל זה נרחיב פה ואדברה, בניב שפה וברורה, אמן:

פרק ה

עבודה פורי' עבד רבנו בבית ישראל בכלל, ובקרב עדתו בפרט לנהלם בשבט מישור לייחד את הלבבות ולאגד את כל הכחות הנפזרות להרימם משפל מצבם ועקבות עבודתו נודעו, ובמשך זמן לא כביר (רק כשתי שנים) עדתו כפורחת עלתה נצה הבשילו אשכלותי', וחפץ ד' בידו הצליח למשוך חוט של חסד על עדתו גם מאת הממשלה, בשנת תקי"ז עת מלחמה של שבע שנים אשר נלחמה המלכה טהרעזיא את המלך פרידריך השני והוא המלחמה הנוראה הנודעת בשם מלחמת שבע שנים, דלא היא הקיקה בספר דברי הימים, אז בבוא פראג במצור ובמציק מחיל המלך פרידריך והתלאות גברו בעיר ועלו למעלה ראש מחוץ שכלה חרב ומחדרים אימה, ועל כל אלה רעב וצמא, לא עזב רבנו את העיר להמלט על נפשו מתוך המהפיכה, בשגם הי' לו עת וזמן נכון להקדים לצאת מן העיר עד לא סוגרו שעריי' כאשר עשו אז רבים מהנכבדים הוא לא כן עשה כרועה נאמן לא נטש אלה הצאן והי' למו לעזור ולהועיל בכמה ענינים הן במעשה הצדקה לפרנס עניי העיר בעת הרעבון והן במתג ורסן על לחיי מבקיעי שעריב, ובעבודת אנגריא אשר היתה עמוסה על שכם יושבי העיר להזק חומותי' הבצורות ולכבות תבערת יוקדים. (א) גם ערך וסידר אז תפלה להתפלל בהצרות ד' בשלומה של מלכות (ב) ובשופר גדול הבריז חרם חמור' על כל איש ואשה אשר יהי' את לבבם לבגוד בארצו לבוא בעזרת האויב להמציא לו תבן ומספוא, וגם האיש אשר ידע מאלה עושי עול לא יחמול ולא יכסה עליהם גם בן על אביו לא יכסה פשעיו, ואם העלם יעלימו עיניהם ולא יגלו עונם, אז באלות החרם יספו גם המה. והנה למען תהי' עבודתנו שלמה לא יחסר כל בה, למלאות חפץ כל ישרי לב אוהבי קדמוניות מרבותינו נ"ע וכל אומר והגה שיצאו מפיהם קדושים המה למו ולמען ידע דור אחרון צדיק מה פעל, לא חשכתי מכל עמל ויגעתי למצוא את נוסח „התפלה" „והחרם" ויגעתי ומצאתי (ג) את הקונטרס

שבוח הוזכר בנוב"י מה"ק יו"ד סי' כ"ג ובמה"ת חאו"ח סי' נ"ט: — (ה) יש לבאר שבוח הגאון מו"ה אלעזר פלעקלס ז"ל: — (ו) הרה"ג מהר"ל בספר מבער בשבוח הגאון מו"ה שמעון צבי ווייל ז"ל בהגאון בעל קרבן נתנאל מפיורדא:

(א) הדברים האלה מסר בנו הגרי"י „בדברי ידידות" וגם כתובה לשנים „בספר הזכרון" (צד כ"ו) לרבנו הח"ס מזה ששמע רבים אומרים כי רבנו רצה לצאת מן העיר אך לא הניחוהו מנהיגי העיר:

(ב) רבינו מזכיר את „התפלה" „והחרם" בשו"ת נוב"י מה"ת אה"ע סי' פ"ח וז"ל „הקבל נוסח התפלה שסדרנו לשלום המלכות, ובעסק החרם הוכרז (יותר?) שמזכירין החרם שנתן במלחמה בשנת תקי"ז הלא עודנו כמאז וכל אחד יזהר שלא לעשות דבר לקיים להבורא בזדון לבו ויחוס לעצמו מעונש החרם"

(ג) באתי ונחזיק טובה להרה"ג החכם המצוין במדות מו"ה שלום ידידיא מכונה בשם דר' פישער

הקונטרס „התפלה“ „והחרם“ אשר נדפס אז בפקודת רבנו להפיצו ברבים בכתב ושפה האשכנזית והעתקנום ללשוננו הקדושה והנני נותן לפניכם היום מטמון יקר כי לא ימצאו עוד בעולם כ״א עקזמפלרים אחדים שפונים וטמונים בסתר הכלי שן:

תפלה

אשר מתפללים בשקידה רבה ערב ובוקר בכל בתי כנסיות היהודים
עם עשרים מזמורי תהלים משירי דוד, ואלה המה, ג׳, ז׳, י״ג, י״ט, כ׳,
כ״ו, ל״ב, ל״ד, מ״ג, נ״ה, ס׳, ס״ג, ס״ט, ע״א, ע״ה, צ׳, ק״ז, קכ״ג,
קל״ט, קמ״ג, בפקודת הרב הראשי מיום 5 סעפטעמבער 1756:

יהי רצון מלפניך ד׳ אלקנו ואלהי אבותינו אלקי אברהם אלקי יצחק אלקי יעקב העונה אותנו בעת צרה וצוקה והשומע תפלתנו ברחמים וברצון שבזכות מזמורי תהלים אשר קראנו ולמדנו לפניך, תמחול ותסלח לכל עונותינו ופשעינו הגלוים ושאינם גלוים לנו, ותכרות ותבער את המזמות והמחשבות הרעות אשר בלב האויב על אנשי ארצנו, וכשם ששמעת בחסד ורחמים את תפלת דוד המלך בעת אמר לפניך את המזמורים האלה והצלת אותו מכף כל אויביו ומשנאיו אשר בקשו את נפשו ברכת אותו ואת חיל צבאיו ויהי משכיל בכל דרכיו בעת אשר יצא ללחום בשער אויביו נתת לו עורף וקמיו תחת רגליו והפיל את שונאיו לפניו, ובכל אשר פנה הצליח, כן תשמע ותאזין לקול נאקתנו ושועתנו אשר מתחננים ומבקשים אנחנו לפניך בלב תמים בעד הצלחת מלכתנו הקיסרית מאריא טהערעזיא הנסיכה הנשאה רבת החסד, אתה ד׳ תרם את קרנה בכבוד ותפארת, עם כבוד בעלה הקיסר הנסיכים והנסיכות ותצליח את דרכיה אשר תלך ואת המעשים אשר תעשה, ואת כל בית אוסטריא עם שריו ויועציו חיל צבאיו תעזור תרומם ותנשא למעלה ומכל צרה וינון תצילם, תן להם לב טוב ורוח אמיץ וחזק בין בעת מלחמה בין בעת שלום. חרב האויב לא תעבור בכל ארצות ממשלתה, ותן נא בלב המלכה רבת החסד ובלב הקיסר הנדיב בעלה הרם ובלב כל יועציו ושריו רחמנות לעשות טובה עמנו, פרוש נא עליהם אב הרחמים את סכת שלומך והסר מהם אויב דבר וחרב ורעב יגון ומגפה וכל מחלה וכל תקלה וכל קטטה. הצליחה אל כל משלח ידיהם מפעלותיהם ופקידותיהם לטוב לנו, ותשמרם כרוב חסדך וסלחת לעונותנו ולחטאתנו למען שמך, הקדוש והגבור והנורא אמן כן יהי רצון:

העתקת קונטרס החרם בדיוק

„היום ביום 22 דעצעמבער שנת 1756 נערך ונתפרסם פה פראג בבית הכנסת
„אלט־נייא החרם הנורא והגדול הזה אשר חברו ויסדו הרב הראשי בעדת
„היהודים יחזקאל לאנדויא, ברוצאות ספר התורה מארון דקודש בקול
„תקיעת שופר וכבוי הנרות באספת ובהסכמת הרב דמתא זקיני ונכבדי
„העדה הדיינים בי דינא רבא ובי דינא זוטא נגדה נא כל קהל ישראל
„לפי סדר והנוסחא הקבועה“

האזינו

הייו רב ודרשן בעיר פראג בעד השתדלותו להמציא לנו את הקונטרס היקר הערך והמציאות הזה, ובקהל הקוראים הנכבדים אביע לו תודתי תשואות חן חן לו: — ופדיון שמעי לתלמידי הבחור כהלכה החריף השלם כ׳ זאב וואלף שעהנבלום ולרעהו נדומה לו כמר יצחק שעהנבלום נ״י נכדי רבנו הנו״ב על טרחתם להעתיק משפה האשכנזית ללה״ק:

האזינו אחי בני ישראל אנשים ונשים בחורי ובתולות זקנים עם נערים ושמעו ברעדה לקול קורא זה :

מודעת הוא לכל החובה המוטלת עלינו להתפלל ולבקש בלב תמים, חסד ורחמים מאת ד׳ אלקים המקבל ברצון את תפלתנו, שיברך וישמור וינצור וינשא למעלה את המלכה רבת החסד האשה הרמה והנשאה מאריא טהערעזיא שיתרומם קרנה בכבוד, אשר תחת צל ממשלתה אנו חוסים, ועל חובת התפלה הזאת הלא נצטווינו מן התורה הקדושה על ידי משה רבנו, וגם מפי הנביאים נתאשר לחוק לדרוש בשלום הארץ אשר הגלנו שמה כאמור בירמי׳ (כט ז׳) ודרשו את שלום העיר אשר הגלנו אתכם שמה והתפללו בעדה אל ד׳ כי בשלומה יהי׳ לכם שלום. וגם חכמי התלמוד בהמשנה הזכירו לנו את החוב להתפלל בשלומה של מלכות ובהיות כן על אחת כמה וכמה חובה כפולה עלינו להתפלל בשלום והצלחת גבירתנו הוד מלכותה מאריא טהערעזיא רבת החסד הפורשת עלינו את כנפי הסדה, ובצלה חיים אנחנו בבטחה ושלות השקט, ואשר גם אבותי׳ הנדיבים והנסיכים הרמים עוד בימים עברו השפיעו לנו בארצות האל רב טוב וחסד וברכה, ולכן בהתחולל מהומות־המלחמה הראשונות תיכף שמנו לבנו לזה ותקננו לאמור בכל יום אחרי סדר הקבוע עשרים מזמורים משירי דוד מלך ישראל, וגם להתפלל תפלה מיוחדת בעד הצלחת מלכתנו רבת החסד עם בעלה האהוב הוא מלכנו האדיר והנשא נסיכיו יועציו שריו וחיל צבאו שישמרם האל ומכל צרה ונזק יצילם, ועוד הוספנו לתקן על זאת שיתענו עשרה אנשים מדי יום ביומו עד צאת הכוכבים ושיבלו את עתם לפני הצהרים בבית הכנסת באמירת מזמורי תהלים ובאריכת התפלה הנזכרת למעלה — ואם כן איפוא בהיות חובת התפלה לשלמה של מלכות הזבה מוטלת על כל איש ואשה מכל שכן שמחויב כל אחד ואחד להשתדל בכל כחו לא רק לבל יגיע על ידי יהודי שום נזק להממלכה הנשאה אלא שעליו עוד להתאמץ בכל עוז לעבוד בלב ונפש חפצה להרמת קרן ממשלתה, אולם אם המצא ימצא רשע בן בליעל אשר מחמדת הממון או ברוע לבבו יתפתה להיות מרגל חרש או יעזור לאויבי מלכתנו הרמה והנשאה אשר לפי חוקי דתנו הקדושה יומת האיש ההוא כמבואר בחשן משפט סי׳ תכ״ה מותר לגלות את בן מביש הלזה ולא רק מותר אבל גם מצות ד׳ וחובת הממשלה הרוממה על כל אחד ואחד חזקה למסרו בידי הראשות למען ידונוהו בהמיתה הנחרצה לו, יען כי על ידי מות איש רע ובליעל כמוהו יקיימו ויחיו בשלום אלפי יהודים נקיים בארצות מלכתנו רבת החסד — מהראוי הי׳ אמנם לערוך ולפרסם את החרם הזה תיכף בתחלת פרעות האויב למלחמה

אולם מפאת שהטלת החרם אסורה במדינת ביהם נתעכב החרם עד כה:

ועתה בתת הממשלת הגבוהה את הרשיון לזה לכן מצוים אנחנו הרב הראשי דקהלת היהודים בפראג, ראשיה, נכבדיה, יועצי עדתה, בי דינא רבא ובי דינא זוטא בהאספה דגדולה הנוכחית בבית התפלה הקדוש והנורא הנקרא בית הכנסת אלט־נייא, בהוצאת ספר התורה מהארון הקודש, בקול תקיעת שופר ובביית הנרות לפי חוקי החרם האיום, הברית והאלה אשר כרת משה רבנו עם בני ישראל על קבלת התורה בהר גריזים ובהר עיבל, לבל יהין שום איש, יהי׳ מי שיהי׳ — איש ואשה קטן וגדול בחור או בתולה בין מקהלה היהודית דפה בין מהקהלות היהודות שבכל המדינה או גם מיהודי חוץ לארץ המתגוררים לפי שעה במדינתנו, לעשות ולסבב אף הדבר היותר קל שהוא גרמא לנזקין לרעה נגד הקיסרית ירום הודה, הוא מלכתנו רבת החסד מאריא טהערעזיא או נגד בעלה הרם והנשא מלכנו האדיר והנדיב או נגד כל המשפחה הקיסרות האעסטרייכית, נגד נסיכי׳ שריה ויועציה, או נגד הראשות הכללות וחיל־הצבא בכל אופן שיהי׳ בין בעצמו או על ידי שלוחו, וגם מצוים ואוסרים אנחנו בכח החרם הגדול והאיום לבל יעוז שום איש להיות מרגל חרש לרגל איזה דבר אף היותר קטן וקל, אשר יוכל להסב נזק להוד מלכותה הקיסרית או לכבוד מלכותו בעלה המרומם או לכבוד השרים והיועצים ואנשי הצבא

לא בפה ולא בכתב לא יהי׳ לעזר להאויב ולאנשי מלחמתו, אל יביא להם שום דבר, ואל יכנס אף לצורך מסחרו למחנה האויב — גם מצוים אנחנו לפי חוק החרם הנורא הנ״ל שכל איש אשר יוודע לו מאיש או מאשה מעדתנו אשר פרצו עברו חוק האיסורים הנזכרים או עיבר והולך גם בהווה על אזהרות האלה מחויב הנהו לגלות את אוזן הממשלה הרוממה מהעבריין בן בליעל הזה, וחלילה לו להעלים עין ולכסות על המורדים והפושעים:

ואם ימצא חלילה בינינו איש אשר למרות כל האזהרות האלה לבבו פונה מאתנו ולא יסיר למשמעתנו ויעבור על הדברים הנ״ל בזדון־לב ובקשיות־עורף, מוחרם ומובדל יהי׳ האיש הזה מכל קרשי בני ישראל בל יצטרף למנין עשרה מתפללים ואל ישרת בקודש אף בדבר היותר קל, אסור לעזור לו חיפה לא לו ולא לזרעו, בתוך קהל ישראל לא יתחשב ולא ימנה בין בחייו בין במותו לקבר אבותיו לא יבוא רק קבורת חמור תהי׳ לו סחוב והשלך, וגופו הנמבזה יהי׳ למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ, ארור יהי׳ האיש הזה בכל הקללות הנאצות והגדופים הכתובים בחמשה חומשי תורה, ארור יהי׳ בהחרם והקללה אשר קלל יהושע את העיר יריחו ובהאלות אשר קלל אלישע הנביא את הנערים אשר יצאו מירחו, ויואש בן ירובעל את אנשי שכם, ובהארורים אשר ארר ברק בן אבינועם את מרוז, ובכל האלות והקללות הכלולות בתהלות־דוד נגד אויביו ומשנאיו ובכל הנאוצות הכתובות בספר תורת אלהים ובעשרים וארבע הספרים. — ארור הוא בכל עת ועידן ארור הוא משנה לשנה ארור הוא מחודש לחודש, ארור הוא משבוע לשבוע. ארור הוא מיום ליום, ארור הוא משעה לשעה, ארור הוא מרגע לרגע, ארור הוא מארבע חיות הקודש המסובבות את כסא הכבוד, אשר ראה בחזיוני יחזקאל הנביא, ארור יהי׳ מפי המלאכים הגדולים והקדושים מיכאל וגבריאל ומפי כל המלאכים הקדושים, ארור הוא משנים עשר המזלות, ארור יהי׳ משבעה כוכבי־לכת אשר יחשבו את כוכבי נשף, ארור יהי׳ בכל מקום, ארור הוא בבית ארור הוא בשדה ארור הוא ביבשה ארור הוא בים ובכל הנהרות השוטפים, ד׳ אלקים לא ישא לו עונותיו רק חמת וקנאת ד׳ צבאות תתעורר על בן בליעל הלזה לקחת ממנו נקם, כל הקללות יחולו על ראשו וכל בני ישראל נקיים ולא יספו בכל חטאתיו, לא ישאו בעבורו את עון פשעו, הוא לבדו ישא עליו את עונו ואשמו בראשו כמו שאמר משה בתפלתו (במדבר ט״ז כ״ב) „האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף״ ! וכמו שדבר גם הנביא יחזקאל (קפיטל י״ח כ׳) „הנפש החוטאת היא תמות בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תהי׳ ורשעת הרשע עליו תהיה״. גם הוסיף לדבר הנביא הנ״ל הלאה (ל״ג ט׳) „ואתה כי הזהרת רשע ולא שב מרשעו ומדרכו הרשעה הוא בעונו ימות ואתה את נפשך הצלת״ — לכן גם אנחנו חוזרים ומזהירים לכל איש שיהי׳ זהיר מאוד מלעבור על האסורים הנזכרים בחרם הגדול והנורא הזה, והאיש אשר יהין לעבור על הדברים שזכרנו הוא בעצמו אשם וחב במיתתו ואנחנו וכל בני ישראל נקיים:

אולם האיש אשר יתפלל בשלום המלכה מאריא טהערעזיא רבת־החסד ובשלום בעלה הרם והנדיב, שריו יועציו נסיכיו והנסיכות, גם בשלום הרשות הכללות וחיל־הצבא ויתאמץ בכל יכלתו ועוזו לבא לעזרה להם כחוב הקדוש המובן עלינו להקריב את חיינו לטובת הקיסרית ולמען המשפחה הרוממה אשר עלינו חסד ורחמים האיש והאשה אשר בלב תמים ורוח נאמנה יעמדו על צד הקסרית הנשאה כראוי לפי מדת האמת האהבה והיושר המה יתברכו בכל הברכות הכתובות בספר תורת משה, בהברכות אשר ברך אבינו הזקן יעקב את בניו, בכל הברכות אשר ברך משה את ישראל ובכל ברכות הכלולות בכתבי־הקודש בכל ארבעה ועשרים הספרים ברוך הוא בכל עת ועידן, ברוך הוא משנה לשנה, ברוך הוא מחודש לחודש, ברוך הוא משבוע לשבוע ברוך הוא מיום ליום, ברוך הוא ביום ברוך הוא בלילה, ברוך הוא בכל שעה ושעה

ברוך הוא בכל רגע ורגע ברוך הוא מפי ד' אלקי ישראל, ברוך יהי' מארבע חיות הקודש אשר יעצרו המרכבה אשר ראה יחזקאל הנביא, ברוך יהי' מפה קדוש של המלאכים הגדולים והקדושי' מיכאל וגבריאל ומפי כל המלאכים הקדושים, ברוך הוא משנים עשר המזלות, ברוך הוא משבעה כוכבי לכת, המה יזהירו את חשבו כזוהר הרקיע, קרן הצלחתם תרום בכבוד וגדו לעד יופיע ד' צבאות ישלח לו עזרתו וברכתו מקדשו, בכל אשר יפנה, ברוך הוא בכל מקום, ברוך הוא בביתו, ברוך בשדה, ברוך הוא ביבשה ברוך הוא בימים ובנהרים, ברוך הוא בגוף ונפש, ברוך יהי' כל עושרו והונו ותהלתו על ראשו כל הברכות, ד' הטוב ישפיע לו שפעת ברכה ויברכו בכל משלח ידו ויאריך את ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים, ויהי נועם ד' אלקינו עלינו ומעשה ידינו למען ישרהו שלום ושלוה תחת השגחת הקיסרית הוד מלכותה מאריא טהעראעזיא רבת החסד, ד' הטוב ישים בלבה ברחמיו לטוב עלינו לעשות צדקה וחסד עד אין קץ לנו ולכל אחינו בני ישראל **אמן:**

* *

*

היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו! כל העם מקצה אשר בעדת ישרא' שבפראג עמדו על המשמר מהם העומדים בבית ד' בבכי ובתחנונים ומהם שומרי החומות ובכלל הראו כולם את אהבתם לארצם ולמולדתם כחוק אורחים נאמנים להגן על העיר מפני עקת אויב, אז נצטיין רבנו לפני הוד הדר הקיסרית ובלבבה רחשה לו כבוד והדר בעד מפעליו הכבירים כי הכירה אמנם אז את כח מלכותו וממשלתו על עדתו, וכי הוא איש חי ורב פעלים כביר כח ורב העליליי' בעד עמו ומולדתו, גלל כן שמרה לו חסדה ובריתה נאמנת לו להטות לו ולעמו רב חסד, לבב רבנו הי' תמיד נאמן עם מלכו ושריו ובכל עת מצוא העיר בעם לבל יפרץ במלך וישרים כאשר נרא' בעת מרידת הכפריים [מרידה זו אשר רבנו מביאה כ"פ בספרו הדרשי הצל"ח לא יכול להציל דבר אמת לדעת את הזמן בדיוק מתי היתה] אשר משערים שהיתה ג"כ בעת הרעש של המלחמה היה רבנו עומד ומזהיר השמרו לכם בנפשותיכם מלקנות שום שלל ובז מן הכפריים או מן אחד דבר הבא מהם ולא תחמדו כסף וזהב עליהם יהי' מה שיהיה דבר גדול או דבר קטן . . . . וכי הבזה הזו של המורדים הוא, הלא שלל נקיים הם מה ששללו מהיהודים או מאדונים וכל מי שמביאים לו לקנות ראוי לו להודיע הדבר למען יוחזר הדבר לבעליו הראשון, וחלילה לשום אדם לעבור ע"ז כי גם אני והב"ד מו"ש ישבנו וגזר מאתנו באיסור ומי שעובר ע"ז הוא עבריין וכאלו אוכל חמץ בפסח, כך נגזר מאתנו ג"כ שהאיש העובר ע"ז דמו בראשו וכל בית ישראל נקיים, ואין שום אדם מחויב להשתדל עבורו כלל, ואחרי שכבר הזכרו מהשרים החשובים אזהרה ע"ז חלילה לעבור על גזרת השרים פקידי הממשלה יר"ה. (הדרשי הצל"ח דרוש ס"ב) גם בתשובותיו לשואליו דבר הלכה הזהירם ע"ז כאשר נראה בסיום תשובה אחת יסיים באלו דברים „והיינו מצד תורתנו הקדושה אבל אם יש איזה חוקים מהמלכים בזה על היהודים אין אנחנו מדברים חו לסתור חוקי המלכים וכל אחד בכל מדינה שהוא יושב בה יזהר בעצמו שלא לעשות שום דבר נגד חוקי המלכות על היהודים אם לא ברשיון המלכותי" (נו"ב מה"ת חאה"ע סי' קיב). ויושר מפעליו הלכו לפניו ועשו פרסום והמליצו טוב בעדו ומצא בהם חן ושכל טוב בעיני המלכה ושריה ובכל אשר ישאל מהם לטובת עמו לא השיבו פניו ריקם וליהודים היתה אורה:

אחרי ימי המלחמה והמצור, והשלום שב על מקומו הופיעה הקיסרית מאריא טהערעזיא בהדר גאון עוזה בשערי עיר פראג ויצא כל העם לקראתה בתופים ובמחולות, גם בתולות בת יהודא ערכו לכבוד הדר מלכותה מחזה שעשועים במחולות מפליאות, ויהי כבוא רבנו הרב הראשי בתוך הקרואים לברך את המלכה, אף היא השיבה לו אמרים נעימים חן וכבוד לו ולעמו ותאמר לו כי מאוד שבעה רצון הנה ממחול בתולת בת יהודא, אשר עלה בידן באופן מאוד נעלה להרנין את לבבה, ויען אחד מהשרים [אשר בעת המלחמה שקר באמונתו למלכו ובשעה שעבדיו וכל חילו היו חונים על פני שדה המערכה לקראת אויב התעלם הוא בחברת אחד משרי המדינה ועודו במסבו הבקיע האויב לתוך מחנהו ועד אשר שב הוא לקול התרועות נפוצו אנשי חילו לכל רוח ונבר האויב, אפס אחר ששב השלום לאיתנו סלחה המלכה על עונו זה] הן מה תתפלא הוד מלכותה על בנות העבריים על כשרונם בהמחולות! הלא כח הזה מוטבע בקרבם עוד מאז עשו את העגל ותצאנה הנשים לפניו במחולות! — אמת שכן הוא — השיבו רבנו — אבל אין לחשוב עון להעם אשר אחרי רואם כי בושש משה הלכו אחרי ההבל כי הלא כן יקרה תמיד אך אסון ופגע אם יתרחק שר המצביא מחילותיו ויעזבם ללכת שובב בדרך לבם. — השומעים הבינו את העוקץ החד שבתשובתו ועל מה הדברים קילעים ,פני השר חפו:

פרק ו

כאב רחמן הדואג לטובת בניו כן היתה מגמת פני רבנו וכל ישעו אך לרומם את קרן עדתו עמו וצאן מרעיתו, בעינים פקוחות פקח על עסקי צבור להטיב מצבם, עדתו אשר ירדה פלאים והורד עדיה מעליה בימי הגלות בשנת תק"ה כאמור ואשר סבלה נזק רב בימי המהומה והמבוכה בעת המלחמה, היתה עליו כולה יומם ולילה עבד להשיב אליה את כבודה, וישת אל לבו להילה ולפסג ארמנותיה, וירא ראשית לו לקפח את המותרות והלוקסוס אשר כבר שרר אז בקרב עדתו בתעצומות עוז וזה יהיה אבן הראשה ואבן פינה לבנין עדתו הנהרסה כי אך בזה יטיב מצבם החומרי למלא פי אמתחותיהם הריקות בכסף וזהב, וגם להסר מעליהם כל קנאה ומשטמה משכניהם שאינם בני ברית כי אך הלוקסוס הוא הגורם התרופפות עמודי כסף ושולל כל נתח טוב ווירידום לשאול ומטיל קנאה ומשטמה בין ישראל לעמים.
ויקרא לעצרה את ראשי העדה, יועציה נכבדיה ובית דינו מו"ש אחרי עיונם נתקנו תקנות האלה לגריש את הלוקסוס השורר בסעודות של שמחה אשר הוצאותיהן יעלו לפעמים למעלה ראש,

ואלה המה התקנות (א):

א) לסעודת בר־מצוה יזמינו רק עשרה אנשים. לבד בעל הסעודה, הבר מצוה, המשרת, החזן, וגם אנשים הבאים ממקום אחר אלה לא יכללו במספר העשרה, ולנשים אין רשות להזמינן חוץ מבנותיו וכלותיו, האם והחותנת, אך להנה הרשות לקחת חבל בהסעודה, סומרים ובדחנים לא יבואו אל הסעודה. האיש המשלם מס ארבע מאות שקל כסף לשנה אין לו לכבד את קרואיו מן הדגים רק בקארפען לא במינים אחרים הטובים ויפים מאלה, ומן הבשר רק בבשר שור או אווזים ותרנגולים, אבל אין ליתן משני מינים יחד, מיני תפוחים ופירפראות להניח סעודה לא יתן לפניהם:

והשתיה כדת! האיש אשר כסף ארנונותיו מסו וגלגולתו לא יעלו למאה כסף בשנה אין לו לתת יין לפני המסובין, והאיש אשר ישלם את הסך הזה ולמעלה יכול לתת יין לשותיו

(א) העתקנום מספר לבבנוי „קיי ומנשי הגולי פלאג" מאת הדלי פליעדלענדעל;

לשותיו לכל היותר מדה בת שלשה פינד יכיל, ואשר ישלם מארבע מאות כסף ולמעלה לו הותרה הרציעה וייכל להתהלך ברחבה בתרנגולים מפוטמים, ויינות מבושמים ככל אות נפשו אולם בקאפפע לא ולא :

ב) לסעודת אירוסין אין לקרא רק עשרה אנשים מלבד שארי־בשר היותר קרובים, החתן כשהוא בחור רשאי לקרות מצדו חמשה בחורים. אם הסעודה תהי' בשבת בערב אזי סדר המאכלים הוא ככל האמור אצל סעודת בר־מצוה בכל אופניו, אך אם יחוגו אותה באחד ימות השבוע אז ינתן לפני הקרואים מרק, תרנגולים, והלת־לחם. בליל שבת אין לעשות סעודת אירוסין כי בניקל אפשר לבוא לידי חילול שבת, נשים קרובות מותרות לקחת חבל בה, אין לקחת לשמחה כזו יותר משני משרתים :

ג) בעת אשר מביאין להחתן והכלה דורנות (שערבערל־געלד) אל יקראו נשים אחרות לבד האמהות של המאורשים עם בנותיהן וכלותיהן, לרגלי התשורות האלה אסור לקדם את פני הנאספים במטעמים ומיני מתיקה בתפוחים אשורים (ציטראנען) בתפוחי זהב רק בקאפפע יש לכבד :

ד) הנשים אינן רשאות בהיותן בבית הכנסת לברך בברכת מזל־טוב את חבורותיהן בעלות השמחה ביום שמחתן כי בניקל יסובב על ידי זה הפרעת התפלה, ובטול עבודה. אם הנשים תלכנה לבית בעל־השמחה אין לכבד אותן לא בממתקים ותפוני נופת ולא בקאפפע :

ה) מנגנים (כלי־זמר) לרקידה בשבוע החתונה רשאים לקחת רק ביום הראשון אחר הצהרים עד שעה התשיעית, החתן לא יובל בערב לפני יום הנשואין בחברת מרעים בהמון חוגג הסעודה שבערב אשר לפני יום החופה מועדת אך לקרובים ולא תמשך בלילה יותר מעד שעה תשיעית בחורף ועד שעה שתים עשרה בקיץ, אולם האיש אשר לא ישלם מאת כסף מס לשנה אין לו לעשות את הסעודה הזאת כל עיקר וגם מנגנים אינו רשאי לקחת :

ביום החתונה אז הרשות ביד כל אדם לקחת מנגנים אבל לא ירבה מספרם יותר מארבעה. לסעודת נשואין אל יקראו רק חמשה עשר אנשים ושש נשים, חוץ משארי־בשר הקרובים והאנשים אשר ישלמו מס משלש מאות כסף ומעלה המה יכולים לסדר את השולחן כנפשם אבל אך לא בלאקס ופארעללין, וגם לא בכלים מכלים שונים היקרים ביותר. אולם אלה אשר ישלמו מס שש מאות כסף לשנה יכולין להתנהג בסעודת־נשואין ביד רחבה בלי מצרים בכל זאת נפן בעצתנו גם אל פני העשירים לתת מדה וקצב להסותרות היתרות בכדי שלא לבייש את מי שאין ידו משגת, וגם לחוס על ממונם ולא יכלו כחם להבל ולריק כל יגיעם בהוצאות עודפות :

ו) בסעודת ברית מילה כה יהי' סדר הנהגה, האיש המשלם עד חמשים כסף מס אל יקרא רק עשרה אנשים, ויתן שני מיני מאכלים, בשר עגל ויין אל ינתן — האיש המשלם מאת כסף ועד שלש מאות כסף יוכל לקרות עשרים אנשים ולכבדם בתפוגים, תרנגולים, ויין, האיש המשלם משלש מאות ומעלה יוכל להזמין חמשה ועשרים אנשים ויערך לפניהם השלחן ככל אוות נפשו, אולם אם יום הסעודה יקרה בערב שבת או בערב פסח אז גם המשלם מס היותר גדול איננו רשאי לקרות יותר מחמש עשרה קרואים, ובסדר המאכלים מגבל הוא כמו האיש המשלם הסם ממדריגה נמוכה, בימים דאלה לא תמשך הסעודה יותר מעד חצות היום בחורף ועד השעה השניה אחר הצהרים בקיץ, אך איש עני לא יכבד מהיום והלאה על סעודת ברית מילה בקאפפע ורק בערב פסח מותר כפוט היוצא מן הכלל. אצל פדיון הבן יתנהגו בסדר ההנהגה ע״פ התקנות הנוהגות בסעודת ברית מילה :

ז) משרתי הסעודה מסדרי שלחנות וכיו״ב מוזהרים הטה שלא יתבעו שום תביעת כסף חוץ משכרם

משכרם הקצוב כמו טרינק-געלד וכדומה, לא מן הקרואים ולא מבעלי הסעודות ומהמאורסין וקרוביהם וגם לא ינתן להם, גם כל כסף העודף אשר יבקשו המנגנים והמשמשים תחת שמות ואמתלאות שונות ועושים להם זאת פעמים רבות לחוקים קבועים ישתקע הדבר ואל ינתן להם מהיום והלאה רק שכרם הקצוב:

ח) המנהג הרע אשר השתרש בינינו זה שנים אחדות אשר מעשה – מאפה יקרים מאוד עומדים להסכר בפומבי ברחובות קריה ואשר בעבור זה באים בני אדם לידי רעבתנות ולידי נטיה למותרות למשוך את בשרם בתענוגים, מעתה נאסר בכל תוקף ורק תפונים קטנים בשביל הילדים אשר מחיר כל אחד הוא צ״ל אחד או חצי מותר למכור:

על כל זה נוסדה אגודה מפקחת (קאמיסיאן) לשמור ולדקדק אחרי החוקת התקנות בזהירות יתירה, העבריינים יענשו בעונש כסף עשרה רייכסטאהלער ולפעמים אשר יענשו במאסר ופחיתת הכבוד גם כן!

יען וביען כי מצב עדתנו פרוע כידוע לכל איש, כבר הגיעה העת לתקן תקנות מועילות להסרת הרע מקרבנו ולהטיב את מצבנו ולעת עתה החלטנו ותקננו תקנות האלה:

א) שום איש מאנשי עדתנו לא יפגע בשוק בכבוד ק״נה יהודי או אינו יהודי בדברי עזות ובוז:

ב) אסור ללכת במטה או במשען אף הזקנים הבאים בימים:

ג) אסור ללבוש משפחת משי שֵרות קשורים, סדינים, כתנות יקרות ופיאה נכרית (פאריק) משוחה בפוך ובושם:

ד) אין הנשים רשאות להופיע מחוץ הגעטא לבושות מכלול בפארות צניפות מהודרות בבתי נפש ולחשים, במגבעות ירוקות, ומלבושים יקרים, גם לא במנעלים אדומים:

ה) אם יסע איש במרכבה או בעגלה אל יהין שום איש לעמוד מאחורי המרכבה:

את העברייני – התקנות האלה מזהירים בעונשי כסף, וכבוד, וגם בעונש מאסר:

על החתום באו.

הרב הראשי . יחזקאל לנדא. ובית דינו הצדק, הי״ה מאיר פי״לס, יהודא ליב קאסאוויץ. שלמה עמריך, משה ג׳נצבורג שפירא. יוסף ליבערלים:

נשיא העדה: ישראל בהר׳ שמעון שפירא פרענקיל.

ראשי הקהלה: יעקב יצחק אויסטערליטץ, נתן עפשטיין, יצחק פאפפערס, צבי עללבאנין. בצלאל סאבאאסקא.

וועד היועץ משה מיכלופף, משה איטצעלעס, אליהו האבערן, שמעון קוא. שמעון ניישטאדל, משה בעק, שמואל לוקקא, יצחק פארגעס, אליעזר סעקעלעס יעקב מיסלאר, בער עללבאנען, אברהם אפרים וועהלי, מרדכי בונצעל, וואלף שפירא פרענקיל, מענדל קארפעלעס, וואלף ליבנא קאליש, משה ישראל האמבורגער, אהרן וועדעלים:

התקנות האלה אשר נתקנו להעביר את הלוקסוס אבי הדלות ולמען להשבית אויב ומתנקם להסיר כל שנאה וקנאה לבל יתראו כאצילי ארץ, הוכרזו בפרסום רב בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות בפקודת הרב ובית דינו וטובי העיר, רבנו יחזקאל לא הסתפק א״ע בזה ובכל עת בואו אל הקודש לשאת מדברותיו ולדרוש בפירקא הוסיף לחזק את התקנות לעורר את העם כי יקיימו את התקנות כאשר נראה באחד מדרשותיו עומד ודורש בזה״ל ,וכבר זה יותר משנתים הוכרז באיסור ב״ד על המנעלים הצבועים ושאר מיני צבעונים רק דקהל ,חדשו בה שאותן שכבר נעשו בהיתר קודם נזירה ישארו בהיתרן והנה עתה זה זמן כביר ,ובודאי לא נשאר זכר מן הראשונים וכמה הולכים במה שנעשו אחר ההכרזה יעוברים על

גזירת

גזירת ב"ד והנה הם אינם רוצים לילך במנעלים פשוטים והקב"ה משלם מדה כנגד מדה. ובעוה"ר מתים הילדים והמה צריכים לילך יחף ז' ימים ובעוה"ר גם בזה יש להוכיח שבאבילות המה יושבים על ספסלים וכרים וכסתות ויושבים כשרים גם בתשעה באב (דרושי הצל"ח דרוש א'). וכה נראהו עוד הפעם עומד על הבימה ומוכיח את עמו בשבט מוסר בתוכחות על עון וכה יאמר — ובעוה"ר נתקיים בנו לשוא תתייפו מאסו בך עוגביך נפשך יבקשו והיהודים לובשים מלבושי הגוים להדמות להם ויצרו מעבירו עיר קונו לאמור שע"ז ימצא חן ונהפך הוא מאסו בך והרזון שונאו כי חרפה היא לו, ונפשך יבקשו שע"ז גורמין כובד המס והנתינות . . . " (דרושי הצל"ח דרוש ל' אות ג') וגם אחרי אשר הוכיחם וחזר והוכיחם לא חדל מלהגיד לעמו פשעם גם שלישית וזה לשונו "והנביא מקונן על כן היתה למס הכל ע"י רדיפת התענוגים וסעודת מרעים כל אחד בבית חבירו בסעודת הרשות אוכלין ושותין ויצר סמוך ומסתכל באשת חבירו והלואי אם מידי עבירה יצאנו אבל מידי הרהור ודאי לא יצאנו וכמו כן הנוסעים לטייל ויושבים בקרון עם נשי חבירהם ולפעמים יושב בצדה ויש כאן חמום הגוף ואם יושב לנגדה מסתכל פנים בפנים וכל אלו שכיחי מאוד בקהלתנו וכמו כן ההילוך של הנשים בפריצות במנעלים אדומים (ב) ובגלידים תעכבנה וכל אלו העברות מתגברים מדי יום יום והמה פוגעים ביצה"ר ומגרים אותו והמה מחטאים את היצה"ר וכ"ז קנאת אשה מרעותה מביאים לסמל הקנאה, ובאמת מזה מוכבד עלינו כובד עול מה שלא נשמע מעולם והיתה למס (אהבת ציון דרוש ב') ומלבד התקנות האלה דאמורים עוד הרבה לפעול גדולתו ועמד בפרץ לבנות כל גדר הדחויה אף הוא ראה והתקין בראשית בואו פראגה בצירוף הב"ד מו"ש וגזרו שלא להחזיק משרתת אשת איש בביתו אפי' זקנה ביותר הוין ממינקת ובאחת מדרשותיו (דרושי הצל"ח דרוש א') צוה כברוכ"א לאמור, ובעוה"ר נפרץ הדבר ונעשה להם כהיתר וא"א להם להזהר מיחוד וזה ימים לא כבירים דברתי עם הרבנים הנ"ל והסכימו לדרוש ברבים ולהוכיח ע"ז ולגזור מחדש על הדבר וידיענא רבותי כי אם הב"ד גוזרין על דבר הלא איסור חמור מאד וד"ת יש בהם עשה ול"ת וכל העובר על דברי חכמים הי' בימים הקדמונים חייב מיתה ואין לך אלא ב"ד שבימיך ובעוה"ר העולם עוברים על גזירת ב"ד".

כן ביטל את מנהג הדלקת הנרות ביו"כ קודם תפלת נעילה ע"י עכו"ם כי לדעתו איסור תורה יש בדבר כאשר העלה בספרו (נו"ב מה"ק או"ח סי' ל"ג):

לפי מצב המקום והעת ראה לנחוץ לתקן כי שום שוחט לא ישחוט בערב יו"כ את הכפרות הוין השו"ב דמתא ואפי' בני הכפרים יביאו את הכפרות העירה: (דרושי הצל"ח)

בכל כחו עבד לבטל את המנהג אשר התאזרח שמה לעשות מנינים כל אחד ואחד בביתו וכשופר הרים קולו ויאמר "מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה כי עיקר התפלה נשמעת ע"י קדושת המקום ובעוה"ר נתפשט המנהג הרע לעשות מנינים איש בביתו כקטן כגדול

(ב) בש"ע יו"ד סי' קע"ח סק"ג מבואר דלבוש מלבוש אדומים וכ' ערוך כרכל מפי מ"ש בגמ' ברכות דף כ' ע"א דר"א בר אהבה קרע הכרבלתא מכותית בשוק כי בת ישראל הוא משום דאין דרך בנות ישראל מלבוש אדומים כי הוא דרך פריצות ומביא לידי עבירה ע"ש וע' רש"י סנהדרין דף ע"ד ע"ב ד"ה ערקתא דמסאני ובמהרש"א שם מביא מ"ש הרי"ף לפרש ערקתא דמסני שהכה יש בזמנם היו עושין רצועות אדומות וישראל היו עושים שחורות. ורציתי לתת טעם על זה ממ"ש במועד קטן דף כ"ג ע"א רבא נפיק בסיגלא רומייתא בומקתא אולם לק"מ דשם הי' חלוק שע"ג בגדו כמ"ש רש"י שם דזה הוי מכוסה ול"ש בי' פריצות כמובן וז"פ. וע' הגהת יד שאול יו"ד סי' קע"ח בקיצור בד"ז: —

כגדול אין מוחה ואין מעכב, ובבתיהם אשר סרוחים על ערשותיהם ומי יודע כמה קליפות
„ומזיקים שם נולדו, ואם עתה דר שם אדם כשר מי יודע לפני כמה שנים מי היה דר שם הכי
„שם תהי׳ תפלתו נשמעת, ובמקום שמדבר כל היום נדברים איש לרעהו שפת חלקות ושקרים
„ולה״ר וליצנות שם מתפללים משא״כ בביה״כ המקודש מעולם ונבנה בקדושה לשם ביהכ״נ ולא
„עוד אלא שנעשה הטפל לעיקר ושפחה כי תירש גברתה והמנינים מלאים ובתי כנסיות מאין איש
„ומנינים מלאים בחורים ונערים משוחין כל שעת התפלה ומקרא צווח מדוע באתי למקום המנין
„ואין איש רק כולם נערים מנוערים, קראתי שהשמש קורא לבית הכנסת ואין עונה ובעו״ה
„פשתה המשפחת ותחלת הפרצה מן הגדולים ושוב כ״א בונה במה לעצמו ואי הוי חיל בידי
„הייתי מוחה ביד כולם יהי׳ מי שיהי׳ אותן שאין להם פרעוועליגין ע״ז ומי שבידו למחות ע״ז
„ואינו מוחה עתיד ליתן את הדין״. (דרושי הצל״ח דרוש ג׳) :

בין התקנות אשר תיקן רבנו מהר״ל מפראג ז״ל ההרותים עלי לוח בבית הכנסת אלט־נייא יש שם תקנה אחת אשר עשאה רבנו הנו״ב וז״ל מלה במלה ואות באות „גם תיקן אב״ד ור״מ דקהלתנו מו״ה יחזקאל לנדא סג״ל שהמתפללים בימי נוראים [ר״ל בבה״כ אנ״ש] לא יתפללו עם משוררים כללי׳ עכ״ל (ג) :

פרק ז

כאמור היתה עדת פ״אג אז בסתר המדרגה בשפל מצב החומרי כי דללו חרבו מעיינות השפע הפרנסה וגם עמוסים ומסובלים במשא המלך והשרים אשר התחוננו לשלם מדי שנה סכום גדול ועצום למען להשיב שבותם ולבטל מהם את גזירת הגירוש, וכמו במצב החומרי כן גם במצב הרוחני עמדו בםדרגה נמוכה לעומת רעותי׳ מדינות פולין גאליציען, כבר החל לנשב בפראג רוח קדימה, רוח קרה, ונתקררה מעט אש הדת בסתר לבבם, ורבינו כצופה נאמן הזהירם והעיר למוסר אזנם, הוא בדבקותו בהשגחה עליונה הורם והודיעם כי הכל בהשגחה ולא במקרה ח״ו לא חשיד קוב״ה דעביד דינא בלא דינא, וכה אמר „אני הגבר רואה בשבט עברתו וגם אני בחטאי יסרני ד׳ להביאני הלום לראות בצרת העניים אשר לא הורגלתי במדינת פולין לכן אני ואתם נשימה על לב ונחקורה ונשובה מדרכנו הרעים„ (אהבת ציון דרוש א׳) עוד הפעם גראה דבריו אלה „ביטול תורה הנה הרות על הלוחות אל תקרי חרות אלא חירות מגלות אבל „עבור בטול תורה השעובד מתרבה וכ״ז גורם כובד המס ובאמת הנשמע או הנראה מס כבד „כזה בכל המדינות והמלכה שלנו לאורך ימים תחי׳ אינינה אכזריות בטבעה והוא מלאה חסד „ורחמים כמפורסים כשרון מדותיה ומן השמים הוא שניתן בלבה להכביד עלינו עול המס. „ונחזה אנן ביתר המדינות המה משיאין בתם לתלמודי חכמים וכאן אם תשב בתו עד שתלבין „ראשה לא ישיאוה לבחור בעל תורה״ (דרושי הצל״ח דרוש ח׳) כשהי׳ פעם אחד מותנא מיתת הילדים בי״מ הקהיל קהלה והוכיחום על הפרצות אשר בגללם הבנים יומתו על אבות, (דרושי צל״ח דרוש כ״ב לעשי״ת) וכה התכוון בכל עת להכות על הברזל בעת שהוא חם ובכל עת צרה שלא תבא העיר למוסר אזנם בתוכחות על עון אשר בשלה הגיעה להם הרעה, כן גם בעת התקוממו הכפריים והתפרצו מאדוניהם ויעטו אל השלל ויבוזו את היהודים אז דרוש דרש בשבת הגדול וכה אמר ״לדעתי כל מרידת הכפריים באדוניהם הוא על אשר נמצא בדור הכופרים כי מדותיו של הקב״ה לשלם מדה כנגד מדה והם אומרים עולם כמנהגו נוהג ואין בשמים שוטר ומושל

(ג) העתיקס למעני זכס״ג מו״ה שלוס יהודא מכונה דר׳ פיסעל נ״י לנ ודכסן דקי׳ פרלאג

ומושל ומשנית רק הכל ע"פ הטבע והקב"ה העמיד עלינו הכפריים כבעהמין שאומרים ג"כ אנו אין לנו שוטר ומושל איש הישר בעיניו יעשה לשלול שלל ולבוז בז והיינו בצרה גדולה כי זה קשה יותר מרעש מלחמה" (דרוש מ"ב שם) יותר ממה שהבאתי בזה כתוב שם בדרשותיו הדרשו מעל ספרו ותמצאו פנינים יקרים ואבני אקדח המאירים לנו ומראים בעליל את האצילות דקדושה שבלב רבנו כי את הכל הביא במשפטי התורה וכב' הורה לעמו וצאן מרעיתו כי כל אשרם והצלחתם והרמת קרנם בידם נתנו כי אם אך ישיבו את דרכיהם ללכת בדרכי התורה אז ישיב ד' עצתם להועלה עליהם, והיא התווה לפניהם את הדרך אשר ילכו בה ופקח עין על כל עלילות מצעדיהם ובכל עת ראה רעה כי ישלפו דרכם באחת מכל עון וכל חטאת אשר לא לא תעשנה אז לא אחר מלשום אל הבו שופר להזהירם ולהדריכם בדרך ישרה ולא למותר אחשבה להביא הנה את הדרכותיו ומוסריו היקרים יען כי נחוצים המה גם היום לצורך שעה ואם כי נאמרו לשעתן לפני מאה שנה עלינו לדעת כי מה שהי' או במדינת ביהם הוא שהווה בעת בפולין וכאשר נעבור לפנינו מצב פראג בימים ההם במצבם הרוחני נראה כי בד בבד במאזנים יחד ישאו עם מצבנו היום בכן טרם נתאר בזה את השפעת רבנו על עדתו בשפע קודש מוסריו הנעימים, אשר הטיף למו מציף אמרותיו אמרי נועם. נשא עין לראות את העיר

פראג בכל הודה והדרה בצביונה ואופיה!

ראש גולת אריאל היתה עדת פראג בארץ בעהמין ולא חסר בה מכל המדות טובות (כן יכנוה רבנו בדרוש הצל"ח דרוש ח') כאשר אמנם כן נחזה בה בצדק במפעלי' הכבירים בבחרה להרכיב אלוף לראשה את רבנו לרב ור"מ ולהחזיק את ישיבתו הרוממה, ורבנו יפארה בעסקי צדקה וחסד במה שהדישו דבר שלא הי' לעולמים לחלק לעניים בשר לצורך חג הפסח--והביע תהלתם בקהל רב בבנין הת"ת שהקימו על למען תנוקת של בית רבן ומגדל את פעלם זה עד שיאמר בל"ס אצלי שכל מה שעבר עלד קהלותנו ובכל אלה אנו קיימין בלים בזכות הבל פיהם של תינוקת שמחזיקים בבה"מ. (דרוש א') ובזכרם יתפאר רבנו כי קהל עדתו כילם נזהרים לבל יעבורו תער על בשרם ונשמרים מאוד מגילוח זקנם בתער (נו"ב מה"ת חאו"ח סי' צ"ה (א) והאגדה מוספת לספר איך שאחד מנטילי בסף שבפראג פרץ את הגדר וגילח את זקנו בתער ורבנו הוכיחו על פניו

(א)בכלל"ה נהגו אז לגלח זקנם במספרים ויחשבו רבנו לצדקה מה שלא גלחו בתער רק במספרים והלום ראיתי להגאון מהרי"ע שמעלאסין בהוספותיו לס' קרית נאמנה לד 315 שכתב וז"ל והנה ראיתי בשו"ת חתם סופר חאו"ח סי' קנ"ט וז"ל ומה שכתב לספרי המקובלים שלא להושיט ידים בזקן כלל אין לי עסק בנסתרות אבל תמה ומתמוהה הותרה הרצועה לגמרי בכל ארץ איטליא שכל חכמי' מגולחי זקן היו ונתלים באילן גדול ר' מנחם עזרי' בעל עשרה מאמרות שהוא מגולח מגלי' השאיר שערה א' וכן העיד עליו היש"ר מקנדיא באגרת שלו והי' אומר שע"פ חכמי המקובלים אין הי' ראוי לכך כו' עכ"ל ת"ם ע"ד הרמ"ע נראה בהדיא שסומך על מ"ש בשו"ת באר עשק סי' ע' אשר כתב וז"ל ואנא נפשי דרשתי וחקרתי היטב הדק איך נהג הרמ"ע מפאנו זצוק"ל וידעתי על נכון כי כל ע"ש חייף רישי' דקרא הוי בראשו ומשפר בדיקני' כמנהג איטליאה ומי יאכל ביצה שהיא אפרוחא דדהבא מחכמת האר"י זצוק"ל הוא ומנו דשבר וקיבל ורדה אל פיו דבש האר"י שנים רבות הפי מהר"י סרוק זצוק"ל אשר בא למדרשו של הרמ"ע מטעם האר"י כנו וכן נהג עד סוף ימיו וכל תלמידיו אחריו נוי כי מורי הרב חתנו ותלמידו הי' וכן הרב מענכר יצק שפ"תי בג"ת לא פעם ושתיים ושלשה לבד עכ"ל אך לא ראה הג"י: מוהר"ע סופר בונהיב מ"ם הרב הגדול מו"ה יוסף איגנס ז"ל בס' ש"ת דברי יוסף סי' ע"ג כו' וז"ל ועוד אני חקרתי ע"ז ממוהר"ר בנימין הכהן נר"ו בעיר ריגייא והשיב לי וז"ל דבר'

פניו לכל יזיד לעשות כן כי מלבד חטאו אשר ישא בעברו על גזירת אורייתא גם חטא הרבים ישא עליו אם יתקו גם אחרים לעשות המזמתה כמוהו אבל האיש הלזה אזניו הכביד ולא שמע לקול מורו וכה גווע בעונו, וכאשר בקשו לישאת אותו לבית מועד לכל חי שלח רבנו פקודה אל ראשי חבורה קדישא כי ימתינו עם ההלויה עד אשר יופיע גם הוא שמה, החיק חבו לקראת רבם ובעינים צופיות קוו לראות לדעת פשר הדבר על מה צוה להכות עליו בעוד אשר בטח לא למען להספידו ולחלק לו את כבודו האחרון כיונתו, רבנו הופיע בהדר גאונו והלויי החלה ובהגיעם עם הנפטר לרחוב הגדול צוה רבנו לעמוד עם הארון ולהורידו ושלח לקרא לספר כי יגלח את זקן המת אחרי אשר במשך ימי חליו צמחו שערות זקנו ובין כה מת בזקן מגודל, בכדי שיבוא לעולם העליון מגולח כאשר הי' בחיים חיותו, וכאשר מלא הספר אחרי פקודתו שב רבנו אל ביתו (ב) למרות כל אלה המעלות והמדות נראה כי נסך בקרב העם רוח אירופא אשר זה החילם לפרוץ פרצות ולהקל בחלול שבת אשר רבינו יתאונן „על חטא נשיאת הפראסאלען בשבת שעוברים על איסור סקילה אשר כבר מחה בהם כ"פ ובכל זאת הם עוברים בזדון„ (דרושי הצל"ח דרוש ט"ז) אמנם סוף כל סוף דבריו לא שבו ריקם ועלתה בידו להצילם מעון נושא „מחסה„ בשבת כאשר כ' לח"א „והנה אמינא לי' איזי שוה איזה שנים שהובא כלי הנ"ל לקהלתנו והורגלו בו רבים ומתוך כך התחילו להקל בו גם בשבת ודרשתי, באותו פעם בביהכ"נ שהוא איסור גמור ואמרתי שהוששני אפי' לאיסור סקילה ומאז ועד עתה אני מיחה בקהלתנו ורוב העם נזהרים (נו"ב מהד"ת הא"ח ס' ל') ופה נראהו בהתעטף עליו נפשו ויתמרמר מאוד על חילול שבת שנעשה להם כהיתר ויאמר „והנה זו רעה חולה בעיר הזאת בבתי אכסניא שמוכרים שבולת שועל ושחת בשבת ועוברים על כמה איסורים„ (דרושי הצל"ח דרוש כ' דרוש ז'.) ואחרי ראותו כי לא בדברים יוסרו שלח בהם חיצי זעמו והעדבם לאמור „והנה מתחלה היו מוזהרים ועכשיו חזרו קצתם לסורם בווינהייזער ואם ישנו עוד, יד אשלח בהם להענישם בחרפות ובזיונות כראוי„ (דרוש ו') גם הבחורים והבתולות נערים ונערות פרצו גדר לצאת בשבת חוץ לערוב ולשאת משא ביום השבת וכן העם אחרי אכלם ושתו ישבו בשוקים וברחובות בשיחות בטילות ובלה"ר ורכילות ע"ז דוה לבו והוכיחם על פניהם (דרוש ד') והזהירם שכל אחד ישגיח על בניו ובנותיו (דרוש ו' ח') כן רבתה הפרצה לקנות פירות בשבת וירבם כאשר ייסר איש בנו — מוסדות הצדקה והחסד פאר התפארה, עמודי הגמ"ח נתרופפו והוא עבד לחזק את בדקיהם בתוכחת מגולה והתאונן „שבעוה"ר מצות הכנסת אורחים אינה מתקיימת וביותר צריך להזהיר על

בעל בחר עסק אין ראוי לסמוך עליהם כי כבר התעסקו עינו בעלי הוראה וכמה תשובות שבאו הם דלא כהלכתא ואני ראיתי בינגוצה לירת הרמ"ע ז"לה"ה והוא בזקן מלא על כל גדותיו עכ"ל ומהר"ש שמראהין הם ע"ש והנה לדקו דברי הש"ס בזה הרמ"ע ונפלאו כי בס' אגרת רמ"ז כי הם אתנו של הרמ"ע כדבריו אמנם לפלא בעיני שלא זכרו כולם מדברי הגהמיי פי"ב מהל' עכו"ם שהעיד בשם רבותיו שלא עלה עליהם ברזל ומספרים כלל עיי"ש ומזה שאיתא בירושלמי מובא ברא"ש סוף מס' ר"ה. בנוהג שבעולם אדם יש לו דין לובש שחורים כו' ומגדל זקנו כו' אבל ישראל אינו כן אלא לובשים לבנים כו' ומגלחים זקנם אינו ראיי' כי באמת הגי' הנכונה בירושלמי כמו שהעתיקו בספר המנהיג הל' ר"ה את מאמר הירושלמי ובמקום „מגדל זקנו„ מעתיק „מגדל שערו„ ובמקום „מגלחים זקנם„ „מגלחים שערם„ עיי"ש וכן הביא בנוסחא זו את הירושלמי הגאון בעל גידולי תרומה בס' בינה לעתים דרוש ב' ועיי"ש:

(ב) כ"כ לי ידידי הגאון מו"ה רבי יחזקאל מיכלזאהן שליט"א האבד"ק פלונסק מן המסורה שבידו מזקנים שבדור:

„על עניים מרודים תביא ביתה ובכל תפוצות ישראל נתייסד הפלעטין בשבת וכאן כמה עשירים „עושים שלא כדת ומחזירים העני ריקם עם הפלעט והעני נדחה מדחי אל דחי ומה יעשו הגבאים „ואין בידם כפי׳ אבל כל בעל דבית יחוש לעצמו פן יצעק העני והי׳ בו חטא ח״ו ואולי העני „הזה הוא עני חשוב וגדולה הבושה ושבת נהפך להם לבשת, גם ראוי לחזק ידי הגבאים בעסק הצדקות כי אין בכים של צדקה כלום, והא קיימו עניים אשר עיניהם צופיות לזה״ (דרוש ט״ז) עוד הפעם בדאגה מדבר בזה״ל „הכנסת אורחים. בעוה״ר אורחים נכבדים מזדמנים לקהלתנו ואין מאסף אותם הביתה וגדולה הכנסת אורחים כקבלת פני השכינה״ (אהבת ציון דרוש ג׳) — עמוד התורה נטו אשורתיו לינפול כאשר נראה עמידתו מתוך דברי רבנו אשר דרש להקימו, והם „ובעוה״ר הרבה יש להוכיח על ביטול תורה ואם הבעלי בתים כל היום טרודים על המחיה „וקשים מזונותיו של אדם מה יענו בימות החורף שהיום קצר והלילות ארוכים למה לא יקחו „לעצמם לומדים שילמדו עמהם כ״א לפי כחו שיעור קבוע בתחלת הלילה ולא איברי לילה אלא „לגירסא אבל הם מאבדים הזמן בתחלת הלילה בשחוק וקלות ראש בסעודת מרעים לשחוק „קרטין ורבים הולכים לתיאטראות ומתקנאים באומות ומתאוים לתענוגיהם ומה לנו להדמות „להאומות להם נאה לשמוח כי הם יושבים שלוים ושקטים כל אומה בארצה ומולדתה אבל „אנחנו עם עני החונים בגלות ולשמחה מה זו עושה קינה מבע״ל, ואין לך עזות מצח יותר מאדם „אשר בעת צרתו והכנעה אשר הוא לחרפה ולבוז כי הוא יוצא בקומה זקופה אחר מחולות „וריקודים כי׳ לכן ראוי לכל אדם לקבוע עתים לתורה כ״א לפי ערכו לכה״פ בעת שפנוי מן „עסקים והרבה יש להוכיח על ביטול תורה בעוה״ר בדורנו הזה, ולא די שהמה בטלים אלא „שמבטלים בניהם והנערים אשר עודם באבם לוקחים אותם לשוק לעסקיהם ותורה מה תהא „עלה אם אין גדיים אין תישים״ (אהבת ציון דרוש ג׳) בתחנונים ידבר אליהם עוד ויחלה פניהם „אחי ורעי כיון שעיקר גאולת מצרים נסמך להתורה כי זה עיקר הגאולה ע״כ ראוי שכל אחד יחזיק בתורת ד׳ ואפי׳ הבע״ב הטרודים על המחיה עכ״פ שעה אחת ביום יהי׳ להם עת קבוע ללמוד איזה שיעור הנוח לשמוע כ״א לפי כחו ובפרט בשבת לא כמנהג הרע בעיר הזאת שהקצינים מבטלין מאוד מאוד מן התורה וממש פורקין עול תורה מעל צוארם ובעוה״ר זה גורם שיורדים נכסיהם לטמיון, (דרושי הצל״ח דרוש ל״ח) — עמוד העבודה זו תפלה ראה כי יתרופף ונפשו עליו השתוחחה ויאמר במרי שיחו „בעוה״ר רובא דרובא מהמון עם אשר התפלה להם לעול והם נחפזים לצאת מבית הכנסת כאדם הרוצה לפטור ממשאו שנושא ובק״ש ובתפלה רק שפתותם נעות וקולם אינם נשמע לאזנם גם זה בלא כוונה שאין יודעין ואין מכוונים בק״ש ותפלה כלל הכל הוא רק מכח ההרגל פה מדבר והלב אינו יודע כלל ותפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה וצריך אדם לכוין פירוש המלות שמוציא בשפתיו ויחשוב שהוא עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב״ה שהוא חוקר כל המחשבות״ אהבת ציון דרוש ג׳) : —

על החכמים בעיניהם שרבו אז בפראג אשר יחשבו כי אך האיש אשר הון ועושר בביתו אך הוא יוכל לישא אשה ולא אלו אשר אין להם עוד כל יקום להחזיק מעמד בין החברה נשא את משאו ויאמר „הכנסת כלה! יש בתוכנו אנשים אשר עיניהם צרה בבינונים הנושאים נשים באמרם במה יפרנס זה אשה ובנים הלא מעט אשר לו ומהו מראות עיניהם כי הקב״ה עושה סילמות וגלגל החוזר בעולם ונמצאו הרבה אשר אבותיהם נתנו להם מוהר ומתן בעת הנשואי׳ „בעת ירדו מנכסיהם וידם פשוטה לקבל צדקה ויש אשר מעט הי׳ להם בעת נשיאם וגדלו והצליחו ונכסיהם מרובים״ (שב הי״ש ג׳) — כה נראה עוד מצב העיר פראג, מדרשותיו פעם יאמר „כאשר פשתה המספחת ברחוב היהודים פה יושבים בבתי משתאות אנשים ונשים וגם ערב רב במחולות וריקודים ולשמחה מה זו עושה ושחוק וקלות ראש של הכסילים מרגילים לערוה

(אהבת ציון דרוש ה׳) — פעם יאמר „והרגלים לרע ירוצו להשיג גבול. ולבתי משקאות וקאמעדיעס ואפערעס וכמה טיולים של תענוג ללא צורך ואנשים ונשים יחדיו״ (דרושי צל״ח דרוש כ״ג) — גם נפרצו בה פרצות על החתונות במחולות נערים ונערות, בחורים ובתולות וע״ז דוה לב רבנו מאוד והרבה להוכיחם בדברים נוראים ועמד בפרץ הוא ובית דינו למחות בידם ולגדור את הפרצה אבל יתאונן כי כבר נלאו הוא ובית דינו „והנגע מתפשט עד שתבואנה במחול הזה גם א״א והשטן מרקד ביניהם״ (שם דרוש כ״ג) — גם הנשים היו בפורצי פרצות והוא לא לא שכח את חובתו מלהוכיח גם אותן ויאמר „והנה בעוה״ר שכיח הרבה בקהלתנו שבכל יום שיק הולכות נשים ובתולות מקושטות ומכשילות רבים והולכות בחציפות מצח אשה זונה מאנה הכלם, ודרך נשים במקומות אחרים כשהולכות ברחובות לאיזה צורך הולכות בצנועות מכוסות בבגדים והולכות בצדי רה״ר וכל כבודה בת מלך פנימה וק״ו שלא לשוטט ברחובות ושווקים אנה ואנה שעה ושתים בקומה זקופה ובקול ענות ובקול באשה ערוה וכמה מכשולים באים מזה במעשה ובמחשבה והרהורי עבירה קשים מעבירה — ואם אשה הולכת בשווקים ללא צורך להראות יפיה וקישוטים ובגדים אשר עליה והוא גורמת לאנשים שיסתכלו בה הרי נקרא שמה נפקת ברא ובשם זונה נקראת — ולכן יש לתקן השווקים למנוע דבר הרע הזה״ (אהבת ציון דרוש ה׳):—

הדברים האלה מראים לנו בעליל כבראי מלוטש מצב פראג בימים ההם, אשר כבר רבו בה מאלה השואפים לחקות מעשה שכניהם להשכין יפיפיותו של יפת באהלי שם ולהסר את משוכתם הגעהטא לחיות חיים של חיים ככל הגוים אשר סביבותיהם אשר לא הסכן רבנו לראות כזאת במדינת פולין אשר משם בא גלר כן למען להשב את נדד הדחוי׳ שם לו רבנו לקו לייסרם בשבט מוסר ובכל דרשותיו לא פנה אל הדרש והחידוש ואל הפשטים הנפלאים כידו הגדולה כאשר עשה לפנים בהיותו ביאמפלא אבל אך להורות להם את עקלקלותם ולהדריכם בדרך ישרה כאשר העירם בצדק בשנה השלישית לבואו פראגה וכה אמר ,זה לי קרוב לשלש שנים בעיר הזאת וכבר קיימתי פשטי׳ דקרא דהוכיח תוכיח והוכחתי אתכם בדרוש שדרשתי שבת שובה הראשון ושוב שנית אשתקד ורואה אני שבעונותי הרבים דברי לא הצליחו ולא עשו פירות, לא קבלתם מוסרי ולא עוד כל שאני מוסיף במוסר הפרצות מתגברות ולא זכיתי להסיר המכשלה ומהראוי הי׳ לי למנוע שבט מוסרי כמו שאמרו חכמנו אם ראית דור שהתורה חביבה עליו פזר ואם לאו כנס, וזהו על מוסר קאי כו׳ ולכן לי נאה להחזיק בפלך השתיקה ולא ח״ו שאני תולה החסרון בכם שאין אתם ראוים לקבל תוכחה, חלילה לי מהרהור כזה על זרע קודש כסוכם רק אני יודע נגעי עצמי ואני תולה החסרון בי על רוב פשעי אין אני ראוי להיות ממזכי רבים, אבל מה אעשה והנה קרוב יום ד׳ ואולי יתן ד׳ דבריו בפי ומלתו על לשוני שיהיו דברי מוסרי ערבים לכם ויכנסו בלבבכם והנה אני רואה שבשנים שעברו הפשטים היו ערבים לכם אבל יותר הי׳ ניחא לי שיערב המוסר כי זה עיקר הדרוש ומה לי אם תשבחו הפשטים ואם יעלה לשמים שיאו כגללו יאבד לנצח זה קרוב להפסד ורחוק מן השכר אבל אני מבקש מכם בבכי ובתחנה ובבקשה קחו מוסרי ויכנסו דברי באזניכם, הלא אין אני מוכיח אתכם בשביל איזה טובה הנוגע לי רק אני עומד ומכריז מאן בעי סמא דחיי לכו בנים שמעו לי יראת ד׳ אלמדכם למען ייטב לכם כל הימים״ (דרושי הצל״ח דרוש ד׳):

כמו באספקלריא המאירה נראה בעדת פראג בימים ההם תמונות קהלות גדולות החרדות שבימינו אלה, ואין לך קהלא קדישא בדורנו שלא נראה בה עננים כאלה אשר יקדירו על זוהר שמיה בעוד אשר אז בעת ההוא לפני מאה שנה אף ענן ככף איש לא עלה על שמי ישראל במדינות פולין וטהורים היו מכל כתם ומנוקים מכל עון ואשמה מאלה האמורים, אבל רוח קדים עזה

העלה

העלה קרח וקפאון להקפיא את כל היקום בקרח הנורא אשר אם לא יעשה דבר לחמם את הלבבות מעט או אז אוי! לפני קרתו מי יעמוד, בכן למצות עשה שהזמן גרמא אחשבה להביא את האזהרות הפרטיות אשר כצופה נאמן הזהיר רבנו את עמו וצאן מרעיתו לשמור ולעשות כי דבריו חיים וקיימים היום כמו אז בשעתו ואעתיקם בקצרה בלשונו הזהב:

א) תיקון חצות. הלילות ארוכים מאוד ואינו מן הראוי לישכב כל הלילה וראוי לכל אחד לקבוע שיעורים קודם אור היום ומי שא"י ללמוד יגיד תהלים ושכרו מרובה ועכ"פ בין הלומדים ובין דלת העם קודם כל דבר יסדרו סדר תיקון חצות להוריד דמעות על גלות השכינה, וכתיב שישו אתי משוש כו' ובפרט בזה"ז בעוה"ר מתגברים הרשעים ונותנים כח לקליפה וזהו אריכות הגלות וראוי לעשות מלחמה בתחבולות נגד הקליפות ולהתיש כחם ע"י תיקון חצות וראוי לכל אחד ליזהר בזה יותר מאשר היו צריכין הראשונים להזהר בזה כי עכשיו צריך להוציא מלבן של צדיקים (דרושי הצל"ח דרוש ד'):

ב) תפילין. ראוי ליזהר בהם והנני מזהיר גם כעת שתפילין מרובעין הלמ"מ ובעוה"ר ההמון אינם נזהרים בזה ומניחין תפילין פסולין וכל איש ישגיח על תפילין שלו שלא יתקלקל ריבועם ולהגיה אותם הישב. — גם אינם נקחים אלא מן המומחה כי בעיה"ר שכיחים סופרים בלתי הגונים ואינם נזהרין בכתיבתן בכמה עיקרי דינים וגורמים להמניחים שילכו תמיד בלא תפילין, וגם כי יברכו בכל יום שני ברכות לבטלה. — גם הרבה מניחים אותם שלא במקומם למטה במצח ומאחורי הראש תוך הגומא ומעתה יזהרו בזה הטב (שם):

ג) שיחה בטילה בבית הכנסת ובפרט בעת חזרת הש"ץ, מעונש המבואר ע"ז רחמנא ליצלן וכבר הזהרתי ע"ז ורואה אני שלא פעלתי מאומה ועדיין פש"זה המספחת לכן אוכיח עוד כמצות הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים כו'. והייתי רגיל להשגיח באמצע התפלה על כל הצדדים כי מחמת בושתם מסנו היו נמנעים ועכשיו גם בוש לא יבושו וההרגל נעשה אצלם טבע ואני מקיים בעצמי ועוצם עיניו מראות ברע כו' (שם) (ג):

ד) נטילת ידים לסעודה. צריך ליזהר ליתן רביעית בבת אחת על היד שאז ניצל מכמה חששות ויטול מכלי שלם, ומה מאוד השגתי בכמה סעודות שאפילו הלומדים אינם נזהרים בין נטילה לברכת נטילת ידים ויותר המה נזהרים מלהפסיק אחר ברכת נט"י לברכת המוציא וטעות הוא בידם כי קודם ברכת נט"י אם שח צריך ליטול שנית, ואחר ברכת נט"י הוא רק זהירות בעלמא: וגם יזהירו שלא יפסלו המים במלאכה לא כמו שעושים בהרבה בתים ששורין חריין בחבית מים ואז נפסלו כל המים: (שם)

ה) הזהירם שלא יאכלו הפרעצליך בלי נטילת ידים, ומפיו התמלטו בטוים קשים גם נגד הלומדים שמקילין בזה והדברים האלו העירו חמת אפם עליו באמרם כי נתכוון לבזותם ע"ז בא

(ג) רבנו הגאון רשכבה"ג התוספות יו"ט שהי' רב בפראג בדורות שלפניו יסד ע"ז „מי שברך" שיאמר החזן מדי שבת בשבתו בקול רם בבהכ"נ ונמצא באוצר הספרים אשר באוקספורד ונדפס בס' ייעש אברהם מהספו"ג היינורקים מלונדון ולאשר שאין הספר בנמצא אעתיקנו בזה: מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה אהרן דוד ושלמה הוא יברך השומר פיו ולשונו מלהפסיק בשום דיבור מן „ברוך שאמר" עד גמר התפלה, ובשעת קריאת ספר תורה שלדבור אפי' בד"ת איזה דבור כש"כ בשיחות חולין וסיפורי שמועות, ויחולו עליו כל הברכות הכתובות בתורת משה רבנו ע"ה ובכל ספרי הנבואות, יראה זרע כשר חיים וקיימים ויזכה לשני שלחנות שבשני עולמים שהם העולם הזה שעליו נאמר והנה טוב והעולם הבא שהוא יום שכלו ארוך ונם שתו, ונאמר אמן:

בא אח"כ באחת מדרשותיו להתנצל כי לא הי' כוונתו לקנטר רק לתקן הפירצה ובמתק שפתיו בדברי פי חכם חן לקח את לבבם שבי ואח"כ הוסיף ואמר "ועוד הפעם הנני מתנצל שח"ו אין כוונתי לשום אדם אמנם בגוף הדבר באבילת פרעצליך בלי נט"י אני אומר בפה מלא לא תאבו ולא תשמעו לשום אחד מהמקילים בדבר והש"ע הוא המוכיח בדבר ולא תסכנו עצמכם בדבר שעונשו שנעקר מן העולם ובדבר הנוגע לדין לא אשא פני איש" (דרושי צל"ח דרוש כ"ב):

ו) צריך להזהיר על שמירת שבת ואת בני העיר הזהרתי כמה פעמים אמנם בני הכפרים שמעתי שאין בני הכפרים מקדימין ליום הכניסת שבת ומאחרים עד הלילה וגם בשבת עצמו הבהמות שלהם עושים במלאכה בשדות ועוברים על איסור דאורייתא למען ינוח וגו'. וגם אלו שיש להם שדות שלהם אפילו ע"י עכו"ם אסורים לעבוד בשדות בשבת חרישה וזריעה וקצירה כ"ז מלאכת פרהסיא ולא מהני קיבולת ומכש"כ שכר יום (דרוש ט"ו):

ז) הוגד לי איסור חדש שהרגילו עצמם שמכינים דגים וכשרואים בשבת שהדגים מתים מצוים לא"י לפותחם בשבת וזה שבות גמור (דרוש כ"ג):

ח) שילוח איגרת ביום (השבת) איסור גמור הוא וצריך כל אחד לשלוח מע"ש על הפאסט. וגם שמעתי שנותנים בשבת חלב לתוך הרעהר והנה בחלב קר ע"י ישראל אין שום היתר וע"י א"י אחר שהוסק התנור ג"כ אסור כ"א קודם שהוסק מותר ע"י א"י ובתבשיל הם מותר ליתן אצל התנור או ע"ג לבזבזים שסביב התנור שזהו מקרי סמיכה, אבל ע"ג התנור או לתוך הרעהר אסור כ"א ע"י דבר המפסיק ובזה נכשלים הרבה שמעמידים הקאפפע לתוך הרעהר בלי דבר מפסיק (דרוש ל"ו):

ט) צריך ליזהר בקידוש היום והוא מן התורה זכור את יום השבת לקדשו. והנה מצוה זו נוהגת בנשים כבאנשים והכל חייבין, ובעוה"ר עפ"י הרוב המשרתים והמשרתות אינם נזהרים בזה והמשרתים ע"פ הרוב פונים אנה ואנה להביא צרכי הסעודה ואינם שומעים ברכת הקידוש מראשה לסופה. גם שלא להפסיק באמצע באיזה שיחה אך לשמוע ולכוין לצאת (שם):

י) קדושת יו"ט ליזהר שלא לבשל מיו"ט לחבירו והנשים עוברת על דת וביום ראשון אחר המנחה בעוד יום כבר הם מכינים אש לצורך הלילה וזהו אסור עד הלילה ממש, וגם בשחרית אחר הסעודה אסור לרחוץ הכלים לצורך הלילה (דרוש ד'):

יא) במדינת פולין שדרכם לשרוק פי תנור בטיט הייתי רגיל לדרוש שביו"ט הסמוך לשבת צריך לגבל הטיט מעיו"ט וכמבואר בש"ע ס"י תקי"ד אבל במדינה זו אין דרכם לשרוק בטיט רק בבלוי סחבות ודרכם לשורם במים ויש בו משום כיבוס ולכן צריך לשרות מעיו"ט: גם להזהיר להעמיד הטשולענטין יותר משעה קודם חשיכה שהעיקר ההיתר שאנו סומכין על ערוב תבשילין הוא משום הואיל ומקלעו אורחים חזי וא"כ צריך לאכול ממנו מבעוד יום וכמבואר במג"א סי' תקכ"ז (דרוש ל"ו):

יב) הנה מעשה שטן ביום הקדוש ערב יום כיפורים רובם באים לידי כעס עבור דבר שטות שהשוחט מסבב הבתים לשחוט הכפרות גם בזה יש קנאת איש מרעהו לאמור זה קודם והנה כל הכועס כאלו עובד ע"ז כו' ובאמת אין כאן נפקותא אדרבה טוב יותר לאחר מלהקדים וכל שהוא סמוך ליום הוא עדיף ועכ"פ לא ידקדק בין קדימה לאיחור (דרוש ואו):

יג) קדושת הסוכה רבה מאוד והקב"ה פורס סוכת שלום עלינו כו' וראוי ליזהר לעשותה במקום נקי מכל טינוף וגם סביבות הסוכה יהיה נקי ומה מאוד צריך ליזהר בסוכה מן היתושים והזבובים דשכיחי מאוד בסוכה וכמעט מצוה הבאה בעבירה וראוי להשגיח ע"ז מאוד (דרוש ד') ושוב שנית הזהירם ע"ז "שלא יבוא ריח רע ח"ו לסוכה ויברחו כל האושפיזין קדישין ומה גם שאומר שם דברי קדושה וברהמ"ז" (דרוש כ"ב):

יד)

יד) הלעטת העופות כבר הזהרתי ע"ז שקאפהינער איסור גמור להלעיט והרי היא כמו בשר נבלה ואיזיב הוי גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה וקרוב הדבר שלא יצייתי ולכן הנחתי המנהג עכ"פ חייב גדול לבדוק הוושט משני צדדים אם אין בו רושם מכת הלעטה ואין לסמוך בזה על נשים ואני גוזר שכל הוושטים מן האווזות יביאו לבודקם ובלי בדיקה חלילה לאכול מאווזות ההנה, ואלו שמוכרין אווזות פטומות ידיעו להקונה שהיא פטומה כדי שיבדקו הוושט וכל הנמנע לגמרי מההלעטה יזכה להני אווזות דשמטין גדפיהו מרוב שומניהו לעילא והמחמיר בביתו תבא עליו ברכה (דרוש ד'):

טו) אלו ששולחין עופות לשחוט ע"י א"י ונותנים בידם טעללער שיכתוב השוחט כשר כבר הזהרתי שצריך להכיר העוף בפ"ע וא"כ צריך להזהיר את הא"י שלא ימרט הנוצות בדרך כי אז שוב א"א להכיר וכבר הזהרתי ע"ז כ"פ (שם):

טז) מאכלות אסורות מטמאין הנפש והנה אימסר עלמא בידא דטיפשאי שהנשים סומכות עצמן על המשרתות ואינם בודקות אחריהן בעסקי מליחה אם היא נזהרת בהדחה לפני ולאחרי ובכלי מנוקב, ולפזר מלח כראוי, וכמו כן אם מדקדקות בבשר וחלב!

גם רעה חולי שנושאים כל מיני מאכל בכלי אחד ובאיתי סל לוקח בשר מבית המטבחים והסל מלוכלך בדם, ושוב נושאים בו קמח וריפות, גם כשנושאים המאכלים להשיק ינשא בכלי אחד מאכלי בשר ומאכלי חלב וכ"ז איסור גמור (דרוש ח'):

יז) צריכים ליזהר בבישולי המאכלים שלא יהיו הכל ע"י שפחה אינה יהודית וגם צריך להשגיח משום טריפות! וגם הדרכם באפיית הפת השפחה משכמת ואופה לבדה וזה איסור גמור שאפי' במקום שנוהגים היתר בפת של א"י אבל פת של ישראל שאפאו ישמעאל ודאי אסור (דרוש ט"ו):

יח) מה שקונים מיני מרקחת מא"י הנה ווינקסלען המה מלאים תולעים גם יש מיני מרקחת ששייך בהם איסור כגון האתרוגים שנותנים לרוקח א"י לרקחם ואתרוג אינו נאכל כמות שהוא חי שהרי לא נגמר פריו ונמצא אסור משום בישול עכו"ם כהנה וכהנה אבות הטומאה ותולדותיהן כיו"ב ובעוה"ר כ"כ הורגלו והוטבע בלבנו עד שנעשה כהיתר (דרוש כ"ג):

יט) אלו הקצבים וכן סוחרי בהמות כשמוליכין בהמות מעיר לעיר אסור להם לקשור הבהמה אל העגלה משום איסור כלאים עם הסוס ואפילו לקשור אחורי עגלה אסור — וכמו כן הסוחרים שיש להם כלב הולך אצל העגלה אסור להם לקושרו אל העגלה משום איסור כלאים (דרוש ד'):

כ) דיני נדה. הייתי רגיל להוכיח על שטובלת ביום ותה"ל אכשר דרא אך זאת הוגד לי שצריך להודיעם דין פשוט שלא תלבש לבנים קודם יום חמישי לראייתה וד"ז נוהג אפילו בכתם אם מצאה אותו כתם בימי טהרה (שם):

כא) שעטנז. כמדומה שאכשר דרא שהחייטים נזהרים קצת יותר ממה שהיו רגילין אבל עדיין אני מזהיר את הקרעמיר שלא ימכר שום חוטין בחזקת כשר אם לא שנעשה אצל יהודי וזולת זה אין שום סימן (שם) — ואשר אכשר דרא לא מעצמם שבו אבל רבות פעל ועשה רבנו ע"ז וגזר בגזירת ב"ד וכשופר הרים קולו והוכיחם ע"ז הרבה עד אשר דבריו עשו רושם ראה שם בדרוש ה':

כב) וייתר בעוה"ר שבוה בזמננו איסור רבית נותן כספו בנשך והכו"ל אברו ליקח רבית מבותי ומכש"כ שאסור ליקח רבית מהאמות אשר אני הוסים בצלם והם מטיבים עמנו והם בעלי אמונה שמאמינים בתבו"ת ובתורת משה שהוא מן השמים והלוקח רבית מאומות זמננו יותר

מתיקון

סתיקון המדינה עושה שתים רעות אחת מצד נטילת רבית עצמה, ועוד שהוא בכלל רודף את כלל ישראל להבאיש ריחנו בעיני העמים כו׳ (אהבת ציון דרוש ח׳):

ועוד עצה אחת שלא ירדו מנכסיהם שיזהרו מאוד באיסור רבית שחז״ל אמרו כל המלוה ברבית נכסיו מתמוטטין וה״ה הלוה בכלל ואם לא תאמינו לי הביטו וראו שבעוה״ר בשנה הזאת היו בעלי פליטות הרבה מאוד ותראן שממש אין אחד מהם שלא הי׳ חייב להמלוה ברבית המפורסים (אשר התמכר לעשות הרע והוא מומר לאותו דבר) הלא לפניכם שערי ההיתר אשר קבענום למשמרת בבית הרבנים מו״ש [מובאים בדרושי הצל״ח דרוש ח׳] וכשילוה מעות יאמר בפירוש על צד היתר עיסקא עפ״י תקנת הב״ד ויכתוב בשטר ע״צ ה״ע ובזה יי״ח. וגם יתן ווינער להלוה שכר עמלו בתחלת העסק (דרושי הצל״ח דרוש ל״ח):

כג) השגת גבול. מה אומר ומה אדבר כמה פשתה המספחת בין האורינדארים מחזיקי כפרים להוסיף זה על זה ושפך כל חמתו עליהם בדברים חוצבים להבות אש ז״ל קרי בדרושי הצל״ח (דרוש ד׳):

בכלל המה דרשותיו תמיד מלאות דעת ויראת השם. העיר למוסר אוזן העם כי יישירו את דרכם וכל איש הקורא בהם יראה כהנה וכהנה דברים העומדים ברומו של עולם החיים.

הדברים אשר הבאתי אך להראות לדעת כי בעת אשר השתות הדת יהרסון צדיק מה פעל. אלה המה דברי בנו הגאון מהר״י ז״ל (בדברי ידידות) „רבים השיב מעון בגדרי גדריו גם אבנים שחק „מים לקול מוסריו נמס לב אבן ברוח שפתיו שפתי צדיק ידעון רצון, לבבו הי׳ שלם בשלום „המלכות והמדינה בלא לב ולב, בכל צרתם לו צר ובהצלחתם ישמח לבו כאשר כל יקר ראתה „עין רואה ואוזן שומעת דרושיו, המסולאים דבר בעתו, עת ספוד עת שחוק, נאה דורש והנה „צורף צרופה אמרתו אמירה נעימה בדעת ובחכמה ופריו מת״ק לחיך הטועם אומר לי לי שמעו „שרים ויהללום וישאום על כנפי רוח שפתם ללשונותם נעתקו כמה דרושים לכל חפציהם וקבעום בדפוס ומשם נפוצו״:

* * *

את נשיאתו נהג ברמהי לא נשא פני איש, כשוע כדל, כעשיר כרש, על כולם היו עיניו צופיות כי יתהלכו במישרים, ומלבד אשר נהלם בשבט מוסר כונן אז למשפט כסאו וישב על כסא שופט צדק עם בית דינו הדיינים מו״ש לשפוט בין איש לרעהו וכי היה להם דבר והגישו עצמותיהם לפניו, ובמישפטיו הצדיקים הכירו כולם כי חכמת אלקים בקרבו, ומשפט מחוכם אחד אביא בזה לענג את נפש הקוראים, שמעה עמי ואספרה:

אחד מאנשי עדתו אשר בגלל קשי יומו עזב את העיר פראג ואת ביתו לשוט בארץ לבקש את פרנסתו, וישם את פניו ארצה הגר, בראשית בואו אל ארץ נכרי׳ זכר את ביתו ופקדם במכתבים וברצי כסף להחיות את נפשם, אמנם אחרי התאזרחו בהמדינה אשר בא שמה ויקנה לו אוהבים ורעים, ושכה את עניו ועמלו כי ההצלחה לוותה אותו על כל דרכיו שכח גם את נפשות ביתו את ענים ואת רישם, ולא נשמע ממנו דבר כה עברו ימים ושנים ועקבותיו לא נודעו עד אשר חשבו כי נגזר מארץ החיים ובקהל רפאים ינוח מתים מחלה, ואשתו אלמנה צרורה ועגונה, עברו ימים והנה אחד מעשירי פראג סוחר יין גפן בא לרגל מסחרו לארץ הגר, ובהתהלכו ברחובות העיר פרשבורג והנה האיש הלוה בא לקראתו וישמח לראותו ויאיץ בו כי

כי ישיב עמו לביתו ולמשפחתו, ויאות האיש לעשות כן ויכן את פעמיו לשוב לביתו, וגם צרור כספו בידו מאשר רכש לו במשך הזמן, ולזמן הנועד נסעו מזה עם העגלות הטעונות מטוב ארץ הגר פרי הגפן, ובהיות נפשו חרדה על כספו לבל יקרם אסון בדרך התחכם לתת להם שמירה מעולה ובלילה בהיותם במלון בעת אשר העגלונים הא״י גמו שנתם וכולם היו שוכבים, אז לקח האיש את צרור כספו ויצר אותם בחרט הטב ויוריד את המטמון אל אחת החביות ויהי נותן בה סימן למען יכירה הטב בעת יבואו לביתם, אך בעשותו את פעולתו ראה כי הסוחר העשיר הולך מבלי משים בחצר אבל בראותו כי העשיר לא ישים לבו אליו ואיננו משגיח עליו ועל מעשיו מאומה ע״כ גמר את פעולתו והחזיר את מגופת החבית על מקומו כבתחלה . . . .
שמח וטוב לב בא יחד עם העשיר פראגה וי״י כאשר בא לקחת את כספו מהחבית המסומנה והנה הה! מפח נפש! החבית סתומה, הסימנים על מקומם, אך צרור הכסף אין, בלב נפעם מלא עצב ותוגה בא אל רבנו יחזקאל ויספר לו את אשר קרהו בדבר פרשת הכסף, רבנו שלח לקרא את העשיר, בענות חן, ולשון רכה החל לדבר אל הסוחר הנכבד בעדתו כי אמנם כן חלילה לו לחשוד אותו לשולח יד בכסף אחיו האביון אבל מה יעשה והאיש ההוא הלא יזעק צעקה גדולה ומרה, כי זולתו לא הי׳ שום נברא בחצר בעת עשותו את פעולתו בכן עליו בתור רב—להוציא משפטו לאור, בשצף קצף מלא חמה ענה העשיר, וצעק חמס על האיש המשלם לו רעה תחת טובה, הוא הטיב עמו ולקחו עמו על מרכבתו חנם אין כסף ועתה יטפל עליו עון גניבה להמיט עליו חרפת עולם . . . . . . רבנו החל לדבר עמו משפט בחקירות ודרישות והוא באחד עומד על דעתו כי לא ראה ולא ידע מכסף האיש הזה, ויאמר אליו רבינו לכן שמע נא את אשר אנכי דובר, אמנם כן כי נאמן אתה ונאמנים דבריך כי אתה לא לקחת את הכסף וידך לא היו בם אבל הלא תודה כי גם האיש הזה לא בעלילות יבא ולולא הניח שמה צרור כספו לא בא במרמה ועולה להוציא ממך כסף שלא כדת ובכן הלא תענה בו צדקתו כי אמנם הניח שמה את הכסף ואף אתה לא לקחת, ועתה הנה הכסף איננו, ידי אדם הלו בם, באפס יד לא לוקחו ואם לא אתה, הלא אך העגלונים מוליכי היין שהמה כולם עכו״ם זאת עשו ושלחו בביזה את ידם אל תוך החביות לחפוש אחרי מטמוניו בכן פטור אתה מלשלם לו את היזקו אבל יינך אסור כדין יין נסך ע״י מגע עכו״ם. הדברים יצאו מפי רבנו כחץ מקשת נחתו בלב העשיר פלחו כליותיו ולא ידע לשות עצות בנפשו היין עלה הון עצום, ולהודות על המעל איך ישא פניו, ויבוא עם רבנו חדר בחדר ויודה על פשעיו כי אמנם חטא ושלח יד בכסף האיש הזה ויאמר לו רבנו הן „אין אדם משים עצמו רשע״ ואיך אוכל לתת אמון בך כי רשעת ופשעת אחרי אשר כבר הרבית לכחש ותקצוף עד מאוד על אשר חשדך בדבר שאין בך, אל נכון כי אך העגלונים הנכרים שלטו בחביתי היין, הסוחר לא נתן דמי לו והראה לרבנו אותות וסימנים מובהקים כי אך הוא גנב את הכסף ושם באמתחתו הוא ולא זר אז חרץ רבנו את משפטו כי אם ישבע בקהל עם בבית הכנסת כי הוא גנב אז יאמין לו, הסוחר נאות גם לזה וישבע לעיני כל הקהל כי הוא גנב את כסף האיש הלזה ישלם בראשו וגם קנס כפי אשר שת עליו רבנו אז האמין לו והכשיר את יינו (ד):

פרק ח

איש חי ורב פעלים כמו רבנו לא אך בקרב עדתו הי׳ כביר כח ורב העלילה אבל בכל עת אשר

(ד) כן כתב לי הגאון וו״ה נדי יחזקאל ווילכלבזוהן סיליט״א ספדד״ק פלונסק נעס״ג כי דגן

אשר דבר נפל ביעקב ובישראל וראה לנחוץ לעמוד בפרץ לגדור גדר הי׳ הוא הראשון אשר לבבו הי׳ ער לצאת לישע הדת והיהדות לסוכך עליהם לבל יבולע למו אף בפנימה כל שהוא, ובשנת תקכ״ו הרעיש עולם ומלואה ע״ד הג״ט בע״ב שנעשה ע״י שליח ובגלל הדבר הלזה כלומר בגלל האמת האהוב מכל הוציא את עטו מתעדה להלהב את אוהבו מאז ומחותנו מהר״י מהאמבורג: גופא דעובדא הכי הוי הג״מ העשיל האבד״ק יוזעפאף גדול (בן הגאון מו״ה מנחם מאניש איש הורוויץ אחי הגאון מהר״י מהמבורג) התן הגאון מו״ה צבי הירש מאפאטשאוי האבד״ק הילדסהיים א) אחרי העגותו מאוד מאשתו המלומדת ומופלגה בש״ס ופוסקים מ׳ וויטשי כי היתה רעה לו לקללו

שמים מאשר שמע מאבותיו הגאונים זצ״ל והוסיף ע״ז בינתנו הדברים האלה, וכעין זאת אירע פה פלונסק כי בעו״ה כמה ממונין עמני פה שהם מקיימים מצות אכילת מצה עוברים בזדון על לאו דלא תגזול והמצות הנה להם מצוה הבאה בעבירה כי בבואם לאפות למשל שלשה פוד קימח יאמרו להאופה כי בעסה יש רק שני פוד קמח או שנים וחצי פוד והאופה אשר טרוד הוא בעבודתו וגם שלא לבייש את הבא לאפות אצלו לומר לו כי אינו מאמינו לא ישקול את הקמח ולוקח שכרו רק בעד המשקל שיאמר הבעה״ב, ובזה יעשקו שכר האופה ושכר עוזריו העניים המדוכאים אשר בנפשם ובזעת אפם יביאו לחמם לחם עוני לחג המצות בהשתכרם בבית האופה חמשה או ששה רו״כ מעבודתם עבודת הפרך כל היום ואשמורה בלילה במשך איזה שבועות, ויהי היום ויבא אחד האנשים להאופה שלשה פוד קמח לאפות מצות ואל האופה אמר כי אין בעסקי רק שנים וחצי פוד ויקבלו את המחיר. והנה קרה מקרהו כי נתקלקלו המצות באפייתן כי מקצתן נשרפו, אז בעל המצות הועיד את האופה לדין תורה לפני וטען בבית דיני כי ישלם לו האופה מחיר שלשה פוד קימח מצות ואת המצות יקח לו, אך האופה טען בצדק כי נכון הנהו לקחת את המצות לעצמו ולשלם להבעה״ב הנושה בו רק מחיר שנים וחצי פוד קמח כאשר כן אמר לו בהביאו את הקימח לאפות וכן לא שילם לו שכר האפי׳ רק בעד משקל זה אז הודה בעל המצות בפניו כי חפץ לגזול שכר אפי׳ מחצי פוד קימח וכדי בזיון וקצף, ואמרתי אז בדרוש לשבת הגדול בשנת תרכ״ח בבית הכנסת הגדול דפה שמן הראוי הי׳ לפסוק לזה כפסקו של הגאון מאורן של ישראל רבנו בעל נודע ביהודה זצ״ל עם סוחר היין ועוררתי למוסר אזני בני הקהלה בזה ואמרתי בדרך צחות בכוונת הרז״ל במדרש איכה אי׳ דכללו במאמר גלתה יהודה מעוני ב׳ עניים, א׳ על שבטלו מצות מצה שנקראת לחם עוני, ב׳ דרשו בתרגום ומרוב עבודה על דאשתעבדו ביתמא וארמלתא [ועיין בפי׳ חסד לאברהם להגב״ם] והיינו דאכילת מצה היתה מצוהב״ע דע״י דאשתעבדו ביתמא וארמלתא היינו העוזרים בבית האופה ועשקו את שכרם והארכתי בזה ואכמ״ל עכ״ל הגאון הנ״ל:

(א) הוא הי׳ בן הגאון מו״ה אביגדור האבד״ק שענשין בהגמו״ה מענדל אבד״ק קראטשין בהגאון מו״ה משה האבד״ק טארנאגראד יש לו הסכמה בס׳ פני יצחק זוטא בהגאון מו״ה מענדל מרגליות האבד״ק פרעמישלא. והר״ר אביגדור משענשין הי׳ חתן הקצין הפרנס מו״ה צבי הירש וויטיש מאפטא והר״ר יודא לאנדא אבי הנוב״ב הי׳ בן ר׳ צ״ה וויטיש נמצא כי רבנו הנוב״י הי׳ שני בשני עם הגאון מו״ה צבי מאפטשאוי אבי הרבנית וויטיש הנ״ל: להגאון מו״ה אביגדור הנ״ל עוד שלשה בנים ב) ה״ה הגאון מו״ה יחזקאל האבד״ק גריידינג אסטראוויץ הובא במאיר נתיבים. ג) הגאון מו״ה נפתלי הירץ האבד״ק זעליחוב, ווישניצא, יש לו הסכמה בספר הכרמל והובא בנו״ב, ובשו״ת ברית אברהם חיו״ד סי׳ נ״ט. ד) הג״מ יוסף האבד״ק שענשין אסטראוולי בעל ס׳ תבנית אות יוסף יש לו הסכמה בס׳ תבנית הבית. כ״ז כ׳ לי הגאון מהר״י לעווינשטיין ני׳ האבד״ק סעראצק ברוסיא:

לקללו ולבזותו ע"כ שלח דודו הגאון מהר"י מהאמבורג מכתב לטחותני הגאון בעל פני ארי אבד"ק הנ"בר [הוא היה בן רבנו הפנ"י ובנו הגמו"ה ישכר בעריש שהי' אחריו אבד"ק הנ"בר הי' חתן מהר"י מהמבורג] לסדר לו גט ומסרו לה בע"כ ע"י שליח ובהודע לרבינו הנ"ב מן המאורע הרגיזה אותו ממנוחתו וערך התשובה הגדולה שבספרו נוב"י קמא חלק אהע"ז סי' ע"ה ומשם והלאה וכל הגדולים שבדור ההוא לקחו חבל בענין זה מהם שעמדו לימין הגאון מהר"י והמחלוקת כבה התלקחה והיתה ללהבת שלהבת עד שבסיבתה הוברח הגאון מהר"י לצאת מבראד (שבא לשם מהארחוב) לק' גלוגא על מקום אביו הגאון שנפטר שם בשנת תקט"ו י"ג אלול, ובנו הג"מ מרדכי צבי הלוי האבד"ק הארחוב (מובא בשו"ת גבעת פנחס סי' ל' פרי תבואה סי' כ"א הי' חתן הג"מ משה האבד"ק סאנטוב בהגאון מו"ה נפתלי הירץ האבד"ק קאוולי חתן הקצין ר' יעקב באב"ד מבראד ובזיווג שני חתן הג"מ יוסף לאנדא האבד"ק מעזריטש בהג"מ יחזקאל לנדא מאפטא בהפרנס מו"ה הירש וויטשעס) כתב לרבנו הגודע ביהודא להצדיק את מר אביו אחר שכבר לא היה בעלמא הדין ורבינו השיבו כי אביו בעולם העליון יודע האמת, (ראה נוב"י מה"ת חאהע"ז סי' ק"ב) וכה עמד רבנו על הציר אמ"ן בדעתו אשר לא יכלו לזוזו ממקומו וכל השאלות אשר הקפוהו כתנורו של עכנאי לא העבירהו מדעתו וסוף כל סוף אחרי אשר עלתה המחלוקת למעלה מן הגבול והג"מ העשיל המגרש נמסר למלכות וישב במאסר ג' שנים בווארשא והרבה צדיקים ובתוכם הה"ק ר"ר משה ליב מסאסוב עסקו בפדיון נפשו והוציאהו לחפשי גירשה שנית מדעתה ונשאת היא להג"מ צ"ה האבד"ק שוועדין בעה"ס מספר צבאם וילדה לו רבנים מופלגים והוא נשא בת הרה"ג מ' ארי' ליב בהפרנס דארבע ארצות מו"ה אברהם ר' חיימש והי' אבד"ק

דאמבראווי, יוועפאף גדול, יש לו הסכמה בס' אסיפת יהודה, תפארת ישראל זוטא:

בשנת תקכ"ז עת יצא רשפי אש המחלוקת ע"ד הגט שנסדר בביד"צ שבק' קליווא ויצאו חכמי פפד"מ לערער על הגט כי המגרש הי' שוטה בעת ההוא וע"כ נפק שיפורא של חכמי פפד"מ ובראשם הגאון החסיד מו"ה אברהם אביש בעה"ס ברכת אברהם כי הגט בטל, והרב הגאון מו"ה ישראל האבד"ק קליווא המסדר הגט הציע את פרטי המאורע לפני הגאונים שבדור ההוא וביקשם כי יצאו לישע ימינו כי חף הוא מכל פשע, ואלה ראשי המטות נעתרו לבקשתו ויצאו לקראת נשק על חכמי פפד"מ וכולם נתנו עיניהם על רבנו כי יעמוד לימין „האמת" האהוב לו מכל, ורבנו כדרכו בקודש פתח בשלום תחלה ובמכתבו השני מיום ד' ט' ניסן תקכ"ז אל הרב הגאון מו"ה ישראל אבד"ק קליווא שנדפס בס' „אור ישראל" כותב אליו שלמרות הקפדתו על חכמי פפד"מ על הוצאם הכרוזים נגדו בכ"ז המחלוקת שנוי ומשוקץ מאוד בכן אולי יוכל לקרב הדבר לידי פשר ולתוך את השלום, אמנם אחרי אשר התר בכל עוז למען השלום ולא מצא אזנים קשובות לקולו והמה אך למלחמה, אז הוציא את כלי זעמו וערך מגלת ספר אל רבני פפד"מ בדברים חוצבי להבות אש הפולחים כליות ולב בכל זאת מוצא שפתיו שמר שלא לפגוע בכבודם, אבל פעם מרים קולו ומדבר קשות ופעם ישפיל וידבר בנחת רכים משמן ובסוף מכתבו מסיים לטובה. ולשלום היתה כוונתי, ולא ע"מ לקבל פרס עשיתי, ואפי' מעות פאסט קרוב לששה זהובים הוצאתי . . . וקוי שאין אני תובע שום שכר על הוראתי והלואי שדברי יעשו פירות לעשות שלום בין חכמי הזמן וזה יהי' שכרי כי באלה חפצתי ובסלע המחלוקת לא ישבתי ואחרי אשר דבריו לא הצליחו ולא נתקבלו אצל חכמי פפד"ם אז הוסיף רבנו ושלח ליד הר"ש מקופנהגין את הכרוז אשר הכריז בעצמו בדרשותו אשר דרש בצום גדלי' במעמד קהל עדת ישראל יותר מאלף נפשות (הוא הדרוש שבספ' הדרושי הצל"ח דרוש כ"ח) כי האשה נתגרשה מבעלה כדין וכדת ומותרת להנשא לכל אדם מישראל לבד מכהנים וקרובים. ובשבועה אמר בזה"ל יהנני נשבע ברבים ככה נזכה לחזות השנה הזאת מותרים מן הגלות

המר כשם שהאשה הזאת מותרת" וצוה עליו שיפרסם דבריו ולשלחם בכל גבול ישראל: ואח"כ בחודש כסליו תקכ"ח הוסיף שנית ידו בעים רוחו וכתב מרורות על הבד"צ דק' פפד"מ ועל קציני הקהלה שם שהחזיקו עמהם בנחת זרועם וסיים שם כזה"ל „ולכן שמעו אלי אנשי לבב „להלכה וגם למעשה, האשה מרת לאה הנ"ל תנשא לכל מי שתרצה ואשר יעבור מהיום והלאה „ויוציא לעז על הגט הנ"ל אם כגובה ארזים גבהו יפול הנופל ברשתו של רבינו תם שגזר על „כל המוציא לעז על הגט ואם חסון הוא כאלונים החסון יהיה לנעורת, ארור הוא הכרת יכרת, ולא „ישאר שם ושארית, ורבצו בו כל האלות הברית, והשומע לדברנו יתברך בברכות שמורות וערוכות כו'" אמנם לכל האזהרות האלה שיצאו מפי רבינו וכל גדולי הדור לא שמו חכמי פפד"מ את לבם אליהם וביום ג' אדר תקכ"ח נשרפו הפסקים הללו בפפד"מ בפומבי אז בא הר"ש מקופונהוגי לפני רבינו להודיע צערו לפניו ושאל מאת רבנו לכתוב עוד נגד הכרוזים שהכריזו רבנו פפד"מ אחר שרפת הפסקים ורבנו השיב לו כי די בדבריו הראשונים ועוד הוסיף כדברים האלה „שאם אזכיר בכתב החדש הכרוז החדש שלהם הלא אין נכון לשתוק על המעשה שעשו לבזות גאוני פולין והנני מחויב ע"פ הדין לעשות כמו שעשה ירמי' הנביא אחר שרפת יהויקים את המגלה לכתוב מחדש דברים כהנה נוסף עליהם ואני בורח מן המחלוקת עם ק"ק פפד"מ שאין זה דרכי, ואם הייתי רוצה לשלם להם כפעלם לא נופל הנני מאיש" מכותלי מכתביו הרבים הכתובים בספר „אור הישר" ניכר כי הרבה לעבוד בדבר הזה והפיץ מכתבים בכל המקומות אשר בני ישראל נחתים שמה והזהירם שלא ישגיחו על הב"ד דק' פפד"מ ולא חס על כספו שהוציא ע"י ובדי עמל ועבודה רבה יגע להעמיד האמת על תלה, ובאהבתו לתוה"ק ולומדיה נכנס בעוב הקורה לגונן עליהם ולסוככם באברתו והיה הוא הראש המדברים בזה כאשר סיימו הגאונים חכמי קלויז בראדי בפסקיהם שבספר אור הישר (דף פ"ח) בזה"ל „מה שכתבנו לעיל שהאשה לאה הנ"ל מותרת להנשא היינו באם יצא מפי כבוד גאוני אשכנז היינו הרב הגאון המפורסים מו"ה יחזקאל אב"ד ור"מ דק' פראג והגאון המפורסים מו"ה שאול אב"ד ור"מ דק' אמשטרדם אם התירו גם אנחנו מסכימים לדבריהם" והגאון בעל שאגת אריה פנה ג"כ אל רבנו במכתב כתוב הדר במלא חפנים כבוד ותהלה ושבחים ותוארים גבוהים ורמים, וכן הגאון מהר"י שטייגהארט והגאון מהר"י הלוי הורוויץ מהאמבורג תמכו יסודותם על רבנו ואשר ע"כ גם קציני ק"ק פפד"מ לא שאפו לקחת נקם אך ממנו, ואף עליו שפכו חמתם להנקם בו וכתבו בפנקס הקהל לזכרון כי עד דור השלישי (ועד בכלל) להגוב"י לא יבא להתמנות הקהל בפפד"מ משום שהחליש דעת רבם הגאון האבד"ק זצ"ל (ב):

כגבור מזוין היה מוכן תמיד ללחום מלחמת הדת להקימה על תילה, לבצר חומותי' על היסודות אשר יסדו הראשונים. הוא הי' אומר כי התורות שבכתב ושבעל פה הן המה המאורות להאיר לארץ ולדרים עלי' והשולחן ערוך הוא העמוד האש להאיר לכל בני הגולה להנחותם הדרך אשר ילכו בה, ואשר יטה אורחותיו מני דרך הכבושה לרבים מאז מעולם אל נתיב אשר לא ידעו בשו"ע ואשר לא שערום אבותינו תועה הוא בתוהו לא דרך ושומר נפשו ירחק ממנו ולא יצא בעקבותיו, וכלל זה הי' לפניו תמיד ולא נשא פני איש וכאשר שאלו תלמוד אחד ע"ד חתן וחמיו ששמו כשמו ועל צוואת רבנו יהודה חסיד בכלל השיבו בזה"ל „דע תלמידי החביב ויהיו

(ב) במחברת רבני פפד"מ מאת הרה"ג מו"ה מרדכי הלוי הורוויץ שליט"א האבד"ק פפד"מ: כפי אשר כ' לי הגאון מהר"י ל"ם שליט"א ואין המחברת תח"י:

ויהי דברים הללו חקוקים על לוח לבך לזכרון הכלל הגדול שאין לכל חכמים שלאחר התלמוד רשות לומר דבר נגד התלמוד והאומר דבר לסתור קוצו של יוד מדברי התלמוד לא יחשב בכלל חכמי ישראל, ואמנם כשאנו מוצאים אחד מחכמי ישראל המוחזק בתורה ויראה בלי ספק שכתב בספר דבר הסותר לדברי התלמוד חייבים אנו למשכוני נפשן לתרץ דבריו שלא דבר רק לשעה או למשפחה פרטית ודברי התלמוד היו על הכלל וכיוצא בזה לרבנו יהודא החסיד בצוואה שלו דברים שבמעט אסור לנו לשומעם כי הוא יאמר שלא ישא בת אחותו ובגמרא אמרו שהוא מצוה, הוא אומר שלא ישא אב ובנו שתי אחיות ורב פפא ובנו נשאו שתי בנות של אבא סוראה, הוא אומר כו' ואם הי' החסיד מצוה צוואה זו לכל ישראל הרי הוא סותר לדברי התלמוד והי' אסור לנו לקבל דבריו כלל האמת יורה דרכו כי החסיד לזרעו אחריו צוה כו' עכ"ל׳. ומנקודת השקפתו הזאת נצב כצר נגד כל כתה חדשה שנתהוה בישראל אשר רצו לשנות מכפי אשר שנו חכמים במשנה ותלמוד וזאת הסיבה העקרית להתנגד אל שיטת החסידות שנהייתה בימיו כאשר מזכיר בספרו הצל"ח (ברכות י"א ע"ב ד"ה תנ"ה) „ולכן נראה לע"ד נוסח שלנו אשכנזים — לומר אהבה רבה שחרית — תורה היא ואעפ"כ הספרדים יחזיקו במנהגם ויש להם על מה שיסמוכו ולעולם אל ישנה אדם מנהג אבותיו אבל מה שחדשים מקרוב בא לשנות במדינות הללו מנהג אבותנו הקדושים המה לדעתי פיגמים בכבוד רבותנו בעלי תוספות והרא"ש ועתידים ליתן את הדין ואין כאן אהבה אלא שנאה ולתאוה יבקש נפרד ועליהם אני קורא ולמשנאי אהבו מות המשנה ידו על התחתונה" — ועוד תשובו תראו יותר מזה מפורש יוצא דעתו בזה בספרו נו"ב (מה"ק חיו"ד סימן צ"ו) באומרו כדברים האלה „ועל הרביעית אשר שאל בנוסח לשם יחוד אשר חדשים מקרוב נתפשט ונדפס בסידורים הנה בזה אני משיב עד שאתה שואלנו נוסח אמירתו יותר ראוי לשאול אם נאמר כי טוב באמירתו ולדעתי זה רעה חולה בדורנו ועל הדורות שלפני זמננו שלא ידעו מנוסח זה ולא אמרוהו והיו עמלים כל ימיהם בתורה ובמצות הכל ע"פ התורה וע"פ הפוסקים אשר דבריהם נובעים ממקור מים חיים ים התלמוד עליהם נאמר תומת ישרים תנחם והם הם אשר עשו פרי למעלה וגדול מעל שמים חסדם, אבל בדורנו זה כי עזבו את תורת ד' ומקור מים חיים שני התלמודים בבלי וירושלמי לחצוב מהם בורות נשברים ומתנשאים ברום לבבם כל אחד אומר אנכי הרואה ולי נפתחו שערי שמים ובעבורי העולם מתקיים אלו הם מחריבי הדור ועל דור היתום אני אומר ישרים דרכי ד' צדיקים ילכו בם וחסידים יכשלו בם (ג) והרבה היו לי לדבר מזה אבל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע וד' ירחם עלינו . . . . . " הדברים האלה העירו כל חמתו לרדוף באף את החסידים ורבותיהם, וגם עם הרה"ק ר"ר מעכלי מזלאטשוב רב את ריבו עד שהגאון בעל הפלאה ביקש מאת הגאון מהר"ר טעבילי מליסא שיכתוב להגאון מהר"י מפוזנא שיבקש מאת מר חותנו רבנו הנו"ב שלא יצער לאותו צדיק כי אחיו הגאון מו"ה שמעלקא מניקלשבורג העיד עליו שכל כוונתו לש"ש לכן לא יבטל לאותו צדיק מעבודתו (שה"ג החדש אות פ') כן גם את הגה"ק משיפיטובקה בבואו אליו לבקש הסכמה על הס' „תולדות יעקב יוסף" הביאו במבוכה רבה עד שמתוך נבוכתו לא ידע לכוון לצאת מביתו בפתח שבו בא וקרא אחריו טמאים נדחים לפתח שני (הגר"י לעווינשטיין בתולדות בעש"ט צד פ"ד) ובאחד מדרשותיו אמר בזה"ל „ואומר אני עלינו הדור הזה האדם עין השדה ואנחנו כלי עין ופשוטיהם טהורים מקבליהם טמאים במחשבת פגול ובעוה"ר יש בינינו כת השבתי צבי אלו עוברים על כל עברות

(ג) תפס „חסידים״ נקוט שבכתוב נאמר „פושעים״ והגדה מספרת שהחסידים מחקו מספרו תיבת „וחסידים״ וכתבו „ופושעים״ ואמר רבינו בדרך הלצה אני עשיתי מפושעים חסידים והם להיפך:

עברות שבתורה ודומה לשאור שהימוצו קשה חייבי כריתות וכת העושים כל ימי חייהם כחגים וממלאים כרסם בכל מיני מעדנים תמיד ונמשלו כדבר המתוק לחיך ועל שניהם אני אומר כי שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לד׳ (דרושי הצל״ח דרוש ל״ט) כן מספרים שלא נשא פנים גם להבעש״ט ובעודו בימי עלומיו כשנזדמנו יחד לפונדק אחד בבראדי בשבתם על הלחם באו לפני רבינו בשאלת עצם בעוף והכשירה, אז אמר הבעש״ט גם אני רואה שכשירה ועל שאלת רבנו סנ״ל למר זאת? ענהו הבעש״ט שרואה עלי׳ רוח טהרה ולא רוח מסאבותא אז אמר לו רבנו הוא ההבדל שביני לבינך אני אוכל להכשיר את העצם גם מבלי ראותה, ועליך לראותה מקודם כדי להבחין רוח השורה עליה ובזה אחכמה לדעת פשר דברי חז״ל (שבת קל״ח) עתידה תורה שתשתכח מישראל עתידה אשה שתטול ככר של תרומה ותחזור בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לידע אם טמאה היא ואם טהורה היא כו׳ וקשה למה לה ליטול את הככר אלא מחמת שתשתכח התורה צריכין יהיו לפסוק עפ״י רוח השורה:

פעם – משמיעה המסורה – שאל רבנו בהיותו עוד בבראד את הבעש״ט אם יש לו רוח הקודש יתן לו אות ע״ז והשיבו הבעש״ט זה לך האות כי בליל ש״ק אמרת אתה חונן, ענהו רבנו כגון דא אפשר להיות מרוח דמסאבותא אמר לו הבעש״ט איש אמונים אתה אינך חונף ומחניף ויגדל שמך גם בפראג. כן רחשו לו כל הצדיקים כבוד והדר, הרה״צ מנעסכיז אמר בשם הבעש״ט כי להגידע ביהודא הי׳ לו נשמה חדשה שלא היתה בעולם והיתה גנוזה במרומים עד שבא הוא (הבעש״ט) לעולם (ס׳ זכרון טוב) גם בדבר אמירת לשם יחוד אף שהגה״ק מהר״ה מטשערנאוויטץ ז״ל ערך מערכה לנגדו בספרו שערי התפלה ודחה דברי רבנו הנו״ב בכל זאת חש לה הגה״צ מהר״ח האלברשטאם זצ״ל שלא לאמור לשם יחוד הואיל ויצא כן מפי הנו״ב (עורה שחר ערך לשמה) ועד כמה הקפיד רבנו על אמירת לשם יחוד מספר תלמידו הגאון מהרא״ף וז״ל „מעיד אני עלי שמים וארץ שראיתי אחד הי׳ רוצה לברך על אתרוג המהודר של רבנו הגאון האמתי וכאשר ראה שאיתו פלוני אמר יה״ר קודם נטילת לולב צעק ורגז ואמר בקצף גדול האומר יה״ר אינו מניח לברך על אתרוג שלו ולא הניחו לברך (תשובה מאהבה ח״א סס״ א׳) . אמנם כל התנגדותו לחסידות היתה אך במקום שהקלו הם כמו מה שבטלו את תיקון חצות שהי׳ע בעיניו מאוד כאמור למעלה (בפרק הקודם) וכן על אשר עושים כל ימיהם כחגים אבל במקום שהחמירה החסידות אז הוא כאחד מהם, לדוגמא הלא תראה על חטא ועון הוצאות ז״ל אשר שאלו מעולם מתנגדי החסידות על הצדיקים מדוע החמירו והגדילו עון זה יותר מכל עבירות שמתורה (ראה שלום על ישראל ח״ג צד ל׳) ורבנו למרות התנגדותו הלא הוא יגדיל עונו שבעים ושבעה וכל הרואה בדרשותיו לעשי״ת (בדרושי הצל״ח) את אזהרותיו להשמר מכל רע המביא לידי טומאה ר״ל תספר שערות בשרו וכל הסייגים, גדרים ודיני התורה הבנוים על יסודות הזה״ק וכתבי אר״י קדושים היו בעיניו כאשר יראה כל הקורא בדרשותיו המלאים מוסר ויראת שמים: ואמנם כן ידע הטב שיטת הבעש״ט שנבנתה על יסוד „עבודה שבלב ומחשבה״ וראש פינה ליסוד הזה היא מקרא שכתוב בכל דרכיך דעהו, הוא יישר אורחותיך וכפי אשר ביאר בעל העקידה במבוא שערים כי תכלית הנרצה מכל פעולה מיוחס ונערך אלי׳ כיחס הצורה אל החומר כי בהיות התכלית בשפל המדרגות הם ירדו לרגלם ובהנשאם ינשאו וע״כ הטיבו אשר דברו במס׳ אבות כל מעשיך יהיו לש״ש ואז ינשאו הפעולות וזה כוונת הקרא בכל דרכיך דעהו כו׳ ובדבריו כ׳ רבנו הרמב״ם בפ״ה משמונה פרקיו וז״ל „כי אף הפעולות אשר באמת הם מרוחקות וראוי להרחקם ולגנותם בשפל ערכם כאכילה שתיה אהבת ע״ב אהבה בתענוגים עכ״ז אם יעשום לתכלית הנרצה להשי״ת וכל מגמתו באכילה שתי׳ יהיו אך לחזק כחות נפשו לעבודתו יתעלה אז יתרוממו אלו הפעולות לשבח ולמעלה

עכ״ד

עכ״ל ועפ״י היסודות החזקים האלה בנה רבנו הבעש״ט את שיטתו והורה הלכה למעשה בימיו שרבו כמו רבו המסגפים במדה נפרזה כהנזירים מלפנים כי עפ״י כוונת הלב הן הם הדברים בכ״ז עמד רבנו לנגד השיטה הלזו בידעו כי כ״ז שאך יחידי סגולה מן השרידים ישתמשו בה אז תעמוד בעינה באופן טוב אבל חש פן ברבות הימים יבואו תלמידים שלא שמשו כל צרכם גם אנשים מן השוק המה יראו כי טוב לאחוז מעשה הצדיקים בידיהם להתענג בתענוגים, לחיות בחיי נועם, ולמשוך ביין את בשרם ולדבר דברי חול ושחוק והתול וידמו כי התירו פירושים את הדבר כי מן הפנימיות שבמחשבה הצפונה בלבב חכמה לא ידעו ולא יבינו ומתוך כך יהיו זוללים וסובאים ינבלים ברשות הצדיקים והחסידים ע״כ לבש רבינו עוז לחסום את דרכי חסידות כמו אלה כי יזיקו הרבה להמון שאינם בני תורה, וכאשר פתר כן היה לא עברו חמישים שנה מעת שנתפשטה שיטת הבעש״ט והנה פרץ נבעה בשיטתו ופשטה צורה ולבשה צורה חדשה אשר לא מתורת הבעש״ט יצאה עד אשר גם הרה״ק ר״ר נפתלי מראפשיטץ זצ״ל ביקש להעביר את החסידות ולשוב אל הגבול אשר גבלו הראשונים עפ״י התלמוד והש״ע ולהניח את דרכי הבעש״ט כי לאו כל מוחא סביל דא וזאת היתה חפץ רבנו להשיב אנ״ש ישראל אל ים התלמוד והפוסקים :

על ראשי הכת ש״צ התה נחלים לוהטים, ובשבט עברתו נטשם מעל אדמתו והרחיקם מעל עדתו, וז״ל תלמידו הגאון מהרא״ף (בשו״ת תשובה מאהבה סי׳ ח׳) אחרי אשר בעמוד ענן ידבר עליהם וממטיר עליהם גפרית ומזהיר להתרחק מהכת פראנקים מאמיני הש״צ יאמר ״ובפרט לפי הקבלה שיש לי מאת מורינו הגאון האמיתי נ״ו שבאנשים מצורעים האלה לא נכשל אדם מעולם בעון חושד בכשרים כי מי שחושדין יש בו — ושם בסי׳ ק״ו שאל מן קדם רבנו שאלה שנשאל ע״ד הס״ת שכ׳ אחד בעת שהי׳ נחשד מאוד שהוא מכת המאמינים בפגר ש״צ התוגר כו׳ ושם בסי׳ קי״ב מעתיק תשובתו של רבנו וז״ל ״וע״ד הס״ת שכתבו המוחזק לש״צ שחיק טמיא הנה אם בעת שכתבו היה כבר נחשד אף שלא נתברר הדבר עד אחר שהקדיח תבשילו ברבים ראוי להחמיר ולגנוז הספר כי בכת הארורה הזאת אמרי׳ הוכח סיפו על תחלתו שבשעה שנחשד לא נכשלו החושדים אותו להיות חושדים בכשרים כי מעט אשר ראיתי בזה שיהי׳ נקי לגמרי ואם אין בו כולו יש בו מקצתו וזה במי שנשארו מעשיו סתומים אבל זה שלבסוף נתגלה שורשו הי׳ טמא מתחלתו ויש לגנוז הספר אבל יראה שיהי׳ בלי מהלוקת וכתיב ואת צנועים חכמה ודברי חכמי׳ בנחת נשמעים — וזה אשר כתב רבנו להגאון בעל ספר אור חדש (בנוב״י מה״ק חאו״ח סי׳ ט״ז) ״מ״ש שנוהגין בעירו לומר אחר שיר של יום ואחר שמ״ל עוד מזמור כ״א ידע שזהו נתפשט בכל המקומות ששבתים האפקורסים מאמינים בש״צ שחיק טמיא לפי שיש להם שם גימטריא ובישועתך גימ׳ הטמא שלהם ולכן יבטל המנהג זה שלא לחקות את הצדוקים והמנורה שלפני העמיד שם מן הכתב כל מה שעשה ונעשה עפ״י התועב ההוא הכל נעשה ע״פ מינות שלהם וג״כ טוב להסירו משם ואם אפשר בלי מחלוקת״ עכ״ל וכל זמן שאורו היה זורח בקרבת העיר פראג אז נחבאו אלה השצ״ים בחוריהן ולא גלו מסתוריהן כי יראו מאוד לנפשותם פן ישלח בהם את הנחש וכבן נשמרו שלא יגלה קלונם בקהל אמנם רבנו ירה בם חיציו להמם ולאבדם גם במקומות הרחוקים וכה הורה לבניו ותלמידיו לעשות בהם שפטים לרדפם מבלי חשך ויהי אחרי אשר עלה רבנו השמימה לאור באור החיים אז הגיחו ממחבואם והרימו את ראשם אז בשנת תק״ס עמד תלמידו הגאון מהרא״ף כגבור ערוך כאיש מלחמה ללחום בהם והכריעם דברי המלחמה הזאת כתובים בספרו ״אהבת דוד׳ אשר הוציא לאור

לאור בשנת „טמאים לנפש״ כי תורת רבו רבנו היתה חקוקה על לבו ואחרי דבריו מלא להדפם למשואות נצח:

אז בעת החלה תקופה חדשה „תקופת השכלת ברלין״ גם אז עטה כמעיל קנאה לקנאות קנאת ד׳ צבאות כי ראה כי כלתה על הדת הרעה ומברלין יבא קרין אל היהדות כי ישראל בעמים יתבולל וילמוד את מעשיהם וילך בדרכיהם, אז יצא ללחים את ראש מחוללי שטת ההתבוללות ואת ספריו—ספרי רמ״ד—החרים רבנו ועליהם השליך נעל כי האיש אשר יפתחם להגות בם ישכנו נח״ש, ואמר שעשה רמ״ד תורתנו כשפחה לפני שפת אשכנז למען סלול על ידה דרך לאלה החפצים ללמוד את השפה הזאת, והוסיף לתת טעם לדבריו כי אלו חפץ רמ״ד לזכות את בני ארץ אשכנז בהעתקת תנ״ך לשפת אשכנז למען יבינום המון עם כי אז הי׳ עליו לתת לפניהם את התורה נעתקת מלה במלה וכתובה בלשון נקיה קלה וצחה אשר ירוץ בה כל קורא מבלי היות משכיל בראשונה לדבר צחות בשפה האשכנזית בידועה ברורה על בורי׳ והוא לא כן עשה הוא שטים העמיק שפה ויכתוב את התוכן הענין לבוש במחלצות המליצה הידועת ומובנות רק לאלה אשר שפת אשכנז שגורה כבר בפיהם (ד) וכה הוסיף לדבר ע״ז בספרו הצל״ח (ברכות כח) „מנעו בניכם מן הגיון פי׳ יש״י לא תרגילום במקרא יותר מדאי משום דמשכא נלע״ד משום דמקרא גם האפיקורסים שאינם מאמינים בתורת אלקים לומדים בשביל הלשון כמו שלומדים שאר לשונות כו׳ ובפרט בזמננו שנתפשט התרגום האשכנזי וזה מושך לקרות בספרי העמים כדי להיות בקי בלשונם ולכן הזהיר חדל מזה וחנוך לנער עפ״י דרכי התורה והושיבם בין ברכי׳ הת״ח גם בילדותם כו׳ והרבה יש להוכיח ע״ז בדורנו שפשתה המספחת מאוד ומן השמים ירחמו עכ״ד:

גם בשנת תקמ״א כאשר הדפיס החכם רנה״ו המכתב „דברי שלום ואמת, ילעורר את העם בני ישראל ללמודי חכמות׳ וטבעיות. ולימודות. ודרך ארץ קדמה תורה. אז כאשר הגיע המכתב לגדולי פולין נמלאו חמה וקצף גדול וישפכו עליו כאש עברתם כי הי׳ לזרא להם ובכתביהם שמו שם רנה״ו לחרפות ולגידופים ובראש מריביו עמד הגאון ר׳ יחזקאל לנדא אבד״ק פראג והגאון ר׳ דוד טעבלי מבראד בליסא״ (האסיף תרמ״ז צד 411) רבנו ראה מראש את פרי ההשכלה כי פרי כחש יהיו ולכן לא נח ולא שקט לעצור בעד דרכם שגם הרנה״ו בא „לידי הכרה כי צדקו הרבנים ממנו כאשר כותב אחד מסופרי דברי הימים בזמננו כדברים האלה „וירא רבי נפתלי לעת זקנותו את תעלולי בני הנעורים ויתעצב אל לבו, ויפרד מעליהם ולא „היסיף עוד לשית ידו עמם, ויבן כי לא לשוא קראו הרבנים אוהביו מקדם עליו ריב בשומו את „ידו עם בני הנעורים בדבר בתי הספר, וכי לא לריק קראו מלא גם אחר התרגום האשכנזי „אשר תרגם בן מנחם את התורה כי הרגש הרגישו הרבנים כי אם תעבור בעם פתאום רוח הרשה אשר לא ידעוה מתמול שלשום והיו כל קדשיו למרמס״ (דה״י ליעב״ין צד 190) ואלה הדברים

(ד) וכן כתבו סופרי דברי הימים כאשר יאמר הדרי׳ ג׳ וואלף בספרו „די געשיכטע ישראלס״ בדברו על בן מנחם וספריו מביא על העתקתו כדברים האלה היהודים באשכנז כבר שכחו את השפה האשכנזית בזמותיהם הסגורות וע״י העתקת מענדלזאהן החלו היהודים האשכנזים לדבר כמקדם בשפה נקיה, לסבת ההעתקה הזאת התקוממו המתנגדים רבים על מענדלזאהן ולכן באמת הוטל חרם על העתקתו המדפס ומרבנים אחדים אשר בתוכם נמנה גם כן הרב מפראג יחזקאל לנדא הנודע ביהודה עכ״ד:

הדברים אשר דיבר רבנו באזני קהל עדתו בעמדו במקהלות לדרוש בפירקא ,ומה נאמר ומה נדבר אנחנו דור העני הזה שבעוה״ר רבו המתפרצים פריצי בני עמנו אשר שננו כחרב לשונם לבזות תורת משה והתלמוד דרבינא ורב אשי וגבר חשכת האפיקורסות עד כי כיבו אור תורה ואין נוגה להם ובחושך ידמו ואיך נקוה לאור הגאולה וגם את בניהם אינם מגדלים לתורה ואדרבה מושכים אותם מבית הספר וירגילום בספרים אחרים להכניס ספק בלבם בכל האותות והמופתים שבתורה, ומתחלה נותנים אמתלא כי צריכים הם להרגילם בכתב ולשון וסוף דבר באים לשלוח יד בתורה ואינם מאמינים בד׳ ולא במשה עבדו וע״ז אמר הכתוב שתו בשמים פיהם ולשונם תיהלך בארץ ר״ל צריכים להרגילם בספרים בלשונות העמים אך למה זה שתו בשמים פיהם והתורה משתכחת בכל יום׳ (דרושי הצל״ח דרוש י״ד) ולאשר כי דברי רבנו אשר הוסיף להדריכם בנתיב היושר והורם פרק בתורת החינוך המה כתפוחי זהב במשכיות כסף, וכפנינים משובצים במשבצות זהב ודבריו חיים וקיימים גם היום אחרי שני יובלים מאז ועד עתה ע״כ אביא בזה הדברים ככתבם ובלשונו אשר כה יאמר ,אבל בעוה״ר עולם הפוך ראיתי ואיך יכנא בלימוד התורה והנה קם מאנשי עמינו איש רשע העיז בפניו שהתורה אינה חשובה מאוסה ונבילה טובה יותר מלומדי תורה והנימוסים חשובים יותר מהתורה ובודאי האיש הזה במומו פוסל והוא גרוע מהנבילה וסופו להיות נבלתו כדומן ע״פ השדה, ואמנם גוף הדבר לשבח את הנימוסים ולדעת דקדוק הלשון של העמים גם אני משבח מאוד וכמה מעלות טובות להממשלה עלינו ואשר שמה אל לבה להרגיל את בנינו לדבר צחות ומצינו שגם בכתבי קודש גינו אותנו בעת שלא ידענו לדבר בלשון עם ועם . . . . . ונחמיה אמר ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם הרי שגינה אותם מאוד על שלא ידעו לדבר בלשון עם ועם ולכן טובה גדולה עשה הקיסר יר״ה שצונו ללמוד הלשון בדיקדוק ולידע לדבר צחות כאשר הזכרתי בדרוש שבט העבר שהרי גם בימי הנביאים האחרונים מצינו דניאל חנניא מישאל ועזריה שצוה המלך ללמדם ספר ולשון כשדים ונתגדלו בגדולה וגם בתורה ומעשים טובים כי הירא את ד׳ עיניו בראשו ויאחז בזה ובזה והתורה עיקר ואעפ״כ לומד גם לשון צח ונימוסים הנכונים המדריכים את האדם לכל דרך טוב וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה והרי עיקר מלאכתנו משא ומתן וצריך לידע כתב ולשון כו׳ . . . . .

אמנם לכן אחי ורעי שמעו נא אלי ותחי נפשכם ולכל אחד מכם אני אומר לנוכח ירא את ד׳ בני ומלך ועם שונים אל תתערב כי פתאום יבא אידם ופיד שניהם מי יודע, אני מזהיר שתקיימו ירא את ד׳ ומלך לעשות רצון מלכנו יר״ה אבל הזהרו מאוד מאוד ירא את ד׳ כי מתוך שתרגילו עצמכם בלשון תרצו לקרות גם בספרי שאינם מועילים ללשון רק חוקרי הקירות באמונה ותורה וע״י יעלה טינא ח״ו בלבבכם בעסק האמונה כי כל מי שמדבר וכותב דברים בעסק האמונה ע״פ השכל אינו אלא גורע ושורש הכל היא האמונה מורשה מאבותינו הקדושים מאברהם אע״ה ראש המאמינים ויותר מזה עפ״י תורת משה מפי ד׳ תהי׳ בלבבכם חומה נשגבה ועם שונים הם ההולכים אחרי שרירות לבם ומהרהרים ומחשבים בשכלם העבור להחשיך דת התורה יהיו יהודים או מאיזה אומה שיהי׳ הכופרים בהשגחה פרטות על כל דרכי איש והכופרים בנתינת התורה ובנפלאות ובנסים נגד הטבע עם אלו אל תתערב, והנה בעוה״ר נתרבו בין בנ׳ עמינו כתות שונות ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהם שדרכם להזיק האמונה שלימה ועל הכתות האלו הזהיר שלמה עם שונים אל תתערב כו פתאום יבא אידם ופיד שניהם מי יודע רומז להכתות ששוים לרעה:

אנחנו עם ד׳ אלה חייבים למסור נפשינו על תוה״ק הן שבכתב והן תורה שבע״פ וכל מה שאנו מוזהרים מפי הגמרא צריך להיות שוה אצלנו כמו דבר הכתוב בעשרת הדברות

ואם

ואם אלו הכתות מלעיגיב עלינו לא איכפת לנ׳ ואנחנו נלך בשם ד׳ בדרך אשר דרכו בו הרי״ף והרמב״ם והרא״ש ובעלי תוספות אשר הלכו בדרך התלמוד ונוגה למו ול״ה להם עסק בנסתרות וזכו לחיי עולם ועיקר הכל היא האמונה כו׳. . . לא כמו עתה בזמננו שנתרבו ביהודים הכופרים בדברי רו״ל ושמים לב למנוע את הבנים מתורה שבע״פ אני מזהיר אתכם הבנים לא תאבו ולא תשמעו בדבר זה לשום אדם ואין אני חושד את הגארמאל לעהרער שח״ו יעשה דבר רע כזה לדבר סרה כזה כי זה הי׳ נגד רצון הממשלה הרוממה שהקימה אותם רק ללמד את הבנים כתב ולשון ודרכי חשבון ודברי מוסר והנהגות טובות אבל לא לדבר סרה על הדת שלנו ואם המצא ימצא באיזה עיר ומדינה איזה לעהרער העובר ע״ז ועושה פעולתו ברמי׳ לא תאבו ולא תשמעו לו ואתם בנים הגונים שמעו לי קבלו מהם דברים הטובים אבל אם תראו מהם דברים לא טובים חדלו מדרכיהם ״(דרושי הצלה דרוש ל״ט), ואמנם עכשיו בעוה״ר חזר השטן לרקד בינינו התורה הקדושה אשר קבלנו מסיני עוזבים מקור מ״ב חיים תורה משמים ללמוד ספרים חצונים אשר חדשים מקרוב באו וגם האומות שונאים אותם מחמת שכותבים ספרי פלסתר מכה יסוד האמונה והנה גם ברחוב היהודים מי שהוא חסר ונעור ורי״ק מכל חכמה רק שקרא מעט בספרים אלו ויוו״ע לדבר סרה על ההשגחה פרטיית ותקטן בעיניו אמונת תורה מן השמים ושאר יסודות האמונה לחכם בעיניו יחשב .... ״(דרוש מ״ב) לו עמי שומע לו ישראל בדרכיו יהלכו אז יהי׳ לבם נכון בטוח כי יגדלו בנים נאמנים וכל רואיהם יכירום כי זרע ברך המה:

פרק ט

ויהי בשנת תקכ״ה חלתה הקסרית מאריא טהערעזיא ותהי מחלתה אנושה מאוד ומי כעם ישראל נאמן למלכו אשר הוא חוסה בצלו בשלומה של מלכות גם לו שלום ובצרתם לו צר כן הראו עדת ישראל את אמונת רוחם ואהבתם להמלכה מאריא טהערעזיא ובחלותה לבשו שק קדשו צום וקראו עצרה אל בת״י כנסיות ובתי מדרשות להתפלל בעדה ובפקודת ראשי העדה חיבר אז רבינו „תפלה״ ובקשה על מחלת הקסרית, ואחרי עבור ימים ושבועות וד׳ ברחמיו העונה לעמו בשועם אליו הטה אזנו לעתירתם והמלכה נתרפאה מטחלתה אז ערכו חגיגה ברב פאר ויופי ובדברי שירות ותשבחות לד׳ על כל הטוב והחסד שגמל עמהם וגם אז הכין ופעל רבנו ‚תפלה׳ לשלומה של מלכות ונדפסו אז בחוברת מיוחדה התפלות ודברי הצומות וזעקתם וסדר החגיגה בכתב ושפה האשכנזית עקסמפלארען במספר קטן מאוד ולא נמצא ביום מאלה החוברות כ״א אחת או שתים בעיר פראג והרה״ג החכם מו״ה **שלום יהודא דר׳ פישער** נ״י רב ודרשן בעדת פראג יגע ומצא חוברת אחת ושלחה לידי להעתיקה ללשוננו הקדושה לתתה בספרי הנוכחי בין יתר קורות חיי רבנו, והנני מעתיקה בזה אות באות בתקותי כי כל מוקירי ומעריצי שם רבנו ודבריו המסולאים, ואוהבי קדמוניות, ישישו עליה כמוצא שלל רב:

התפלה

שחברה בפקודת נכבדי עדת פראג, הרב הראשי יחזקאל לאנדא
ודייניו להתפלל לשלום ורפואת הוד מלכותה הקסרית רבת החסד
מאריא טהערעזיא בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות!

בראשונה נאמרו עשרה מזמורים שבתהלים משירי ד״ד אשר התפלל המלך החסיד בעצמו בעניו וחליו

חליו בחלותי את ד׳ לבל יגביר לי ביום צרתי את עניתי ואל יגלה לי ברמאתי וישלח לי ועזרתי וישיעתי בחסד ורחמים: ואלה המה המזמורים הנבחרים, ק״ה, י׳, כ׳, כ״ה, כ״ה, ל׳, ל״ח, מ״א, צ״א, ק״ג, קי״ח, ואחר כך אמרו התפלה המובאה בזה הלאה!

תפלה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב ואת תפלתם האזין בכל עת ובכל שעה, האל אשר רפא את מרים אחות משה מצרעתה על ידי תפלתו ושועתו של משה רבנו אחיה אשר צעק „אל נא רפא נא להי (במדבר י״ב י״ג) האל אשר רפא את מלך יהודא יחזקי׳ בעת חלה למות ויפן לקול תחנוניו ככתוב (במלכים ב׳ כ׳ כ״ה) „שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעותיך הנני רופא לך ביום השלישי תעלה בית ד״ האל אשר ריפא את צדעת נעמן שר צבא מלך ארם על יד נביאו אלישע כאמור „וישלח אליו אלישע מלאך לאמור הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן וישב בשרך לך וטהר״. הוא ישמע ויקשב לקול שועת תפלתנו ברחמים וברצון וירפא את הוד מלכותה הקסרית מאריא טהערעזיא רבת החסד רפואה שלמה למען תתחדש כנשר נעוריה ותשוב לאיתנה כמו שנאמר בתהלות דוד (ק״ג, ה׳) „תתחדש כנשר נעוריכי״ אב הרחמן! הסר ממנה כל מחלה ודאבון הלצה נפשה מעוני והושיעה למען חסדך ויקוים בה מקרא שכתוב (דברים ז׳, ט״ז) „והסיר ד׳ ממך כל חולי״ ובס׳ שמות (ט״ו, כ״ו) „כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ד׳ רופאך״ וגם המקרא שכתוב (מלאכי ג׳, כ׳) „וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה״ ד׳ ישלח לה רפואה ממעון קדשו מן השמים, תשפוט עוד בצדקה וחסד כאשר עד הנה את ארצות ממשלתה ותגן עלינו בכנפי חסדה, האל רופא כל החולים ונותן להם כח ועצמה על משכבם בחלים יואיל ברחמיו ובחסדיו הרבים לחזק ולרפא את הקסרית הרמה והנשאה יסעדנה על ערש דוי ויחלצנה למען תשוב במהרה לאיתנה ולבריאותה בזכות מזמורי תהלים שקראנו היום אמן:

אחר כך קבעו להתענות בכל העדה וזה דבר „הקול קורא״ שנכרז בכל בתי התפלות:

אחים אהובים מודעת לכם הטב מצות חז״ל „להתפלל בשלום המלכות״ ובהיות שהחובה הזאת מוטלת בכל זמן ועידן ועל כל אתר ואתר בלי שום הבדל ופרות על אחת כמה וכמה שעלינו לבקש ולהתפלל בשלום המלכה הקיסרית הנדיבה מאריא טהערעזיא אשר בחסד וצדקה תנהל את ארצה ותסוך עלינו באברתה ואנחנו היהודים נדנים רב טובה וחסדה אשר תראה אותנו ברחמים, ולא רק לבקש בעבורה אך מחויבים הננו גם כן לקחת חבל בחבליה ומכאוביה ולהתחנן בנפש נאמנה מקרב ולב עמוק — ד׳ הטוב יעורר את רחמיו ויצילה במהרה — ולזאת אמנם תקננו כבר בתחלת חליה להתפלל תפלות מיוחדות בכל בתי כנסיות ושוענו אל ד׳ שיחזק בגבורות ישע ימינו את בריאותה, אולם אחיב האהובים, בזה לא יצאנו עוד את חובותינו כלה כי החובה דורשת מאתנו גם להתענות לענות בצום נפשינו שיתעוררו רחמי שמים ובזכות זה ישלח ד׳ את רפואתה מקודש במהרה:

ולכן יצא צו מטעם ראשי נכבדי וזקני עדת פראג מאת הרב הראשי והבד״צ לצום את יום המחרת מבקר עד צאת הכוכבים כל איש מבן עשרים ולמעלה, וגם הילדים הקטנים כבר שית כבר שבע לא יטעמו כל היום רק לחם ומים וכל העדה תתפלל ותתחנן ביום הזה לאלקים ותשאנ מבלי הרף מנהמת לבה שיחיש לעזר מלכתנו ויצוה ישועתו במפגיע, ד׳ הטוב יאזין

לתפלתנו

לתפלתנו ותחנתנו ישמע וירצה את חלבנו ודמינו המעטים ביום הזה כעולה וזבח אשר יעלה לריח נחוח לפני כסא כבוד קדשו במרום ירחם ברחמיו וחסדיו הגדולים על מלכתנו הרמה והנדיבה וירפאה ממעיני ישועתו, ידו החזקה יחלימה וזרוע עזו יסעדה במהרה שתקום מערש דוי בלי מכאוב ודאבון אמן:

והנה כאשר ביום השבת י״ג ימים לחודש יוני שנת 1767 (תקכ״ה) נתרפאה המלכה הרוממה והנשאה מאריא טהערעזיא ממחלתה לשמחת ועונג כל אנשי המדינה, ראו ומצאו לנכון נכבדי וראשי העדה עם הרב־דמתא להודות ולהלל ולשבח למלך מלכי המלכים בשיר וקול תודה ובהמון חוגג, על חסדיו ונפלאותיו וכל העדה תקח חבל בשמחת החגיגה המהודרה הזאת אשר אמנם נערכה ביום י״ד יוני ובתכנית כזו:

בבקר השכם הופיע הנשיא, הזקנים ונכבדי העדה, הרב הראשי, הדיינים, וגם כל הפקודים היהודים לבושים בגדי יו״ט בבית הכנסת מיזלש אשר הי׳ מקושט ומהודר בסדינים מצוירים ובפרוכת־משי, מנורת רבות האירו את בית אלקים בקוי אורם ואחר סדר התפלה הקבוע נאמרו שלש עשרה מזמורים מתהלות דוד בן ישי — נבחרים על ידי הרב ובית דינו — אשר שר אדוננו המלך ביום הצילו ד׳ מכף כל איביו וביום קימי מחליו ישב לאיתנו, ואלה המה י״ח, כ״א, כ״ג, מ״ה ס״א, ס״ג, ס״ח, ע״ב, צ״ט ק״ז, קל״ב, קמ״ד, קמ״ה, אצל החגיגה היו גם כן הנערים הקטנים והגדולים של בתי אסופות־הדלים־והיתומים עם מוריהם ומנהליהם ובסוף החגיגה שרה מקהלת נוגנים מפוארים בעזרת החזן עם המשוררים את ״תפלת החתימה״ והיא שבח ותודה לאל הגדול והנורא, אשר חוברה מאת הרב הראשי בלה״ק, ונגמרה ״בעניית אמן״ רועשת וסואנת מפיות כל הנאספים בשמחה וששון ויקר: החגיגה הלזו וברכת־התודה היפה הזאת נערכה והוחגה בפקודת ראשי ונכבדי העיר בכל בתי התפלה האחרים מקושטים ברב פאר ותפארת מוארים בנרות לכבוד השם והכל נערך על סדר ואופן הנ״ל —

תפלת החתימה

הנותן תשועה למלכים וממשלה לנסיכים ההולך מכבודו למושלי חסד בוחן כליות ולב בני אדם ושומע לקול תפלתם, הוא האזין והקשיב לקול שועתנו מלבנו הקרוע והמורתח וקבל ברחמים וברצון את סדר תעניתנו לפני כסא כבוד קדשו והעלה ארוכה ומרפא לתחלואי המלכה הרמה והנשאה מאריא טהערעזיא אם רחמני׳ לכל נדכא וקשי יום, האל הטוב והגדול הזה ישמור וינצור וירומם וינשא למעלה את הקסרית הנדיבה רבת החסד ובצל כנפיו תחסה למען תמשול לפי רצון לבה הטוב בצדק ובמשפט, אב הרחמן! הכנע לפניה כל איבי׳ ושונאי׳ הקמים עלי׳ בזרוע עזו ובידו הגדולה למען יקוים בה המקרא (תהלים מ״ז, ד׳) ״ידבר עמים תחתנו ולאומים תחת רגלינו״ חדה בשמחה את פניה והוד והדר תשוה עליה למען תגל ותשמח בישועתך, תאות לבה תן לה ומלא נא לה כל משאלותיה, הקשב את תחנתה אשר תפל לפניך כאשר התפלל המלך דוד (במזמור כ״א, ב׳, ג׳) ״ד׳ בעוך ישמח מלך ובישועתך מה יגל מאוד תאות לבו נתת לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה״ הארך ימי׳ ושנותי׳ בטוב ובנעימים עם בנה היורש עצר הנסיך הבכור המלך יוסף השני הנדיב עם כל שריה ויועציה וכל בית מלכות האעסטרייכי המפורסים ויפרחו וישגשגו כגפן פורחת לאושר והצלחת המשפחה כולה:

הרחב נא ד׳ את גבולות ממשלתה לכל אפסים שים נא בים ידה החזקה ובנהרות ימינה כאשר הבטחת להמלך דוד (פ״ט, כ״ו) ״ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו״ שערי עריך יהיו תמיד

פתוחים

פתוחים יומם ולילה לא יסגרו להביא אלי׳ חיל גוים ומלכיהם בשבי נהוגים כאמור (בישעי׳ ס׳ י״א) ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו להביא אליך חיל גוים ומלכיהם נהוגים׳ ואנחנו בני ישראל המתהוננים בצל ממשלת ביהם תחת השגחת כבוד מלכותה וסרים למשמעתה ונאמנים בבריתה נתחנן ונבקש בכל עת שתפרוס עלינו גם להלאה את אברות־חסידה להגן בעדנו ולנהל אותנו בחסד ורחמים ותהי לנו לחומה בצורה ומחסה **אמן:**

את תפלת התחימה הזו חתמה עני׳ת־אמן סואנת ברעש אשר יצאה מפי כל העדה הנאספה עשיר ודל גדול וקטן זקן וטף בלב נאמן מלא שמחה וששון, והרב הראשי והדיינים הנכבדים חלקו באותו מעמד נדבות גדולות להעניים והדלים אשר בלב נדכא ונאנח שפכו כמים דמעות בהתפללם לשמים בעד שלום ורפואת המלכה ואשר עתה נאספו להודות ולהלל ולשבח את אדון כל על השיבו אותה לאיתנה, רבים מנכבדי העדה וקציני׳ הכינו ועשו חגיגות מיוחדות התפלל תפלות ותשבחות על אודות שלום מלכותה ולברכה בברכות ולרגלי זה פזרו צדקות לעניים בין שהם בני ברית ובין שאינם בני ברית בלי הבדל, וחסדים טובים נמלו עם אלמנות יתומים, וחלכאים:

ביותר הצטיינו בין אלה. נשיא היהודים ישראל פראנקעל אשר חלק לכל היתומים מאה וששים במספר׳ לכל אחד פומקאות חדשות, הרב ר׳ יצחק פאפפער ראש העדה לחובר הטאבאק והפאטאשע חלק לחמשים יתומים בגדים חדשים, ופזר כסף רב, צדקה ליהודים ואינם יהודים, וגם לבית החולים של הנוצרים ולבית מחסה הדלים נדב סך מסוים, הר׳ הערציל קיהע מעיר המעוטרה וויען נתן לכל אחד מהנערים היתומים כתונתות סדינים ומטפחות ופזר נתן לאביונים יהודים ושאי׳, ישראל (איזראעל) לעבעל העניג ויוחנן וואלף פאפפער עשו בעד היתומים כרים וכסתות, הר׳ אלעזר סעקעלס געשווארענער יידישער פראקוראטער חלק בין הנערים מאה סדרי־תפלה. מהמעשים האלה ראו אחרים ועשו כמוהם איש איש כפי יכלתו וערך רכשו: ד׳ האל, יואיל בטובו וברחמיו הגדולים אין קץ, לקבל ברצון את נדבותינו ומעשנו הטובים וישמע וירצה את תפלתנו ותחנתנו לפני כסא כבוד קדשו בחסד ורחמים **אמן:** •

* *

*

רבנו שהי׳ תמיד היוצא והבא לפני קהל עדתו שבל דבריהם נחתכו על פיו, כן גם בסדר העבודה זו „תפלה׳ ובסדר החגינה הי׳ הוא המסדר כדר המערכה והוא הי׳ הראש וראשון גם לדברים שבצדקה לכבוד היום כאמור, ובלי תפונה כי פעולותיו אלה עלו לריח ניחוח לפני הקיסרית אשר הבירה אמנם אותו מאז לאיש יודע להוקיר אה ארצו ואת מלכו, ובגלל פעולותיו הרצויות לפני׳ שמרה לו הסדה ובריתה נאמנת לו ולמען להראות לו אותות אהבה ורצון כי גדול ונכבד היא בעיני׳ השתמשה בחפצה זה לעשות עמו דבר להודיע כי הוא **האיש** אשר המלכה חפצה ביקרו ובחרה בו לעשותי לרב המדינה, והנה למען לתת לפני הקוראים מושג נאמן בהמאורע הנכבדה ההוא בדברי ימי ישראל אעתיק בזה פרק אחד מס׳ „קורות העתים׳ (הובא בס׳ אנשי שם׳ מאת הרה״ח הישיש מו״ה שלמה בובער נ״י במבוא צד י״ט אות י״ח, י״ט, כ׳, כ״א) ככתבו וכלשונו:

בשנת

בשנת תקל"ב (1772) בששה עשר לחדש יולי יצאה פקודה חדשה מהקיסרית מאריא טהערעזיא כי מהיום ההוא והלאה גם עניני ועסקי היהודים מסודרים יהיו והפקודה הזאת נקראת בשם סדרי היהודים (יודען ארדענונג) על פיה נבחר רב אחד על כל מדינות גאליציען ולאדאמערן וגליל זאמושין (כי מחוז הבוקאווינא לא היתה אז תחת ממשלת עסטרייך ורק למאלדוי תחשב ותמורותה הי' גליל זאמושין לגאליציען) ועמו שנים עשר פרנסים ונשיאים, בית משפטם של הנבחרים האלה הי' כמו בית ממשלה ופקודה ליהודים (יודענדירעקציאן) וממנה יצא כל חק ומשפט אשר על פיהם יחנו ויסעו וכל היוצא מפי הפרנסים כן ישמרו לעשות, והגם שמדינת גאליציען היתה גם אז נחלקת לתשעה עשר גלילות כמו עתה הנה לעניני היהודים נחלקה לששה פלכים, בכל פלך ישב פרנס אחד, רק בעיר הבירה לבוב היו יושבים תמיד ששה פרנסים ורב המדינה בראשם, כי גם משנה הי' לו ודיינו וסופרי מדינה גם מעתיקי לשונות (טראנסלאטארען) עמהם כל ענין בית משפט זה הי' כמו בית משפט שרי הכהנים (קאנזיסטוריום) בתוקף ועוז מהממלכה וכל עניני היהודים היו מסורים בידם, כל דבר מנוי' ופקודת הרבנים והמנהיגים בכל עיר ועיר בעניני המשפט בין איש ואיש, היו דייני המדינה דנים את העם לפי משפטי התורה בכל דיני ממונות וירושה, ובעניני הדת והאמונה הי' בידם להחרים על כל העובר בזדון, ולהבדילו מתוך העדה להענישו גם בעול ברזל על צוארו ולשומו בסוהר באין מוחה, נגד משפט חריין בדיני ממונות אשר יצא מקוים מדייני המדינה ומאושר בחותם המשפט המיוחד להם (הותם זה הי' מפותח בנשר בעל כנפים עם שני ראשים וכל ציוני הכבוד (עהרענצייכען וואפען) אשר לבית עסטרייך") לא היו הבעלי דינים רשאים להעלות משפטם לפני שרי הממלכה היושבים על מדין לעשות בקורת ולחזק טענותיהם שנית כי דייני המדינה לא היו עומדים תחת הקרייזעמטער רק תחת הגובערניום ובדיני ממונות גם שרי הגובערניום לא צוו עליהם, וכל אשר חפץ לבא בקובלנא ולעורר על גזר דינם הי' מוכרח לבא בבקשתו רק בחצר המלך (אבערסטע יוסטיץ קאממער) ומצא שערים פתוחים לפניו לערוך טענותיו או לבקש חסד:

סדר הבחירה הי' כפול היינו בראשונה יהיו נבחרים איזה אנשים בוררים מכל אנשי הגליל והבוררים האלה כל אחד מהם הגיד דעתו ובחרו את הרב דמדינה ע"פ רוב הדעות, שלשה רבנים היו צריכים להיות בקלפי וכל אשר הסכימו עליו הרוב היה הנבחר אכן אם הדעות שוות היו על כולם, הנה הקיסר בעצמו בחר באחד מהם והודיע את הקדוש לו, והקריבו אליו ובהעדר הקיום מן הקיסר בעצמו ל"ה רשות גם ביד שרי המיניסטריום לחתוך הדין בזה:

שכר הקצוב מדי שנה בשנה לרב המדינה הי' שש מאות פרחי כסף לבד הכנסות רבות אשר העלו לו עשר פעמים ככה, כי כל רב וכל ש"ץ וכל שוחט וכל מגיד ומורה צדק אשר נתקבל באיזה עיר בכל המדינה לא נתמנה בלתי רשותו וקיומו והרשות היתה בידו לקחת שכר מסוים (טאקסע) בעד כתיבת הרשיונות וכתב תעודה (צייגניסין) אשר נתן גם היו הכנסותיו מרובות מכל תואר „מורינו" אשר חלק בכל מלכות גאליציען כי גם תואר הזה לא נתן משום רב זולתו, וכל אשר שילם מס (שטייערין) להממלכה מאה זהובים פויליש לשנה הי' מחויב לשלם לרב המדינה בעבור תואר „מורנו" אשר קיבל ממנו אדום זהב לשנה, ואם שילם יותר ממאה אדומים פויליש הי' מחויב לשלם בעבור התואר הזה שני אדומים. הרב הגאון מו"ה מרדכי זאב אורנשטיין ז"ל (אבי הגאון מו"ה יעקב ארנשטיין בעל ישועות יעקב) הי' משנה לרב המדינה ורב המדינה נסע לבראדי וכאשר הי' אז שמח וטוב לב הראה להמשנה שלו אות לטובה ונתן לו במתנה מאה „מורנות" בחת"מת ידו בלתי ממולאות להלקן כחפץ לבבו ורצונו והיתה לו הכנסה ע"י זה להגאון מו"ה מרדכי זאב ז"ל יותר מן מאה והמשים אדומים חוץ לזה היו כל המשפטים נחתכים רק על פי רב המדינה הן בדברי ריבות אשר היו בין איש לרעהו

והן

והן בעזבונות והנחלאות וכל עניני אפטרופסים כולם היו בידו וכאשר גזר כן היה :
רב המדינה הראשון (והאחרון) אשר נבחרו ע״פ הפקודה הזאת הי׳ הרב הגאון מו״ה יהודא ליב״ש בערנשטיין ז״ל עמו יחד נבחרו ג״כ הגאון מו״ה צבי הירש אבד״ק ברלין ז״ל והגאון מו״ה יחזקאל לאנדא ז״ל, והנה הקסרית מאריא טהערעזיא נטתה אחרי הגאון הר׳ יחזקאל לאנדא ז״ל לתת עטרת הרבנות על ראשו כי נודעים היו דרכיו לחצר המלכות ומחשבותיו הטובות בשנת תק״ז עת בא העיר פראג במצור ע״י המלך פרידריך הגדול מפרייסען כי אז השתתף עצמו הגאון הזה בצרת הצבור והרהיב והלהיט לבב היהודים לעמוד על נפשם לעיר צבאות עסטרייך בכל תוקף ועוז לבל תמסר העיר ביד האויב, אולם הגאון הזה בעצמו הי׳ לבבו נע ונד בעסק זה ולא החליט בדעתו, כי אנשי עדתו הפצירו בקשתם לבל ילך מטנם, וכן יעידו דבריו היקרים בספרו נודע ביהודא מהדורא תנינא חאו״ח סי׳ ל״ו באומרו שם והנה בימים הללו לבי בל עמי כי כבר הייתי קרוב לכנפי התנועה כי נגמר במחשבתי ועלתה על דעתי לשוב לארץ מולדתי כאשר בוודאי נתפרסם שנתקבלתי בכל מדינת גאליציא ילאדמעריען ואמנם הפרידה מכאן קשה כפרידת טופרא מבשרא ולכן לא שקטה רוחי ובכל יום ויום בני קהלתנו נאספו עלי אגודות בהרבה דברים בעתר ובתפלה ותחנונים עד שכבר הגיעו אותי מלהחליט הדבר בהחלט ואין דעתי מיושבת כראוי וד׳ הטוב יורנו הדרך הנכון, אלה היו דברי הגאון הגדול הזה והקורא יכיר מוצאם מלבבו הטהור כי הי׳ צר לו באמת לעזוב מצב נכבד ורחב ידים כזה אכן אהבתו לאנשי עדתו בפראג ואהבתם העצומה אליו, גברה על תשוקת הכבוד לברוח מן השררה ולהשאר על מקומו בשלום, ובנו הגאון מו״ה יעקבקא ז״ל ערך בקשה ומכתב תודה לפני שרי מדינת גאליציא בשם אביו הגאון וערך גם מכתבו לפניהם כי מפני הבקשות העצומות של יושבי פראג לא יוכל לעזוב את מקומו :

ובעבור זה נתן כתב הרבנות אל הגאון מו״ה ליבש בערנשטיין ז״ל הוא הי׳ בימי נעוריו אבד״ק זבאראש ואחר עזב מקומו ושב לעיר מולדתו בראדי והי׳ נקרא בשם תואר הרב מזבאראש וכאשר נתקבל לרב המדינה נסע לעיר לבוב וכל הרבנים והפרנסים והגבירים כולם נסעו לקראתו עד עיר גלינא, בעברו דרך יארישטוב יצאו לקראתו כולם באבוקות ובחופות בהלל ושירי זמרה, וכאשר בא ללבוב בא הגובערנער (ושרים רבים עמו) והשביעו ונתן לו גושפנקא דמלכא היא ההותם אשר הזכרנו למעלה, והרב דרש דרש בבית הכנסת בהלכה ובאגדה לכבוד המטלכה ולכבוד העם אולם ימי גדולתו לא ארכו מחמת קנאה שנאה ריב ומדון ונאספו רבים להיות בקשר נגד הרב דמדינה עד אשר יצא דבר המלכות ליטול הכבוד והשררה מישראל, כנסת שופטי ישראל נתבטלה, ובחדש נאוועמבער (1786) שנת הא תקמ״ו נפסק כל ענין רבנות המדינה והפרנסים בכל מדינות גאליציען רק להרב המדינה מהר״ל בערנשטיין נשאר שמו וכבודו ומשטנים רבים נענשו והושמו במאסר והרב הנ״ל נפטר בהזיר שנת תק״ן

יהי זכרו ברוך :

פרק י

בשנת תקל״ג יצאה הבערה בשטה עליון מביתו וליהטה ותאכל כל סביביו וגם בבית דירתו ומדרשו וכל רכושו הי׳ לבז כסף וכלים ושמלות וכתבי קודש מחו״ת הרבה מאוד נאבדו או נגנבו ואף עליהם דאבה לבו כי לכל יש תמורה ולהם אין תמורה אז נתן דעתו לחבר חיבוריו ולסדרם בסדר הגון להוציאם לאור ברפוס למען לא יבוזו עוד זרים יגיעו ובשנת תקל״ז ער״ח שבט ברך על המוגמר על ספרו שו״ת נודע ביהודא מהדורא קמא על כל ד׳

חלקי

חלקי ש"ע, ודרוש דרש אז דרוש נחמד לגמרה של תורה, והרעיף כמטר לקחו בתוכחות מוסר אל הת"ח ותלמידיו להזהי' מלהתעטף בטלית שאינו שלהם ויזהרו לאמור דבר בשם אומרו (ראה אהבת ציון דרוש ט') תפארת עטה לספרו בכמותו והרבה בהוצאות הדפוס למען יצא ספרו כליל בהדרו וביופיו, וכה נהג בהם טובת עין וחילק הרבה לת"ח במתנת חנם, ויתרם נתן ביד מוכרי ספרים, במחיר קצוב אשר פרי ישוה להם והי' אם אחד העשירי עם דרוש ממנו הספר למען להעניקו ממטב כספו אז במתק שפתיו ענהו לאמור טובתי בל עליך הלא הוא נמצא משם תדרשנו ולמה זה תשא פני כל הרוצה לקנות יבוא ויקנה בלי שום משוא פנים בדבר בהנות ואמנם כן לא העלו לו דמי פדיון הספרים די מסת ההוצאות אשר הוצ"א הוא עליהם.:

ויהי אך יצאו כברק חיצי תשובותיו האירו ברקיו תבל ונתמלא בית ישראל אורה, כל גדולי הדור שבימיו חרדו לקראת ספרו, נמצאו דבריו אליהם והיו בפיהם כדבש למתוק כי נגלה לפניהם ספר חדש בשאלות ותשובות בדרך חדש מאוד נעלה, בהעמק שאלה ילין בעומקה של הלכה, צולל בים התלמוד והפוסקים בהגיון ישר ויעלה בידו הלכה ברורה באופן, אשר כולם כאחד ענו ואמרו, שלא קדמוהו הגאונים שלפניו, כאשר יעידו על אמיתת דברינו אלה, דברי הגאון המפורסים בעל שו"ת ברית אברהם בהקדמתו אחרי אשר יספר כי הוריו ומוריו הורוהו לעיין בספרי התומים, והנודע ביהודא, והפלאה, ואמר במלים האלה „וכן היו דבריהם אלי אשר שלשה המחברים אלו הגדילו בדרכי הפלפול מכל אשר לפניהם" ומה השתוממו כל חכמי הדור בראותם את השואלים אשר שאלו ממני דבר ד' זו הלכה, כל גאוני הדור אבירי התורה כמו הגאון מוה"ר אלעזר בעל ספר אור חדש קידושין, פסחים, במה"ק חאו"ח סי' ט"ו, י"ה, בחיו"ד סי' ב', ג', ד', בחאה"ע נ"ג, ע, פ"ג, בחחו"מ סי' ח, י"ה, ט"ו ט"ז) הגאון מוה"ר זרח איידליטץ (מה"ק חאו"ח סי' כ"ה) הגאון החסיד מוה"ר חיים צאנזער מבראד (מה"ק חיו"ד סי' מ"ה מ"ו קי"ד) הגאון מוה"ר חיים הכהן ראפופורט אבד"ק לבוב (מה"ק חיו"ד סי' ס"ג, קט"ו) הגאון מוה"ר ישעי' ברלין (מה"ק חיו"ד סי' כ"ג) הגאון מוה"ר יצחק הלוי לאנדא אבד"ק דוקלא (מה"ק חאה"ע סי' ל"ד, ל"ה, ק"נ) הגאון מוה"ר יצחק הלוי לנדא אבד"ק אה"ו (מה"ק האה"ע סי' ס"ט ע"ו, ע"ז קנ"ו) הגאון מוה"ר ליב אינר אבד"ק האלבערשטאט (מה"ק חיו"ד סי' ל"ה, ל"ז החו"מ סי' כ"ג) הגאון מוה"ר מאיר ברבי אבד"ק פרעסבורג (מה"ק חיו"ד סי' מ"ה נ', האה"ע סי' כ"ה, מ"ח, מ"ט נ' נ"א (א) הגאון מוה"ר נתנאל ווייל בע"מ קרבן נתנאל (מה"ק חאה"ע סי' ג', ל"ה) ועוד גדולי הדור ההוא כולם הריצו שאלותיהם אליו:

האגדה מוספת לספר כי כאשר הגיע הספר „הנודע ביהודא" ליד הגאון מוה"ר ברוך פרענקל אבד"ק לייפניק בעל ספר עטרת חכמים, וברוך טעם, למען שלא יטרדוהו היוצאים והנכנסים לפניו בטרדות הצבור מלעיין בו התחבא אל חדר עלייתו ושמה ישב על הספר לילה ויום במצולות עיונו והי' בעיניו כשעות אחדות אנשי ביתו ראו כי נפקד מקום אדוניהם ולא ידעו איהו בקשוהו ולא מצאוהו עד שלמחרתו ירד מעלייתו וסיפר להם אשר קרהו:

ובכלל רבו השוקדים על ספרו והריצו אליו את השגותיהם ואם ראה כי על אדני בקשת האמת נוסדו אז התענג מאוד והשתעשע עמהם בד"ת כאשר אמר לאחד מהם „הגיעני מכתבו קונטרס מלא השגות על חיבורי נודע ביהודא ודין הניין לי כי מתוכו ראיתי ששוקד על חיבורי

(א) בכתי"ק של הגאון מהו"ר דניאל פרוסטיץ זצ"ל ראבד"ק פרעסבורג כתוב לאמור שמורנו מהר"ס בר"ב לא עשה דבר קטן או גדול בעניני איסור והיתר אם לא נתייעץ מקודם עם מרבה עלה ומרבה תבונה גאון ישראל הנוב"י (ספר אבני בית היוצר (מצבות פרעסבורג) דף כ"ו ע"ב):

חיבורי בהתפרה ואף כי ידו הדרה, וחרבו חרב חדה, כוונתו רצוי' אצלי כי ראיתי שכל קושיותיו על אדני היושר בנוים ולא כמבקש לקנטר בדברים דחוים וכל קושיותיו לפום ריהטא קושיות עצומות ופיו פתח בחכמות ואף כי באמת יש לו פירכא לכל דבריו כך דרכה של תורה ומסילא ההוא שמעתתא ויוצאת הלכה ברורה" (נובי' מה"ת חאו"ח סי' נ"ד) והיה אוהב את הנושא ונותן עמו במשא ומתן של הלכה ומרגלא בפומי' על המקשה וסותר „דין הגיא לי והמסייע אין בו ממש׳ (מה"ק חיו"ד סי' מ"ב) אמנם על המשיג ע"מ לקנטר הוא אומר „וכעת אדבר מהשגות המשיג שנחשבו בעיני המשיג לאחד עשר כוכביא והנה לולא למענך אני עושה לא הייתי מזדקק להשגות האלו כי כולם הבל משתי השגות האחרונות המה דברים בטלים ועוצם עיני מראות את דברי שם במקומם ולא ידעתי לו שום זכות בזה אם לאו אושהשבו כוכבי נשפו או שהקשה ערפו להלחם נגד האמת או טינא היתה בלבו ואמנם כעת שהוא בעלמא דקשוט שרי לו מחול לו (נובי' מה"ת חאו"ח סי' ס"ה):

אמנם בדבר אחד הגיע מיתרי לבב גדולי הדור אשר חזו בו בישות הוא התשובה (בהאו"ח סי' י"ג) שהורה להתיר גילוח בחה"מ אם גילח גם בעיו"ט ע"י פועל עני כדעת רבינו תם והקיפוה ע"ז בתשובות כתנור של עכנאי להעבירו מדעתו זאת כי יחזור מהוראתו אמנם רבנו לא ביטל את דעתו ובתשובתו ע"ז להגאון מוהר"ר לעמיל אב"ד ור"מ דק' א"ש (בסה"ת חאו"ח סי' צ"ט) הוכיח לנגד עיניו כי אדרבה עוד מצוה קעביד לפרסם את ההיתר, גם להגאון המפורסים מוהר"ר שאול אבד"ק אמסטרדאם כתב כדברים האלה ומפלפל שם עמו בגוף הדין וסיים „כי כל כי הני מילי האמתים לתאמרו משמי" ועל מ"ש הגאון מהר"ש אליו „הלא יחזקאל הוא למופת הדור ומהיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור" ענה לו רבינו „הנה הגדיל בשבחי מה שאין בי ואני בן כפר אבל גם בהוראה זו לא עשיתי כ"א לגדור ולא לפרוץ ולא מבעיא במקומי שנזהרים מהשחתת הזקן בתער וכל האומנים היהודים השבעגום בנקיטת חפין ע"ז ובמועד מפני שננעלו שערי האומנים היהודים הלכו בצנעה לאומנים נכרים והיו משחיתים בתער כי הנכרים אינם בקיאים לספר במספרים או במשיחה וא"כ פרסום ההיתר לגדור ולא לפרוץ פרץ . . . . . . " (נובי' מה"ת האו"ח סי' ק"א) גם הגאון הרחיד"א בספרו שה"ג מערכת ספרים אות נ' כתב וז"ל „נודע ביהודה שו"ת על ד' טורים חבר הגאון מוהר"ר יחזקאל סג"ל לאנדא זלה"ה ויש לו עוד תשובות כי"י ותשובותיו מיוסדות על אדני הפלפול והסברא חריפות ובקיאות והרביץ תורה בישראל בספריו ותלמידיו ואם בענין גילוח בחוה"מ נטה קו מ"מ החכם בחכמתו יכיר מספריו כי רב הוא ומופלא מגדולי הדור גאון עוז תהלת ישראל וגדול כבודו ודי בזה ואוזן מלין תבחן" אבל הרחיד"א לא ראה את הנוב"י מה"ת והתשובות שהשיב רבנו להגן בעד הוראתו זאת ואלו ראה אותם הי' מקבל את דבריו באהבה בלי ספק: (ב)

ונעריך

(ב) הרב הגאון מו"ה שלום יוסף האלפרנשטאהק שליט"א האבד"ק יוזעפאף נכד רבנו הנו"ב במכתבו אלי כותב בזה"ל: בהיותי בלובלין סיפר לי הגאון הצדיק מו"ה שניאור זלמן זצ"ל האבד"ק לובלין ולאח"כ תקע אהלו בירושלים עה"ק בשמע ממורו הגאון הקדוש מו"ה מנחם מענדיל זי"ע מליבאוויטש בעהמ"ס צמח צדק בשם הגאון האלקי הרב בעל ס"ע התניא שאמר לו כדברים האלה הרב מפראג הי' יחיד בדורו בהוראותו והי' ד' אתו שקלע אל השערה ולא החטיא המטרה האמתית בכל דבר אשר הורה וגם ע"ד התשובה הארוכה בסי' ע"ב אם כי רבים מגאוני הדור חלקו עליו אמנם באמת הדין הי' אתו וכיון וכיון להלכה ולמעשה. ובענין גילוח בחוה"מ קיים בנפשו כדקיי"ל ניחא לי' לאיניש דליעבד איסורא זוטא ולא ליעבד ע"ה איסורא רבה וכדאמרינן בסנהדרין ז' ע"א מוטב דליעבדו לעגלא כו' עכ"ל:

ונעריך בזה את הדרך אשר התווה רבנו לפניו בדרכי תשובה אשר ע״פ נכיר את תכונת נפשו
הטהורה בר לבבו, וזך לקחו, חסידותו, וענותנותו, בחפצנו לתת תמונת גאון הענקי הזה
בשלימות נעביר בזה הדברים המפורשים בתשובותיו אשר כל הרואה אותם יגיד צדקתו ויראה
בעליל הזות הכל: כאשר באו לפניו שאלות מארבע כנפות הארץ מהם מגדולי הדור המפורסמים
מהם מהמורים דלא פקיע שמיי מעיירות הקטנות אז הי׳ נותן לאלו האחרונים משפט הקדימה
להשיב להם בתחלה ועל שאלת בנו הגאון מוה״ר יעקבקא מדוע ככה הוא עושה לזלזל בכבוד
גאוני ארץ? ענהו! „ידעתי בני גם ידעתי כי אלה הרבנים המפורסמים לא לגמרא דידי המה
„ולא לסברא דידי המה צריכים ואפס כי כן ארחות צדיקים כי היכי דנמטי להו שיבא דמכשורי
„ותשועה ברוב יועץ אותי יום יום ידרושין עכ״פ אם עד כה וכה ככל העולה על רוחם יעשו
„הלכה למעשה לא יאונה להם כל און בעזה״ש לא כן האיש הזה אשר באמת נעל מה ממנו
„הלכה והוא לא ידע ופן יבהל ברוחו ויכשל ח״ו והמכשלה הזאת תחת ידי ע״כ חשתי ולא התמהמתי
„ועד מהרה ירוצו דברי אליו כתוב להורות לפניו הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשה,
„ולעתות הפנאי אשוב ידי להשיב מפני כבוד הגדולים ואיתעשע עמהם: כה הי׳ דרכו בקודש
„לפתוח שערי תשובה לצעירים ללבות לבותם בעטור סופרים דגל התורה להרים כנודע בשערים״
(דברי ידידות) וכה יאמר בעצמו זה דרכי להשיב לכל שואל אפי׳ לפחות שבפחותים„ [נו״ב מה״ת
היו״ד סי׳ ע״ז) את „שביל הזהב״ פלס נתיב לו גם בדרכי ההלכה לא הקיל יותר מדאי ופעם
אחת השיב תשובה בענין תקנת עגונה ולא רצה כי יסמכו עליו לבד וצוה כי יציעו תשובתו
לפני הגאון מהר״י מהאמבורג ולפני הגאון מהר״ח צאנזער שיסכימו והר״י מהאמבורג
הקל מאוד והר״ח צאנזער החמיר ע״ז כותב רבנו בתשובתו אליהם „ואומר אני
על ידידי מהר״ח כדרך שאמר הרא״ש על הראב״ד ז״ל אם אדם חשוב מרוב ענוותנותו ופרישותו
אינו רוצה לסמוך על עצמו לעשות מעשה ינהוג מנהג פרישות לעצמו אבל לא ניתן לכתוב
להורות בו לאחרים כי מצינו הרבה בתלמוד שחששו חכמים לתקנת עגונות והקילו מאוד כש״כ
שלא יורה אדם להחמיר מדעתו אם לא שיביא ראיות ברורות מן התלמוד עכ״ל הרא״ש באופן
שאומר אני אם לא כדברי החסיד מהר״ח שהפריז על מדותיו להחמיר יותר מדאי אבל ג״כ אני
אומר שלא כדעת מחותני ידיד ה׳ הרב המאוה״ג החריף המפורסים שלא עשה שום סייג להקיל
יותר מדאי עכ״ל״ ובתשובה אחת נראה שהוא מתנצל ואומר ובאמת יצאתי הוין מגדרי להקל
יותר מדאי . . . . . ״ ותמיד היה חותר למצוא דרך סלולה בש״ס ופוסקים וכאשר יאמר
״שאינני רגיל להשיב לשואל ממנו שאלה בדבר שלא אוכל למצוא שורש בדברי הגמרא״ (נו״ב
מה״ק האו״ח סי׳ ל״ה) כן יאמר „ואני אין רצוני לתקוע עצמי בזה כי צריך בזה לברר כמה שיטות
עמוקות בש״ס ואין בידי להתחיל במלאכה ולא לגומרה עד תכליתה״ (נוב״י מה״ק האו״ח סי׳
ס״ג) האמת הי׳ נר לרגליו ולא הכיר פנים במשפט התורה ואומר על הה״צ והש״ך „מי אנכי
להכריע בין גדולי המורים ותורה הוא וללמוד אני צריך ואענה אני חלקי כפי שיורני מן השמים
ולא אשא פני איש כי האמת אהוב מן הכל״ (נו״ב מה״ק חאה״ע סי׳ ל״א) וכ״כ על הב״ש והחלקת
מחוקק באלה הדברים „והנה עפר ואפר אני תחת כפות רגלי שני האחרונים בזמן וראשונים
במעלה ואין אני כדאי לפלפל בדבריהם וק״ו להשיג עליהם ולחלוק על דבריהם והם לנו
למאורות להאיר לנו הדרך בכל חלקי אבה״ע ולולא דבריהם היו לפנינו כספר החתום ולאורם
נסע ונלך בכל הדינים והפורש מדבריהם כפורש מן החיים אבל מה אעשה ולעצור במילין לא
אוכל ושני גדולי הדור הנ״ל וגם המאיר עיני חכמים הגאון מהר״ם מלובלין בתשובותיו סי׳
א׳ שגו בפירוש דברי הרא״ש ומתוך ששגו בפירוש הדברים שגו בדין היוצא מדברי הרא״ש
לא כוונו ההלכה והאמת האהוב מן הכל אותו אשמור לדבר ולא כדברי זה ולא כדברי זה״

חאה״ע

(חאה״ע סי׳ ק״ד במה״ת) וכ״כ אל רב גאון אחד שהשיב על פסקי מר ברי בעל שו״ת פני״י במילים האלה „אהובי ידידי הגם שהגאון הזה רב גובריז מן כת הקודמין הוא אעפ״כ אימתו אל תבעתנ ואני איני חוזר מדעתי״ (נוב״י מה״ת חחו״מ סי׳ נ״ג) לבו הי׳ עשוי לבלי חת ובמקום אשר הכריע הלכה ע״פ מקורים נאמנים מן הראשוני. אז לא נשא פנים למי שקדמוהו:

אמנם אם כי הי׳ אמיץ לבו כגבורים והי׳ קשה כארז נגד גדולי האחרונים מדורות שלפניו ולפני פניו, אבל הי׳ רך כקנה והכיף כאגמון ראשו לפני הראשונים ומפני כבודם נחת הוא, ואם ראה לאחד כי ירוין בעבי גבי מגינו למול הראשונים אז קפח את שוקיו במחי קבלו „יהי׳ מי שיהי׳ אתי הגאון מהר״ז אלעסקער דבר קשות עד אשר העיז לסתור דברי הראשונים וסיים וכבר אמורה בדורות שלפנינו שא״א לחלוק על גאון כ״א בראי׳ ברורה מן התלמוד וזה אי אפשר ומעתה מהיום והלאה על הראשונים לא יתמרמר כי המה עו״ב מגמר וידע ערכם, ואז יבחר דרכם״ (נו״ב מה״ק חאו״ח סי׳ ל״ה):

גם הרבה נשא פנים אל המנהג ובדבר שנתפשט ההיתר אז חתר למצוא מקור ההיתר בהלכה (נוב״י מה״ק חיו״ד סי׳ כ״ו) ובאזהרה הוא אומר „מכאן ולהבא יהי׳ זהיר ברוחו שלא יקפוץ לבטל שום מנהג אפי׳ מנהג גרוע בלי הוראת חכם הראוי להוראה״ (חיו״ד מה״ק סי׳ נ״ד) ועל השאלה אם מותר לבנות בית הכנסת בתמונת שמונה צלעות סיים שלא לחדש דבר ממנהגים ישנים ובפרט בדור הזה׳ (נו״ב מה״ת או״ח סי׳ י״ח) ולענין פירות יבשים בחג הפסח סיים בתשובת שאלה „והנה עד כאן דברתי מצד הדין אבל מי יבא אחר המנהג . . . .״ (מה״ת האו״ח סי׳ ע״א):

פסקן של הרמ״א הי׳ בעיניו כתורת משה כאשר העיד עליו תלמידו הגאון מהרא״ך וז״ל שמעתי ממו״ר הגאון רבן של ישראל נבג״ע עליון הנה ברוב הש״ע דעת המחבר להקל והרמ״א מן המחמירים ולענין מיעוך ומשמוש בסירכא מוחלפת השטה ולואי שחכמי ישראל הסכימו להיפך כי רבו המכשולים בעוה״ר מקולא זו במיעוך ומישמוש מה שאין בכל הקולות שזכר המחבר אמנם קבלנו עלינו ועל זרעינו ועד עולם במדינת אשכנז ופולין הנמשכים אחר הרמ״א משה אמת ותורתו אמת ומינה לא תזוע״ (תשובה מאהבה ח״ג היו״ד סי׳ ש״כ) (ב):

היה נוח לו לזלזל מעט בכבודו ולעשות עצמו כאינו יודע וכמסתפק בדבר בעת השיב תשובתו גם בעת שהי׳ הדבר פשוט וקל כביעותא בכותחא בכדי שלא לבייש את השואל שלא יתגלה קלונו ברבים כי הוצרך לשאול דבר פשוט כיו״ב כאשר הודיע זאת רבינו אל תלמוד אחד „אהובי לא מחמת שנסתפקת בזה כתבתי כן אבל הי׳ רק מפני כבוד המורה הראשון שלא לזלזל בכבודו בפני בני מתא דילי׳ לא כתבתי דרך החלטה שטעה בדין״ נוב״י מה״ת חאה״ע סי׳ ק״ט) (ג) ופעם אחת כשהשיב שאלה לאסור מה שרצה מורה אחד להתיר מסיים „ואדרבה משבח אני את המורה שהוא בעל סברא ישרה ואם אמנם לגופא דדינא לא הסכמתי מטעמים שביארתי ועכ״פ

(ב) גם קונטי דקוני ההזיקו בתורת ונסה ועי׳ שו״ת פני יהושע ח״ב סי׳ כ״א וז״ל ואין לשנות מ״ו כתורת משה ע״ש ובשו״ת לנוה לדק סוסי׳ ט׳ ובשו״ת עבודת הגרשוני סי׳ מ״ח כי נרוכות על מורה א׳ שפסק שלא כרמ״א ובספרי אפריס סי׳ קי״ג ובשו״ת מהר״ם מלובלין סי׳ קל״ו ועי׳ ספר כלילת יופי רבני לבוב ונבוא העיר הערה ה׳ מ״ש בענין זה, ועי׳ ס׳ „חורי זהב״ בראש הס׳ בתולדות הגאון ר׳ טעבלי סייאלר זלה״ה ונעשה שסי׳ אללו בענין זה עם הספ״י . . . :

(ג) פעם אחת בא לפניו שאלה אסר הורה רב אחד, ות״ח בבעירו חלק עליו כי טעה בדין וכתבו א״ע על רבנו כי יכריע ביניהם והשיב להם רבנו כי יש להאוסר והמתיר על מי לסמוך וע״כ אין לבתור הוראות הרב ומזר השואל וכי׳ אל רבנו כי הגם שכבר הורה הרב

ועכ"פ ראוי להיות שלום„ (מה"ק חיו"ד סי' ל"ב) והוי דן את כל שואל לכף זכות ואוסר „וקשה בעינ, שמי שיזדקק להוראה ידבר דברי בורות לגמרי ולכן אמרתי הוי דן את כל אדם לכף זכות ואולי דבר גדול דיבר ואם אינו בר הכי אולי כסומא בארובה . . . . . " (מה"ק חיו"ד סי' כ') וזכה כי נתקבל ספרו הנודע ביהודא בכל תפוצות ישראל לקבוע הלכה כמותו (ד) ומאז יצא לאור אין ספר אשר לא יביא את דבריו ולפלפל עליהם ולבנות על יסוד סברותיו בנינים כמו רמים:

בשנת תקמ"ג החל להדפיס ספרו הצל"ח ומרוב עבודה לסדר את הכתבים כאשר כותב „והדברים אף שהם כתובין אינן קצובין כסדרן ומפוזרין עלה אחד בבד וצריך אני לאספם ולסדרם וגם לברדם כי לא כל הדברים הנאמרים לחדר התלמידים בעת הלימוד לשעה ראוים שיוחקו בספר ומוטל עלי טירדה רבה ולא ככחי אז לעבוד ביום ובלילה כחי עתה ואנן פועלי דימּמא אנן„ (מה"ת חחו"מ סי' ו') גלל כן נדר בעדו שלא להשיב לשום שואל עד אשר יגמור ד' בעדו להשלים החיבור הצל"ח שעסק בהדפסתו (מה"ת חאה"ע סי' נ"ט) לא הרי הצל"ח כהרי הנוב"י וכמעט שאין להכיר כי אב אחד הולידם, ואמנם כן הורה רבינו לתלמידיו כי כן דרכה של תורה להיות לימוד הלכה תוס' סגנון לעצמו ולימוד לברר הלכה לדינא לימוד לעצמו וגם אני בלמדי עם התלמידים אני נותן לב לקיים דברי התוס' או רש"י בכל האפשרי ליישב אבל לא בשביל זה אחשוב הדבר לאמת" (מה"ת חאה"ע סי' ק"מ) ונגמר הצל"ח על מס' פסחים בשנת תקמ"ד כ"ד ימים לחודש תמוז, ולא נתקיימה מחשבתו אשר חשב להדפיס ביחד צל"ח על השלשה מסכתות כאשר מתנצל בסוף ספרו וז"ל „ובהיותי עוסק בדפוס פירקי אחרונים של מס' פסחים יסרני ד' וראשי כבד עלי והוכרחתי אפי' עול התלמידים להעמיס עול זה על בני הרב הגדול החריף והשנון מו"ה שמואל סג"ל נר"ו והרופאים גזרו עלי שלא להביט בשום דבר הצריך עיון ומחשבה ולכן א"א לי לקיים לפי שעה אחת אשר הי' ברוחי אתי ואפי' בשלשה פרקים האחרונים במס' פסחים קצרתי מאוד" וכנראה ארכה אז מחלתו ולא שב לבריאתו במהרה כי ביום ד' טו"ב אב תקמ"ד כתב ג"כ כדברים האלו אל רב אחד על אשר יעכב תשובתו כי נעל דלתי התשובה מפאת חולשותו ראה בנו"ב (מה"ת חו"מ סי' מ"ו) ושוב בחודש חשון תקמ"ה נראה שכותב תלמידו הגאון מהרא"ף בספרו „עולת חודש" וז"ל „כאשר חלה (רבינו הנו"ב) ח"י חשון תקמ"ה אמר בזה"ל הריני מקבל עלי מיתתי ומוכן ומזומן להיות כפרת כל ישראל והיינו מרבים בתפלות בתחנונים לפני המקום ב"ה והיתה תפלתנו נשמעה" וע"כ נשבתה עבודת הדפסת הצל"ח

צריך לחזור מהוראתו ולהודות שטעה, והדבר הזה הי' למורת רוח הרב דמתא למען להקל בכבודו ולבזות אותו בפני העדה, וחזר רבנו לעיין עוד הפעם בהלכה זו וכי תשובה בארוכות ובראש התשובה פתח במימרא זו אר"א תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם בזה שנאמר וכל בניך לימודי ד', שכל הבונים (הת"ח) המה לימודי ד' ויכולים לפסוק כהלכה ועי"ז שלום רב לאוהבי תורתך וגם אין למו מכשול כי כל אחד יש לו על מי לסמוך, אמנם כעת שהנני רואה כי השטן מרקד ורצונו לבזות כבוד התורה ולומדיה אומר כי העיקר כמו שפסק הרב ויפה הורה ומ"ו להרהר אחר הוראתו. (כ"כ לי הגאון מו"ה שלום יוסף האלנטאלער שליט"א האבד"ק יוזעפאף ששמע זאת מפי הרב הגאון המפורסם מוהרי"א איטינגא ז"ל האבד"ק לבוב):

(ד) הגאבד"ק יוזעפאף שליט"א הנ"ל במכתבו אלי כותב וז"ל סיפר לי ידידי הרב הה"ג החריף השלם במדעים מו"ה ישראל קוטנער אבד"ק פלישטין ברוסיא (בעה"מ בירורי המדות על העקידה, ושבילי אמונה ע"פ האמונות והדעות לרס"ג) ששמע מפי הרה"ח המפורסם במדינת

הצל"ח ברכות, ביצה עד אשר נתעורר בנו הצעיר האלוף הרב מו"ה ונדבהישראל רוח לעשות רצון אביו ובשנת תקנ"א נדפסו הצל"ח ברכות, ביצה, לשמחת לב אביו רבנו כי נעשה רצונו אשר כלתה נפשו להפיץ מעינותיו חוצה ורב טובה החזיק לבנו הרב מהר"י ע"ז וכה אמר לו "חזק בני ואמץ יישר כחך והילך ומעתה בקשתי מכל הרואה דברי שיחזק יד בני ואולי יגביר ד' כח בני שיוכל להדפיס גם יתר חידושי על גפ"ת ויתר חיבורי אשר עמדי" אבל לא הדפיס עוד מכל חיבוריו רק את "הדגול מרבבה" סביב הש"ע מאשר כ' רבנו בגליון הש"ע שלו כאשר יעיד ע"ז אחיו הגאון מהרש"ל בתשובה אל אחיו הגאון מוה"ר יעקבקא ז"ל שמחתני בפעלך ובמעשה ידך הנעימים ומה יקרו דברי אאמ"ו הגאון ז"ל אשר העתקת פרפרת אחת מגליון ש"ע יו"ד אשר הי' לו בימי עלומיו ונשאר במדינת פולין והפרט יעיד על הכלל כי יש שם דברים הרבה אשר הוא אור הגנוז להוציא לאור הדפוס ולא אסתייע מלתא לאחינו הרבני המופלא מוה"ר ישראל נרו להעלות הני מילי מעליותא בתוך הספר דגול מרבבה כי לא הי' לו כי אם מה שכתב אאמ"ו בגליון ש"ע בהיותו פה ק"ק פראג והנה מצאתי להם מקום ביצות ד' בתוך ספר צל"ח על מס' חולין אשר כבר התחלתי לסדרו הן המה כתבי קודש חילוקים וחדושי גפ"ת אשר הניח אחריו אאמ"ו הגאון ז"ל אמנם היו מפוזרים ואינן נכתבין על הסדר והם רק דברים אשר כתב לזכרון ממה שאמר בלימוד הישיבה בעת לימוד הלו"ת — וכמו כן יש אתי חילוקים על כל מס' כתובות ומס' שבת וקצת חילוקים על מס' ב"מ וגיטין וגם ספר דורש לציון והם יתר הפליטה אשר נשאר אחר השריפה בשנת תקל"ג ולא שלטו בו ידי שודדים אשר עודנה הם מתלבשים ומתפארים בדברים אשר לא עמלו בם וד' יחזקני וישלח עזרו מקודש לסדרם ולהוציאם לאור עולם אמן":

וכן נדפסו על ידו שו"ת נוב"י מה"ת והס' דורש לציון, אהבת ציון, והספר "דגול מרבבה" הנ"ל נדפס זה לא כביר בחוברת מיוחדה ואח"כ בתוך היו"ד החדשים, וגם נדפסו צל"ח מועד, ועל מס' חולין, ויתר הפליטה צל"ח על תשעה מסכתות ישנם בבית עקד הספרים של הה"צ מנור, וצל"ח על מס' סנהדרין יש בכת"י אצל הרב הגאבד"ק סעראטצק שליט"א וכ"י יש ת"י הרה"ג מהר"ל שפער נ"י מק' זויעווינן מקוים לאור הדפוס עד אשר יאמר ד' לאסורים צאו וימצא להם גואל, את ספר הצל"ח על מס' כתובות הי' ברצון רבנו להו"ל עוד בחייו ואמר כי "הגם שכבר הקדימו גאוני פפד"מ הגאון בעל פנ"י וש"ב הגאון מהר"פ הורוויץ נפלאות עשה בספרו הפלאה עם כל זה עוד אמצא מקום לדבר דבר. וכן עלה במחשבה לפניו לחבר ספר על הרמב"ם הלכות עדות באמרו "כי הוא מקצוע גדול בתורה אשר ענפיו מרובין ונוטים לכמה הלכות ועוד לא דשו בו רבים" (דברי ידידות):

פרק יא

ויהי לעת זקנתו מעט אשר הגיע לשנות השבעים (בשנת תקמ"ד) החלו עמודי גוו להתרופף ונצני חלי הזקנה נראו בו כי לעתים מצויות הי' נאלץ להיות כלוא בבית ועצור בחדר המטות כאשר נראה מתשובותיו שהשיב מני אז והלאה כי תמיד התנצל לפני שואליו כי מסיבות

הוספה מו"ה חיים מסלאנטוב [סבי' זקן יותר ממאה שנים והתאבק בעפר רגלי הצדיקים הראשונים זי"ע] וסי' מיסודי הגולה בבית הרה"ק רבי ר' ברוך ממעזיבוז זצ"ל נכד רבנו הבעש"ט והוא הי' באותו מעמד בעת אשר בא לפניו הגה"ק המפורסם מו"ה יעקב שמשון משפיטיווקא זצ"ל ואמר שיעשה השגות על ס' נודע ביהודה והשיב הרה"ב בזה"ל אתה מלמד תחגור עוז מתניך

מסיבות חולשתו לא השיבם עד מהרה אבל רוחו הי׳ חדש בקרבו ושעריו היו פתוחים לכל שואל בדבר הנחוץ להלכה להשיב לו הלכה ברורה כמאז במבחרי שנותיו: כן הי׳ יוצא ובא לפני עמו וצאן מרעיתו ומלא את תעודת משרתו במו מאז. ובשנת תקמ״ו (1785) הציע הקיסר יוסף את „חוקי האשית״ אשר חדש ותקן בחכמתו בשנת תקמ״ג (1783) לפני רבינו ראש לרבני ארצו כי באֻותו לתת משפט אחד משפט השוה לכל יושבי ארצו בלי הבדל דת (א) ורבנו קיבל עליו את העבודה ובעין חודרת עבר עליהם ויחדור לתוך עומק מצפונותיהם ויחרוץ את משפטו עליהם ברוח בקורת בהגיון ישר וברי והציע את חוקי אלקים ותורתו בתורת האישית לפני הוד מלכותו, והעירו על כל פרטי החקים אשר יתנגדו לאמרת ד׳ צרופה ואשר לא יתנגדו למשפטי התורה אמנם לא יוכלו עמוד תחת שבט הבקורת, (ב) וזה מקרוב נדפסו אשכנזית בשם „חוקי האישות ע״פ דת משה והתלמוד על פי בקשת הקיסר יוסף II מאת הרב יחזקאל לנדא רב ראשי בעיר פראג״ וכל ההוגה בהן יתפלא על עומק שכלו הכביר גם בימי זקנה ושיבה ויאמר אכן בישישים חכמה ובאורך ימים תבונה:

בהאי שתא (תקמ״ו) נפיק שיפורא דרבינו אשר ראה לנחוץ למען לגדור את הפירצה להכריז את הכרוז הזה: ג)

„להיות שראינו וגם שמענו שנתרבה הפירצה בהדפסת ספרים חדשים בזמננו והם גורמים לאבד הזמן „ובאתר דעייל ירקי ליעול בשרא וכוורי חיבורים של הקדמונים ובכל אלה החרשנו „אמנם לחבר חיבורים בש״ס ופוסקים שהם דברים הנוגעים לדינא ולמעשה והספרים מתפשטים „בעולם וגורמים מכשול שכמה מורי צדק אשר בעיירות אשר אין להם חיך לטעום ולהבחין „בעצם הדבר וסוברים שכל מה שנתפשט הוא ראוי לסמוך על הדברים ולכן לעמוד בפרץ ראינו „לתקן תיקון בקהלתנו שקודם שמלאו לצורבא מדרבנן מ׳ שנה לא ירים ידו להדפיס חידושים „בש״ס ופוסקים בחייו וכאשר מלאו לו ארבעים לבינה אז הרשות נתונה אם בר הכי הוא לפרסם „חידושיו בדפוס וכ״ז נגמר אצלנו בהסכמת כולנו באיסור שלא יפרוץ גדר ואמרנו להכריז כרוז „זה בכל בתי כנסיות שבקהלתנו נעשה היום בהתוועדות הרב וב״ד הרבנים, יום ה׳ ט׳ אד״ש עצת

לעשות השגות על ספר זה זה הוא מדברים קטנים אבל תדע שהכריזו במתיבתא דרקיע שהלכה כמותו ובכל מקום כיון להלכה אמיתית עכ״ל:

(א) עקבות רבנו נודעו בהיכל המלכות הקיסר יוסף והכירתו כי רבה, כי בשנת תקמ״ג (1782) כאשר הוציא הקיסר יוסף השני הכרזת הדת (טאלעראנץ עדוקט) לטובת היהודים הלכו אנשי ראשי ומנהיגי קהל פראג ורבנו הרב בראשם להודות לו על חסדו והקיסר השתעשע עם רבנו בשמעו חכמתו הגדולה וחריפות שכלו, ולפני הפרדו מעליהם ביקש מאת רבנו לכתוב לו דברים אחדים בספר הזכרון שלו, ויכתוב את הפסוק ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירהו וקראו לפני ותרגמו, אז פתח הקיסר ואמר גלי לי כי לא אבין לשון הקדושה אשר בה נתנו עשרת הדברות ועתה ראיתי פקודתי כתובה בתורה הקדושה, ואתה אדוני הרב הכרתני ומתוך דבריך הבנתי כי ירדת לעומק דעותי ומחשבותי ובבית עקד הספרים למלכנו הקיסר יר״ה בעי״מ וויען נמצא הספר הזכרון (געדענקבוך) של הקיסר יוסף השני שבו כתוב הפסוק הנ״ל: כ״כ לי הרה״ג מו״ה שלום יהודא ד״ר פישער נ״י:

(ב) באלה החוקים ועוד בכונה דברים הנוגעים לרעפארמע התנגד רבנו אל רצון מלכו הקיסר יוסף השני מיראתו שלא יבולע לדתוה״ק והקיסר ידע מזה ופ״א נזרקה מפיו על רבנו לאמר „ידעתי כי היעזואיטע שבפראג יהי׳ כנגדי בזה״ (אריענט בלי, בל, לשנת 1848 גליון 451):

(ג) מובא בשו״ת תשובה מאהבה ח״ג חיו״ד סי׳ רנ״ו ע״ש:

"עצת ד׳ הוא תקום לפ״ק. הק׳ יחזקאל סג״ל לאנדא:
הק׳ שלמה זלמן בהר״ר גומפעל עמריך: הק׳ מיכאל במהור״ר זנוויל בכרך: הק׳ יעקב ג״ב:
הק׳ אלעזר פלעקילס:

סיבת הדבר מדוע יצאו בפומבי לפרסם הכרוז הזה, ומה הגיע אליו אשר בעבורה נאלץ לתקן תקנה זו בערפל התולתה אבל יש לשער כי העובדא דהאי איתתא חליצה שהמירה והזרה ליהדותה המובא בנוב״י מה״ת האה״ע סי׳ ק״נ שרצה חכם אחד להקל יותר מדאי היא שגרמה שיבא רבנו לתקן את הפרצה ואברר את דברי, כי ההוא עובדא הוה בשנת תקמ״וכ״ב בסליו ורבנו כתב אל החכם ההוא כדברים האלה „ובאמת חרה לי עליו וביותר על השואלים „כי דבר זה לגדולי הרבנים מגיע להשיב בדבר חמור ולקצת פוסקים נחשב לדבר שבערוה „ומה לצעירי שנים וזה זמן מיעוט שיצאו מבית רבם, ואם כי הם חריפים גדולים להכנים ראש „בזה, וטוב להם לבלות זמן בלימוד ש״ס ופוסקים כי אחר מח״כ עדיין לא פסלת לך ד׳ טורים „וטוב לך ליגע ביגיעה רבה להזור על מה שלמדת וגם ללמוד אשר לא למדת בש״ס וטורים „ואחרונים ועבור זה נמנעתי מלהשיב כלל עד שבאו דבריך שנית ושלישית כו׳ ובראותי „הדברים הזרים הללו הוספתי חרון אף יותר ויותר, וראה כמה גבר אצלך הילדות והשחרות „וכוספך לקפוץ ולהורות להתבילך בהבל הבלים כאלה ואין הדברים כדאי להשיב עליהם כלל ראוי אתה לגעור בך בגערה עבור זה" הדברים כתובים וערוכים אל חכם אחר שרבינו מפליג בשבחו ומעלים שמו כנראה שהי׳ אחד מחכמי פראג יניק וחכים ונזדקק להוראה בדבר חמור ואולי יצא מזה מכשול וע״כ נגמר הדבר בבית דינו לעשות גדר מסביב ובחודש אדר בצעואת אשר יזמו לעשות ונתפרסם הכרוז בכל תוקף התקנה:

בשנת תקמ״ט (ד) ט״ז לחודש אייר (12 Mai 1789) נלקחו כ״ה אנשים מאנשי קהלתנו לעבודת הצבא בפקודת הקיסר יר״ה אחר התאספם יחד במגור אנשי צבא (קאסערנע) הלך אליהם אדוננו מו״ר הרב הגאון מו״ה יחזקאל נ״י ודבר על לבם תנחומות ולהורותם הדרך ילכו בימי היותם במחנה וידבר באזניהם את הדברים האלה (אשר נציגם פה בלשונו בלי שנוי ותוספות) עד המס לב כל שומעם ותרדנה עיניהם פלגי מים גם המה עם אנשי המלחמה אשר עמדו סביבם להביאם אל מקום תעודתם בכו ויבטיחו להקל מעליהם עבודתם כפי יכלתם ולשמרם כבבת עין:
וכה דיבר.

מיינע ברודער! דיא איהר אוממער מיינע ברידער ווארטע, נאך יעצטעם זייעט אונד אימסערזיין ווירדעט זא לאנג איהר פֿראם אונד רעכטשאפפען האנדעלט! גאטט אונד אונזער אללערגנעדיגעסטער קייזער וויל דאס איהר צום מיליטהערדינסט גענאממען ווערדען זאלט שיקט אייך דאהער אין אייער שיקזאל פאלגט אהנע

(ה) אחי הנאהבים! מאז כמו עתה, אחים עד עולם כל עוד תעשו את הישר בעיני ד׳ ואדם: חפץ ד׳ הוא חפץ מלכנו הקיסר רב־החסד כי תלקחו אל עבודת הצבא, מסרו נפשכם אל הגורל אשר נפל עליכם, לכו בלא תלונה, שמעו לקול פקודיכם היו נאמנים כפי חובתכם וסבלנים בחק המשמעת, אבל אל תשכחו את דתכם, ואל תבשו ביהדתכם.

(ד) הדברים האלה עם תרגומו של רבנו בשפה אשכנזית העתקתים מס׳ „שירי מועד" (דף קס״ה) שהשאיל לי הרה״ח מו״ה שמואל מאיר לוקערבראנד נ״י מו״ץ בעיר מיידאן אצל קראקא:
(ה) ההעתקה לשפת קדשנו עשיתי ע״פ נוסחא הכתובה בס׳ האשכנזי „חיי ומפעלי גדולי פראג" גם בהעתון יידישעס פאלקסבלאט ווינא דעצעמבער 1902 מובאים דברי רבינו אבל נשמטו שם דברים אחדים הדתיים:

אהנע מורדען געהארכט אייערען פארגעזעצטין
זייט טרייא אוים פפליכט אונד געדולדיג אויס
געהארזאם, פערגעסט אבער ניכט אייער־ע
רעליגיאן שעהמט אייך ניכט יהודים צו זיין
בעטעט גאטט טעגליך גלייך בייא אייערעם
אויף שטעהען אן, דען גאטטעסדיענסט געהט
פאר אללעם, דער קייזער זעלבסט אונד אללע
זיינע דיענער דיא געגען־ווערטיגען (היער
מאכטע ער איינע העפליכע פערבייגונג געגען
דיא אנוועזענדען אפיצירע) אונד ניכט געגענ־
ווערטיגען בעטען טעגליך איהרען שעפפער אן!
שעהמט אייך דיעזער צייכען דער יידי' רעליגיאן
ניכט (היער בייא גאב עהר יעדעם פאן איהנען
איין פעקכען ציצית איין פאר תפילין אונד
איין סדר תפלה) וועו איהר צייט האבין
ווערדעט זא בעטעט אללעם דאס וואס איין
יעדער יהודי וויא איהר בערייטס וויסט צו
בעטין שילדיג איזט, האבט איהר אבער ניכט
זא פיעל צייט איבריג זא לעזט וועניגסטענס
דיא פרשה שמע ישראל אים איבריגען
זייט אימער גאט געטרייא אים הערצין וויכט
ניכט פאן דעם גלויבען אייערער פעטער, אונד
דיענט אונזערעם אללער־גנעדיגסטען לאנד
פירשטען מיט גוטעם ווילען, אונד ראסטלאזער
טהעטיגקייט, ערווירבט אייך אונד אונזערער
גאנצען נאציאן דאנק אונד עהרע, דאמיט מאן
זעהע דאס אויך אונזערע נאציאן איהרען
לאנד־פירשטענן אונד אבערקייטען ליעבט
אונד אים אויספאללע דער נאטה איהר לעבין
אויף צו אפפערין בערייט איזט איך האפפע
דאס וויר דורך אייך וועו איהר אייך עהרליך
אונד טרייא וויא עס יעדעם אונטערטאהן צו
שטעהט אויפפיהרט אויך נאך יענער פאר־
אורטהיילע ווערדען ענטלעדיגט ווערדין דיא
אונס צום טהיילע נאך דריקען, אונד וועלכען
רוהם אונד וועלכע ליעבע ווערדעט איהר אלס
דאן ניכט דאפאן טראגען בייא אללען רעכט־
שאפפענען מענטשען זא גוט וויא בייא
אייערען מיטברידערן, אונד היערמיט וויל איך
איין נאך מיינען אויס איינניגעם הערצען עמ־
ערשטיינענדען

ביהדתכם גם בהיותכם בקרב א"י, התפללו בכל
יום לאלקים סמוך למיטתכם בקומכם בבקר כי
עבודת ד' תקדם לכל דבר הלא גם הקיסר בעצמו
הלא מתפלל לד' וגם כל עבדיו ושריו הנכבדים
העומדים פה עמנו (בכאן הראה אותות הכבוד
בהרכנת הראש כלפי הפקודים) ואלה אשר אינם
אתנו פה מתפללים מדי יום ביומו אל בוראם,
אל יהי אותות היהדות אלה לכם לחרפה (ומדי
דברו הושיט לכל אחד קשרי ציצית וזוגי תפלין
וסדרי תפלות) ובעהות פנויות התפללו אשר על כל
יהודי להתפלל כאשר תדעו, אך אם לא תספיק
לכם השעה אז למצער קראו את שמע בזמנה
גם את יום השבת תוכלו לשמור כהלכתו כי כפי
אשר שמעתי יותן לכם מנוח מעמלכם ביום הזה
את העגלות משהו תמיד ביום הששי לפני בוא
השמש וכל אשר תוכלו לעשות מערב שבת עשו
התאהדו עם רעכם הנוצרים והשתדלו לקחת את
לבבם לטוב לכם לאהבה אתכם ואז ימלאו המה
את חובתכם ביום השבת וחלף זה תעבדו אתם
ביום הראשון כי הלא גם המה בתור אנשים
יראים ונוצרים ישרים יחוגו יום שביתתם כפי
יכולתם, ממאכלים אסורים מנעו עצמיכם כל עוד
תהי' בידכם הקיסר הטוב הגדיל חסדו עמכם
באמרו כי לא תאלצו לאכול בשר ולכן תוכל
להחיות את נפשכם בביצים, והמאה וגבינה, וכאלה
מאכלים המותרים עד אשר תגיעו למושב יהודים
ותלכו אליהם ברשיון רעכים ופקודיכם הישרים
אם יחלה איש מכם אזי ישתדל להחיות את
נפשו על ידי טההע בלבד כל עוד יהי' בכחו
עד אשר אם יאלצהו ההכרח לשתות מרק
פיגולים סוף דבר יראת ה' תהי' על פניכם תמיד
לבלתי תחטאו ואל מסורת דת אבותיכם אל
תפנו את ערפכם, ועבדו את אדוננו הרם בחפץ
לבב ובשקידה רבה, השתדלו להנחיל בפעולתכם
לכם ולכל אומתנו כבוד ויקר ויכירו וידעו כל
העמים כי גם עמנו הנדכא והנענה עד כה יאהב
את מלכו ואת ארצו ומוכן תמיד להקריב את
חייו בעדם אקוה כי על ידכם—אם אך תצטיינו
בהנהגותכם בתום ויושר כחק אזרחי ארץ — גם
אלה הרצובות רשע וכבלי עוני המעיקים ולוחצים

עוד

פארשטייגענדען זעגען ווילל אויף אייך יענע פסוקים אין תהלים אנווענדען דיא אויף אייערע יעטצטיגען אומשטענדע פאססע לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהליך דאס הייסט, גאטט ווירד אייך ניכט, בעזעם צו קאממען לאססען אונד פלאגע ווירד פערן זיין פאן אייערען צעלטין כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך ער ווירד זיינע ענגעל פאר אייך פאר־ווענדען דיא אייך היטען ווערדען על כפים ישאונך פן תגוף באבן רגליך זייא ווערדען אייך אויף איהרען פליגעלן טראגען נור גיבט אכט דאס אייער פוס ניא שטרויכעלט (איהר ניכט מיטוויליג געזעצט דער רעליגיאן איבער טרעטעט) על שחל ופתן תדרוך תרמוס כפיר ותנין ווען דער פיינד ראזענד וויא איין טיגער אונד גיפטפאלל וויא איינע שלאנגע אנצוארנען קאמט ווערדעט איהר איהן צערטרעטין: יברכך ה׳ וישמרך יאר ה׳ פניו אליך ויחנך, ישא ה׳ פניו אליך וישם לך שלום:

עוד אותנו יפתחו וינתקו מעלינו, האח! מה גדלו התהלה והתפארת אשר תשינו מאת כל אנשים הישרים כמו מאת אחיכם:

בטרם הפרדי מאתכם חפצי בזה לתת עליכם היום ברכה הנובעת ממעמקי לבבי פנימה בקראי לפניכם פסוקים שבתהלים אשר יתאימו אל מצבכם ההוה, לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך, על כפים ישאונך פן תגוף באבן רגליך, על שחל ופתן תדרוך תרמוס כפיר ותנין: באמירת הברכה המשולשת בתורה „ברכת כהנים" גמר רבינו את נאומו, ונתן לכל אחד ואחד מהם ארבעה זהובים ולכל אחד מאנשי המשמר נתן זהוב אחד:

הנאספים געו בבכי וגם רבנו זורמו מים עיניו מרב בכי רבים נפלו לרגליו ונשקו את ברכיו, אולם למען לא יתמוגג בדמעות מרוב התפעלות והתרגשות קם בהפצרת ידידיו לשוב הביתה, הרעקרוטען קבלו מהנאספים עוד מתנות אחרות ויתפרדו איש מעל אחיו בלב מלא תקוה ונחמה ובעינים זולגות דמעות: (ו)

ויהי בשנת תקנ"ג בחודש העשירי הוא חודש טבת בשנים עשר יום בו מתה עליו אשתו הרבנית מ׳ ליבא נ"ע ומרוב קודר ויגון לא עצר רבינו כח להספידה ולקונן עלי׳ ביום מר אך הרבנים ב"ד מו"ש המה הספידוה כהלכה לכבודו אך ביום שמונה ועשרים בו אז קרא רבינו את יום ההוא לבכי ולמספד וסיפר בשבחה שבכל שמנה והמישים שנה שהיתה אתו שמשה אותו ודאגה למצבו כאֵם רחמני׳ ותמיד השקיטה רגזו והשכיבה ממנו כעס וחימה (ז) ועמדה על משמרתה שלא יתוודע

(ו) הגאבד"ק ייזעפהוף שליט"א הנ"ל במכתבו אלי כותב וז"ל „מונח ת"י כי"ק של הגאון מו"ה שלמה קלוגער זצ"ל מבראד וכתב שם באמצע המכתב כדברים האלה ושמעתי אומרים בשם הגאון הנודע ביהודא שאמר בעת התחלת הגזירה לקחת ישראל לבעלי מלחמה ואז אמר המושל שכבוד עושה לישראל בזה כי אז יהי׳ הרשות שיוכלין להיות שרי צבא אמר הגאון הנ"ל שקללה זו מפורש בתורה ג"כ במ"ש בתוכחה ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם והכוונה שבזה שלא ימאסתם ולא געלתם בעיני האומות ונתנו להם כבוד זה הוא אך כדי לכולתם להפר בריתי אתם שיהיו מחללי שבת ואוכלי בשר השקץ והחזיר עכ"ד,:

(ז) הרה"ג החכם מו"ה שלום יהודה דרי פישער נ"י רב ודרשן דק"ק פראג כ׳ לי וז"ל שמעתי אגדה אחת קטנה כי רבנו הנו"ב לא רצה להספיד את הרב רבי יהונתן אייבעשיטץ, ואשתו הרבנית הפצירה בו לקרוא להספד אבל לא הטה אזניו לבקשתה אז עמדה הרבנית בערמה ותקרא לשמש הקהל וצותה לו להכריז בשוק וברחוב „היום אחר תפלת המנחה יספיד רבנו בבית

יתוודע לו דבר דבר שיהי׳ לו מזה ע״נ ותמיד היתה רודפת שלא יצמח מזה שנאה ומחלוקת בינו ובין שום אדם בעיר לא כדרך שאר נשים המעוררות קנאה ונקמה . . . . .(אהבת ציון דרוש ז׳) ומאז נלקחה האחת מצלעותיו ממנו, גם הוא כבדה עליו זקנה, עזבוהו כחות גופו בכל זאת לא השיב ימינו אחור מלהשיב לשואליו דבר ד׳ זו הלכה, כנראה מתשובותיו מיום י״א טבת תקנ״ב וז״ל „מכתבו קבלתי וזה יותר מתשעה חדשים שאני איני בקו הבריאה וראות עיני אין אתי כמו שהי׳ מקדם ולפרט שכתב זה כתב קטן מאוד ולא יכולתי לקראו עד יום אתמול שנתתי את כתבו להעתיקו בכתב גדולי (נו״ב מה״ת האה״ע ס׳ קמ״ד) ובתשובה מיום י״ח סיון תקנ״ב כותב „ואין אני שולט בידי לכתוב בעצמי לכן מלאכתי נעשית ע״י אחרים״ (נו״ב מה״ת חאה״ע ס׳ כ״ה) כי כחות נפשו היו דשנים ורעננים מלאים כה עלומים לכן למרות רפיונו ומיעוט חלבו ודמו לא יכל מלט נפשו לנעול דלת בפני הדופקים שעריו שערי תשובה אפס עול הישיבה וההוראה העמים מני אז על שכם בנו הגאון מו״ה שמואל ז״ל (נו״ב מה״ת חיו״ד ס׳ מ״ט) וכן לא הניח רבינו דבר גדול או קטן ממנהגו והילוכו בקודש עד בוא עת חליפתו ונמלאו ימי צבאיו על הארץ:

פרק י״ב

אלה הם קצות דרכי האדם הגדול בענקים, דגול מרבבה הלוה תרומת מדותיו, מנהגיו ודרכי עשר קדושות שנהג בהם רבנו חשבם תלמידו הגאון מו״ה אלעזר פלעקעלס ז״ל (בספרו עולת החודש השלישי) אשר יצק מים על ידי רבו ושימש אותו עשר שנים הנה תחת דגלו והסתופף בצלו משנת תקכ״ח עד תקל״ה, לא מש מתוך אהלו יומם ולילה גם משנת תקמ״ג והלאה אחרי אשר עזב את העיר גוטין שהי׳ בה לאב״ד שב אל עיר מולדתו פראגה והי׳ חד מבי דינא רבתי של רבו רבנו ובצלו מצא נופש היו עיניו פקוחות על עלילות מצעדי גבר צדיק כביר: הלא המה,

א) הרבה בתעניתים וסיגופים מאוד משבעה עשר בתמוז עד ר״ח אב לא אכל דבר מן החי מר״ח אב עד תשעה באב לא אכל רק להם יבש ופזר אפר על הלחם, וכך נהג עד שהגיע לימי הזקנה: (א)

ב) מעולם לא עבר עליו חצות לילה בשינה (עד סמוך למיתתו) שלא הי׳ מקונן בחצי הלילה על חורבן בית אלקינו ועל גלות השכינה כביכול:

ג׳)

הכנסת את הגאון יהונתן׳ השמש עשה כדבריו ויהי כאשר בא לפני המלון בית מושב הנו״ב והרב כשמוע הכרוז נזדעזע ויאמר מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו לבוא בעיקופין ובאותו הרגע נכנסה הרבנית אל החדר בפנים שוחקות ושאלה את פני הרב כי היא בעצמה צותה את הכרוז ועתה נתנה דעת ואין להשיב אז נתרצה ונתפייס הרב והספיד את הגאון, ואפשר שלזה כיון הנו״ב ג״כ באמרו בהספדו על אשתו שהוא השקיטה כעסו והחליפה רעיונותיו כ״פ עכ״ל:

(א) מר״ח אלול עד אחר יו״כ התענה משבת לשבת ובכל זאת לא סר כחו מעליו ופעם אחת הראה כחו וגבורתו בבואו לביתו במוצאי יו״כ אחרי ענותו בצום נפשו ועבודתו לילה ויום לקח כובע לוקער ביה; ושברו לשניה, בהסיגופים המגיד על עצמו אבל לאחרים הי׳ מונע והזהירם כי לא יעברו את השיעור ופ״א שמע על אחד מבני עדתו כי מתענה הוא משבת לשבת שלח לקרא אותו אליו וגזר עליו שלא יתענה עוד, ועל שאלתו הלא גם כיהו רבה יעשה ככה? ענהו! כי אם יש לאל ידו לאכול כמוהו אז הרשות בידו להתענות כמותו, (אריענט הנ״ל):

ג) בקיץ ובחורף הי' הוא מעורר השחר וחבר יום ולילה בתורה ותפלה.(ב) ארבעה פרקים ביום קבע ללמוד עם תלמידים שיעורין דאורייתא באלה ספ' זו ובאלה ספ' אחרת, באלה ש"ע זה ובאלה ש"ע אחר:

ד) עד שהגיע לימי הזקנה לא שכב על המטה רק ראשו במטה ע"ג כרים ורובו חוץ למטה ע"ג כסאות:

ה) עד הודש ימים לפני פטירתו לא פשט מלבושיו מעליו אף בלילה:

ו) עד שהגיע לימי שיבה לבש שק על בשרו:

ז) מעולם לא עבר טבילת קרי בקיץ ובחורף:

ח) עד שהגיע לימי הזקנה למד עם התלמידים בעמידה אף בבית הכנסת לא ישב:

ט) מערב תשעה באב עד מוצאי ת"ב לא פסק פומא מקינות ויללות ורב איכות והי' מתעולל בעפר בבכי ודמעה כל מי שהלך אחורי בית הכנסת בחוצות אחז בשרו פלצות לקולו הרמה בלילה. כמו כן ביום הכיפורים מערב עד ערב לא זז ממקומו לא נח ולא שקט ולעפעפיו לא נתן תנומה רק בקשות ותפלות בקולי קולות בבכיות ויללות. מעולם לא מת אדם כשר אשר לא בכה עליו בכי תמרורים בוכה ומבכה אחרים עמו:

י) אב לאביונים ולעניי ארץ השתתף עצמו בצערן של תלמידי חכמים ונתן להם בסתר מתנות יפות ומרובות ובכל צרתם לו צר פזר רוב הכנסותיו להחזיק לומדי תורה, בכל הכנסות הכלות העניות ובכל החבורות של מצוה הוא הי' נמנה עמהם והיה גדול שבערכון, וכל העניים הסובבים והדופקים על הפתחים מעולם לא שלח להם המתנה ע"י שליח אלא בכבודו ובעצמו נתן להם מידו לידם ותהי להם למשיבת נפש (א):

מלבד הדברים המפורשים האלה והדברים אשר נוכל ללמוד מכללא מהפרקים הקודמים את צדקתו, חסידתו, וענותנותו נוסף עוד פרטים אחדים ממדותיו התרומיות ואלו הן, מעולם לא פתח אגרות הבאות בשבת ע"י נכרי (נ"ב מה"ת היו"ד סי' מ"ב חהו"מ סי' מ"ט) הוא הי' מוהל ולא רצה לקבל להיות מוהל בשבת מחמת שלא הי' פורע, אבל אך לעצמו הי' מחמיר ולא לאחרינו (מה"ת באו"ח סי' כ"ב) הוא הי' המהדרין מן המהדרין אחר אתרוג המהודר בכל מיני הידור וכסף וזהב לא הי' נחשב בעיניו מאומה אף שהאתרוג הי', בתכלית היוקר (שו"ת תשובה מאהבה ח"א סס"י א') מאוד מאוד הי' זהיר בגלוי ראש עד שגם בעת התגלחות ראשו הי' מחזיק את כובעו

(ב) פ"א למד בשיטת „ספק ספיקא" ששה שבועות רצופים בלי הפסק יומם ולילה שגם על משכבו בלילות לא שכב בעת ההוא (אריענט הנ"ל):

א) מלבד שהיה עושה צדקה בכל עת, הי' גם מעשה ויש אשר סבב בעיר לדפוק על פתחי נדיבים עבור העניים ופדיון שבוים, פעם אחת — מספר המס"רה — בא בעש"ק אחר חצות היום לבית עשיר אחד לקחת ממנו נדבה ומצא אותו קובע סעודת קבע ויאמר לו הלא מדינא אסור לקבוע סעודה בשעה זו [עי' גיטין ל"ו ושו"ע או"ח סי' רמ"ט] ויענהו העשיר לוא בא רבנו לביתי בליל שבת הי' רואה כי למרות מאכלי עתה בכ"ז הנה אוכל אז לתיאבון . . ויאמר רבנו אכן נודע פירוש דברי המדרש שאמר אדה"ר „אכלתי ואוכל עוד" היינו דאדה"ר נצטוה שלא לאכול מעץ הדעת כדי שיכנוס לשבת כשהוא תאב וכמאמרם ז"ל לוא הי' ממתין אדה"ר עד הלילה ולא הי' אוכל באיסור הי' אוכל בשבת בהיתר והשיב אדה"ר להקב"ה אכלתי ואוכל עוד לתיאבון בש"ק ג"כ, אכן חטא בזה שאין להגיד טעמים ותכליות נגד מצות ד' לעבור על מצותיו וכן באכילת עש"ק, (כ"כ לי הרב הגאון מוה"ה נבי יחזקאל מיכלזאהן שליט"א האבד"ק פלונסק כו"פ בעש"ת דגן שמים וש"ס):

כובעו למעלה מראשו (מפי השמועה המסורה) בילדותו היתה נטועה בקרבו תשוקה עזה לארצנו הקדושה וכבר הי׳ נגמר בדעתו לעלות לציון (אהבת ציון דרוש ז׳) תלמידו הגאון מוהרא״ף בספרו תשובה מאהבה (ח״א ס״ צ׳) כותב כדברים האלה „הנה ראיתי ממורנו ורבנו הגדול מהר״י סג״ל לאנדא אב״ד ור״מ נשמתו בג״ע העליון שונה לעצמי כמה נוסחאות ומנהגים כמנהגי הספרדים שאמר בברכות הצדיקים על שארית עמך בית ישראל ונוסח זה זכר הרמב״ם ז״ל ובן הי׳ גומר הלל בלילי פסח אחר התפלה בבית הכנסת ואנו אין נוהגין כן כאשר העיד הרמ״א באו״ח סי׳ תפ״ז סע״ד וכיו״ב הרבה מאוד עכ״ז לא עלה על לבו הטהור ועל לב הצבור שינהג כוותי׳ כמו כן לא אמר שום יה״ר ותפלות ותחנות ולשם יחוד (ב) שחדשו זה ק״נ שנים אבל להצבור ל״ה מוחה עכ״ל״ ואם אמנם כי לפי המספר עליו (בפרק ח׳) מפי תלמידו הי׳ מוחה ליחיד מלומר לשם יחוד ויה״ר אבל על הצבור לא הכביד עולו כי ישנו את הסדר מפני המחלוקת כי כל דרכיו דרכי נועם ונתיבותיו שלום:

האומר לחרס ויזרח להאיר חשכת לילה הוא יאמר כי יבוא השמש ויאסף נגהו מלהאיר לארץ ולדרים עליה ואף בשמים ממעל שם יופיע קרני הודו ושם חביון עוזו, אור זרוע לצדיק להאיר נתיבות עולם, אל העם ההולכים בחושך פתאום יבוא שמשו וד׳ יאמר לו רב לך אל תוסיף להעלות שמשך על יושבי חושך וצלמות אף תנה הודך על השמים, ושם בין שרפים וחיות הקודש תשים קינך, שמש צדקה ומרפא הי׳ רבנו ברקיע היהדות:

ויהי בשנת תקנ״ג הוא שנת השמונים לימי חייו חלה את חליו . . . „ועד סמוך למיתתו לא שכח דבר אחד ממשנתו . . ואף אחר שנאלמה שפתיו שני ימים לא הניח ידו מלומר וודוים עד אשר יצאה נשמתו בטהרה״ (עולת החודש) בשבעה עשר יום להרש השני (אייר) ביום השני, ויבדל אלקים את האור וגנזו בשמי מרומים, השמים לבשו קדרות חשכו עיני העדה בארובותיהם, זקני העיר חגרו שקים, ואבל כבד ברחובות, ובשוקים ועגנה הרת תוגה על כל פנים, כי פנה הודם והדרם, פנה זיום, והלינו אותו לכבודו ונתנה הפקודה מיושבי על מדין בי דינא רבא על תלמידיו אנשי משמר השומרים בלילה שיסובבוהו בין שעה י״א לי״ב ולספר בשבחו ולאמור הידושי תורה בשמו כאשר צוה רבנו לעשות בעת אשר נפטר הגאון מהר״ם פישלס ראבד״ק פראג (מעבור יבק הנדפס בפראג עם תקנות הח״ק דשם) וכן עשו: מעיירות הקרובות נאספו המונים המונים לחלק לו כבוד האחרון וביום השלישי י״ח לחודש אייר ל״ג בעומר הובל לבית מועד לכל חי במחנה כבד אשר נהרו אחרי מטתו ויקבר בכבוד גדול במספד רב מאוד ואדמת קודש אשר הכין לו פזרו על גופו הטהור: וימצאו כתוב בכתב ידו אשר צוה, שלא להספידו

(ב) כלפה מ״ש לעיל בפרק ח׳ בזה ובהגיעי לפרק זה הגיעני מכתב מאת ידידי הגאבד״ק פלונסק בילינ״א וז״ל שמעתי מידידי הרב ר׳ משה לבי נ״י דומו״ץ דפה אשר הוא הכיר את האיש חסיד ועשיר בעיר טשעכנאווי אשר דיבר איזה דברים רעים נגד רבנו הנו״ב על כותבו בספרו בדבר הלשם יחוד והחסידים כו׳ והגיע הדבר אל הרב הגאון הקדוש ר׳ אברהם זצ״ל שהי׳ אז רב בטשעכאנאווי אז גזר לנדות ולהחרים את הדובר סרה עד שיסע לעיר פראג ויבקש מחילה באסיפת מנין עשרה בני אדם על קברו של אותו צדיק וכן הי׳ כי כל בני עיר טשעכנאוו פרשו ממנו ולא עמדו בד׳ אמות שלו, והוא הי׳ מוכרח לנודד מעירו ערך שנה עד שבא חזרה מפראג ואז התיר לו הנידוי ועכ״ז נתלגלג אותו האיש העשיר והעני והי׳ נצרך לבריות עד שנפטר לבית עולמו בזמן קצר ל״ע:

להספידו בתואר שם צדיק, ולא בשם חסיד, שלא להעמיד על קברו מצבת בנין אבנים רק מצבה אחת בעד שמנה עשרה זהובים. שלא לרשום על מצבתו שבחים ותארים רק הרב המפורס׳ מוהר״ר יחזקאל הלוי בן כו׳ בעל המחבר ספר נוב״י וצל״ח אב״ד ור״מ בקהלתנו תנצבה. וארמת קודש אשר הכין לו יוזר על גופו:

וזה נוסח המצבה. (ג)

יום ג׳ י״ז אייר תקנ״ג לפ״ק:

פה נטמן ונקבר הרב המחבר ספר נודע ביהודא, ציון לנפש חיה:
הוא הרב המפורסים מו״ה יחזקאל הלוי אב״ד ור״מ פה פראג. בן הרב
הגדול המפורסם מו״ה יהודא סג״ל לאנדא זצ״ל. הי״ה. תהא נשמתו צרורה
(למראשותיו) בצרור החיים:

רבן של ישראל ורבנו זכרונו לברכה.
תקע״ג לפ״ק
מסירת מודעה.
לדורות ולשעה.
הציונים זה מול זה והיו לו לארבעה.
הוסיפו הנו״מ עשרים שנה אחר הגויעה.
למען יניח רבנו בשלום בלי פגיעה.
רעה, עד קול מבשר ומשמיע ישועה.
(לשמאלו)

מודעה רבה

אל יאשים העובר לשפוך שיח בעברתו.
לאמור הפה יקבר יחזקאל אשר הי׳ למופת.
בתורתו. הלא הוא שלשים ושמנה שנה.
רועה נאמן בקהל עדתו. ואי׳ הוא
מצבתו. אשר יהי׳ לפי כבוד תפארתו.
למען ידעו דור אחרון מקום כבוד מנוחתו.
דעו נא כי כן צוה ציור אבן בית קבורתו.
לא תואר ולא שבח יהי׳ במחצבתו. וכאשר
נכתב כן הוא ספיר גזרתו. ורצונו הוא
כבוד גדול וגודל מדת ענותנותו. הוא
לעד ליקר רוח תבונתו. ואם לבינה יקרא
כי שם ביתו. ומעונה האבן הזה ותבונתו נעש׳ מאת

ההברה ק׳ דגמילת חסרים
והוא לעד שהם נאמנים בבריתו.
נזהרין בכבודו בחייו אף אחר
פרידתו כן נכתב בפנקס דף ק״ו ע״ב תה נ״ג
(לרגליו)

תהי נפש אדוני זכותו יגן עלינו.
ועל כל ישראל אחינו. צרורה בצרור החיים אמן
גבאי ח״ק גומלי חסדים מפקחים
על קברי הגדולים והנשאים
באו על קבר הלזה קבר איש אלדים
והנה כסו פניו חרולים
עלו בו קמשונים. ויעזקוהו ויסקלוהו
והרימו הציונים. וישפכו שיח במקהלות
זקנים. וילוו להם ראשי הקהל
עם הרבנים והמורים ביום ד׳ י״ז אייר תרנ״ג
הרבו תחנונים. הוא היום
אשר בו מלאו מאה שנים. מעת
יד ה׳ נגעה בנו ונלקח מנו
ארון האלדים:
(לימינו)

ואלה

הלא היא לא נדפסה בס׳ „גל עד" ולא בשום מקום, ונעתקו לענינו הנוסחאות מעל האבנים בפקודת הרב הג׳ כו׳ החכם דורש טוב לעמו מו״ה שלום יהודא ד״ר פישער נ״י רב ודרשן דק׳ פראג תשח״ח לו:

ואלה תולדות, וקורות חיי בניו הגאונים המזהירים ככוכבים בשמי ישראל, זה שמם לעולם וזה זכרם לדור דור:

תולדות הגאון ר' יוסף הצדיק ז"ל

חתנו הראשון (בעל בתו הבכירה הרבנית מ' פרידא נ"ע) הרב הגאון מו"ה יוסף הנקרא בשם ר' יוסף הצדיק הוא הי' בן הגאון מו"ה פנחס משה (א) ובעת נתקבל רבנו הנו ב לאבד"ק פראג בשנת תקט"ו והוא לבדו נסע לראשונה לראות את חן המקום נבחר לשבתו לקח עמו את חתנו הגאון מו"ה יוסף שהי' אז בן י"ט שנים (דברי ידידות) ועודו בימי עלומיו לוקה אחר כבוד לשבת על כסא הרבנות בכמה קהלות והי' לאבד"ק וויטקוב, סקאהל, ואח"כ בקהל יאברוב, זקני העיר יאברוב ספרו נפלאות מקדושתו וצדקתו הוא הי' מתפלל תמיד בבית הכנסת הן בקיץ הן ובחורף, ובמקום תפלה שם רנה והי' לו שיעור קבוע ללמוד שם אחר התפלה תמיד גם בחורף וזקנו הי' מגודל ולפרקים מחמת הבל פיו וגודל הקור נקפאו שערות זקנו ונתמלאו קרח ובבואו לביתו הוחם לו חמין להמס את הקרח מעליו ולשוף בהם זקנו, וכך הי' תמיד תפלתו ונרסתו במסירת נפש, והי' רגיל לדרוש בכל חודש ללמד לבית יעקב אלו הנשים דינים והלכות נדה והי' משמיע קולו קול עוז שמעו לי נשים צדקניות שבעזרת נשים מה שאני מזהיר אליכם. ואמרו עליו כי הי' בעל צורה שופריה דיוסף לנשיא אלקים הדר בהדרת קודש וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליו:

בשנת תקל"ז נתקבל משם לק' פוזנא (ב) העיר רבתי עם ורבתי בדעות ויהי בצאתו משם ברך את אנשי רחוב בית הכנסת שהי' הוא דר שם שלא ישלוט בהם אש לעולם, וברכתו של אותו צדיק נתקיימה בהם כי סני אז הי' שם כמה שריפות ר"ל ובישבבותי' דרב ניצלו כולם מהדליקה. ויהי כשבתו על כסא כבודו בפוזנא רבו עליו הטירדות במילי דציבורא עד אשר נאלץ לגדור בעדו שלא להשיב לשואליו דבר הלכה חוץ למקומו והגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל שהי' אחריו אבד"ק פוזן בתשובתו להגאון מהרש"ק זצ"ל מבראדי (בס' שבעה עינים) הוא מתנצל א"ע על מניעת תשובתו כי מיום בואו לפוזנא מטרדות עול הצבור בעירו דנפישי הוכרח לנדור

(א) לפעמים אתה משה פנחס בר' אברהם ר' חיים אביו הר' אברהם ר' חיים הי' פרנס דד' ארצות ולמעלה בקודש עד הגאון מהר"ש מלובלין (דעת קדושים למשפחת הייליפרין) והגאון ר' שמואל אחיו של הגאון ר' יוסף הצדיק מפוזן בספרו בית שמואל אחרון חותם א"ע „אני שמואל הקטן בהרב המאה"ג המנוח המפורסם מו"ה משה פנחס זלה"ה נין ונכד מדור ששי להגאון מו"ה משה בעל מהדורא בתרא חתן המהרש"א ונכד לאא"ז רמ"א ז"ל והנה אנכי דור שביעי להגאון מהרש"א ודור שמיני לאא"ז הגאון הרמ"א ודור שביעי להגאון מהר"ש מלובלין" בימי עלומים נתקבל הרב ר' פנחס משה לאבד"ק סווירז ובשנת תק"ו נתקבל לראש אב"ד בזאלקווא ובפנקס הקהל דק"ק זאלקווא נמצא כתוב בזה"ל „ביום ד' ח' טבת תקי"ד הלכו ראשי העיר לעיר סווירז בהסכמת כל הבעלי בתים ונתנו הכתב על ראש הרב ר' פנחס בהר"א אבד"ק סווירז יצ"ו, הוא הי' פרנס האחרון דד' ארצות כי בשנת תקכ"ד בטל הוועד כו' (ראה בספר קרי' נשגבה רבנו זאלקווא להחכם היש"ש מהר"ם בובער נ"י אות רנ"ט):

(ב) כ"כ הגאון מהרי"י מהר"ש תאומים בהסכמתו לס' זכרון שארית יוסף שממנו לקחתי הסיפורים הנ"ל כי כן כתוב בס' אגודת אזוב בהסכמת הגאון מהרי"י מפוזן שכתבה בהיותו בק' יאברוב ביום ד' מנחם אב תקל"ז וחותם א"ע שם והוא לע"ע אבד"ק פוזן:

לגדור בעדו והוסיף לספר בזה"ל „ראיתי כי כמעט רוח נבואה הי' בפיו של הגאון המפורסים הצדיק מו"ה יוסף זצ"ל אב"ד ור"מ דפה שבהיותי יושב בפרידלאנד כתבתי איזה פעמים להגאון ז"ל באיזה ענינים שונים והכרחיים להלכה ולמעשה ולא השיב לי מאום ונזדמן לי שלקחתי דרכי לליסא דרך פה ובקרתי אותו בהיכלו קודש ואחרי ראותי כי חביבים דברי קטן כמוני אצלו ורבה ענותנותו שאלתי אותו על מה לא זכיתי להשיב לי בכתב, אמר שמונדר בעדו מבלי להשיב חוץ לעיר, ראה שאני עומד ומתפלא ע"ז אמר יגיע למקומי פה ויראה כי צדקו דברי בזה:

הוא הי' אוהב שלום ורודף שלום ובכל עוז התאזר למנוע מחלוקת מישראל. ועובדא הוי כי לעיר קעמפנא בא איש אחד ושמעון שמו והי' מנגן נפלא ושר בשירים והמשיך את לבות השומעים אחריו עד שכל בני העיר רצו לקבלו לש"ץ ויבואו לפני רבם האבד"ק הרב הגאון בעה"מ ס' מעון הברכות כי יסכים עמהם ויתן לו כתב התמנות, אכן הוא לא הסכים כי היה האיש הלזה רע מעללים ואיך יתן הסכמתו להעמיד איש כזה במקום הקודש להיות שליח צבור לפני אבינו שבשמים, אבל אנשי העיר דבקו בו לאהבה אותו ולא אבו לשמוע לקול מורם והחזיקו בימין הש"ץ ולא הרפו ממנו וכראות הגאון בעל מעון הברכות כי יבא הדבר לידי ריב ומדון לא ידע לשות עצות בנפשו אם לצאת לקראת נשק בכח ועוז נגד המסרבים או לחדול וכתב להגאון ר' יוסף הצדיק שהי' אז אבד"ק פוזן את הענין אשר לפניו וכ' נוסח זה „שמעון זה דורש כל אתין שבתורה את החזיר ואת הטריפה ואת הנבילה וכדומה כיון שהגיע לאת ד' אלקיך תירא פירש" ולזאת יגיד לי דעתו הקדושה מה לעשות? והגאון מהרי"ט מפוזן השיב לו מוטב להעמיד צלם בהיכל ואל ירבה מחלוקת בישראל לכן יחדול מלצאת בריב נגדם אם אינם רוצים לשמוע בקולו ודבריו בנחת אינם נשמעים וכן שמע לעצתו וחדל מריב — (מטה לוי לידידי הגאון מו"ה צבי יחזקאל מיכלזאהן שליט"א האבד"ק פלונסק שבספרו דגן שמים):

בימין נכבשה פוזנא לפני פרוסיא וביום י"ז אייר תקנ"ז (17 אפריל 1797) הוציא מלך פרוסיא חקים חדשים בנוגע ליהודים ועל פיהם חדלה זכות הרבנים לדון דיני נפשות אבל הרב ר' יוסף הצדיק לא כוון את מעשיו אל החקים החדשים ולמרות מצות המלכות הציג לפני „עמוד הקלון" את אחד העשירים הנכבדים שבעיר עקב אשר נמצא יושב וסועד בחברת שאינם בני ברית. כן צוה להלקות נערה שנתעבדה לזנונים עד שהפילה את עוברה, בגלל מעשיו אלה נזדמן לדין ונענש לשלם קנס אלף טהאלער במזומנים וזה כתוב בספר הזכרון דעיר פאזען (קרי' נשגבה להחכם הגדול מהר"ש בובער נ"י מלבוב):

לגדולת תורתו וחריפתו אין חקר כנראה מהתוארים הגדולים אשר יתארהו חותנו רבינו הנו"ב וכאן רבנו מתכבד עם חתנו וכותב אליו „כבודו ומרים ראשי" וכיו"ב שבחים גבוהים ורמים (ראה נו"ב מה"ק חאה"ע סי' ס"ג ס"ד, בחחו"מ סי' כ"ה, כ"ו כ"ז כ"ח ובמהד"ת חיו"ד סי' קמ"ו ובחאה"ע סי' ט"ז מ"ט נ"ח ס' ס"ב ובחחו"מ סי' מ"ב קנ"א, ובצל"ח פסחים דף ט' בד"ה אין חוששין . . . אבל מכל המון חידושיו ורובי תורתו לא נשארו כי עלו כולם כליל על מוקדה בדובנא רבתי שהיו שמה ת"י זוגתו הרבנית נ"ע שקבעה שם דירתה אחר פטירתו, ולא נשאר כ"א חיבור הקטן שנדפס בשנת תרמ"ב ע"י נכדו הגביר המופלג מו"ה שמואל שעהנבלום ז"ל מפה נקוב בשם „זכרון שארית יוסף" ונמצא עוד ממנו תשובה בכת"י בנידון גט נשתטית אצל הגאון אבד"ק פלונסק שליט"א וגם ה"ת מובא בשמו בספרו של אחיו הגאון ז"ל שו"ת בית שמואל אחרון, ובא בהסכמה על ספר אגודת אזוב להמגיד מקרעמניץ, וע"ס רב פנינים ושושנת עמקים להגאון מו"ה מאיר תאומים ובנו הגאון מו"ה יוסף תאומים בעל פרי מגדים, וע"ס תיבת גומא להפרמ"ג וע"ס סדרי טהרה על הלכות נדה, ועל ש"ס דפוס נאווידוואר, (קרי' נשגבה) וע"ס הגו"ל מרבבת מחותני רבנו הנו"ב ז"ל שיצא לאור בראשונה בשנת תקנ"ד ע"י ניסן ונפטר

בשם

בשם טוב בחודש אדר שנת תקס"א בן חמשה ושבעים שנה הי' במותו ובפוזנא שם חלקת מחוקק ספון, ונוסח המצבה מובא מהחכם דר' פיננער בקרי' נשגבה:

פ"נ המפורסים הגאון החסיד מורנו ורבנו מו"ה יוסף זצלה"ה
אב"ד דק"ק פוזנא בהרב מו"ה פנחס זצ"ל הלך לעולמו בחדש
אדר שנת תקס"א לפ"ק תנצב"ה (ג):

ואלה תולדותיו, א) הרב הגאון מו"ה יהודא אבד"ק ווארלאווא חיבר ס' בית יהודא על ד' חלקי שו"ע והידושים על הש"ס והי' חתן הגאון ר' משה אבד"ק סאנטוב בן הגמ"ה נפתלי הירץ אבד"ק דובנא בן הגאון ר' הירשלי האלבעשטאט (ראה תולדות הגאון רצ"ה אב"ד דקהל האלברשטאט זצ"ל שנדפס בראש ס' כוס ישועות אות י"ד ומגילת יוחסין שבראש ס' חסד לאברהם מהדו"ת להגאבד"ק בוטשאטש זצ"ל) ב) הרב הג' מו"ה פנחס חתן הגאון מו"ה בנימין ברודא אבד"ק הוראנדא:

להרב הגאון מו"ה יהודא אבדיק וואלאדווי הי' בן ה"ה הג"מ יצחק לאנדא אבד"ק וואלאדאווי לויצק ומנח"כ בטבריא עה"ק בעל קונטרס "מנחת יצחק" שבסוס "בית יהודא" של מר אביו הגזצ"ל (שה"ג החדש מערכת ספרים אות ב' בית יהודא) בני הגמו"ה יצחק המה א) הרה"ג מו"ה אברהם אפרים פישל הערר מלובלין ב) הרה"ג מו"ה ישראל איסר"ל לנדא מלובלין: ג) הרה"ג מוה"ר יחזקאל לאנדא שהי' חתן הגאון הצדיק מו"ה יוסף שמואל לאנדא הלוי אבד"ק קעמפנא בע"ס משכן שילה:

להרב הגאון מו"ה פנחס בן ה"ה הרה"ג הצדיק מו"ה יחזקאל ז"ל שהי' בסוף ימיו פה עיר רישא ולו בן הי"ה הנגיר המופלג המפורסים מו"ה שמואל שעהנבלום ז"ל. בניו המה הגביר החכם מופלג בתורה מו"ה יוסף שעהנבלום נ"י ואחיו בדומה לו הגביר המופלג מו"ה שלמה שעהנבלום נ"י בפה"ק:

תולדות הגאון ר' יעהבקא ז"ל

בנו הגדול הוא הרב הגאון תפארת החכמים מו"ה יעקבקא סג"ל לנדא נולד לאביו רבנו הגדול הנו"ב בק"ק יאמפאלא בערך שנת תק"י גם במעלליו התנכר נער כי כשרנותיו נעלות על כל בני גילו ויגדל וילך הלוך וגדול בתורה וחכמה ובהגיעו לפרק הנישא התחתן עמו אביו רבנו ז"ל עם הגאון המפורסם מו"ה יצחק הלוי איש הורוויץ ז"ל עב"ג המפורסמת מרת רחל וילדה

(ג) הגאון מו"ה משה תאומים ז"ל בעמ"ח שו"ת דבר משה בהסכמתו לס' זכרון שמ"י יספר מעשה נורא כי כמה שנים אחרי פטירת הגאון הצדיק מוהר"י זללה"ה גזרו שרי הממשלה בפוזנא על היהודים דשם לפנות עצמות המתים מבה"ק למקום אחר ר"ל וכאשר הגיעו לקברו של יוסף הצדיק פתחוהו ומצאוהו מושכב כמו שהניחוהו שם והי' שלם בגופו ולא שלט שום ריקבון בגופו הטהור גם לא בתכריכיו והי' אז כמה שנים אחר פטירתו ונגנז ארונו של יוסף וכאשר ראו כן תמהו ונבהלו על ראותם כי גדולים צדיקים במיתתם ונתבטלה הגזירה מכל וכל ואחיו הגאון מוה"ר שמואל זללה"ה שמילא מקומו אחריו הי' נשא דורש מעין המאורע במאמרים ז"ל שלשי שנת ע"ש ורקב עצמותיו קנאה כו' וביאר עפי"ז המ"ר פי' בשלח כו' ע"כ: ולא העתקתי כל הדרוש כי כבר קדמו בסי' ברכת שמואל עה"ת ונדפס בה"ז פי' בשלח ראה שם: ובילדותי שמעתי כי הסיפור הזה כתוב וחקוק "בעט ברזל" על מיטה שעבודא דאורייתא:

וילדה לו בת אשת הרה״ג מו״ה חיים גדליה מק׳ זולאדארקא הסמוך לק׳ שדה לבן, (והוא הי׳ חותנו של הרב הצדיק מו״ה נחמי׳ ז״ל האבד״ק ביעראזוי בהגאון מו״ה יצחק היהודי מק׳ פרשיסחא זצ״ל, האגדה מספרת כי כאשר נתקבל חותנו הגאון מהר״י הלוי להאבד״ק לקח עמו את חתנו הגאון מו״ה יעקבקא ובהיותו שם נסע על שבת להרב הגאון מו״ה יעקב עמדין שהי׳ דר אז באלטונא ושאל הג״מ יעב״ץ את הרב מו״ה יעקבקא האם חותנך יכול ללמוד? והשיב לו כי העולם אומרים עליו כי יכול ללמוד, מהעולם אין ראי׳ — ענה הריעב״ץ — כי הלא גם על אביך אומרים כך שיכול ללמוד, (א):

אמנם מוסרות אגודתם נתקו ומחמת פירוד לבבות נתן הג״מ יעקבקא ספר כריתות לאשתו ושלחה מביתו והיתה לאיש אחר להרב הגאון מו״ה נחום קאצינעלנבאגין האבד״ק ביחז הובא בפתח השער לס׳ שערי החכמים להגר״א) והוא לקח לו לאשה את הגבירה מרת רייצא בת הרה״ג המפורסים מו״ה ישכר בעריש יאליש ממעזבוז הוא הי׳ בנו או נכד הגאון מו״ה יהודא ליבוש אבדיק מעזבוז בימי הבעש״ט והעיר בראדי עיר בה חנה אביו רבנו בימי ילדותו היתה מכון שבתו וד׳ ברכו בעושר רב, וזכה לשתי שלחנות תורה וגדולה במקום אחד. ואם כי הי׳ עתיר נכסין ועתיר פומבי ובעל עסקים בכל זאת לא משך ידו מלעסוק בתלמוד ופוסקים ובארבת ידיו שח לשוט בים התלמוד והפוסקים וירד במצולות להעלות פנינים ומרגליות טובות חידושים יקרים מהם הלא נדפסו בנו״ב מה״ת חאו״ח סי׳ נ״ה, קל״ה, חיו״ד סי׳ נ״ד נ״ה בחאה״ע סי׳ נ״ג נ״ה, ע׳, ק״א, קל״ז, קל״ה, קצ״ד, ואשר הביא מרן אביו בשמו חידושים יקרים ונכבדים בסו״ס נו״ב מהד״ק ובצל״ח ברכות י״ד, ובפסחים כ״ה ע״ב ובדף ל״ד ע״ב ובצל״ח שבת דל״ו ע״ב קמ״ג ע״ב, ותשובותיו הערוכות בשו״ת בית אפרים חאו״ח סי׳ ס״ה, ס״ט, ובספר יהושיע פסקים וכתבים סי׳ מ״ב, ובשו״ת מי באר להגאון מו״ה בער אופנהיים דף י״ב ע״א, וח״ת באגדה נמצאים ממנו בספר שלמה מול אדה, ובספר מבוא לשון ארמי, הן הנה כאוד מוצל מאש מיתר הפליטה שנשארו מהמון רובי תורתו וכתביו שמשלה בהן איש בשריפות הנוראות שהיו בק׳ בראדי בשנות תקנ״א, תקנ״ו תקי״ם שאז עלו על מוקדה גם הרבה כתבי יד מרן אביו זצ״ל, כאשר כותב הוא ז״ל בסוף „דברי ידידות״ לאחיו הגאון מהרש״ל, אבל גם אלה חידושי תורה שהם מעט מהרבה יתנו עדיהם ודים להכיר על ידם כחו וגבורתו בהלכה, והתורה והחכמה יחדיו היו תואמים וצמודי׳ בידו כי השכיל גם במדעים וידיעות שונות בכל חדרי המחקר וההגיון הי׳ נאמן, ובידיעות השפות החיות המתהלכות בארץ, גם הי׳ מליץ מפואר בשפת קדשנו כנראה „בדברי ידידות״ והי׳ מן השרידים אשר זה וזה עלתה בידם והתורה והחכמה מצאו קן בלבבם ולא נעשו צרות זו לזו ויראתו קודמה לחכמתו ואמרו עליו זקני בראדי אשר הכירו אותו כי דרכו בקודש הי׳ שלא אכל בחג הפסח רק שני זתים מצה בלילות הראשונות ויותר לא אכל רק בשר אווז אשר בישלו אותה בערב פסח. ולא שתה מים כל החג רק ממים שנשאבו בערב פסח ככה התנהג כל הימים (ב):

בשנת תקס״ו אחרי אשר הגאון מו״ה צבי הירש בעהמ״ס תפארת צבי עזב את העיר בראדי ונתקבל לאבד״ק גלוגא אז בחרו רבים מאנשי העיר בראדי לשום את כתר הרבנות על ראש גבר מורם מעם הגאון ר יעקבקא לאנדא וכבר נתאשרה בחירתו מבית המשפט המחוזי (קרייזגעריכט) שבעיר זלאטשוב אבל אח״כ גברו המפלגה שעמדה לימין הג״מ מאיר בעה״מ ס׳ יד המאיר וקבלו אותו לאבד״ק, ועל הג״מ יעקבקא כתוב בספרא דאדם קדמאה דחכים יתקרי רבי לא יתקרי ולא שימש בכתר הרבנות, כל ימיו:

בשנת

(א) כ״כ לי הגאון מוה״ר יוסף לעווינשטיין שליט״א האבד״ק סעראצק: (ב) כ״כ לי הרה״ג כו׳ היחסן המפורסם מוה״ר אברהם איטינגא הלוי נ״י מבראדי וכעת איתן מושבו בק׳ דוקלא:

כשנת תקנ״א שולח במלאכות סג״ל חבורה מקהלות ישראל שבמדינת גאלאציען לעיר מלוכה וויען לברך את הקיסר המלך החסיד לעאפאלדום בצדקו ינוח על משכבו כל יושבי בראדי ושוכני ארץ גאליציע כולם הכירו כי נחה עליו רוח חכמה ודעת רוח עצה וגבורה ויראת ד׳ הופק עליו כל היום ע״כ נתנו בו עיניהם כי יהי׳ היוצא לפניהם לעמוד לברך את מלכם הקיסר (דברי ידידות):

בא בהסכמה על ספר שם משמואל עה״ת, על ס׳ שבילי עולם, ע״ס תולדות אדם מהמגיד הרה״ג מו״ה יחזקאל פייבל מווילנא. ועל הדפסת חומשים בשנת תקמ״ה, ומכתב ידידות נמצא ממנו בס׳ קרי׳ נאמנה להחכם מהרש״י פין:

בשנת תקפ״ב ב׳ מנחם אב עלתה נפשו השמימה ונקבר בכבוד גדול בעיר בראדי ומרן הגאון רשכבה״ג מהר״ש קלוגער זצ״ל נשא עליו מספד מר ויקנון עליו תמרורים וההספד כתב על ספרו ,עין דמעה׳ כת״י (הכולל שמונים הספדים על גדולי הדור ואנשי מעשה) דרוש י״ג:

ואלה דברי מצבתו כפי אשר העתיקה הרה״ג מהר״א איטינגא נ״י מבראדי הנ״ל:

(בראש המצבה) מצבת אדם שעמלו בהכמה ודעת וכשרון לפ״ק

(במצבה) מנוחת כבוד הרב הגדול המפורסם נזר ישורון פאר
עמו חכם אמיתי יקר בדורו מו״ה יעקבקא בהגאון
רבן של כל בני הגולה מו״ה יחזקאל סג״ל לנדא זצ״ל
אב״ד דק״ק פראג תנצב״ה נפטר בש״ק ב׳ מנחם אב תקפ״ב:

אך שוא לכם כותבי ציונים כי תעפילו עלות במקום גדולים לכתוב מפעלות איש גבר, אשר חצב לו מקום קבר, שם בשמי מרומים בין רבבות אלפי טהורים .שם במאזנים ערכו יפלסו, ואתם שימו יד לפה הסו!!

ואלה תולדותיו מאשתו הראשונה הרבנית מרת רחל בת הגאון מאוה״ג מהר״י מהאמבורג נולדה לו בת אחת ושמה רייצא והיא היתי מלפנים — כפי מה שכתב לי הרהה״ג מהר״א איטינגא נ״י — אשת הרב המופלג מו״ה אלעזר סג״ל לאנדא (בזווג שני כי מקדם הי׳ הר״א התן הג״מ דוד היילפרין אבד״ק אוסטרהא) בן אחיו של הג״מו״ה חיים לנדא מבראדי אבד״ק פודקאמין וילדה ממנו בן אחד הרב מו״ה איצק לאנדא חתן הג״מ איסר אבד״ק ווילנא בעהמ״ס ,שערי משפט׳ ואחרי מותו נשאת להרב החסיד מו״ה אהרן הכהן יאמפאלער אחד מראשי הדבקים בהנה״ק מו״ה פנחס מקאריץ זי״ע וילדה ממנו שני בנים ואחד מהם הרב הגביר החסיד המופלג מו״ה חזקאל לאנדא מבארדיטשוב חתן הגאון הק׳ מו״ה מאיר בהגה״ק מו״ה לוי יצחק בעל קדושת לוי זי״ע וחותן הג״מ משה הלוי איטינגא אבד״ק יארמילינץ (דודו של הרה״ג מהר״א איטינגער נ״י הנ״ל):

ומאשתו השני׳ אשר לקח מרת רייצא בת הגמו״ה ישכר בעריש הנ״ל הי׳ לו בן, ובת, בנו ה״ה הגביר החכם מו״ה יהודא לאנדא מבראד (נפטר שם ו׳ תשרי תר״ב) חתן הג״מ שלמה ליפשיטץ אבד״ק סלוצק חתן הג״מ דוד טעבילי אבד״ק ליסא והוא הי׳ חותן הגביר האדיר המפורסם מ״ה חיים אפרתי מאדעססא ואבי הגבירים המפורסמים מו״ה מנחם מאניס לאנדא ומו״ה אלעזר לנדא ומו״ה בעריש לנדא מבראד, בתו של הג״ר יעקבקא מרת רבקה נעכיל היתה אשת הגביר החכם מו״ה אברהם איציק לנדא מבראד בן הג״מ חיים לנדא אבד״ק פודקאמין, ועפ״י הדברים האלה לא אוכל לפרנס דברי הגאבד״ק סעראצק שליט״א האמורים למעלה אודות בת הג״ר״י מאשתו הראשונה בת הג״מ ר״י מהאמבורג זצ״ל:

תולדות

תולדות הגאון מהרש״ל ראבד״ק פראג

בנו חשני של רבנו היה הרב הגאון המפורסים מו״ה שמואל סג״ל לנדא הממלא מקום אביו רבנו ז״ל לא נודע שנת ויום הוולדו. אבל גם במעלליו התנכר נער כי בהיותו בשחר בעוד היתה טל ילדותו עליו מדעת זקנים היו בו. ורבנו שש והתפאר תמיד בגוונין שלו בכל עת העיף דבר מה על תשובותיו וחידושיו. וכשהגיע לפרק הנושא התחתן עמו אביו רבנו את הגאון מו״ה פייביש אבד״ק קעלין בן להגאון המפורסים מו״ה שמואל הילמאן היילפרין אבד״ק מנהיים ולבסוף ימיו נתקבל לאבד״ק מיין (א) ולקח את בתו מרת הינדכה לו לאשה. ובעקבות חכמי הדור מלפנים יצא גם הג״מ רש״ל שלא ליהנות מכבוד התורה ולשנוא את הרבנות ואם כי הי׳ כחו רב בתורה ובחכמה ובמדעים בכל זאת לא התאוה אל שלחן מלכים (מס״ר) לחתור אל עַל ולשבת על כסא רבנות באחת הקהלות. אבל שלח ידו במסחר והי׳ סוחר מרגליות ואבנים טובות (יאוועלענהענדלער) ובכל זאת לא הפריעיהו המון טרדותיו מלעסוק בדברי תורה כאשר יעידו על זה חידושיו הנפלאים הנדפסים בשו״ת נו״ב מה״ק חחו״ם סי׳ י״א ובתוך התשובות שם כמה שמועות ממנו שנאמרו ונדפסו לפני שנת תקל״ז וכן בצל״ח פסחים בשיטת ר״ח סגן הכהנים אות קל״ג שאמר עליו אז אביו רבנו „ישמח לבי בחכמת בני, ואמרתי על עצמי דנפק סמך טעמא מאלפך" וכן שם בסוף הספר והלא הדברים האלו נאמרו טרם הי׳ לראב״ד ויושב על מדין, אמנם לא עצר כח לעמוד בקשרי מלחמת ההתחרות בסקוה סוחרים והיה נאלץ לשבות ממלאכתו וחדל להיות עוד סוחר (ב) ושב לאהלו של תורה ומאז השתדל אביו רבנו למנות ו׳ לאחד מיושבי כסאות למשפט בעדתו. והעמים עליו עול הוראה ועול הישיבה ונתקבל עוד על פני אביו להיות חד מבי דינא רבתי כאשר כו״ח בהסכמתו על הדגול מרבבה שנדפס בראשונה ע״י אחיו הרב מו״ה ישראל בשנת תקנ״ד „העומד על התורה ועבודה בהשגחת הוראה פה״ק׳ באמצע דבריו יאמר „גם ידי תכון עם חברי הרבנים ב״ד מו״ש׳ והרבה עבד בעבודת משא בני עדתו בעוד אביו מרן ז״ל הי׳ בחיים חיותו, אבל למעלת „ראש ב״ד" לא הגיע עד מהרה וכל משברי המחלוקת ונליו עליו עברו :

אחרי אשר עלה רבנו ונתעלה לשמי מרומים בין שרפי מעלה אז בחרו אוהבי רבנו להרכיב אלוף לראשם למלאות מקומו את בנו הג״מ שמואל אבל הרבנים ב״ד מו״ש הג׳ ר׳ מיכאל בכרך ומהר״י נ״ב שמו חתחתים לנוכח דרכו ולא נתנוהו לעלות על כסא הרבנות והמה לא ספאת קנאתם בגדולתו עוררו על כהונתו אפס ע״י איש אחד שהי׳ לו הכנסות בפראג מבוררות השלשת כסף וכדומה והי׳ אחד מחשובי העדה וירא שאם יצלח ביד הג׳ מהרש״ל לעלות על כסא הרבנות אז יבולע להכנסותיו [והוא הי׳ הרה״ג בעל טעם המלך ז״ל] בכן הפיח זיקי מרד בלבות הב״ד מו״ש כי לא יתנו לו להג״מ רש״ל לעלות לגדולה למלא מקום אביו. והמחלוקת החלה בנין היוצא מתחת הפטיש והיתה ללהבת שלהבת. ובאותן הימים נפטר גביר אחד ה״ה ר׳ שמעון קוא ז״ל והשאיר אחריו בהמ״ד עם כסף להחזיק שני רבנים גדולי תורה שילמדו בבהמ״ד לזכות את נשמתו ונבחרו הרבנים ר׳ מיכאל בכרך ומהר״י נ״ב. וכראות הרש״ל את אשר נעשה יצא כנגדם

(א) הוא הי׳ בן הגאון מו״ה ישראל היילפרין אבד״ק קראטשין חתן הגאון מהר״ן שפירא בעל מגלה עמוקות ונקרא מהר״י מהכ״ב, (דעת קדושים) והגאון ר׳ פייבוש נפטר במיץ ז׳ אלול תק״ל בבואו להשתטח על קבר אביו ונקבר אצלו ע״פ גם כמבואר בס׳ הזכרון לקלוניא. ומועתק בקונטרס „המקונן" ליעלינעק (דע״ק הנ״ל) :

(ב) כ״כ בהעתון אריענט גל. לשנת 1848 צד 541 ;

כנגדם באמרו עם הספר כי ע"פ דין פסולים המה לסדר גיטין וחליצות יען דמוחזקי בגזלנותא שלוקחים כסף חקם מבהמ"ד הנ"ל שלא כדין ומדייק בלשון הצוואה לברר עפ"י שיטות הפוסקים כי נוטלים שלא כדין חלקם מהעזבון, והרה"ג בעל טעם המלך ערך נגדו מגילת ספר שהדיינים האלו כשרים לדון גם להלאה ובדבריו לא ידע חנות להדר פני הג"מ רש"ל ופגע בכבודו בבטוים קשים ובזלזולים ועשה את הגאון מהרש"ל כאלו לא ידע מה דקאמרו רבנן ולא ראה מעולם צורתא דשמעתתא ומזהירו באזהרה גלויה לבל ירבה מדון כי יצא בחרב עטו נגדו, וחכם ספרדי אחד בבוא לפניו המכתבים האלו הדפיסם בשם „האורב" „פלוגתי' דשמואל" „ותיובתי' דשמואל" והמחברת הזאת יקרה במציאות. (וידידי הרה"ג מהרי"ל שפער נ"י מזוויעזעניין העתיק למעני משם את הראשי פרקים הנ"ל שבידו נמצאת המחברת האורב) :

אמנם לא לנצח תאכל חרב המחלוקת, וברבות הימים שקעה האש ויצין הגה"ה רש"ל רוממה ועלה לגדולה להיות ראש אב"ד (ג) וגם אויביו השלימו אתו כמאמרם את והב בסופה כי סוף כל סוף נעשין אוהבין זל"ז וגם הג' מהר"י ג"ב שהי' ראש מריביו נעשה אוהבו כאשר מזכירו בספרו שו"ת „שיבת ציון" סי' ז' בזה"ל „וכן הסכים עמדי הרב המאה"ג המופלא בתורה וחסידות המפורסם מ"ה יעקב גינצבורג נר"ו" ואז כאשר הניח לו ד' מאויביו מסביב נהג נשיאתו ברמה ואחז אומנות אביו רבנו הנו"ב זצ"ל ועיניו היו פקוחות על דרכי בני עדתו והגיד לעמו פשעם והוכיחם על עונם על הפרצות וקלות ראש באיסורים כמו חילול שבת, והשהתת זקן בתער, ועל רוע החינוך בנים ובנות, ובשבט פיו הכה נדיבים עלי יושר כי ישגיחו לרחם את העניים ואביוני האדם, (ראה באהבת ציון דרוש עשירי) :

בימיו כבר החלו המעטאדעס החדשות ללמד לנערי בני ישראל את התורה על רגל א' והחלו לקצות בספר תורת משה ולקצרה ע"ז דוה לבו מאוד והרבה להוכיח את אנשי עדתו וכה יאמר „והנה אחי ורעי כמו שאין אנו יודעים בכמה דברים טעם במצות ד' למה צוה ד' לנו „לעשות כך ולמה צוה לנו לחדול מעשות כך, כך אין אנו יודעים בכמה דברים מסיפורי התורה „והודעת כמה דברים למה כתבם ד' בתורתו, וחלילה לנו לחשוב על אות אחד ודיבור אחד מתורת ד' לומר שאין בו צורך ותועלת בהודעתם כו' ולכן אינו נכון ללמוד עם הנערים התורה „בדילוג ולבחור מדברי התורה מה שנראה בעיני המלמד ולהניח דברים אשר לפי דעתו אין בו „תועלת אלא שראוי ללמוד עם הנערים כסדר בלי שום דילוג ובעוו"ה בזמננו זה עמדו אנשים „מבני עמנו וחברו ספרים מקצרי התורה שלקחו הסיפורים מהתורה ללמוד עם נערי בני ישראל „כו' אמנם הוא מכשלה גדולה שמרחיקים את הנערים מגוף התורה הנתונה לנו מפי הקב"ה ע"י „משה רבנו ע"ה ובהרחקה זאת עושים את התורה כסיפור מסיפורי דברי הימים מקורות העתים ואינו

(ג) זאת לדעת כי אחר רבנו יחזקאל זצ"ל לא נתנו תואר אב"ד לשום רב והיו מכונים רק ראש ב"ד : ויהי כאשר עלה הג"מ שמואל לאנדא ז"ל על כסא אביו נוה המלך הקיסר יוסף השני לקראו לפניו וחשב לנטלו ולנשאו בתוארי החשובות כאביו רבנו הנו"ב זצ"ל ויהי כבואו לפניו שאל אותו הקיסר „הגדול אתה כאביך" ? והשיב „פחות ממנו הרבה" (איך פיעל וועניגער) התשובה הלזו לא מצאה חן בעיני הקיסר ולכן הסב את פניו ממנו, יען הי' לו להשיב „אבי הי' גדול ממנו הרבה, (מיין פאטער פיעל מעהר) והי' נשמע כי אביו הי' יותר גדול, לא כן באמרו איך פיעל וועניגער משמע אשר אביו לא הי' חכם גדול והוא עוד פחות ממנו ומחוסר חכמה : עכ"ל ידידי הגאון האבד"ק פלונסק שליט"א אשר שמע מא"ז הרב הגדול הצדיק גביר נדיב כו' מו"ה שמואל אליהו זצ"ל שווערדשארף כי פעם אחת אונה המקרה לידו לעמוד לפני הקיסר ולא כלה כי אמר „אם אבוא בלבנון קדוש ישראל וגאונו נלכד באמרי פיו איך יש לי לירא מזה :

ואינו פועל התלהבות ורושם בלב הנער, ובמכעלה הזאת יצא עוד מכשלה גדולה מזו שעמדו
„אנשים וחברו קיצור מהתורה בלשון דייטש ללמוד עם הנערים רק בלשון דייטש ולא בלשון
„קודש ועל ידי זה ישתכח מהמון העם גוף התורה ונחשב בעיניו לכשיגדל לספר חול כמו שאר
„חיבורים אשר חברו בני אדם בלשון המורגל אשר אין עושה רושם ואינם נכנסים בלבו לומר
„שהם דברי השם ב״ה כי אינו רואה בו שום השתנות משאר סיפורים מדברי הבאי ודברי חול
„אשר כולם נכתבו בלשון זה כו׳ כו׳ ומעתה דעו נא אחי ורבותי חזקו ואמצו למען תורתנו
„הקדושה ולמען קיום דתנו לזכרון אבותנו שלא תשתכח ח״ו לשון הקודש ושלא להשתמש
„בלימוד התורה ובתפלה בשום לשון כי אם בלשון הקודש וכך תדריכו את בניכם בענין הלימוד
„א. ב. כדי שילמוד לקרות בלשון הקודש ובכתב עברי ואח״כ כשיודע לקרות ירגילו אותו
„בק״ש ובתפלות של שחרית ומנחה וערבית וילמדו עמו פירוש המלות בלשון דייטש כדי שידע
„כוונת המלה אשר מתפלל בלשון הקודש כו׳ לכן אחי אל תרעו וחלילה לנו לשנות מנהגי
„ישראל אשר לא לחנם התקינו חכמינו ז״ל להתפלל בלשון הקודש ודבר זה מוסכם ומקובל בכל
„בני הגולה בכל מקום אשר יהודים דרים ובכל נפוצות ישראל בכל ארצות מזרח ומערב וספרדים
„ואשכנזים כולם מתפללין בלשון הקודש ולא בלשון המדינה אשר הם שוכנים בקרבה ומלמדים
„לנערים מקרא בלשון הקודש כמו שמקובל אצלנו ומתרגמין כל פסוק ללשון אשר הורגלו בו
„אוי לנו שכך עלתה בימינו שהיהודים קלי הדעת חותרים חתירות להרחיק את בני ישראל מעקרי
„התורה, ואנשים אלה לכבוד עצמם הם דורשים לאסוף הון מחיבוריהם וספרים אשר הם עושים
„בלשון דייטש ובהעתקת קיצורי התורה ואומרים לרשוננו נגביר מי אדון לנו כו׳ . . . . (אהבת
ציון דרוש י״ב) :

בשנת תקצ״ה נמצא אז כבר בקהלת פראג העתיקה חבר משכילים שאמרו להיות לאגודה אחת בהנהגת סדרים חדשים בסדרי עבודה בטעם קהלות אשכנז האחרות, וקבלו אז הרשיון ליסוד קהלה מיוחדת עם סדרים הדשים, אז אמרו המחדשים להנהיג את הסדרים החדשים בבית הכנסת הישן בפראג, להנהגת הסדרים החדשים הי׳ דרוש לשנות פני בית הכנסת העתיק הזה בתבנית בנינו מבפנים, לסתור את „הבימה״ אשר באמצע בית הכנסת ולהרחיב את הבימה לפני ארון הקודש, למען תהי׳ תבנותו בפנים בטעם סדרי העבודה החדשים ולבנות יציע מיוחד להמקהלה וכדומה, אל החפץ הזה התמרמרו זקני העדה העתיקה בקהלות ישראל אשר באירופה והרב הג״מ שמואל לנדא החרים בבית הכנסת בחרם חמור את כל האיש אשר יזיד לסתור בנין בית הכנסת הישן, ובדרשתו קלל את אלה אשר יזיזו אבן מאבני המקום הקדוש כי לא יוציאו שנתם מלבד זה ערך מגלת ספר אל נציב המדינה והצ״ע ברוב דברים כי אמנם אינו מתנגד להטבת הסדרים בבית הכנסת בלי שנוי סדר התפלות הקבועות לנו מימות אנשי כנה״ג ונוסחאותיהן המקובלות להאומה משנות דור ודור, אך לסתור בניני בית הכנסת הוא דבר האסור ע״פ דיני דת ישראל ע״כ (תולדות הריטל״צ מאת שפ״ר) :

חבר שו״ת שיבת ציון, והרבה מחידושי תורתו הלא המה בספרי אביו רבנו זצ״ל בשו״ת נוב״י, מהדו״ק חהו״מ סי׳ י״א, מהדו״ת חאו״ח סי׳ נ״ה, צ״א, ק״ה, קל״ד, קל״ה, קל״ו, בחיו״ד סי׳ ט׳, ל״ז נ״ד נ״ה, קע״ט, קפ״ח, חאה״ע סי׳ נ״ז, צ״ח, ק״ב, קב״א, קכ״ד, קל״ה, קמ״א, בחתימת הספר, ובצל״ח פסחים כ״ח ע״ב, ל״ד ע״ב, מ״ט ע״א, ובסוף הספר, ובמס׳ ביצה דף ד׳ ע״א דרוש שדרש בשבת הגדול תקנ״א בבית הכנסת מייזליש, ובדורש לציון כמה דרשות אשר עשה מילואים לספרא דמרן אביו זצ״ל ובאהבת ציון דרשות באגדה, מלאים מוסר ויראת ד׳, וכס׳ ברכת משה להח״ר משה קערנער על דיני ברכות העתיק הגהות השו״ע מהג״מ ר׳ שמואל לנדא ז״ל, ובא בהסכמה בשנת תקנ״ד על ס׳ דגול מרבבה ממרן אביו שיצא לאור ע״י אחיו הרב ר׳ ישראל ז״ל ובשנת

תקנ״ו

תקנ"ו עיס דברי תענוגים, בשנת תקי"ע ע"ס שמן המאור, בשנת תקפ"ו על ספר כסף נבחר כללי הש"ס: — נפטר בשם טוב בפראג בשמנה ועשרים לחודש תשרי תקצ"ה לפ"ק תנצב"ה:

תולדות הג"מ ישראל לנדא ז"ל (א)

בנו השלישי הוא הרב הגדול בתורה אוצר בלום מו"ה ישראל הוא הי' חתן הרב הגאון אבד"ק סטאשוב בן הגאון מ"ה זכרי' מענדל פרענקיל (ב) ואחרי אשר דר עם אשתו הראשונה בת הרב מסטאשוב כמה שנים ותלד לו שני בנים שם האחד אלעזר (הוא הי' הרב הגאון המפורסים מ"ה אלעזר סג"ל לאנדא אבד"ק בראד בעהמ"ס יד המלך) ושם השני יהושיע (הוא הי' הגאון אבד"ק עלקיש) נתפרדה החבילה ונתן לה ספר כריתות, סיבת הגירושין היו יען אשתו היתה צנועה וחסידה ויראה את ד', וכאשר ראתה כי היהדות תרד מטה מטה במדינה אשכנז מורא עלה על ראשה ודאגה מאוד לגורל בני' הנולדים לה שם ותגזור אומר בלבה לעזוב את מדינת אשכנז ולשוב אל ארץ מולדתה מדינת פולין, וגלתה זאת לבעלה הרב ר' ישראל אולם הוא לא אבה שמוע לקול דברי' כי נפשו עליו אבלה לעזוב את אביו חמדת נפשו ועיר מולדתו ללכת לנוע אל ארץ אחרת מקום אשר לא עבר בה מעולם, אמנם הצדיקת הלזו החזיקה בדעתה ולא יכלו לזווה ממקומה והיא באחת לעזוב את פראג ויהי כדברה אליו יום ויום ולא שמע אליה אז החליטה בדעתה לקחת ממנו גט פטורין ולנסוע בעצמה עם שני בניה למדינת פולין, וכן הי' כי בעלה הרב מהרי"י נאלץ למרות רצונו לעשות את שאלתה ונתן לה ספר כריתות והיא לקחה את שני בני' הנ"ל ונסעה עמהם למדינת פולין ושם היתה לאיש אחר הרב החסיד מו"ה משה מפרישסחא (או מראפשיטץ) שהי' נקרא בפי כל ר' משה חסיד והוא לקח את הבנים על זרועיו וחנכום וגידלם על ברכי התורה והיראה והגדיים נעשו תיישים:

והרב מוהר"י לקח לו אשה אחרת ושמה סעריל בת הרב הג"מ ברוך בענדיט דושנת סג"ל אבד"ק נייםענין במדינת הולאנד ותלד לו את בנו החו"ר משה סג"ל לנדא שהי' אח"כ ראש עדת פראג ובעל בית הדפוס המפואר שבפראג:

הג"מ ישראל לאנדא הי' חכם גדול בתורה וחיבר שני חיבורים יקרים לאחד קרא בשם "הר הזתים" ולשני קרא בשם "מוגה מספרי' מיוסדים על אגדות התלמוד ומדרשים נשארו בכתובים ת"י בנו החו"ר משה הנ"ל וגם אביו רבנו מביאו הרבה פעמים בספריו בצל"ח ברכות דף ט' ע"ב, ובחתימה לספר הצל"ח פסחים, ובצל"ח שבת ל"ו ע"ב, גם עשה הקדמה לספר הערוך שהוציא בנו החו"ר משה בשם "תפארת למשה" בכרך הרביעי: ועל ידו זכינו לספרי הצל"ח ברכות, וביצה, אשר נטל עליו משא עבודת הקודש, וגם ספר דגול מרבבה הוציא הוא לאור בראשונה בשנת תקנ"ד ויפרד לשתי ראשים א' בשם "דגול מרבבה" הערות וחידושים אשר לקט

(א) כפי אשר העתיקם לי ידידי הרה"ג מו"ה אברהם סג"ל איטינגא נ"י מבראדי (כעת בק"ק דוקלא) נכד הגאון רשכבה"ג מהרש"ק זצ"ל מספרו "אנשי מופת" אשר אתו בכתובים:

(ב) הוא הי' חתן הגאון מו"ה ליבוש אבד"ק יערסלוב, בן הגאון מו"ה שמעלקא אבד"ק טארנא בן הגאון מו"ה יהושע אלוף בן הגאון כ"ר פנחס הורוויץ גיסו של הרמ"א כו' (כמ"ש במגילת יוחסין אשר בראש ס' "בית יהושע") ובמגילת יוחסין הנ"ל אות ז' כ' שהרב ר' ישראל לאנדא הי' חתן הגמו"ה זכרי' מענדיל פרענקיל אבד"ק יערסלוב ליתא רק הי' חתן הגאבד"ק סטאשוב בהגאון מהרז"ת אבד"ק יערעסלוב ככתוב בכתב יחוס ישן שבשו"ת "מעלת היוחסין":

לקטו העתיק מגליונות הש"ע, ב' בשם ,שלחן הטהור' המטהר את כל ארבע הש"ע ומפורשי' מכל השיבושים ומתקן ומגי' כל דבר על אופניה, אשר השמיטום המדפיסים אשר הדפיסו את הדגול מרבבה סביב הש"ע: ונפטר בש"ט יום א' דר"ה שנת תק"ן לפ"ק תנצבה:

ואחיותיהם בנותיו של רבנו הנו"ב ותתניו לוקחי בנותיו הלא המה עיה. ה) אשת האלוף התורני מו"ה זלמן (הובאו חידישיו בסוף צל"ח פסחים, ובסוף נו"ב מה"ק) בן האלוף הישיש מו"ה מאיר פרעשבורג מווינא. ב) אשת הרב מו"ה יו"ט (הובא בסוף צל"ח פסחים ומכנהו רבנו בשם יניק וחכים ומופלא) בהאלוף הרבנו רב ועצום בחריפות ובקיאות כבוד מו"ה אפרים וועהלי ז"ל. ג) מרת יארית נפטרה בק' בראדי בש"ק יוד ניסן תקל"ג וכתוב בפנקס הח"ק דשם כי היתה כלתו של הגאון מו"ה חיים סג"ל לאנדא אבד"ק פודקאמין. ד) מרת מירל נפטרה בק' בראדי ז' אב תקנ"ז וכתוב בפנקס הח"ק שהיתה אשת הרב ההרי"ף מו"ה יעקב לנדא בן הרה"ג מו"ה חיים אבד"ק פודקאמין הנ"ל וכפי השערת ידידי הרה"ג מהר"א סג"ל איט"נא נ"י היתה מ' יארית נ"כ אשת הר"ר יעקב ואחר מותה בשנת תקל"ג נשא את אחותה מ' מירל, יהי שמם לעולם וזכרם לנצח:

תולדות הגאון מו"ה אלעזר לנדא ז"ל *)

בשנת תקל"ח-ל"ט, נולד הגר"א לאביו הרב ר' ישראל ז"ל ונתגדל בק' ראפשיטץ אצל אבי חורגו הרב החסיד מו"ה משה ז"ל ובמלאת לו י"ג שנה ביקש זקנו רבנו הנו"ב מאמו לשלוח אותו אליו, ונסע לקהל פראג; הוא ואחיו הצעיר הנ"ל כ' יהושיע, וביום שנעשה בר מצוה עשה רבנו הנו"ב משתה ושמחה, והנער אלעזר חשף אז את זרוע עוזו ודרש דרוש עצום ונפלא בהלכה וכל השומעים השתוממו למשמע אזנם וישמח מאוד רבנו הנו"ב זצ"ל בראותו כי ברכה בו וכתב מכתב תודה ותשואות חן לאביו חורגו הרב מו"ה משה חסיד הנ"ל על אשר גדל את נכדיו לתורה ולתעודה וכתב אליו מליצה נעימה ,וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל':

כאשר הג"ע לפרק הנושא התחתן עמו הגביר הקצין מו"ה מנחם מענדל מלבוב (הוא הי' התן הג"מ נחמן הכהן שהי' חתן הג"מ חיים כהן ראפפארט מלבוב ובן הג"מ בצלאל אבד"ק אוסטרהא) ונתן לו את בתו מרת חיה הינדא לאשה ואז קבע דירתו בעיר לבוב בבית חותנו הקצין ז"ל ושקד שם על דלתות התורה בשקידה נמרצה עם תלמודים מובהקים אשר נעשו אח"כ למורי הוראות בישראל:

ובשנת תקנ"ט בהיות שם בלבוב הרה"ג מו"ה משה התן הגר"א מווילנא זי"ע להעלות על הדפוס את הספר שנות אליהו על זרעים מסר את הכ"י על יד הרב הג"מ אלעזר לנדא להגי"הו ולנקותו מכל שגיאה והוא ותלמידיו התאמצו מאוד בהגהות הספר הזה והרה"ג מו"ה משה הנ"ל האציל לו תודה ות"ח בראש הספר הנ"ל הלא כה דבריו שם (דפוס לבוב תקנ"ט) ומצאתי לו קצת סמיכה כו' אשר בבית מדרשו של הרב ההריף המפורסים מו"ה אלעזר סג"ל מאוד מאוד התאמין עם תלמידיו בהגהות חיבור הקדוש כו' כו':

בשנת תקס"ז אחרי פטירת הגמ"ה צבי הירש רוזאניש האבד"ק לבוב שמו ראשי העיר לבוב את

*) אסר כי לי הרה"ג בנס"ק והר"א איטינגא נ"י הנ"ל ומספרו "אנשי מופת":

את פניהם לנוכח הגאון מוהר״א לנדא ונתנו עיניהם בו כי הוא ראוי לאותו איצטלא להיות אב״ד בקהלתם ובחרו בו לאותיבי׳ ברישא ולתת כתר הרבנות בראשו יותר מלהושיב את הג״מ יעקב אורונשטיין על כסא הרבנות יען כי הג״מ ר״א מלבד גדלו בתורה הי׳ לו יד גם בחכמות אחרות והי׳ בעל קומה ותוארו כתואר פני המלך, אמנם אח״כ כאשר החלו הקטטות מפאת הצדדים, והפלגות בדבר זה הי׳ יד שר העיר באמצע ובפקודתו נבחר הג״מ יעקב אורנשטיין זצ״ל לאב״ד לבוב והיתה שנאה גדולה ביניהם, ושמעתי כי פ״א הגיד בעל ישועת יעקב דרוש נפלא ובא אחד השומעים לפני הג״מ אלעזר ואמר לו היום אמר הרב דרוש נפלא אשר השתוממו כל השומעים והציע לפניו את הדרוש הנפלא, ואחרי כלותו את הדרוש ענה הג״מ אלעזר כדברים האלה גם אני הייתי יכול לומר רק דבר אחד שאמר הרב זאת לא יכולתי בשום אופן והוא מה שאמר הרי את מקודשת לאשתו בת הגביר המפורסם מ״ה צבי הירש מיערוסלוב ד״ז לא אוכל לאמר, אבל ברבות הימים נעשו אוהבים זה לזה והיו מחותנים כאשר יבוא להלן:

והג״מ אלעזר נתקבל לאבד״ק שטערנבערג (כ״כ באריענט לשנת 1848) ואח״כ מתה עליו אשתו בת הג״מ מענדל הנ״ל ויקח לו לאשה את הגבירה ריבהלי מבראד בת הגאון הרב מו״ה ארי׳ ליבוש בערנשטיין סבראד (והיא היתה מקודם אשת הגביר ר׳ שמואל נירענשטין מבראד) אז קבע דירתו בעיר בראד והתגורר שמה בתור איש פרטי, ויהי בשנת תקנ״ט כאשר זקן הגאון מו״ה ארי׳ ליב תאומים אבד״ק בראד בעה״מ ס׳ שו״ת גור ארי׳ יהודא, וס׳ יעלת חן ולא יכול עוד לצאת ולבוא לפני העדה אז נמנו וגמרו ראשי הקהלה ומנהיגיה לתת את כתר הרבנות על ראשו ונתקבל לאבד״ק בראדי (א) אולם לדאבון נפש אוהביו שומרי בריתו לא האריך ימים על כסא הרבנות וי׳הי בשנת תקצ״א בעת פרשה המחלה האיומה והנוראה מוטות כנפיה
גם

(א) בהיותו אבד״ק בראד באו שמה המסיתים (מוסיגנערין) ויען כי ש״ב הגאון מהר״א הי׳ מפורסם לחכם ומלומד מאוד דימו בנפשם שילכו אליו ויפתו אותו מו״ח בחלק לשונם ואז יהי׳ להם הכח ללכוד מו״ח רבים מבני העיר ברשתם, וילכו אליו ונכנסו עמו בדברים והגיעו לפניו את הנמצא בראשונים ז״ל דעות זרות כידוע והוא בחכמתו השיבם אספר לכם כי בפה קהלתנו בנמצא גביר אחד ושמו ר׳ יודל נאטינזאהן ואשתו הגבירה מתקשטת בצניף של מרגליות (שקורין שטערינגט־כעל) השוה הרבה אלפים ויקר התכשיט הלזה הוא לאשר נעשה מעשה רוקם בצינים ופרחים ממרגליות אשר כולמו שוים בגודלם ויען כי אין באפשרי לתאר בכיון בפרחים ממרגליות הטובים שיהי׳ תבנית הפרח בשלמות בצביונו הראוי לזאת מוכרחים ליתן מרגליות המדומים הנעשים מזכוכית לבנה כדי שיהי׳ תואר הפרח מכוון ויצא הפרח מהודר והי׳ בבראד אשה אחת אשר נתוודע לה כי הצניף של הגבירה מזויף כי נמצא בתוכו מרגליות של זכוכית והפרחים מראה אחד למו ואמרה בלבה כי כמוה גם היא תעשה לה צניף בפרחים כאלה וספרה זאת גם לרעותהן אשר היא עושה, רעותה שהבינה יותר שחקה על חלומותי׳ ותאמר לה, אי פתי׳, הגבירה נאטנזאהן עשתה צניפה במרגליות יקרי המציאות אולם לאשר לא מצאה עוד דוגמתו למלאות בהם את הפרחים כאלנה לצרף גם מעט מהמרגליות המזייפות לכלול בהם את מראה הצינים והפרחים לא כן את הלא תאמר לעשות את כל הצניף ממרגליות של זכוכית מה דמות תערכו למו ואין שוה להוציא עליהם שכר מלאכה, כן הראשונים כבותנו ז״ל היו כולם קדושים וכתבו חיבורים קדוש לדי אך האדם באשר הוא אדם עלול לשגיאות ונמצא בדבריהם איזה שגיאה ג״כ אולם בשביל זה לא יוגרע מעלת הספר וכולו קודש וכמו״ש רז״ל בקשו לגנוז את ספר קהלת אבל מפני שתחלתו יראת שמים וסופו יראת שמים הניחו, אבל אתם תלכו אחר הקוצרים ללקט השגיאות כל נקוד וטלוא הנמצא בספרי ראשונים ותאבו לעשות מזה תכשיט לכם הלא כזה זה היא אך

גם בעיר בראדי, רבת פעל ועשה אז והראה את בר לבבו כי בעד אהבת עמו השליך את נפשו מנגד וסבב בכל המבואות לבקר את החולים ולהפוך את משכבם וכן לנחם את האבלים ופתאום פגעה מדת הדין גם באותו צדיק והי׳ גם הוא קרבן אשר עלה עליו הגורל לד׳, ונפשו עלתה השמימה עוד בחיי הגאון האב״ד הזקן מוהר״א ליב הנ״ל שנפטר שני ירחים אחרי מותו:

ואלה תולדותיו: א) הרב ר׳ יהודא לנדא מבראד, שהי׳ חתן הגביר היחסן ר׳ ישכר הורוויטץ מוואַרשא, ואח״כ בזווג שני חתן הרב ר׳ מענדל לנדא מזאהלוב. ב) הרה״ג מ״ה ר׳ זאב וואלף מקאוונא אשר היציא לאור ס׳ דרושי הצל״ח חתן הג״מ יהושע העשיל אבד״ק לובלין ג) ר׳ משה לנדא מקראקא וכעת בפינסק נ״י. ובנותיו א) היתה אשת איש צדיק ורב מופלג מעיר יאססי אשר הרה״ק מוהר״מ מפרעמישלאן העיד עליו כי הוא נוטר הברית. ב) היתה אשת הגביר ר׳ שמואל פרין פוזנער מווארשא בן השר מו״ה זלמן פוזנער משם (ראה בס׳ נחלת עולמים אודותם) ה) היתה כלתו של הגאון מו״ה מרדכי זאב אורנשטיין בהגאון בעל ישועות יעקב זצ״ל. הד) היתה אשת הגביר החריף ר׳ העשל שטיינפינקעל המובא בשו״ת מהר״ין ובס׳ מנחת קנאות (די״ח בהערה) להגאון מהר״צ חיות האבד״ק זאלקאוו:

מחיבוריו. „יד המלך״ ג׳ חלקים על הרמב״ם נדפס בלבוב שנת תקפ״ו, חיבור קונטרס כללים על כללי הש״ס חיבור על מס׳ קידושין מזכירם בספרו יד המלך „הגהות״ על הש״ס נדפסו בפעם ראשונה בק׳ שטעטין ע״י בנו „חידושים״ על גמרא פוסקים תורה, חיבור גדול עצום ורב שו״ת על כל ד׳ חלקי השו״ע, קונטרס „קדושה וטהרה״ על סדר קדשים וטהרות מזכירו ביד המלך ח״ר פ״ד הל״ט, ותשובות בודדות הלא המה מפוזרות בשו״ת נו״ב מה״ת חאה״ע סי׳ ק״כ קכ״א, בס׳ מי באר להג״מ בער אפפענהיימער, ובס׳ זכר ישעי׳ להה״ר ישעי׳ יאלים מלבוב מביא כמה תשובות ממנו, והן המה זכרונותיו לברכה ולתהלה כימי השמים על הארץ:

סיפורים א.

פעם אחת באו שני אנשים דחופים ומבוהלים לבית הרב (נודע ביהודא) ובצעקה גדולה — „הושיעה נא רבי הושיעה כי אוי לי אללי לי״ — קרא האחד בנהמת לב — האיש הזה העומד נוכחי הוא גזלן, רוצח אכזרי, הוא לקח כל אשר לי הפשיטני והציגני ערום כיום הוולדי אהה! אני אנה אני בא לאשתי ובני ביתי איכה אראה ברעה אשר ימצא למו כי ערום אנכי ואין ביד לפורטה אפילו ש״פ. שמי הוא ניסן הכהן והנני סוחר מפולין המדינה, לרגלי מסחרי באתי הנה הכל הי׳ טוב ונכון בעסקי הרווחתי כסף רב והנה השכמתי היום בבוקר וארא והנה נגנבה אמתחת כספי ממני תיכף רצתי להאושפוזכני שלי (פערמיעטער) הוא האיש העומד נגדי ואצעק חמס היים! חיים! איפה הוא כספי, איה אלף זהובים אדומים שלי? והנה הוא מביט עלי בתמהון וכמשתאה ישאלוני „מה הי׳ לך האם נתת בכוס עיניך ונשתכרת או נשתגעת? האם שמי חיים? הלא אנכי ניסן כהן הסוחר מפולין ואתה הוא אושפזוכני שלי״ מארי דאברהם! הנני צועק בלב קרוע ומרתח האיש הזה משתגע או כי בינתו הסתתרה הוא דובר תהפוכות למען לעשוק את עמלי והוא עומד בדעתו ומחליט כי הוא אך הוא הסוחר, למען השם הושיעה נא רבי! הושיעה ועזרנו להוציא את כספי מהנוכל הזה חוסה עלי ועל נפשות ביתי כי לא יתמוגגו מרעב וחוסר כל

תכסיס לאף חזיר וילכו מאתו בבושת פנים: (עכ״ל הגאון מו״ה שלום יוסף האָרלאנדער שליט״א הגאבד״ק יוזעפאף במכתבו אלי):

כל,—ובסיימו את אלו הדברים התחיל השני לטעון וימרר בבכי עד כי הגדיל מהראשון וסיפר את כל פרטי המאורע כמו הראשון כי הוא ניסן הכהן ולא אחר והשני הוא חיים אשפוזכני אשר גזל מאתו את כל רכושו והונו ובקול בכי צעק הושעגא רבי הושיעני כי מרה תהי׳ אחריתו אם לא יצילהו מכף מעול וחומץ:

הרב! לא ידע לשות עצות בנפשו למי יאמין, ומה משפט יחרוץ עליהם. הוא החל לדבר עם כל אחד ואחד לבדו למען נסותו הטב ולהרך את לבבו. הוא תאר את משפטי האלקים ועונשיו העצומים לגוזל וחומס, לפניהם. אבל לשוא כלה את כחו וכל אחד נשבע באלפי שבועות כי הוא ניסן הכהן הסוחר והשני הוא חיים בעל בית מלון..:

דינכם לבקר משפט! —אמר להם הרב— למחרת בואו אלי ומלפני משפטכם יצא. כל הלילה ישב והגה רבנו בלימודיו ועיין במשפטם, בבוקר השכם צוה למשרתו כי אם יבואו האנשים האלה לדין בל יתנם לבוא אליו החדרה רק יצוה להם כי ישבו בהפרוזדור ויוחילו עד אשר יקראם לפניו, המשרת עשה כפקודת רבו עליו והנה האנשים יושבים וטחכים בפרוזדור, קול המולה גדולה בבית הרב קול שאון סואן ברעש הרב מתהלך בחדרו אנה ואנה וחמתו תבער בו והוא צועק וצוח פתאם נפתחה הדלת והרב קרא בקול רעש גדול „האושפוזכני יכנס לראשונה אצלי" האושפזכני נתעורר לקום ממושבו ויחל ללכת אמנם בתוך כדי דיבור נזכר מערמתו ושב על מקומו אולם כבר עבר המועד הרב כבר ראה מי נתעורר לקום לשמע שמו „אשפזוכני":

רבנו ראה ונוכח לדעת מי הוא הגנב וכפה אותו בדין עד אשר הקיא את חיל זר אשר בלע והחזיר את הכסף להסוחר האמיתי: (העתקה מסבה"ע „העולם")

ב

בעיר פראג היתה הדבר, בת נדיב משועי העיר ומגדולי התורה נשארה עזובה וגלמודה מבעלה אברך רך בשנים ואב בחכמה עברו שנים אחדות ועקבותיו לא נודעו באחד הימים בא איש אחד והכירו אותו כל אנשי העיר כי הוא הוא ותהום כל העיר לקראתו, גם חותנו ובתו הכירוהו בסימניו בתנועותיו כי הוא זה, וגם הוא הגיד להם כי אישה וחתנו הנהו והצטדק עצם באמתלאות שונות על אשר עזבה זה זמן רב ויאספהו חותנו הביתה וכל ב"ב כולם העידו והגידו כי הוא ולא אחר, בכל זאת הי׳ לב חותנו ואשתו פג להאמין בטח כי הנהו בעלה וילכו לשאול בעצת הרב (הנו"ב) והשיב להם כי יבואו את האברך לביתו ומיד שלחו אחריו לבוא לבית הרב ורבנו הביט בפניו ולא דבר אתו מאומה ויצו לו לשוב לביתו, ולאשתו אמר כי לא תזדקק לו, ולחותנו צוה כי יעכבהו בביתו עד אחר שבת וביום השבת כאשר ילך אתו להתפלל לבית הכנסת בל ילך ישר אל מקומו אשר יש לו מיוחד לישיבתו רק יתעכב מעט בפתח בית הכנסת ויצוה לחתנו כי בל יוחיל עליו רק ילך על מקומו והאיש שמר את הדבר ויעש כן ויהי כאשר בא לפתח ביהכ"נ התעכב מעט והתחיל לשוחח עם איש אחד ולחתנו צוה כי בל יוחיל עליו ויכנס לבית הכנסת פנימה על מקומו אשר הוא עומד שם תמיד, אבל חתנו זה לא ידע מקום שבתו אי נטה אנה ואנה ולא מצא מקום חותנו, וילך האיש ויספר את הדבר אל הרב רבנו הנו"ב, וצוה כי יביאהו לביתו אחר השבת ויביאהו שם הוכרח להודות כי רמאי הוא ובערמה עשה את כל הסימנים והתנועות ויגרשהו וילך, כ"כ לי הגאון מו"ה שלום יוסף הארצשטארק שליט"א האבד"ק יוזעפאף נכד רבנו הנו"ב אשר שמע מפי הגאון המובהק מו"ה שניאור זלמן זצ"ל אבד"ק לובלין ששמע ממורו הגאון הקדוש מוהרמ"מ מליבאוויטש זי"ע בעה"מ ס׳ צמח צדיק והג"ם רמ"ם סיים מרגלא בפומי׳ דהעולם מעשה זו בשם הגר"א מווילנא ואני יודע ברור שהי׳ בפראג אצל הנודע ביהודא): ג.

ג.

עוד כ' לי הגאבד"ק יוזעפאף שליט"א הנ"ל בזה"ל שמעה אזני ותבן לה מפי ש"ב הגאון החריף טופה"ד מו"ה יצחק אהרן איטינגא זצ"ל האבד"ק לבוב ששמע מפי אביו הגאון המפורסם מוהרמ"ז זצ"ל ששמע מאבותיו נוחי עדן זי"ע שבימי אא"ז הגאון הגו"ב זצ"ל נתהוה פ"א שבבית הכנסת הנקרא אלט־נייא נפתח אצל הכותל מעין נרפש אשר יצאו ממנו מים סרוחים אשר לא היה באפשרי לילך מסוף לבית הכנסת מפני הריח רע וחבלו תחבולות לסתום המעין הזה ולשוא טרחו והי' הדבר הזה נוגע מאוד ללבו הטהור על בזיון ביהכ"נ עתיקת יומין ולא יכול לעשות מאומה, עד אשר נחלה מרוב צער ויגון וראשו ואבריו כבדו עליו ולבשתו חמה ובשכבו לנוח מעט והי' נים ולא נים נדמה לו כי זקנו הקדוש הגאון מו"ה אלעזר זצ"ל האבד"ק דובנא (א) עומד עליו ואומר לי בני אל תתעצב ואל תחלה עצמך ע"ז, הסיבה לזה כי במקום הזה עבר אחד עבירה חמורה נשג"ז והארץ הקדושה הזאת לא תוכל לסבול הטומאה אשר בשולי' לזאת חגור עוז במתניך ותצוה לחפור האדמה ארבע אמות בעומק ואם בעושים רצון המקום אמר רפב"י שיגזו"ר שלא יעברו מים לעולם אתה לעשות בוודאי רצון המקום תתעטף בטלית ותפילין תגזור אומר בכח התוה"ק שלא יעברו המים ויפסקו, ויקץ וראה כי אגלי יזע נוטפים מתחת ריסי עיניו ויהי לו לאות כי ההתגלות אמיתי וביום השלישי קם ממטתו וענה בצום נפשו כל היום כל הלילה ולמחרתו הלך לביהכ"נ מוכתר בטלית ותפילין והלך למקום הנ"ל וצוה לחפור ארבע אמות בעומק המקום ההוא והמים הלכו וגברו והוא עמד בכח התורה ואמר גוזרני עליכם בכח התורה שלא יעברו המים במקום הזה ומיד נסתם ופסקו מלעבור עוד ועד לעת מנחת ערב הרבו המים ויהי לנס:

ד

באחת מערי הגר, נחלתה אשה חשובה חולת־הרוח ובדמיונה כי מחלתה אנושה מאוד ואך תרופה אחת יש למכתה אם הרב מפראג ישלח לה „קמיעה" נשיא העדה פנה אל הגו"ב בדבר הזה אמנם בדעתו כי הגו"ב הוא מתנגד נלהב על הקמיעות בכן כתב אליו את פרט המאורע ושואל בעצתו כי יתקנהו בעצה טובה מה לעשות להאשה אשר כה תתע בדמיונה. איש טוב כמו רבינו יחזקאל לנדא מצא עצה טובה לגהות מזור להאשה חולת־הרוח מה עשה? לקח תתיכת קלף חלקה והניחה במות שהוא בתוך כים ונתתם בטבעת ושלחו אל האשה החולנית ע"י בי דואר ובמכתבו כתב כדברים האלה „הקמיעה אשר הנני שולח לה בזה תשא על

(א) ראה למעלה בפרק א' אודותיו, וכעת ראיתי בס' רבני דובנא אות י"ד וז"ל הגאון הקדוש מו"ה אלעזר ז"ל הי' מתחלה אב"ד ור"מ דק' ראזינא ואח"כ אב"ד ור"מ בדובנא וישיבתו בדובנא הי' מעט לערך שלש שנים משנת תע"ה או תע"ו עד תע"ט בערך ואח"כ עלה לעיר בראדי ונתמ"כ שם כו' וזה הכות על מצבתו בבראדי. פ"נ ה"ה הרב ר' אלעזר שהי' אב"ד ור"מ במדינת ליטא בק"ק ראזינאי בן הרב המפורסם מו"ה יששכר בעריש בהגאון המפורסם רבן של כל בני הגולה ר' העשיל שהי' אב"ד דק"ק קראקא" ויום החודש והשנה שקוע באדמה ויש תקוה לדעת גם השנה ובאה"ל: וידידי הרה"ג בנש"ק מ"ה אברהם סג"ל איטינגא ני' מבראדי כעת בק' ־זוקלא כ' לי אודותיו בזה"ל היא הי' חתן הרב הגאון מו"ה צבי הירש אבד"ק לבוב ודק"ק לובלין (נפטר שם בשנת תנ"א) אחי אא"ז הגה"ק השכבה"ג מרן ארי' ליב זצ"ל האבד"ק קראקא הנודע בשם רבי ליב הגבוה בני הגאון מו"ה זכרי' מענדל קלויזנער מקראקא ונשיא באה"י (כ"כ על מצבת

על צווארה שלושים יום רצופים בלי הפסק וביום השלושים ואחד תפתח את פיתחי החותמו ותראה אם בהמשך אלו הימים נמחקו האותיות מעל הקלף עד שאין רישומם ניכר תדע כי הקמיעה עשתה את פעולתה לטובה והוא בריאה" האשה עשתה כדבר איש אלקים אלי' ולא הסירה את הכיס עם הקלף מעל צווארה שלושים יום וביום השלושים ואחד פתחה את הכיס ולשמחת לבבה הנה הקלף נקי בלי תמונת אות, ותחי רוחה בקרבה והיתה כאחד האדם (העתקה ללה"ק מס' „תולדות אנשי מופת" מאת מ' עהרענטהייל בתולדות רבי ר' יונתן, וכ"כ לי הגאבד"ק סעראצק שליט"א שכן ראה באיזה ספר):

ה.

פ"א ביום א' של פסח אחר התפלה ישב בביהכ"נ אחר התפלה ולמד כדרכו בקודש והנה פתאום שמע קול המולה מקול צעדים בבית הכנסת מאנשים אשר לא מבני' המה ויחרד חרדה גדולה ויבן כי לעלול עלילות הם באים ואחרי אשר עזבו את בית הכנסת רץ אל ארון הקודש ומצא שם עומד בקבוק אחד מלא דם אדם ויקח את הבקבוק ושתה את כל הדם והדיח את הבקבוק במים ושתה גם את המים המרים האלה עד שלא נשאר שום רושם דם בהבקבוק ואח"כ לקח צלוחית יין אשר עמד שם על החלון לצורך קידוש והבדלה והעמידו בארון הקודש ושב אל מקומו לסדר לימודו ויהי אך ישב על מקומו והנה שוטרים באו והלכו מיד אל ארון הקודש ומצאו את בקבוק עם יין ויצאו משם בבושת פנים כי בושו כי חפרו מבקשי רעתו: (כ"כ לי הרה"ג היחסן מו"ה אברהם איטינגא מבראדי ובעת מתגורר בק' דוקלא)

ו.

שיחה נאה. צורבא מדרבנן בא פ"א לפני רבנו וביקש ממנו רשות להציע לפניו חידושיו שחידש בסדר ניזקין, והגיד לפניו פלפול באריכות ערך ארבע שעות, ומרן רבנו לא הפסיקו באמצע הפרק שלא לביישו, וכאשר גמר את דבריו אמר לו רבנו כי שמע את דבריו מהחל ועד כלה והוא דלא כר"מ ודלא כר' יודא, והאיש משתאה לא ידע הי' ר"מ והי' ר"י ובכלל דבריו לא הוזכרו, ויאמר לו מרן זצ"ל דע כי בפסחים י"ב איתא דלדברי ר"מ אדם טועה שתי שעות ולדברי ר'

אשתו הרבנית מדובנא אשר היתה מתעסקת בכל המצות וגמילת חסדים הצנועה מרת חנה שנפטרה בק' בראד ט"ו אלול תל"ו) ועי"ז קורא רבנו הנו"ב את הגאון ר' ארי' ליב מקראקא בשם דודי זקיני ונסתפקו בזה כל כותבי הדורות איך הי' דו"ז וכ"א בדה מלבו השערות שונות ובעת נתגלה האמת לאמתו: הרב ר' אלעזר נפטר בק' בראדי ביום ה' ט"ז שבט שנת תק"א לפ"ק ומ"כ אצל קבר אשתו הרבנית הנ"ל עכ"ל במכתבו אלי. והגאבד"ק יוזעפאף הנ"ל העיר בזה וז"ל לא מצאתי מוצא אא"ז הגאון הקדוש מוהר"א זצ"ל אך בס' „מים יחזקאל" מהגאון בעל כנסת יחזקאל נדפס בשם חתן נכד המחבר חידוש וכ' שם שהוא נכד הגאון מופה"ד דהשכבה"ג מו"ה אלעזר אבד"ק דובנא רבתי עכ"ל, ובנוגע לתולדותיו מלבד בתו הרבנית מרת חיי' אם רבנו הנו"ב הי' לו עוד שתי בנות ובן אחד ה"ה הרב הגאון מו"ה יהושע העשיל הנקרא בשם רבי ר' העשל הקטן (דער קליינער רבי ר' העשל) חתן הג"מ יואל היילפרין אבד"ק אוסטראה והי' אב"ד בעיר דובנא אחר שעלה אביו הגאון מהר"א לעיר בראדי משנת תע"ט ובפנקס דובנא נמצא חתי' משנת ת"פ ובא בהסכמה על ס' יד כל בו, ועי"ם יפה מראה אגדות ירושלמי נפטר בק"ק דובנא ער"ח אב תפ"ט על פני אביו הגאון מוהר"ז ועזב אחריו לצדקה להחזיק לומדי תורה ארבע מאות זהובים על רוחים עשרה זה"ה, וגם נמצא ממנו ס"ת בבהכ"נ הגדול, ומ"כ

ר' יודא אדם טועה ג' שעות וכבודך טעה ד' שעות שלמות דלא כר"מ ודלא כר"י: (הגאון מהרנ"ה תאומים שליט"א אבד"ק ווילקאטש במכתבו אלי)

ז.

בבואו לק' פראג הרבה להוכיחם על התרפותם מלהחזיק ידי עניים ויהי בראותו כי לא יועיל בתוכחתו ועודם קופצים ידיהם, ויקם וילך אל תוך הרחוב ועמד בראש הומיות בין הבחורים העומדים שם המה ראו כן תמהו ואיש אחד הרהיב בנפשו עוז וישאלה, רבנו מה בעי הכא? ויאמר לו רבינו הנה אנחנו רואים כי שלחן שיש לו ג' רגלים אם נפחת רגל אחת מניחין תחתיו איזה דבר וסומכין אותו ויכול לעמוד כבתחלה אבל אם נשבר גם הרגל השני אז אי אפשר לסומכו עוד והעצה לקצץ גם מה מהרגל השלישי ויוכל השולחן לעמוד בשוה והנמשל הנה חז"ל אמרו על שלשה דברים העולם עומד על התורה, ועל העבודה, ועל גמילת חסדים והנה כאשר נחרב בית המקדש נשבר רגל אחד והוא העבודה וסמכו חז"ל אותו ואמרו איזה עבודה שבלב זהו תפלה ונשאר העולם עומד כבתחלה אמנם כעת אשר אנשי העדה יקפצו את ידיהם מלחונן דלים ובכן נשבר גם רגל השני הוא גמילת חסדים אם כן לא יוכל העולם להתקיים ע"כ אמרתי אלכה גם אני אל השוק ואשבור גם את הרגל השלישי הוא התורה ואז יוכל העולם לעמוד ותבל בל תמוט:

ח.

איש אחד ממקורביו בא לפניו בקובלנא, רבי רצוני ללמוד תורה ומה אעשה אם האנשים המבקרים אותי יסובבוני בדברים בטלים ומבטלים אותי מעבודתי, ויאמר לו רבנו זאת העצה ההגונה לפניך אם האנשים האלה עשירים הנמו אז בקש מהם כי ילוו לך איזה אלפים ואז יברחו מפניך, ואם עניים המה אז פתוח תפתח את ידך והלווה להם סכום הגון ולא תוסיף עוד ראות פניהם: (מהר"א איטינגא במכתבו)

הוספות ותיקונים

דף א'. צד ב', הערה ז', הוא הי' מקודם אבד"ק ליסקא כו' גם נדפס בשמו דבר נחמד בס' אסיפת יהודא מהנמ"ה דוד טעבלי בריסקער זצ"ל בפ' נצבים וגם הסכמתו על ספר הנ"ל ובכל הסכמותיו חותם עצמו משה יעקב מקראקא והי' גם מחותנו של בעהמ"ס אות יוסף (מהר"א איטינגא)

דף ב' ע"א הערה ט', אשר בנה הקצין מו"ה יעקב באב"ד כו' זה אינו כי הקלויז רבתי אשר שם למד רבנו יחזקאל לא בנה הר"ר יעקב הקצין הנ"ל וביהמ"ד של ר' יעקב באב"ד הנזכר בנוב"י הוא ביהמ"ד אחר אשר שם למדו הגאונים חתניו של ר' יעקב הנ"ל הג"מ יצחק מהמבורג הג"מ נפתלי הירץ אבד"ק דובנא הג"מ חיים לאנדא אבד"ק פודקאמין וזכר כולם ללה"ה אבל רבנו יחזקאל למד בקלויז הסמוך לבית הכנסת הגדול הנקרא עוד היום בשם קלויז רבתי כנודע לכל אנשי בראדי. (מהר"א איטינגא מבראד הנ"ל):

דף

אא"ל הרב הגאון מו"ה יוסף זצ"ל אבד"ק דובנא רבתי ובס' נעימה קדושה נמצא מעשה רב מקורותיו (כאה בס' רבני דובנא):

ושתי בנותיו הנ"ל ה"ה הרבני' : גה' ריילא (תי"כ בק' ברארי) אשת הרב הגאון ר' שאול אבד"ק פסעדבורג: והשני' מרת יוטא (נפטרה בברארד בשנת תקמ"ג אשת הרב החסיד

דף ב׳ ע״א הערה ה׳ הר׳ יעקבקא חותנו של הנו״ב . . . הוא הי׳ בן המנוח המפורסם מו״ה דניאל מלובלין ואמו של הרר״י מרת יארית (נפטרה בק׳ בראדי) היתה בת הגאון ר׳ יעקבקא אבד״ק ניקלשפורג (הוא הי׳ מורו לבן דודתו של הג״מ מנחם מענדל בעל צנצנת מנחם ומזכירו שם בסוף הספר בין מוריו הרבנים אשר למד אצלם) ואשתו של הר״ר יעקבקא מרת פרידא היתה בת הפרנס המפורסים מו״ה ארי׳ ליב שצקש מבראד, ונפטר הר׳ יעקבקא בש״ק ח״י אלול תצ״ז, מלבד בתו אשת הנו״ב היו לו עוד איזה בנות ובתוכן גם הרבנית מרת יוטא אשת הרב הגאון ר׳ מנחם מאניס הלוי הורוויץ אבד״ק זמיגראד וראבד״ק לבוב בהגאון מו״ה יוקיל סג״ל, גם אחי הנמ״ה איציקל מהאמבורג כ״כ בפנקס המתים המונח בביהמ״ד של ר׳ איציקל ר׳ יעקבש בבראדי. (מהר״א איטינגא נ״י):

דף ג׳ ע״ב ויהי כאשר התגלע הריב כו׳ בימים ההם לא הי׳ עוד הרב הנ״ל רב המדינה כי הוא נתקבל לרב המדינה בשנת תתל״ב (כמוזכר בספר זה סוף פרק ט׳) ורק הי׳ אז מתושבי בראדי ונקרא בשם הרב מזבאריש והי׳ עשיר גדול ואביו הר׳ ר׳ בעריש הי׳ פרנס בק״ק בראד הי׳ ג״כ עשיר גדול וגבר אלים וזאת ג״כ עדות על צדקת רבינו יחזקאל וקנאתו לד׳ כי אם שהי׳ הרב ההוא ש״ב וקרובו ג״כ נכד רבן של ישראל רבי ר׳ העשיל כי אביו הר״ר בעריש הי׳ בן הרב הג״מ זאב וואלף אב״ד סקאליט והוא הי׳ חתן הג״מ יצחק אבד״ק בראד בהג״מ ר׳ בעריש בן הרבי ר׳ העשיל בכל זאת לא נשא חרפה על קרובו (עכ״ד מהר״א אטינגא הנ״ל):

דה ו׳ ע״ב בסוף העמוד גם נתפרסם מאוד ע״פ תבל ע״י תשובתו הארוכה והנפלאה כו׳ יש להוסיף עוד כי ע״י התשובה ההוא נאלץ לעזוב את מקומו העיר יאמפאלא והכי הוי עובדא האשה המנאפת תחת בעלה אשר אודותי׳ נערכה התשובה ההוא בנוב״י (בנוב״י מה״ק חאה״ע סי׳ ע״ב) לאוסרה על בעלה היא היתה מק׳ יאמפלא מיקירי הקהלה בת המשפחה היותר מפוארה שבעיר ורבנו לא חל ולא זע מפניהם וערך את התשובה ההוא והכריע את הכף לאוסרה על בעלה ונאלץ הבעל לתת לה ספר כריתות וגירשה מביתו לחרפת הורי׳ ומשפחתה וע״י התשובת ההוא אשר מרדה את הי׳ המשפחה הרמה ההוא נעשו לרבנו לאויבים עד שנאלץ לעזוב מקומו (א) לולא אשר ד׳ בטוב רחמיו הקדים לו הרפואה למכה ונקרא אל על אל קרית מלך רב עירה פראג ברוח עצה וגבורה, קיבל רבנו את משרת הרבנות פראג על שכמו, בלב מוכן ליום קרב נסע שמה בדעתו כי עוד לא השלמו אתו מתנגדיו אוהבי ותלמידי רבנו הגאון רבי יונתן אייבשיטץ זצ״ל מהם שמרו עברתם עליו יען לא עמד לימין רבם ע״ד הקמיעות ודנם לגניזה, ומהם יען כי עיניהם נתנו להושיבו (את הגאון מהרי״א) על כסא הרבנות העיר פראג וכל המדינה (כי אז בימים ההם הי׳ הרב הפראגי רב גם לכל מדינת ביהם) ראש מתנגדיו הן המה הגבורים אנשי שם מזקני העדה גדולי התורה הראשון הי׳ הג״מ שלמה זלמן קרוב (אמרו עליו כי בהגיעו לשנת השבעים אמר כבר למדתי הרבה למדי) ועמו הגאון ר׳ זרח איידליטץ והג״מ אפרים וועהלי (הוא הי׳ סוחר אטין משי והעידו עליו כי כל ד׳ חלקי הרמב״ם היו משוננים בפיו ושגורים על שפתיו) המה הביטו אחרי רבנו בעינים מזרות שנאה ומשטמה (ב) ושנאתם

מו״ה דוד טעבלי כ״ץ ראפאפורט מק׳ בראד: (כ״כ לי הרה״ג מוהר״א איטינגא הנ״ל):

(א) הדברים האלו וגם מה שהנני מביא המשך קורות רבינו בבואו לפראג העתקתי ממכה״ע אריענט בליט, בל, לשנת 1848 נר 541. אמנם מ״ש שם כי כי המשפחה ההוא פעלו על לב הצענזור כי ימחוק את התשובה ההוא בתולדה הנוב״י ז״א כי לא נדפסה כ״א בשנת תקל״ו בהלשונה בספרו הנו״ב. . . וכן מ״ש כי רבנו הי׳ אז בן ל״ו בעת בואו פראגה נ״ם כי הי׳ בן ארבעים בעת ההוא לא ומשוב, וע״כ לא העתקתים בפנים:

(ב) ואמר בזה על החתום בכתב הרבנות הגה״מ הר״ז קרוב והגה״מ זרח אולי נשאו פני ראש קהל עדת הג׳ ר׳ ישראל פרענקיל למלאות חפצו ושלא להתגרות עמו לא יכלו להשיב פניו ריקם

ושנאתם כ"כ עברה פרצה גבול היושר והצדק עד כי אף אמנם ראו ימין רבנו רוממה ועמו העוז והנצחון וכבר התנחל לשבת על כסא הרבנות בכל זאת השקט לא יכלו ומעצורים שמו לנוכח דרכו לבל יעלה חפצו בידו להתמנות לרב המדינה אפס ישאר רק רב העיר פראג אמנם גם בזה עוד לא נתקררה דעתם, וישטמוהו ויסררוהו בשאלות שונות לקנטר ולהלבין פניו ברבים ובשבת הראשונה הזמין רבנו לסעודה שלישית את כל הלומדים דעיר פראג ונהייתה העובדא אשר מביאה מר יהודא ייטלם בביכורי העתים (ג) ובכל דרשה שדרש הי' עליו מלחמה כבדה פנים ואחור להכריע את כל מבקשי חרפתו ובושתו, פעם אחת באמצע הדרשה השיבו הג"מ אפרים ווהלי מהלכה מפורשת ברמב"ם ועי"ז נסתר כל הדרוש ורבינו לא השיבו מאום אחר כלות הדרשה כשובו לביתו חפש למצוא את ההלכה הלזו ולא מצאה בכל ארבע חלקי הרמב"ם בבוא ר' אפרים לפני רבנו אמר לו אולי יש לכבודו עוד חלק אחד ברמב"ם אשר בו נמצאת ההלכה שהביאה, אמת שכן הוא — ענה ר' אפרים — כי הרמב"ם בדוי הוא מלבי אבל מה עצב הדבר אם הרב אינו יודע כל ספרי הרמב"ם על פה, וכה התכוונו להעציב רוח רבנו גם האויבים הגראים כאוהבים באו בצל קורתו ובכל יום באו לפני רבנו לספר בשבח הג"מ ר' זרח איידליטץ ואת חידושיו שחידש בבית המדרש־בהיותו מגיד שיעור הלו"ת לפני תלמידים בני ישיבה — לבעבור הרעימו, בכל זאת הכריע רבנו את כולם ושמעו הולך וגדול ומכל קצוי תבל נהרו אליו תלמידים לאלפים עד שהי' ביתו קטן מהכילם והוכרח ללמד עמהם בהקלויז וגם שם צר להם המקום ואז הי' לומד את שיעורו עם התלמידים בחצר אשר לפני בית הכנסת, ועם חליפות הימים חלפו גם מתנגדיו ויגדל מיום ליום עד כי להיות אחד מתלמידיו היתה התעודה היותר נכבדה במקום שאין מכירין:

הרב הגאון מו"ה שלום יוסף הארצשטארק שליט"א האבד"ק יוזעפאף כותב אלי כדברים האלה „אחרי עבור שבועות אחדים מעת בא רבנו להעיר פראג הי' סעודת ברית מילה בבית אחד מגדולי וחשובי עיר פראג ונתוועדו שמה גדולי התורה מיקירי קרתא ובראשם הגאב"ד אז אמרו בלבם מתנגדיו הגדולים הנ"ל להפוך זממם והתייעצו לקנטרו בהלכה ותארו שאלה בעצם קוליות שנשבר וארני השאלה הוטבעו באופן שיהי' בה פנים לאיסור ופנים להיתר ונתנו העצם ליד ריש דוכנא אחד וצוו עליו כי באמצע הסעודה יבוא לשאול שאלה זו להרב וכן עשה ורבנו פתח בהיתרא תחלה ודן בו להקל אז סבבוהו לקפחהו בהלכה ופלפלו עמו עד אשר הכריעהו להחמיר וכאשר ראו כי גמר בדעתו להחמיר חזרו עוד הפעם בחריפתם להראות פנים להתיר וכן שנו ושלשו עד אשר כמעט נלאה מלהכריע בזה אז פתח פיו בחכמה ואמר להם אנא אהובי פתרו נא לי את אשר אשאל מאתכם, הנה המנהג בכל תפוצות ישראל שיבחרו אלוף לראשם איש אחד אשר על פיו יהיו נחתכים כל דת ודין באיסור והיתר ויסמכו עליו הלא השגיאה מצודתה פרוסה על כל איש ולמה לא יחוש לנפשם פן ואולי בהמשך הזמן ילכד ברשת השגיאה ויכשיר את האסור ויטהר את הטמא והמה לא ידעו במה יכשלו? ולא ידעו ולא השיבו דבר והחרישו לשמוע תשובתו — אבל הוא הדבר כי אף אם האמת מגמת פניהם ויבחרו איש אשר רוח ד' בו ותורת ד' אפדתו ויראתו חתולתו שלא יכשל בדבר הלכה ודייק וגריס להיות מתון ומסיק שמעתתא אליבא דהלכתא וד' עמו שהלכה כמותו ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא סייעתא דשמיא ד) אולם לאשר אנוש עלול לשגיאות יבטחו בזכותא דרבים המסייעו להורות כדת שלא יכשל בדבר הלכה וזהו אמנם כשהשאלה הוא שאלה מקרית באמת אז זכות הרבים עומדת להמורה שלא יכשל בלשונו להורות שלא כהלכה, אולם אם השאלה לא נבראה רק לשעה לבעבור לקנטר את המורה אז זכות הרבים אין כאן ולכן האדם באשר הוא האדם עלול לטעות יוכל

וכן הוא שומה בפי ההגדה כי ר' זרח לא רצה מתחלה לבוא עפ"ח רק אח"כ השתדלו להשיג חתימתו אבל לא הי' שלום עמו כנ"ל: (ג) אין הבכ"ע ת"י להעתיק העובדא לתתה לפני הקוראים ובאריענע לא הביא יותר רק כדברים הנ"ל:

(ד) עיין בשלטי גבורים על המרדכי פרק במה מדליקין שכ' כשאדם עוסק בתורה לשמה הקב"ה מגיה חסכו שאינו בא לידי עון ואינו מורה בתורה שלא כהלכה ולכך אמר הכתוב והגית לשון נוגה שהקב"ה רואה שלבו של אדם לש"ש אפי' שאין בלבו לדעת עומקה של הלכה הקב"ה מגיה בדבריו שלא יצאו מפיו שלא כהלכה ועי' בס' ארץ החיים להגה"ק מהר"ח מטשערנאוויטץ זצ"ל חידושי מס' ברכות שכ' אגב אזכיר דבר נפלא שראיתי אצל הרב הגאון החסיד הרב דק"ק

יוכל בפיו לאמור כשר ואסור טמא וטהור. . המה ראו כן תמהו על חכמת אלקים אשר בקרבו בכל זאת עוד לא עומם האש העצורה בקרבם עליו ובמזימות זו חשבו עוד לנקום נקמת רבם והכו ליום מועד ושעת הכושר:

והנה קרה שאלה על שור בבוקא דאטמא ונשאלה מאת רבנו הגאבד״ק והורה בה שהוא כשר ויהי בעלות המנחה וירונו גדולי מתנגדיו הנ״ל כי טעה בדבר הלכה ברורה, ויהי בבוא רבנו לבית המדרש וירא את האנשים מתלחשים זה את זה אז הבין כי לא דבר ריק הוא ויודע לו כי בשלו כל ההמולה הזאת כי הגידו לו שהשאלה אשר יצאה מלפניו להיתר היתה כשגגה מלפני השליט ויאמר להם כתרו לי זעיר עד אשר אשוב לביתי להתבונן בה ואשובה אתכם דבר ויבוא לביתו ואחר עיונו ראה כי אמנם שגגה היא ותשוי׳ נדחה מפני והדבר נגע ללבבו עד מאוד ומרוב צערו פלגי מים ירדו עיניו ויבך וכה נתנמנם ויישן והנה זקנו הגאון רשכבה״ג רבי ר׳ העשל זצ״ל נראה אליו בחלום ויאמר לו בני מחה דמעותיך מעיניך והבט וראה מ״ש התוס׳ האלו ובדבריהם הוראתך ברורה ויקץ ויתבונן על דברי התוס׳ אשר הראהו וראה כי השאלה הלזו מפורשת להיתר ומיד שב אל בית המדרש והמה עודם שם מיחלים לתשובתו ויגד רבינו את הדברים להג״מ זרח איידליטץ ז״ל והראה לו דברי התוס׳ המראים בצדק כי טב הורה וכראות הגרז״א דברי התוס׳ הללו קפץ ונשבע חי ראשי כי לא ידע כבודו דברי התוס׳ האלו מדעת עצמו אז סיפר לו רבנו הגאבד״ק את חלומו כי זקנו הגאון רבי ר׳ העשיל זצ״ל בא לו בחלום והראה לו דברי תוספות האלו (ה) אם כן — אמר הג״ם ר׳ זרח שאביכם הזקן עומד לימינכם בהוראה מעתה הנני מקבל מרות מאת כהדר״ג בכל לבי ולא אוסיף להרהר אחריכם בהלכה ומאז נהפך לאוהב: שני סיפורים אלו שמעתי בשנת תרכ״ד בהיותי בלבוב והלכתי לקבל פני ש״ב כבוד הגאון מאיר עיני הגולה מו״ה יוסף שאול זצ״ל בלוית ידידי הרב הנמ״ה אורי זאב סאלאט ז״ל ואחרי אשר השתעשעתי אתו בדברי תורה סיפר לו הרה״ג ר׳ אורי זאב כי הנני נכד הגאון בעל נו״ב אמר לי אספר לכם מה ששמעתי מדודי הגאון בעל ישיע״ק זצ״ל מגדולות הנו״ב ובאותו מעמד סיפר לי גם המעשה שהי׳ בפראג ורצה ללכת לראות את הגולם אשר יצר אא״ז המוהר״ל ואמר לו השמש דביהכ״נ אשר זכר עוד שהנו״ב עלה פ״א לראות את הגולם אחרי תענית ומוכתר בטו״ת ובשובו הורה אמר כי מהראוי שלא לילך שם, וסיים לי עוד הגאון מהרי״ש כ׳ אמר שאין לילך שם כי אם איש שנחשב בעיני עצמו לגולם ויכול לעשות בעצמו גולם, ולכן פירש ולא הלך שמה. (המעשה אודות הגולם הובא במגלת יוחסין תולדות מהר״ל מפראג אך לא הגיד לו סיומו) עכ״ד הגאבד״ק יוזעפאף שליט״א הנ״ל במכתבו אלי:

דהֹ כ״ג ע״א בנוגע למ״ש אודות מלחמתו עם הכת ש״צ יש להוסיף הדברים האלה (שהעתקתים ממכה״ע אריענט הנ״ל שהשגתי בהשתדלות החכם הגדול מ״ה שלמה בובער נ״י מלבוב) בימיו

זלאטשוב מ״כ באה״ק תוב״ב (הוא הגאון בעה״מ ס׳ בת עיני ותבשר צדק) שבא לפניו נער אחד ודקין של עוף בידו לשאול עליהם והי׳ נראה כי זו א״צ לפנים וכשר והוא ז״ל התחיל לצדד בה ואני השבתי על הכל והוא עומד על דעתו ורוצה רק לאסור ואמרתי לו רבי אין אני יודע מה כוונתכם מדוע רצונו לאסור את הפשוט להיתר השיב לי מוכרח אני לגלות לך האמת דע כי אין „השפה״ רוצה לומר כשרה ולבי נוטה להטריף אמרתי לו א״כ אפשר שה־תרנגולת טרפה מצד אחר ולא משום שאלה זו ושאלתי את הנער אם יש בידו התרנגולת ואם לא יביאנה והביא אותה והנה מונח בהתרנגולת קנה מן הדקין ובהם נכר אשר כתוצה מזורם להטריף ונטרפה התרנגולת ותמהתי על המראה מאוד וראיתי כי אין הקב״ה מביא תקלה ע״י צדיקים, ואמר לי כי זהו כוונת ר׳ נחוניא בן הקנה בתפלתו שלא תארע תקלה על ידי כו׳ ושלא אומר על טמא טהור אין פירושו שלא יטעה להכשיר את האסור כי זה נכלל במה שאמר שלא תארע תקלה ע״י אבל כיון על מעשה כיו״ב שלא תוכל השפה לאמור על טמא שהיא טהור אף שאינו רואה את הטומאה כהוא עובדא עכ״ד : הכותב.

ה) ועיין בהקדמת רבינו ניסים גאון ז״ל למס׳ ברכות וז״ל ועוד בטחתי בעצמי בזכות אדוני אבי הצדיק נוחו עדן שהוא מסייענו וכאשר שנינו (עדיות פ״ב מ״ט) הוא הי׳ אומר האב זוכה לבן בנוי בכח ובחכמה ואמרו בתלמוד (ירושלמי ברכות פ״ד) אשרי מי שזכו לו אבותיו אשרי מי שיש לו יתד להתלות בה ואמרו (יומא פ״ז) אשריהן הצדיקים לא דיין שזוכין לעצמן אלא שזוכין לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות ועוד אמר (מנחות נ״ג) אי בר אבהן אי בר

בימיו היו מספר הנגררים אחר תורת ש"צ ימ"ש רב מאוד עד כי כפי אשר מעידים היו רוב קהל ישראל בפראג ובראשם עמדו שני נכבדי העדה ר' יהושיע באנדי עם וועהלי, אשר הרחיבו תורת השצ"ים בין משפחתם הגדולה. ובהורידם את כבוד התלמיד שמו את ס' הזהר לקו ולמשקולת לכל לימודי ישראל, רבנו לחם עמהם באומץ לבו ועוז רוחו ויצא לנגדם בכרוז כתוב על גליון גדול (כותב הדברים באריענט ראה את הכרוז ההוא שנדפס אז) אשר סדי שנה בשנה צוה להכריז אותו בליל יו"כ טרם עמדו להתפלל תפלת כל נדרי בתוך קהל ועדה, תמצית הדברים כתוב לאמור „כי לכל החוטאים והפושעים יש תשובה חוץ מאלה מעריצי הש"צ ומחזיקים בשיטתו" ובנלל הדבר הזה התנגד רבנו הנו"ב אל כל אמירת התפלות של המקובלים כמו למשל את יהי רצון שבתקיעת שופר ועל שאלת תלמידו אם יוכל להשמיט בתפלת „בריך שמי' את המילים „ולא על בר אלהין סמיכנא" לאשר בכאן מצאו השצ"ים רמז לשיטתם השיבו רבנו יחזקאל כי לא את הדברים בלבד רק כל התפלה יוכל לדלגה — ואחר אשר קם רבנו יחזקאל בחרב מרוטה כזו נגד השצ"ים מובן מאליו כי כל האיש אשר נטה בהתלהבות אחר הזוהר הי' נחשד בעיניו כי תוצאותיו היא ספאת היותו אחד מאלה, וע"כ גם הקמיעות היו חשודים בעיניו: (ו)

בפרק

אוריין ובלי ספק כי כאשר הקדים מהזכיות ויסוד המדרשות ז"ל ולימוד התורה ויראתו שהיתה קודמת לחכמתו אמנע השמועה והעוזר מן בורא עולם, וזה אשר ספרתי עזרוני על אשר הגרתי: **הכותב.**

(ו) הגאון מוה"ה שלום יוסף האדערשטאדט שליט"א האבדיק יוזעפאף במכתבו אלי כותב הדברים האלו „המכס עיניו בראשו עבור כי אז עוד לא שקעה אם הזרה אשר הכניסו בתחנה העברים הכת הארורה ש"ל שר"י אשר כל תועבותם תלו באילן גדול בס' זה"ק (עי' בס' משנת חכמים להרי"מ חגיז שמביא כמה מעשיות מתרמיתם) ועסקו בחילופי וצירופי א"ב גימטריאות וקמיעות כידוע לזאת גזר אומר את שכבר להצניע למען לא יהיו לפוקה ולמכשול ולמזכיר עון לכל ישראל ובאמת לא ע"ד הקמיעות בלבד כ"א על כל חכמת הנסתר יצא כגבור מזיון וחשף זרוע קדשו ללחום מלחמת ד' ותורתו להחזיר עטרה ליושנה שאין לטייל בפרדס רק אחר שמילא כרסו בש"ס ופוסקים (כמבואר בש"ע יו"ד סי' רמ"ו בהגהות אא"ז הרמ"א) כאשר הרעים העולם בתשובתו בנב"ק חיו"ד סי' ל"ג והטעם הי' נריכה לכך להיות כבוד אלהים הסתר דבר למען לא יבואו בה פריצים ויחללוה, והוא באמת במסתרים בכתה נפשו הקדושה על כי גלה כבוד הזה מישראל ואין דורו ראוי לכך ובהצנע עסק בס' הזה"ק וכתבי קודש של האר"י ז"ל הק' כאשר העיד ע"ז בנו אא"ז הגאון מ"ה יעקבקא (בדברי ידידות) כי עוד בילדותו כל כ"ק האר"י ז"ל ויתר ספריו קבלה טמונים בסתר כנפיו [ואשר כ' כבודו („במופת הדור" פ"א הערה י"ג) כי האגדה מספרת כי כל ימיו הי"ל תיבה מסוגר כו' שמעה אזני מפי דו"ז הרב החסיד מו"ה יודיל לנדא ז"ל בע"ס דגלי הודי' והמלוה ובעה"מ המלורף לספר תהלים שהוא שמע בעצמו זאת מפי דו"ז בנו הגאון מוהרב"ל ז"ל בע"ס שיבת ציון שהי' לו תיבה שהי' מונח שם זוהר דפוס קרימנוי ועוד ופריו קודש כתובים והמסגר הי' תח"י באמתחתו כל ימי חייו ועיין בנוב"י או"ח סי' ק"ז מה"ת שדבריו מכוונים לכתבי האר"י זצ"ל] וזה הי' הנסבה שהרעים העולם על אמירת לשם יחוד קודם עשיית כל מצוה אשר הביאהו בקהל חסידים ע"ז שיטת אדונינו רוח אפנו הבעש"ט נבג"מ וכן החזיקו בימינו כל גדולי התורה בימיו אשר דאגו לטובת עמם ואומר עמם לבל לגלות דברים שכיסה עתיק יומין, ואם נשקה ביעקב ואף עלה בהגאון מהר"י עמדין והוציא חרבו מנרתיקה נגד הזוה"ק אם כי בכל בית הזהר נאמן הוא אבל אך משום עת לעשות לד' לקעקע בירת הצביים עשה כן כאשר העד בנו הגאון הקדוש הרחיד"א בשה"ג ח"ב אות ז' זוהר, וכן העיד החתם סופר זצ"ל על רבותיו הגאונים הקדושים מו"ה נתן אדלער זצ"ל ובעל הפלאה זצ"ל (שהי' מתלמידי המגיד הקדוש ממעזריטש זי"ע) כי מעולם לא שמע ספר הזהר יוצא מפיהם והוא מטעם הנ"ל כי אז בימים האלה קרוב לשבר הפוסעים הפסיקו בפרק מדליקין והתחילו לעסוק בפרק במה טומנין דברים שבסתר כאשר העיד הריעב"ן בסידורו וז"ל וכבר העידותי על רבנו הגדול אמה"ג החסיד ז"ל עם שכל הנהגותיו היו ע"פ קבלת האר"י מימיו לא נשמע קולו בבואו פנימה להרגים בבטוי שפתיו בכוונת סודות החכמה: וזאת הי' סיבת ההתנגדות לשיטות החסידות אשר יסדה רבנו הבעש"ט נבג"מ כי אימת הצביים היתה על העומדים בראש האומה פן יקרה כמקרה הכסילים וילכדו ויכשלו בשיטת הצביים:

ובאמנה

בפרק ד׳ חשבת את תלמידי רבנו הנו״ב הגאונים המפורסמים כעת ראיתי בס׳ „אבני בית היוצר״ דף ס״ב מביא עוד וז״ל „הרב הגאון רבי משה טריטש זצ״ל דיין דק׳ פרעסבורג הי׳ תלמיד מגאון ישראל בעל הנו״ב זצ״ל והניח אחריו ברכה חידושים הרבה בפלפול זך אשר כתב על גליוני הש״ס שלו וי״ש לו תשובה בספר התשובות של הגאון רבי דניאל זצ״ל בהלכות בב״ח ובזה״ל כותב עליו „פ״ב אור ננהי ליום ועש״ק ז׳ מנחם אב תקפ״ח לפ״ק, לאהובי ורעי הרב המופלא המאה״נ מ״ה משה טריטש דיין דקהלתני״ שמעתי שהג״מ משה הלזה הי׳ מקפיד מאוד בעת היו רעמים לעורר בני ביתו שיעסקו אז בתורה או בתפלה ואפי׳ בלילה העירם משנתם עבור זה והזכיר את מימרת חז״ל (ברכות נ״ט) א״ר אלכסנדרי אמר ריב״ל לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמימות שבלב שנאמר והאלקים עשה שייראו מלפניו״.

עוד תלמיד אחד מביא שם דף פ׳ ע״ב בזה״ל „הרב הגדול ר׳ יואל ברוסקער ז״ל אחד המיוחד מנטורי קרתא קדישא (פרעסבורג) ותלמיד חביב למאוה״ג הנו״ב זצ״ל הי׳ סושפע בנכסים ובילה בטוב ימיו ושנותיו בנעימים בשפע והצלחה כי נתקיימה בו ברכת רבו הגדול מאוה״ג ז״ל שאמר אליו בעת נטל רשות ממנו „דוא זאלסט קענין לערנין אונד זאלסט ניכט מוזען לערנין״ כלומר שלא יצטרך להיות רב שמוכרח ללמוד״.

וידידי הרה״ג מהרי״ל שפער נ״י העירנו להזכיר עוד את הגאון מוהר״מ א״ש בין תלמידיו וכי את הגאון מ״ה טיאה ווייל (שהי׳ אבד״ק קארלסרוהע) שאחר שעזב את ישיבת הגאון רבי ר׳ יונתן זצ״ל למד אצל הנו״ב וע״כ בהספידו את הנו״ב שני חדשים אחר פטירתו קרע עליו בפני קהל ועדה יען שהי׳ רבו ומורו (ההספד מונח בבית עקד הספרים בקארלסרוהע) וגם הגאון מוהר״ם בומסלא למד אצל רבנו בבואו לק׳ פראג (ונמצא תחת ידו חידושים על מס׳ שבת מהג״מ הר״ם בומסלא ז״ל) עכ״ד:

ובאמנה שמעתי מפי דו״ז הרב החסיד זקן שקנה חכמה ויראה מו״ה יודל לנדא ז״ל אשר היה נאמן בית רבנו הגדול האדמו״ר מרוזין זצ״ל שפ״א הלך אתו לטייל בגנו אמר לו אתה הוא נכד הרב מפראג תדע שסיפר לי הרב מאפטא (הוא בע״מ אוהב ישראל) ששמע מפי ר׳ מיכלי זלאטשעווער (הוא הרה״ק המפורסים רבי ר׳ מעכלי זי״ע) בעת אשר הלך לו [הנו״ב] מאוד מה מצור לו שנאה אם ד׳ נוה לו ככה וע״ז בא לעולם כי בעת שנתעורר בשמים שנשמת הבעש״ט תרד לעולם הזה הי׳ ע״ז הרבה מקטרגים שע״י דרכו יקרב זמן גאולה [עי׳ בפורת יוסף בסופו במכתב הבעש״ט לגיסו ושאלתי את פי משיח כו׳] וגברו מליצי יושר שנשמתו תרד וגם תרד עוד נשמה גבוה וקדושה מאוד ויהי׳ ג״כ ראש הדור ודבריו יהיו נשמעים מאוד והוא יהי׳ מתנגד לשיטת הבעש״ט ותלמידיו והוא הוא רבי יחזקאל מפראג אשר לא הי׳ באפשרי שתרד נשמת הבעש״ט לזה העולם עד שתרד נשמתו של הנו״ב ג״כ וע״ז נאמר מגלגלין זכות ע״י זכאי ע״כ סיפר הרה״ק מרוזין זי״ע:

ספר

חוקי האישות

על פי דת משה והתלמוד

חֻבר

מאת הרב יחזקאל לנדא אב"ד ור"מ דעיר פראג
על פי בקשת הקיסר יוסף השני.

לגלות חוות דעתו על אודות חוקי נשואין (עהע פאטאנט) שהוציא
הוא ביום 16 יאנואר 1783 ביחוסם אל החוקים הישראלים.

הוציאו לאור בראשונה מעצם הכת"י האשכנזי הרב דר. אלכסנדר קיש.

ועתה הועתק לשפת קדשנו

מאת

זאב וואלף שענבלום.

מרישא.

נכד רבנו הגאון רשכבה"ג הנו"ב וחתנו הגה"צ מה"ר יוסף מפאזען
זצלה"ה.

ברפוס המשובחת של קאהן עט פריעד.

מונקאטש

Druck von **Káhn & Fried, Munkács.**

מזכרת נצח

לנשמת אבי זקני האהוב הרב הגביר היחסן
החכם השלם המופלג בתורה יראת ד׳ היתה אוצרו
מוהר״ר **שמואל שענבלום** ז״ל
שהלך לעולמו ביום כ״ז לחודש כסלו שנת תר״ם
זכרון שמואל״ לפ״ק.

מְקֻטָּר מֻגָּשׁ
מאת נהדו המכבדו בחייו ובמותו

המעתיק.

ראש דבר.

כמו האיש אשר ידיו לו רב בכל חכמה ומדע ותושיה ממנו לא נדחה, כל רז לא אנים ליה ויוכל לדבר מן הארז אשר בלבנון עד האזוב אשר בקיר אבל מסבת סערות הזמן וסופותיו יושלך אל ארץ נכריה בין אנשים אשר לא יבין את לשונם והגיגם, ואז מה רבו אנחותיו ומה ירביון עצבותיו, בראותו כי מוזר לאחיו הנהו בגלל אשר ידברו שפת אשר לא ידע, ישמע, ומה אמולה לבתיו בהעלות הרעיון על זכרונו כי לוא הבינו לרעו אז על כפים נשאוהו, עטרות לראשו ענדוהו ואלוף עליהם הרכיבוהו ועתה אהה! אך מפח נפש, כן גם ספר אשר כתב איש בריבי, ספרא דאדם גדול בענקים אשר שפך את רוחו הכביר רוח חכמה ובינה בחיק ספרו בלשון, אשר כעת לא יבינו רוב בני אדם את הגות לבו ותבונותיו כי השפה מוזרה להם וספרו מונח כאבן שאין לה הופכין, נפש המחבר עליו תאבל כי לשוא כל יגיעתיו למה זה יגע בדי ריק ושבע נדודים ועמל אם שומע אין לו, וע"כ נפשות גדולי החכמים והצדיקים תמליצנה טוב בעד האיש אשר הוגה בספריהם ומבאר ומפרש דבריהם כמאמרם ז"ל במס' ב"מ ס"ב ע"ב ובמס' ב"ק דף קי"א ע"ב אמר רבא כי שכיבנא ר' אושעיא נפיק לוותי דתריצנא מתניתין כוותיה. (וראה בהקדמת ס' מגיני שלמה ובשה"ג ח"א אות מ' סימן ק"מ ובס"ח אות רכ"ד. ובמגיד מישרים להרב"י באזהרותיו בראש הספר דף ג' רע"ג ובפ' ויקהל כ"ה ע"ג, ושם כ"ז ע"א) בין ספרים כאלה ראיתי גם ספר קטן ורב ערך "חוקי האישות ע"פ דת משה והתלמוד" אשר חבר רבנו אא"ז הנוב"י זצ"ל באשכנזית למלאות בקשת מלכו, עיינתי בו וראיתי כי הוא כרכא דכולא ביה, רעיונות טהורים ונפלאים נובעים מפלגי התבונה ומנחלי שמן החכמה וכוללים ומקיפים בקצרה את כל חוקי־הנשואין הישראליים באופן נעלה ונשגב אבל כתובים בלשון שאין רוב ת"ח מכירים בה ומוזר הוא להת"ח שעוסקים ובקיאים בטוב גיטין וקידושין, ואלה השומעים שפת לועז הלא בלתי יודעים ומבינים בהלכות החמורות האלה. והרבה נצטערתי על זה ואמרתי מי יתן ויחוקו איפוא דברי הספר בשפתנו הקדושה למען יהגו בו העומדים בבית ד' בלילות ובחצרות ההלכה יפריחו, כי כמפרש ספר חתום יהיה המעתיק את הספר הלז מאשכנזית לעברית, בעיני הת"ח: וקויתי קותה נפשי להיות המתרגם של הספר הזה, ובדרך הלצה אמרתי לפרש מאמר המדרש תדב"א פרק כ"ה מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי כלומר מתי יגיעו (מלשון נגיעה) להיות מעשי קרובין ונוגעין אל מעשי אבותי במה שאהיה מפרש דבריהם, אבל לא הרהבתי בנפשי עוז להיות מוציא לאור בישראל: אכן כעת חפץ ד' בידי הצליח ואנה ד' לידי להוציא את מחשבתי לפועל ואחרי רואי אשר כבוד מורי הרה"ג מהרי"א קאממעלהאר נ"י מפה מדפיס את ספרו "מופת הדור" תולדות אא"ז הגו"ב התעוררה התשוקה הנטועה בקרבי והעתקתי את הספר הנ"ל ללה"ק והדפסתיו למען יהיה לאחד עם תולדותיו ואקוה כי מלאכתי המצערה תפיק רצון מאת מוקירי תורת רבנו ומעריצי שמו וגם נפש אדוני אבי זקני הגו"ב זצ"ל תמליץ בעדי ובעד הורי היקרים שליט"א (אשר גדלוני על ברכי התורה והמדע) לטוב לנו כל הימים וזכותו יגן עלינו ובעדינו מעתה ועד עולם:

המעתיק.

מבוא

להיהודים יושבי ארצות אוסטריה היתה מעולם הזכות לעשות כרצונם וחפצם בכל הנוגע להענינים הדתיים הפנימיים והראשית לא התערבה מאומה בדברי דת ואמונה אם לא התיחס הדבר אליה ישר. כן גם הנשואין נחשבו לדבר דתי בלבד העומד תחת השגחת בתי דינים הישראלים והם דנו כדת של תורה וככל הישר בעיניהם עשו, עניני נשואין וגירושין מסורים היו רק ביד הב״ד הישראלי והם היו המסדרי קידושין וגיטין אמנם כן כי עוד מסוף המאה השבע עשרה נאסר להיהודים להתחתן טרם השיגם רשיון־נשואין מהראשות והעובר על החוק הזה ענוש יענש בפלילים בעונשים חמורים אולם בנוגע להצד הדתי שבהם חוקי נשואין הישראלים הישנים נשארו בתקפם ולא נשתנו במאומה, הממשלה לא חקקה חוקים חדשים באופני ותנאי האישות, איך יעשו באיזון סדרים, ואיך יהיו הגירושין, כי כל הדינים האלה נתונים היו רק בידי הרבנים די בכל אתר ואתר, ורק אליהם פנו בענינים כאלה:

והנה הוציא הקיסר יוסף השני ביום 16 יענער שנת 1783 חוקי־־נשואין חדשים אשר לפיהם עניני האישות יחשבו מכאן והלאה ככל המשפטים האחרים לחוקי ממשלה, ועומדים תחת השגחתה ורק בידה לשפוט ולהכריע הכרעות על אודותם. החוקים החדשים האלה התנגדו בדברים רבים להחוקים הדתיים הישראליים. לא ארכו הימים והנה הופיעה פקודה חדשה מיום 25 אויגוסט 1783, אשר בטלה את „דין ישראל״ *) ונטלה ממנו את כל הזכות לדון ולשפוט לגמרי. בצאת החקים האלה לאור התאמצו היהודים תיכף להשיב את חוקי־ האישות הישנים לתקפם, להעמיד את בתי דיניהם על בסיסם כמקדם ולהשיב להרבנים את כבודם ושלטונם הראשון. מכל ארצות אוסטריה ופולניה, מקומות אשר דבר המלך ודתו מגיעים, מהרו הקהלות היהודיות להביע את מחאותיהן ובקשותיהן על התקנות החדשות האלה, ולזאת ראה הקיסר יוסף לנחוץ לפנות אל הרב הגאון המפורסם בכל תפוצות ישראל רבנו יחזקאל לאנדויא ראבד״ק פראג ולבקש ממנו גלוי־דעת על אודות חוקי נשואין החדשים עד היכן יתנגדו להדת הישראלית רבנו אשר הגיע כבר לשנות זקנה ושיבה, ע״ב שנים, עוד היה כחו אתו למלא את חפץ הקיסר ולהשיב לו על שאלתו וחבר בשנת תקמ״ה את ההות־דעת הנוכחית באשכנזית, נקובה בשם חוקי־האישות על פי דת משה והתלמוד, בבררו בה איך ובמה יתנגדו חוקי העהעפאטענט החדש להחוקים העבריים ובהשוותו את כל סעיף וסעיף מחוקי הקיסר ביחוסו אל הדת היהודית.

---

*) ובזה הקל אמנם משא לעיפה מעל שכם רבנו הנוב״י אשר היה תמיד עמוס עבודה לשפוט את העם מבקר ועד ערב ונתבטל מתלמידו ואחרי הורס עטרת „דין ישראל״ היה רבנו פנוי מכל העסקים וישב והגה בתורה יומם ולילה ולבני הדור היו אומרים שהקיסר יוסף עשה את הנוב״י לגאון עולם. (אריענט)

אל בית הפקדות הגבוה!

ביום 12 יולי הגיעתני ע״י הממשלה הרוממה פקודה לגלות את חוות־דעתי על אודות חוקי נשואין החדשים להוכח אם נמצאו בם איזה חוקים המתנגדים להדת היהודית ולהגיד איך אפשר לשים את המעקשים האלה למישור.

החתום מטה טרם החלו למלא בכפיפת קומה את השאלה אשר שמו לפניו, הוא ירשה לעצמו להביע ולהגיש בראשונה רחשי תודה ותהלה לפני כסא כבוד מלכותיו הנשא׳ בשמו ובשם כל היהודים בני־אמונתו דרי ארצות הקיסר אשר חוסים בצלו ונהנים מרב טובו על אשר נתן ד׳ בלבו להטות את חסדיו אליהם והואיל ברוב רחמיו להבטיחם שלא יצרו את מצעדיהם בעניני דת ואמונה ואחר הברכה תבוא גילוי־דעת על דבר העהעפאטענט מיום 16 יענער שנת 1783 לבאר ולפרש ביראת־הרוממות את הדברים הסותרים וחוקי־האישות הדתיים.

החתום מטה קורא איפא יחד עם הנביא עזרא (ז. כ״ז) „ברוך ד׳ אלהי אבותינו אשר נתן כזאת בלב המלך״.

החתום מטה רואה לנחוץ להקדים לראשונה איזה כללים ראשיים בדבר „חוקי־האישות הישראלים למען מלא את החפץ הנכבד על צד היותר טוב.

ראשית: הנשואין המה לפי הדת הישראלית קשר אמיץ וחזק ואין דבר בתבל בכל העסקים והמעשים אשר יעשו בין שני צדדים שישווה להם, ויען כי כל הענינים האחרים תלויים רק בחפץ ורצון של הכתות המתאגדות ולכן אף כי התחברותן אשר נהייתה ביניהן נוסדה באלות ושבועות היותר חמורות בכל זאת אם שני הצדדים בחפצם ורצונם טוב יוותרו זה לזה את החובה שקבלו עליהם ביניהם ויתירו את הקשר, תיכף תתבטלנה אגודותיהן ואין לזה על זה כלום. אולם בנדון דידן אם יארס לו איש אשה בתת לה לפני שני עדים כשרים לפי החוק היהודי חפץ במחיר מטבע הנקראת פרוטה וכוונתו לקדשה לו לאשה וגם האשה מצדה תסכים לזה ברצונה הטוב ובכוונה לשם קידושין תקבל את החפץ הנתון לה אזי האשה הלזו היא אשתו משעה הזאת באופן אשר אם גם שניהם אחר הקידושין יאבו להפרד זה מזה בחפץ לבם אין להם רשות. היא תשאר אשת איש ואיש נכרי אשר יחללנה יחויב במיתה אשר דנו עליו בית דין הגבוה של שבעים זקנים, הסנהדרין׳ אשר ישיבתם היתה בבית המקדש.— סליחת אשה לא תוכל להציל לא אותה ולא את הנואף מהמשפט המיועד יען כי הנשואין לא יחשבו לחוק אנושי השייך להחבורה האנושיית ולהחיים החברתיים רק נחשבים הם לחק אלהים אשר לפי הדת היהודית ועדות הנביא מלאכי ק, ב׳ י״א האומר „כי ד׳ העיד בינך ובין אשת נעוריך״ לא יכרתו בלתי בספר כריתות. — קשר־נשואין כזה הנקשר והנאגד על פי חוקי־ ישראל לא יותר רק בשני היתירים והוא או על ידי גט הכתוב והנתון כחוק להאשה או על ידי מיתת אחד משניהם. אם האשה רק התכוונה לנשואין אזי אחת היא אם קבלה את מחיר הפרוטה הנזכרת בפני רבנים ודיינים גדולים ונכבדים או בפני אנשים פשוטים מהמדרגה היותר תחתונה אם רק כשרים וראויים הנמו לעדות. אולם אם לא מרצונה עשתה האשה הדבר הזה רק נאלצה לקבל את החפץ האמור באונס על ידי הטלת איומים ופחדים או על ידי אמצעים אחרים אז הנשואין בטלים הם ויחשבו כאפס. אך במקרים כאלה לא נוכל לשפוט תמיד לפי מראה עינים לבד רק צריך להקור ולעיין היטב איזה דבר יחשב לאונס, ונחוץ לדרוש ולשאול פיו של רב נודע ומפורסם אשר יתבונן בעיון רב בהמשא ומתן המובא בהפוסקים על אודות מקרה כזה והוא יפלס וישקיל במאזני שכלו יחד עם דייניו את הפרטים והמסבות שנעשו ולפעמים הוא בעצמו ישאל עוד את חוות דעתם של רבנים אחרים למען הוציא משפט צדק.—

שנית

שנית ישנם נשואין כאלה אשר אסורים הנמו על פי החוק הישראלי והוא לקדש את הנשים האסוריות לו ונקראו „חייבי לאוין". אולם אם ישא אשה כזאת והיא ברצונה תקבל את כסף הקידושין, אם כי שניהם לעוברי על דת־אל יחשבו ובין פושעים נמנו. האשה הזאת נחשבת לאשת איש גמורה ואיש אשר יחללוה יענש בהעונשים הקבועים לנואף עם אשה הנשואה ע"פ חוק ומשפט. אמנם חובה רובצת על כל בתי־דינים הישראלים להפריד בין דבקי איסור כאלה ברצונם או גם שלא ברצונם וגם לענשם על עונם וחטאתם הגלויה כעונש השייך והראוי להם. — אולם כל עוד לא־יתירו את הנשואין האסורים האלה על ידי ספר כריתות הקבוע תחשב האשה הזאת כנשואה וגם מלכינו הקדמונים ושבעים הסנהדרין בעצמם לא יכלו לבטל את הנשואין האלה באופן אחר זולתי על ידי גט. — אך לאלץ את הבעל לתת את הגט בעל כרחו לא נוכל בשום אופן כי צריך לתת מרעתו ומחפצו. אולם זאת היא רשות לבית המשפט והבית־דין לגמול לעושי רשעה אלה כרשעתם ולתת צו לבל יארח שום איש לחברה עמהם לא ישא ויתן עמם רק הלאה ירחיק דרכו מעליהם בכל עניני החיים למען יהפך לבו בקרבו ויתרצה לגרש את אשתו האסורה לו. — ובענין כזה אין רשאי לדון רק רב מוסמך ומפורסם הבקי בטוב גיטין וקידושין ומלא וגדוש בש"ס ובפוסקים להבין את הדברים והמסבות היטב.

שלישית: חוקי־האישות המה המורים אצלינו יותר משאר החוקים והמצוות בעבור זה, יען כי החוקים האחרים יחולו רק על עת ידיעה, אולם ההלכות האלה תחולנה עד עולמי עד ולנצח תשארנה בתקפן. למשל אם בהמה מחמת פסול שחיטתה או מחמת איסורים אחרים נטרפה מלאכול והרב באי־בקיאותו יתירנה לאכלה, אזי יסובב אמנם הדין הזה בעבור אי־ידיעתו אשמה ועול, אך המה לא ימשכו רק עד אשר יאכל ויכלה האסור אבל לא כן הוא בתורת־גיטין וקידושין. אם ישנה הרב מסבת חסרון ידיעתו באיזה דין מדיגים האלה ויפיר נשואין שנאגדו על פי דת משה וישראל וידין על אשת־איש הנשואה שהיא פנויה ומותרת לעלמא והיא תנשא בפעם שנית לאיש אזי צאצאיהם וצאצאי צאצאיהם הנולדים מםנה עד עולם יהיו בנים ממזרים כלומר בנים כאלה אשר אסורים לבוא עם משפחותיהם בקהל ד' להתחתן עם הישראלים. והנה שגגה אחת תוכל למשוך אחריה תוצאות רעות ותכסה את הדורות הבאים כלימה וחרפה ודראון עולם גם בזה יראה ההבדל אשר שורר בין שתי ההלכות האלה כלומר בין ה' מאס"ו ובין הלכות קדושין כי בהיות שכל המצוות והחוקים שבתורה נתבארו ונתפרשו באר היטב עם דיניהם ופרטיהם במקום הראוי להם ולמשל אצל בהמה אשר בעבור טריפות־הגוף תאסר מלאכול אין לו לדין בבואו לפסוק את השאלה רק מה שעיניו רואות להכיר את מומה ואחר כך לעיין את המשפט והפסק הכתוב על אודותה, הנה בשאלות גיטין וקידושין כל דין וענין תלוי עוד בדברים ומסבות רבות ושונות אשר מקורן מפוזר בספרי־פוסקים רבים ולפתרונן דרוש עיון והתבוננות עמוקה, ואשר על כן לא כל הרבנים די בכל אתר ואתר יוכלו להורות ולדון בעניני נשואין, אם לא באופנים ובמקרים היותר פשוטים ובבוא לפניהם מקרה אי־שכיח שואלים את חוות דעת והוראת חכם מפורסם אחד או גם חכמים ורבנים רבים הנודעים בידיעתם בתורה בש"ס ברמב"ם ובפוסקים אחרים.

כן הוא גם כן באשה נשואה אשר מת בעלה והיא צריכה להשיג תעודת ב"ד להתירה להנשא לאיש בפעם שנית. אם מיתת וקבורת הבעל היתה במקום ב"ד קבוע, יכולים הם להתירה להנשא ולא נחוץ להביא ראיות והוכחות על מותו. אולם אם מת במקום אחר וצריכות ראיות לאמת ולאשר את מיתתו אז הלא נחוץ להב"ד לדרוש ולחקור אם באמת מת במקום פלוני איש כזה, ואם הוא הוא בעלה? להקור את העדים באיזה אות ובאיזה סימן יכירו כי

המת

המת בעלה הוא ולא אחר ? אם נכר הוא להם בסמנים גופניים וטבעיים או ע"י הבגדים אשר לבש ? ועל פי הדברים והשאלות האלה ג"כ אין יכול להורות ולפסוק רק רב מפורסם בקי בחדרי תורה ולפעמים נחוצה גם כן תשובת והוראת רבנים גדולים אחרים הנודעים לשם.

רביעית: לפי חוקי-האישות הישראלים אין להנשואין והקידושין שום תוקף רק אם שני הצדדים העומדים להנשא האיש והאשה הם בני דת משה, אך אם אחד מהם הוא בן דת אחרת אז אסור להם להנשא זה לזה ואין הנשואין תופסין. אולם אם שניהם נולדו על ברכי הדת היהודית ואחר כך המיר הבעל את דתו לא יותרו ויבטלו הנשואין זולתי על ידי ספר כריתות

חמישית: כבר הזכרתי בכלל השני כי ישנם אצלנו נשואין אשר למרות איסוריהם מן התורה באם יארעו נשואין כאלה אזי האשה היא אשת איש גמורה ואם תזנה תחתיו תמשוך עליה ועל בועלה את העונש הקבוע, והנשואין הללו נקראים בלשוננו „קידושין תופסין בחייבי לאווין". מלבד זה ישנם עוד נשואין אסורים אחרים אשר עונשם הוא או מיתה בידי שמים והיא כריתת הנפש הנקראים חייבי כריתות או מיתה בידי אדם (בזמן שהי' לנו מלך ושבעים סנהדרין) נקראים חייבי מיתות בית-דין ושני המינים האחרונים נקראים בשם „עריות". — עריות האלה באות או מסבת היותה לאיש (והוא א"א או אשת אח) או משום קרובי הבעל או קרוב אשתו בלי הבדל אם היא עודנה תחתיו או לא.

הנישואין שנעשו עם „איסורי עריות" האלה בטלים ומבוטלים ואין חלין כלל וכלל ורשות לאשה כזאת להנשא לאחר באשר תחפוץ באין מפריע וגם האיש אשר קדשה, הוא מותר בכל קרובותיה כלפנים.

ואלה הן הנקראות עריות:

א, אמו ובה נכללת גם כן אשת אביו אם כי לא אמו היא. ב, אחותו בין מן אביו בין מאמו בין מן הנשואין בין מן זנות. ג, אחות האב, דודתו בין שהיא אחותו מאביו או מאמו בין מן הנשואין בין מן הזנות. ד, אחות האם בין אחותה מאביה בין אחותה מאמה כנ"ל. ה, אשת-אחי-אביו מן האב בין מן הנשואין בין מן הזנות. ו, אשת-אחי האם כנ"ל. ז, בתו, גם שלא מן הנשואין. ח, בת-בתו. ט, בת-בנו. י, אשת אחיו בין מן הנשואי או לא, אולם אם אח זה מת ובן אין לו אז מיבם האח הנשאר את אשת-אחיו המת לפי החוק.

יא, חותנתו. יב, ואמה (אם חותנתו). יג, ואם חותנו. יד, אשת חותנו *) ובתה. טו, ובת בתה וגם. טז, בת בנה. כל הנשואין האסורים להבעל מחמת קרובי אשתו נשארים באיסורם גם אם אשתו כבר מתה אך יז, אחות-אשתו אם כי גם איסור זה בא עליו מחמת קירב האסורה היא עליו אף אם כבר גורשה רק בחיי אשתו אך במותה יוכל לישא את אחותה כמבואר בויקרא ק. י"ח פ' י"ח ואשה אל אחותה לא תקח לצרור לגלות ערותה עליה בחייה יח, כלתו והיא אשת בנו אם גם שלא מן הנשואין.

כל אלה הנשואין האסורים לנו הבאים או מחמת קרוביו הוא או מחמת קרובי אשתו, עונשם הוא מיתה בידי אדם או מיתה בידי שמים הנקראת כרת ויש מהם אשר אין עליהם אף אחד מן העונשים האמורים רק נאסרו סתם בעבור זאת כי לולא נאסרו הנשואין האלו אז יכלה לצמוח מזה טעות גדולה להתיר גם אלה הנשואין אשר עונשם היא מיתת בית דין או כריתת-הנפש, למשל: אשת האב אסורה לבנו בחטא משפט מות אולם יען שבלשון בני אדם קורין לאבי

*) בדין אשת חמיו אם אסורה יש מחלוקת בדבר ותלוי באשכ' דברי וכבר יבא רבנו על מדוכה זו בנודע ביהודה מהד"ק אהע"ע סי' כ"ו והעלה לאסור ע"ש. **המעתיק.**

לאבי אבא אבא יוכל להמצא איש אשר יחשוב בנפשו כמו שאשת אביו זקנו מותרת לו כן גם אשת אביו בעצמה מותרת הנה ולכן אסרו את אשת אבי אביו ואשת אבי אבי־אביו למעלה למעלה באין הפסק. וכן הוא הדבר גם באמו האסורה לו בעונש מות. לפי שבני אדם קורין גם לא־אם. אם סתם. ע״כ למען שלא יבואו לפגוע בערוה בהאם אסרו גם את אם אמה ואת אם־אם־אמה למעלה עד אין קץ.

מלבד הנשואין הנזכרים לא נאסרו לנו נשואין אחרים מן הקרובים. וזה כלל גדול ונכבד הוא אצלינו שכל דבר שלא נאסר לנו. הוא מותר. ומכלל לאו אתה שומע הן. למשל נשואין עם בת אח או בת אחות לא נאסרו מעולם ומכש״כ עם בת אחי האב או האם ולא לבד כי לא אסורים הם אלא שגם בהתורה הקדושה מוצאים אנחנו נשואין כאלה, כמו בבמדבר ק. ל״ו י׳ וי״א נאמר „כאשר צוה ד׳ את משה כן עשו בנות צלפחד ותהיינה מחלה ותרצה וחגלה ומלכה ונועה בנות צלפחד לבני דודיהן לנשים״ ובספר יהושע ק. ט״ו ט״ז וי״ז כתוב „ויאמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב ויתן לו את עכסה בתו לאשה״.

ששית: כי הנשואין האסורים מחמת קרובות האלה לא שווים הם בעברם עליהם ודיניהם מתחלקים למדרגותם, כי אלה אשר עונשם מיתה או כרת אין הקידושין חלים בהם כלל וכלל והאשה המקודשת בפנויה תחשב אולם אלה הנשואין אשר אין להם עונש קבוע רק שנאסרו סתם. הקדושין תופסים בהם ואף שמקדשה הוא אמנם מחויב לשלחה חוצה על ידי ספר כריתות, כי עוד שהיא תחתיו הנשואין בתקפם עומדים ואיש אשר יחללנה יגיל עון האשמה על ראשו והבנים הנולדים ממנה ממזרים הם אשר לא יבואו גם עד דור העשירי בקהל ישראל.

ויען שתוכל לצמוח מזה תקלה גדולה כי בהיות ששני מיני הנשואין האלה שווים הם באיסורם מטעם אחד מחמת קרובות וכמו שהוא אסור בראשנים (חייבי כריתות ומיתות בית דין) כך הוא אסור באחרונים (שניות. איסורי לאוין. ואיסורי עשה) וימצא איש אשר ידמה כי כמו ששווים הם באיסורם כך שווים הם לענין הדינים המסתעפים מהם אחרי עבור עליהם, ואם יקרה הפעם אשר יקדש איש אשה האסורה לו מן השניות או מחייבי לאוין יחשוב שמותר הנה מבלי קבל מבעלה גט להנשא לאחר וזאת הלא אסור הוא כמו שזכרנו זה עתה למעלה לכן כאשר ישבו בני ישראל על אדמתם הקדושה שלוים ושקטים תחת ממשלת המלך שלמה כאמור במלכים א׳ ה׳ ה׳ „וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה״ ומצוות יחקות המלך מצאו להן און קשבת בין כל אישי האומה כלה, קבץ ואסף את יועציו שבעים זקני הסנהדרין ואיזן ותיקן שניות לעריות ונגדה נא כל קהל ישראל חשב ומנה את הנשואין הנזכרים אשר אסורים סתם מחמת קורבה מבלי עונש מיתה או עונשים אחרים. בהודיע אותם באר היטב כי בהנשואין האסורים האלה הנשואין חלין וגמורין לפי החוקים הישראלים והאשה הזאת לא תנשא בלתי עם ספר כריתות.

שביעית: הנה בדברים ד׳ פ׳ ב׳ מפורש באר היטב „לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות ד׳ אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם״ וכלל גדול ומפורסם הוא אצלינו כי לא נוכל בשום אופן ואין בידינו להוסיף עוד אסורים חדשים על אלה המובאים בתורה הקדושה, לולא גזרות ומשמרות לבדנה למען הרחק את האדם מהעבירה עצמה ולגדור גדר לבל יפרוץ פר״ץ במצות הש״ית אבל להוסיף איסור חדש לגמרי אין כח בידינו באיזה אופן שיהי׳ ועאכו״כ שאין אנחנו רשאים לאסור את המותר עד כה בדבר הנוגע לעניני נשואין כי מלבד אשר יגרום לנו האיסור החדש הזה מכשול ופוקה והטאה גדולה בהתירנו אשה המקודשת על פי חוקי התורה, להנשא לכל איש מבלי גט והיא אשת איש גמורה, הנה יש

לנו

לנו עוד לדאוג ולפחוד כי כאשר יצא איסור חדש כזה מכח אל הפועל ויאסרו לנו למשל קרובים המותרים לנו עד הנה אזי יוכלו להוציא אחר כך לעז על בנינו הנולדים אחרינו מן הנשואין כאלה לא ירצו להתחתן עמהם ויבדלו מקהל ישראל. ומאוד יש לחוש לטוען שבעיניהם יתראה האיסור החדש הזה כאסור דתי גמור, כי אחרי שהתורה הקדושה הזהירה באזהרה מכופלת כי אסור לחדש אסירים באמרה (דברים י״ג א׳) „את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו והצווי הזה הלא כולל גם כן אסורים אשר הממשלה תאמר להוסף ע״כ יחשבו כי בלי ספק לוא לא היה בזה איסור דתי לא נתנו החכמים מקום לאיסור החדש להתפשט בבית ישראל ויצא המכשול הנ״ל.

שמינית: אם אמנם רשות היה לבית־דין של שבעים זקנים לחדש לפעמים גזרות ומשמרות שונות אך כלן היו רק להרחקה לחוקים האלהיים לבל יעברו עליהם אבל דבר אשר התירו מפורש באר היטב בתורה לא היה בידם לאסור בכל אופנים שיהיו.

תשיעית: בין הנשואין האסורים אשר לא יחולו ולא יתפסו כלל נכללת גם כן אשת איש ולכן כל עוד בעלה הראשון חי ולא נתן לה ספר כריתות, והוא נתקדשה בנתיים לאחר אז הקדושין השניים בטלים ומבוטלים. אך האיש אף אם כבר בעל אשה הוא רשאי הנהו מן התורה לישא נשים אחרות. — אולם לפני איזה מאות שנים חי בינינו איש חי רב פעלים רב גדול ומפורסם אשר תיקן בחרם לבל יהין שום איש לקחת עוד אשה אחרת על אשתו הראשונה עודנה בחיים היותה והחרם הזה נתקבל בכל ארצות אירופא ועד היום עודנו עומד בתקפו ואיתנו. — אך למרות זה אם יקדש עוד אשה על אשתו האחת אשר יש לו, הקדושין חלין והיא כאשת איש תחשב עד אשר תקבל את גטה. — החכם המפורסם הנ״ל הוסיף עוד לתקן שהאיש אין רשאי לגרש את אשתו בעל כרחה בלתי רצונה השלם אם לא חטאה והאשימה נגדו בעניני האישות באחד מן הדברים כמפורש הכל בשלחן ערוך חלק אבן העזר על אודות הלכות־אישות רבנים גדולים ונכבדים אשר באו אחריו, אשר העמיקו הדרו לעמקן של כל ההלכות והמשמרות הסכימו לו כי לא יוכל שום איש לשלח את אשתו נגד רצונה ודתקנה הזאת נתקבלה לחוק אצל כל היהודים בארצות אירופה עד היום הזה.

עשירית: הגט נקרא בהתורה הקדושה „ספר—כריתות" כלומר דבר הכורת. והוראת המלה הזאת נובעת מזה יען כי קשר נשואי־האיש עם האשה נקרא בהתורה הקדושה חבור עצמי כמבואר בבראשית ק. ב׳ כ״ד „על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד" ועל ידי הגט הזה נכרת ויתפרק ביניהם כל חבור וקשור, יורה לנו השם ספר־כריתות כי ההתאגדות של שני הצדדים נכרתת כמו בסכין לשני חלקים ולא תשאר ביניהם ההתקשרות אף היותר קטנה והאשה המגורשת רשאית להנשא בפעם שנית כרצונה.

כי הנשואין השניים האלה מותרים הגמו תכתוב לנו התורה באר היטב בדברים כ״ד א׳ ב׳ „וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו, ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר" ספר־הכריתות צריך להכתב רק על ידי סופר יהודי וינתן לה לפני שני עדים ישראלים וגם בחתימת שני עדים כשרים. אצל גט צריכים לשום עין על דברים שונים כי אות אחת הכתובה במגרעת תפסול את הגט כלו ולפעמים יזדמן אשר כותבים גיטין אחדים עד אשר יצא הראוי והכשר לגירושין ולכן כתיבת ונתינת ספר כריתות נחוצה להיות בפני רב גדול הבקי בט״ב גיטין וקידושין עם דיינים מומחים אשר יפקחו על כל הדברים והמסבות לפרטיהם ולדקדוקיהם. לבל לראש עליהם להתבונן ולהתחקות היטב על יושר כתיבת שמו של האיש והאשה המתגרשים יען שלפי החוק הישראלי נחוצות לזה הרבה ידיעות וחקירות לברר ולהעמיד הדבר על בריו.

אחד עשר: הזמן להיות ראוי להקרא איש לעניני לנשואין ועונשין הוא על פי חוקי—

התורה

התורה אצל הבן אחרי גמרו את שנת השלש-עשרה ואצל הבת אחרי גמרה השנת שתים-עשרה ליום הולדם · אך מקרים כאלה אינם שכיחים פה יען שבארצות האל אין נושאין ומשיאין צעיר ימים כאלה. מלבד השנים הנזכרות נחוץ עוד להביא סמנים אשר צריכים בדיקה להתבונן עליהם בדיוק ותלויים בהרבה מסבות אשר דרוש לדעתן היטב. — ולכן אם בן שלש עשרה שנה אשר הביא כבר סמנים, ארס לו אשה למרות רצון אבותיו קרוביו או אפוטרפסיו העומדים במקומם אז הקדושין כשרים הם ותופסין כראוי והאשה המקודשת ממנו, נחשבה לאש׳ איש גמורה יען שלפי חוקינו נשואין גמורים לא יוכלו להבטל רק על ידי מות אחד משניהם או על ידי ספר כריתות. —

אלה המה קצת מן הכללים הראשיים השייכים להלכות אשות לפי הדת היהודית לברר וללבן באר היטב את הדברים הנזכרים ולפרט את כל אשר נכלל במו לא יספיקו גם ספרים שלמים יען כי עלינו להביא הרבה פוסקים נכבדים אשר בהתעמקות ובדייקות נפלאה דברו והתוכחו על אודות הענינים הללו וטיילו ארוכות וקצרות, ופה לא כתבנו רק הדברים והבאורים הנחוצים להשיב תשובה נכונה וגם זאת ערכנו בהקיצור היותר אפשרי:

אחרי ההערות והבאורים הנזכרים המובאים על דבר החוקים הישראליים בעניני נשואין, אשר החתום מטה מתכבד להגישם ביראת—הרוממות לפני הדר כבוד מלכותו, הוא ירהיב בנפשו עוז לבוא ולהתחקות על שרשי כל סעיף וסעיף של חוקי--האישות אשר „בהעהעפאטענט" מן יום 16. יענער ש. 1783. ולחוות את דעתו הקלושה אודותיהם דבר דבור על אופניו למען מלא את החפץ הרם של הוד מלכותו רב־חסד.

א. *) לסעיף א, ב, ג, ד, ה, ו, ז, ה, ט. גם אצל הנשואין הישראליים נוכל למלא אחרי החקים האלה ויכול הבית־דין לעכב את סדר הקדושין והעמדת החפה עד אשר יביאו האיש והאשה את הסכמת אבותיהם או אבות אבותיהם או אפוטרופסיהן ונשואיהן יפורסמו לעין כל.

אצל

*) למען הבין את דברי רבינו על מה דבריו יסובבו אביא בזה תמצית מחוקי קיסר יוסף השני:

סעיף א הנשואין ישפטו לחוק האזרחים ולכן כל דיניהם ומשפטיהם המסתעפים מהם ישפטו על פי חוקי המדינה, וההכרעה בעוררות ובסכסוכים על אודות עניני הנשואין תלויה רק במשפט של הממשלה הרוממה. סעיף ב' כל אחד רשאי לבוא בקשר-החיתון אם לא יעבור על אחת מן האזהרות האמורות הלאה. סעיף ג' ראשית אין רשאים להתחתן קטנים שלא הגיעו לפירקן אשר לא השיגו לזה הסכמת אביהם או אבי אביהם העומד במקום אביהם המת.

סעיף ד'. אך אם האב או הסב הזקן למורת בקשות בניהם ובנותיהם לא רצו לתת להם את הרשיון וכל שאלתם היתה מאפס, מרשים הננו להבנים ולהאבות להגיש את תלונותיהם לבית המשפט. סעיף ה'. אם בית המשפט יוכח כי הסבה למניעת הרשיון מצד האבות היא נכונה ואמיתית אזי ישיבו את פני המבקשים אחור וידחו את הקובלנא. אך אם לא יגישו סבה מספקת למאונם אזי עלי הבית דין לנסות בראשונה באופנים שונים לבצע בין הצדדים ולתת להאבות זמן קבוע אולי ישיבו ממחשבתם ויגמרו בדעתם לתת את הסכמתם ברצון שלם, אולם אם גם זאת לא תועיל מאומה אזי בית המשפט יוציא את הרשיון לנשואין. וקשר נשואין כזה לא לבד שלא יגרע מתקפו וזכות ככל הנשואין האחרים, אך גם זכיות ומשפטי הבנים אצל אבותיהם לא ימעטו במאומה. סעיף ו'. אולם אם יהינו קטנים האלו שלא הגיעו לפירקן, מבלי הסכמת אביהם או אבי זקנם וגם מבלי בקש את רשיון בית המשפט או נגד איסורם המפורש להתחתן; אזי הנשואין האלו מפאת חסרון הרשיון הדרוש, בטלים ומבוטלים ואין בהם ממש

אצל יהודי ארצנו מאוד נקל לשמור את המשפטים האלה יען כי מבלעדי זה אסור לסדר קידושי לשום איש רק בהראותו תעודת-רשיון-חתונה מהראשות הגבוהה והראשות הלא לא תתן שום רשיון טרם קבלה את הידועות והתעודות הנחוצות מראשי הקהלות היהודיות. לכן נחוץ רק לתת צו לפרנסי הקהלה לבל יתנו את התעודות הדרושות להשגת רשיון נשואין טרם הובחם היטב כי מלאו אחרי האזהרות הנכללות בהסעיפים א׳ עד ט׳ של חוקי נשואין החדשים.

אולם אם ירהיב איש בנפשו עוז להתחתן מבלי קבלו מקדם את הרשיון הנזכר (ודבר כזה היא אי שכיח) אזי יוכלו אמנם בית המשפט הגבוה לענשו כפי אשר יישם עליו אולם הנשואין אשר נעשו לא יבטלו בלא גט והאשה הנשואה אינה רשאית בשום אופן להנשא לאיש אחר מבלעדי ספר כריתות.

ב. לסעיף י׳. החוק הזה יתאים להחקים היהודיים, אם האיש והאשה המה מלידה ומבטן בני דת אחרת כמו שבארתי בהכלל הרביעי.

ג. לסעיף יא. בנוגע להאשה מתאים החוק הזה אל חוקי ישראל אבל אם האיש לקח לו אשה אחרת על אשתו הראשונה אזי הנשואין חלין ותופסין לפי דתה של תורה ואם אמנם נאסרו נשואי שתי נשים אצל יהודי אירופה כמבואר בהכלל החמישי בכל זאת נחוץ לה ספר כריתות להתפטר ממנו.

ד. לסעיף יב. גם לפי חוק תורתנו הקדושה צריך לברר ולאמת את מות הבעל במופתים ובראיות מדויקות אך לזה נחוץ לדעת חקירות ודרישות רבות הכתובות בהרבה ספרי הפוסקים הישראלים ודרושה חוות דעת של רבנים מומחים ומפורסמים, לפי המבואר בהמאמר השלישי.

ה. לסעיף יג, יד, טו, טז; החתום מטה כבר מנה וחשב בכלל החמישי את כל הקרובים אשר הדת

סעיף ז׳ אם האב או האב הזקן עוד בחיים מיוחס אך הב"ד שלקו את ידיהם מאפוטרופסות בניהם יען שויתרו הם בעצמם על זה או מחמת סבות אחרות, ונתמנה אפוטרופס אחר במקומם אז חוב רובץ על הבנים הרוצים לבוא בברית החיתון להשיג רשיון נשואין לא לבד אצל אביהם כי אם גם אצל אפוטרופסם, ואם נפל ריב ביניהם ומחולקים הם בדעתם, אז יחליט בית המשפט עם מי הצדק. סעיף ח׳. אם האב או אבי האב מתו לא יוכלו הבנים לכנוס בקשר נשואין מבלי קבל הסכמת האפוטרופוס. אך במקרה כזה לא די הסכמת האפוטרופוס אך צריכים גם כן ליטול רשות אצל בית–המשפט. סעיף ט׳. אולם אם האפוטרופס ימאן לתת את הסכמתו להנשואין אז רשות להקטנים או לאחריה בשליחותם לפנות אל הרשות והיא אחרי שמעה את הטענות של האפוטרופס וסבת מאונו, תכריע כמשפט.

סעיף י׳. נשואין אשר נקשרו בין איש נוצרי עם בן דת אחרת בטלים ומבוטלים וחשובים כאפס.

סעיף יא. האיש אשר כבר נשא אשה והאשה אשר כבר נשאית לאיש, אינם רשאים כל זמן שנשואיהם הראשונים קיימים לקשור קשר נשואין חדש. ולכן אם למרות האסור ירהיבו עוז בנפשם להנשא בפעם שנית אז אין להנשואין שום תקף.

סעיף יב. האיש והאשה שנתאלמן ושנתאלמנה וברצונם לישא ולהנשא, אז מחויבים הם להביא ראיות ברורות על מות האיש או האשה טרם גשתם להנשואין, אם לא נודעה מיתתם במקום אשר רוצים להנשא. סעיף יג. קרובים שארי בשר אין להם הרשות להתחתן זה בזה בין ולמעלה בין ולמטה עד אין הפסק וכן אסורים הנשואין בין אח ואחות, בין האח ובין בת אחיו או בת אחותו וכמו כן בין האחות ובין בן אחיה או בן אחותה. וכן הנשואין בין בני האחים ובני האחיות. סעיף יד. הנשואין האלו לא נאסרו דווקא כשהאח והאחות, היינו בני אב ואם אחד כי אם גם אם הם או בני אב אחד או בני אם אחת, ואין הבדל אם היינו מן הנשואין או

הדת היהודית תאסור נשואיהן והאסורים האלה אין רשאים להתיר בשום אופן. אולם אלה הנשואין אשר לא נרשמו לאסורים בהכלל הנזכר, מותרים המה לנו. ולהוסיף עלינו הומרות חדשות ולאסור לנו נשואין המותרים לנו עד הנה הוא נגד דת תורתנו הקדושה ודבר זה יוכל לגרום שיוציאו לעז על צאצאינו אחרנו לפי המבואר בכלל הששי והשביעי, ובפרט אלה הנשואין אשר היתרם מפורש ברור בהתורה הוא חטא ואשמה לאסרם עלינו לפי אשר בארתי היטב בהמאמר השמיני.

ו. לסעיף י״ז. גם לפי דתנו יבוטלו הקידושין אשר נעשו בעת אשר יד המקדש היתה תקופה עלי האשה, אולם אם קדשה אחרי כן פעם שנית ברצונה הטוב אז הקידושין תופסין אף אם היא עודה ברשותו ותחת ידו, וצריכה גט פטורין.

ז. לסעיף י״ח. גם לפי דתנו אסורה האשה המנאפת תחת בעלה, לבעלה וגם לבועלה אם גם תגורש מבעלה הראשון או אם מת. אולם אם למרות האסור הזה נתקדשה לבועלה אחר הגירושין או אחרי מות אישה הראשון נחשבת לאשת איש ואסור לה להנשא לאיש אחר עד אשר תתגרש ממנו ואצל הגט הזה צריך לשים עין ע״ד הפרטים והדקדוקים כאשר אצל הגיטין האחרים.

ח. לסעיף י״ט. החוק הזה הוא ראוי ויאה לשמירת סדר ומעמד הארצות ויעיד גם כן על ההכמה הרבה אשר תקונן בלב מלכנו הרם והאדיר לכונן חקים טובים וישרים כאלה למען עמו וארצו אולם כפי אשר בארתי זה עתה בהסעיף הקדום מברחת האשה אשר למרות האזהרה הזאת נתקדשה לאיש כזה, להתגרש מבעלה ולא תוכל להתפטר ממנו בשום אופן בלתי גט.

לסעיף כ׳ כ״א. החוקים האלה אינם נוגעים כלל לבני אמונתנו *)

ט. לסעיף כ״ב. החוק הזה הוא דבר מובן מאליו והתנאי הראשון של הנשואין ומטרתו גם כן למנוע את הזמה אולם הוא יתחלק לפרטים רבים לפי חוקי כל דת ודת, ולפי הדת הישראלית לא יוכל רק ספר כריתות להתיר את קשר-הנשואין הלזה.

י׳ לסעיף

שלא מן הנשואין. — סעיף טו. הבעל איננו רשאי לקחת את קרובי אשתו והאשה אין רשאית לקחת את קרובי בעלה. סעיף יז. אם יזדמן בשום פעם כי יתאמתו סבות הכרחיות יהיה נחוץ שיתחתנו ביניהם קרובים האסורים על פי החוקים האלה, אזי בראשית עליהם להגיש את בקשת הרשיון לפני בית המשפט הגבוה ורק אז אחרי אשר ישיגו את הרשיון לנשואין מאתנו יוכלו לפנות גם כן בשאלה אל כהני-הדת שיתירו להם גם המה.—

סעיף יז. האיש אשר יקדש את האשה בעת אשר ידו תקופה עליה, לא יועילו הקדושין כלום רק אם אחרי אשר הפקיעה את עצמה מתחת ידו ועומדת ברשותה הסכימה ברצונה הנשואין, אזי הנשואין טובים וקיימים. סעיף יח. גם מבטלים אנחנו נשואין של נואף ונואפת תחת אישה אם תראינה ראיות ונוכחות כי נודע המזמה אשר עשו להתראות טרם באו בקשר הנשואין. סעיף יט. הרוצח לא יוכל לישא את אשת הנרצח אשר אישה הכהו נפש למען להדחותו מן המסלה ושלא יעמוד לו לשטן לנוכח דרכו להתחתן עם אשתו. וגם אם לא הכהו באגרופו אם אך הוא היה המסבב את מיתת רעהו ועל ידו נפל חלל לא ישא את אשת הנרצח.

סעיף כ. אנשי הצבא אין להם הרשות לבוא בקשר החיתון טרם השיגם רשיון מאת פקידיהם הגבוהים או מהראשות הצבאית ולא לבד כי לנשואין כאלה אין שום תקף ויחשבו כאפס כי אם גם שני הצדדים וכהני-הדת אשר סדרו את הנשואין יענשו בעונשים המיועדים לעוברי החוקים האלה לפי מצב הדברים.— סעיף כא. בנוגע לאסור-החיתון להכהנים והנזירים הנוצרים, לא נשנה במאומה והאיסור עומד במקומו — סעיף כב. קשר נשואין יתקיים אם

---

*) כנודע טרם יצאה אז. הפקודה לקחת את בני ישראל לעבודה הצבא ורק בשנת תקמ״ח נתן הקיסר צו לבל יפטרו עוד היהודים מחובת החוק הזה, בכל ארצות אוסטריה. המעתיק.

י, לסעיף כ"ג. גם לפי חוקנו רשאי האיש או האשה לעשות שליח לקדושין ואין הבדל בין אם פירש המשלח לשליח איזו אשה באיזו עיר, בין גם אמר לו סתם צא וקדש לי אשה; אך איזה איש ראוי להיות שליח ישנם אצלינו הרבה דינים על אודות זה ורק רבנים הבקיאים בטוב גיטין וקדושין יוכלו לפסוק זאת.

יא. לסעיף כ"ד. מעשי שוטים וחסרי דעת וקדושיהן אין להם שום ממש גם לפי החוקים הישראלים אם נעשו בשעת שגעונם אולם צריך לנסות ולבחון היטב את מצב האיש או האשה בשעת הקדושין אם באמת ברע הוא ולא היתה דעתו צלולה או. החקירות והדרישות איך לברר זאת כתובות על ספרי גדולי הפוסקים. החרשים והאלמים יכולים להודיע את הסכמתם להנשואין על ידי אותות ורמזים שונים כמו ע"י הרכנת ראש וכדומה.—

יב. לסעיף כ"ה אם הבית דין יוכח לדעת כי אמנם הצד האחד הטעה את השני והטעות מוכחת ומבוררת לכל שא"א שידורו יחד בכפיפה אחת אזי גם לפי החקים הישראלים הנשואין בטלים ומבוטלים, אולם אם הטעות היא רק בדברים טפליים אי־עקריים אזי הנשואין רק אז יחשבו כאפס אם האיש או האשה בפירוש תנאי התנו על הדבר הזה. וגם מוכרח הוא לפרש את התנאי הזה עוד הפעם לפני שני עדים טרם הכנסת לחפה כי לולא זה לא יכרתו נשואיהן רק עם ספר כריתות. מלבד זה ישנם עוד מומים גופניים נסתרים אשר יתירו את קשר הנשואין אם הצד השני לא ידע מזה מאומה. לדעת ולהכיר היטב את המומין אשר לא יוכלו לבטל את הנשואין דרוש עיון והתבוננות כי תלוים הם במסבות וענינים רבים, ולפסוק הלכות אלה נחוצה חוות־דעת של רבנים מפורסמים עם ב"ד מומחה אשר ישאבו את כל הדינים ממקור הראשון של תורתנו הקדושה.

לסעיף כ"ו. גם לפי חוקינו תחשב זאת להטעה והולכת שולל ודין זה שוה לכל פרטיו ודקדוקיו להסעיף הקדום. *)

יג. לסעיף כ"ז. גם לפי הדת הישראלית בטלים נשואין כאלה אשר נעשו באונס על ידי הטלת איומים

יסכימו שניהם האיש והאשה לדור יחד ולחיות זרע כאורח כל הארץ ולהתנהג ביניהם ככל משפטי האישות.

סעיף כג. האיש והאשה צריכים בעצמם להודיע בדברים ברורים את הסכמתם להנשואין. ומתירים אנחנו לעשות שליח לארס אשה, אך נשואין הללו רק אזי חשובים אם הודיע להשליח את שם האשה ומקומה, ואך, אם נודע כי בעת אשר השליח ארס את האשה עומד הבעל בדעתו הראשונה ולא התחרט. **סעיף כד.** שוטים וחסרי—הדעת שקדשו לא עשו ולא כלום, אם לא כשקידשו בעת אשר דעתם היתה צלולה; החרשים והאלמים אשר יש בידם להודיע הסכמתם להנשואין על ידי אותות ורמזים, נשואיהן נשואין גמורין כשאר בני אדם.—

סעיף כה. אם אחרי הנשואין נודעו להם דברים אשר לו ידעו מהם טרם נכנסו בברית— החיתון לא היו מסכימים על אגודתם יחד אזי גם עתה הנשואין בטלים ומבוטלים אבל אך אם הטעות היא בדברים הנכרים לכל שא"א להאיש או להאשה לוותר עליהם.

סעיף כו. אם האשה היתה מעוברת בעת אשר התחתנה והסתירה הריונה מבלתי גלות זאת להנושא אזי הנשואין בטלים אם יביא הבעל ראיות ברורות כי לא ידע מזה טרם נכנס לנשואין. **סעיף כז.** אם ההסכמה לנשואין נתנה על ידי איומים ופחדים, אין בהם ממש ובטלים אם יוכחו לדעת כי ההטלת-אימה היתה כל כך איומה אשר האשה לא יכלה לעמוד כנגדה.

---

*) ואם האיש סביר וקיבל אז תתעורר השאלה אם מותר לקיימה כדין מעוברת חברו ומיניקת חברו וכבר נשאל ע"ז רבינו והיא בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק אה"ע סי' י"ח. **המעתיק.**

איומים ופחדים אולם לדעת לבחון היטב איזה אונס אמיתי ואם הוא אינו רק אמתלא ותואנה בעלמא, לזה דרושה הקירת ב"ד מומחה אשר ישאו ויתנו בדבר הזה לפי המובא בהפוסקים הגדולים להעמיד הענין על בריו.

לסעיף כ"ח. חוק טוב והגון ראוי לשבח ולתהלה.

יד. לסעיף כ"ט, ל'. ההנהגות האלה טובות ונכוחות הנה גם לפי תורתנו, אולם אם למרות כל האזהרות ירהיב איש עוז בנפשו לישא אשה בלי ידיעת הרב דמתא ובלי השגת תעודת נשואין מפאת ראשי ונכבדי הקהלות וגבהרי המדינה, אזי הנשואין לא יכרתו ולא יבוטלו רק עם ספר כריתות, לפי אשר בארתי למעלה בהכלל הראשון. *)

טו. לסעיף ל"א, ל"ב, ל"ג, ל"ד. יען שהחקים והאזהרות האלה נוסדו למען פרסם ולהודיע מקודם את הנשואין המיועדים להיות, ואצלינו היהודים מנהג הוא כי החתן הבחור עולה לתורה בשבת שלפני חתונתו, ולרגלי זה החזן עם להקת משורריו ישמיע בקול רם שיר שבח ותהלה בלה"ק, וביום החתונה גם כן, אם הכלה בתולה היא, יקראו האבות בבתי הכנסת את הרעים וידידים ומכרים לקחת חלק בעת יכסו ראשה של הכלה בהינומא, ותיכף בבקר אחרי גמר התפלה יתאספו אנשים ונשים רבים בבית הכלה להחגיגה הנהדרה הזאת— ובבוא עת החופה אחר הצהריים נהגו כי החתן והכלה יובל בתפים ובמחולות בהמון חוגג מן בתיהם דרך רחובות העיר אל החפה ולכבודם יושרו שירים וזמרות. וגם נשואין של אלמן או אלמנה לא יכולים להיות רק באספת של עשרה אנשים למצער וגם שם החזן ישורר עם משורריו שיר-תהלה פעמים אחדות, המסדר קדושין יקרא בקול רם את אגרת-הכתובה ושמות החתן והכלה עם שם אבותיהם

סעיף כח. את הנשואין האלה אשר נעשו בטעות או ע"י הטלת אימה אך ביד המוטעה והאונס לבטל ולחזור מהם, אבל המטעה והמפחד לא יוכל לחזור אם הצד השני מרוצה בהם, וגם אלו אשר בידם לחזור ולבטל את הנשואין, הוא דוקא אם מיחו מיד אבל אם מתחלה נתנו את הסכמתם ולא מסרו מודעה אז לא יוכלו עוד לבטלם לעולם.

סעיף כט. הסכמת איש והאשה לא תספיק רק אם תהיה לפני כהני-הדת של הפלך אשר בו יגורו שניהם ולפני שני עדים; ומרשים אנחנו להכהן המסדר—נשואין למלאות ידי אחר בשמו להיות אגד קשר הנשואין. סעיף ל. אם החתן והכלה הם משני פלכים העומדים תחת שני כהני-הדת אזי די אם יודיעו את הסכמתם להנשואין לפני אחד מהם.

סעיף לא. כל הנשואין העתידים להיות מחוייבים לפרסם ביום הראשון או בחג בבתי התפלה נגד כל הנאספים להזכיר באר היטב את שמם של האיש והאשה הנארשים מקום מולדתם ומעמדם למען ידעו כל העם מי ומי הנה הנשואים זה לזה כדי שאם ידע אחד מהם כי יש איזה מעצור העומד על דרכם, יגלהו. הקריאה הלזו צריכים לשנות ולשלש.

סעיף לב לג לד. במקום אשר הקריאה צריכה להיות בשני מקומות, יען שהמאורסים יגורו בשני פלכים, אזי הכהן המסדר קדושין מחויב לראות מהצד השני את תעודת הקריאה. אך בלתי קריאה משולשת אסור לשום כהן מכהני-הדת באזהרת עונש חמור, לסדר נשואין, לולא אם הביאו לו רשיון לזה מאת הראשות.— נשואין אשר נסדרו בלתי הקריאות הנזכרות וגם מבלי הרשיון האמור, בטלים המה ומבוטלים לגמרי.

*) עיין בשו"ת נודע ביהודה תאה"ע מהד"ת סי' פ"ג שכ' רבנו שאלד המנהג נהגו רבנים שלשול בעלמא ואך מלד המנהג אין אחר יכול לסדר עיי"ש ועי' שו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"ר סי' רל"ט שכ' שהמסדר קידושין נגד הסכמת הרב מרא דאתרא הקידושין פסולין עיי"ש. ועי' שו"ת הרי בשמים מהד"ת סי' רכ"ז.

המעתיק.

אבותיהם יזכרו פעמים רבות עד שכל הנאספים ידעו היטב מי ומי המה הנשאים זה לזה; לכן דעתו הקלושה של החתום מטה היא, כי לא נחוצה אחרי כל אלה איזו קריאה אחרת כי הדברים הנזכרים כבר יספיקו למדי.

יו. לסעיף ל״ה. זה שנה תמימה הונהג פה על פי פקודת מעלתו הגבוהה לכתוב את כל נשואין ונשואין בפנקס מיוחד ולרשום את שמות החתן והכלה וזמן נשיאיהם ותחת זה חותם הרב בעל מסדר הקדושין והכלה.

יז. לסעיף ל״ו עד סעיף נ״ג. בהכלל הראשון בארנו כי לפי תורתנו לא יותר קשרי החיתון זולת ספר כריתות ושהגט הזה כורת את אגודתם לגמרי והאשה המגורשת מותרת להנשא לאיש אחר ככתוב היטב בכלל העשירי, וגם נאמר שמה כי הגט לא ינתן רק בהסכמת ורצון הבעל ולפי תקנת רבינו גרשם גם הבעל אין רשאי לגרש את אשתו בעל כרחה בלי רצונה השלם.

הגט ינתן ויִמסר בפני רב מוסמך ולפני ב״ד מומחה והוא שואל את האיש והאשה הבאים להגירושין שאלות שונות וחוקר ודורש אם לא יאנסו את אחד מהם לתת או לקבל את הגט כי בקרה מקרה כזה הוא דורש מאת מי שהוא האנוס לגלות לו הכל לבל העלם לו מאומה מכל אשר אתו בנוגע להגירושין, למען יוכל להגן עליו ולהיות לו לסתרה מכל הטלת פחד ואיום. — להסופר לא מרשה הרב להתחיל את כתיבת הגט טרם יאמר וישנה הבעל פעמים אחדות בדברים ברורים כי נותן הוא את ספר הכריתות בלי שום אונס וכפיה.

אחרי אשר נתן הרב רשיון להסופר לכתוב וגם צוה לשני עדים לחתום עליו וגם הכל כבר מוכן ומזומן, הוא לא יסתפק עדן בהשאלות והדרישות הראשונות, רק מזכיר מחדש עוד הפעם את הבעל אם לא שנה בנתים את דעתו ואם מסירת הגט איננה בעל כרחו ואם רוצה הוא עדיין לתתו לה ברצונו הטוב, ואחר כך שואל את פי האשה המתגרשת אם גם היא מרוצה לקבל את הגט בלי שום כפיה כלל. אחר זה יבקש הרב את כל הנאספים [אשר מספרם לא מצער הוא לרוב] אם המצא ימצא ביניהם איזה איש אשר יש לו ידיעה גם היותר קלה שתוכל לפסול ולבטל את הגירושין האלה, לבל ישתוק רק יגלה הכל להבית דין עוד לפני מסירת הגט; ולכן לו נזדמן לפעמים באמת איזה אונס או סבה אחרת הפוסלת את הגט לא ימנע שלא תגלה ותצא לאור על ידי אחד מן העומדים שמה.

הרב משתדל גם כן לחקור ולדרוש אם כבר נתפשרו המתגרשים על דבר כסף הנדוניא אשר הביאה לו האשה מבית אבותיה או על דבר סכסוכים ותביעות אחרות למען השתיק כל ריב ומדון עוד לפני נתינת הגט. ומכש״כ שהב״ד מחויב בבוא לפניהם איש ואשה לגירושין לדבר על לבם להשתדל בכל האמצעים האפשרים לעשות פשרה ביניהם ולהשיבם מהצעד אשר יאבו עשות ובכל כחם יתאמצו לבל תתפרד החבילה. לפעמים רבות ידחו הב״ד את שני הצדדים על שבועות אחרים לתת להם עוד זמן להתיעץ על הצעד הזה בהתקוה כי העת תעשה שלום ביניהם ואמנם לא פעם אחת כבר אירע מקרה כזה כי איש ואשה אחרי אשר כבר גמרו בדעתם להתגרש שבו והתאגדו אחר כך ויתחרטו ממחשבתם.

אצל

סעיף לה. הרבני-דת מחויבים להביא „בספר הנשואין" את כל הנשואין אשר יהיו במקומות ההם תחת דגלם ברשימות שמות האנשים והנשים בעלי הנשואין ושמות העדים ושם המקום אשר בו נסדרו ולכתוב בפרטות אם הוא בעצמו היה המסדר סדר-הנשואין או על ידי בא-כחו, באופן אשר יסתלקו כל הספקות אשר יוכלו להתהוות בענייני הנשואין, וגם לכתוב את הזמן והיום. סעיף לו. עד סעיף נג. בהסעיפים הללו יבארו תנאי ואופני הגירושין לכל פרטיהם ודקדוקיהם, ולפי חוקי הטעסטאמענט דיניהם ומסורים רק לבי״ד הנמצא והוא יכריע עליהם. ולמען הבין את דברי רבינו אינם נחוצים כאן לבן המעתיקים.

אצל מסירת הגט מודיעים את האשה המגורשת כי אסור לה טרם הלוף מועד של שלשה ירחים להנשא לאיש אחר למען יוכלו להבחין, אם מעוברת הנה, בן של מי הוא גם יודיעו לה כי איננה רשאית להתחתן עם כהן.— על כל הדברים־ אלה ידקדקו אצל הגירושין למען יתבוננו המתגרשים היטב מה הם עושים וישיבו ללבותם ואולי יחזרו מדעתם הראשונה.

את האשה הגרושה מודיעים גם כן שאם תנשא אחרי הגירושין לאיש אחר לא תוכל עוד בשום אופן לשוב לקחת את בעלה הראשון לפי דת תורתנו הקדושה. החתום מטה יחשוב כי כל הדברים האמורים הם אמצעים נכוחים וטובים להסיר את החששות המובאות בהסעיפים הנזכרים.

לסעיף נ״ד, נ״ה, נ״ו. הסעיפים הללו יכללו חקים ומשפטים של מושל חכם ונבון אשר טובת והצלחת עמו תמיד נגד עיניו.

לסעיף נ״ז. גם לפי דתנו נחוץ בעת ישיב המגרש לקחת את גרושתו לדקדק על כל האזהרות הסדרים והתעודות, אשר אצל הנשואין הראשונים.

* *
*

החתום מטה יקוה כי בהבאורים אשר הביא פה מלא את חפץ ושאלת הקיסר הרמה והנשאה בתשובה הראויה ומחויבת מאת עבדו הסר למשמעתו.

והיה אם יהיה נחוץ על פי איזה מקרה והשתנות הענינים לברר וללבן איזה חוק מן החוקים ולפרשהו באר היטב אזי מוכן הנהו בכל עת ועידן להגיש ביראת הכבוד את פתרון השאלה לפני הדרת כבוד מלכותו הקיסר.

החתום מטה אשר כבר הגיע לשנות שבעים ושתים, למועד אשר סערות השאיפות לנחול כבוד ויקר כבר קמו לדממה והנטיה למשרות כבודות כבר חלפה הלכה לה ופניות צדדיות ועצמיות ממנו והלאה הנה, הוא, עם כל אחיו בני אמונתו אשר זכו להתלונן תחת צל כנפי ממשלתך הישרה, מתנפלים איפוא לפני כסא כבוד הדר מלכותו בכפיפת קומה, לבקש ולחנן ביראת הרוממות את פני הודו:

כבוד מלכותו הקיסר יואיל ברוב רחמיו להטות את חסדו עלינו גם להלאה כמו עד היום, לסתור אותנו בכנפיו ולהגן עלינו בחוקינו ומשפטינו הדתיים לבל יגרע מהם מאומה ולא יזיזו ממקומם!

ואנחנו כלנו נחלה ונבקש את אבינו שבשמים בעד הצלחת והרמת קרן ממשלתו של אדוננו הקיסר רב חסד בכל ארצות מלכותו שיאריך ימים ושנים בטוב ובנעימים הוא וכל משפחתו הרמה והנשאה:

סעיף נד. לפני כל גירושין מחויבים להפסיק את כל הטענות והתביעות אשר יגישו האיש או האשה; גם לא יותן רשיון לגירושין ע״ש תפתר השאלה על גדול והחזקת הבנים הנולדים מהם, על ידי בית המשפט ושני הצדדים יחתמו את ידם על הפסק.
סעיף נה. אחרי הגירושין רשאים האיש והאשה לישא ולהנשא בכל אשר יבחרו, אולם אשר הסבה לגירושין היתה מפאת איזה מעשה עול אשר עשה אחד משניהם לא יוכל להתחתן עם אלה אשר גם ידם היתה במעל הזה. סעיף נו אשה מגורשת אם תנשא לאיש עליה להמתין עם הנשואין איזה זמן קבוע, למען יוכל לדעת אם מעוברת הנה בנו של מי הוא
סעיף נז. אם ישיב המגרש לקחת את גרושתו צריכים לדקדק על כל האזהרות והסדרים הנהוגים להנשואין הראשונים.

Kamelhar, Jekuthiel Aryeh
Mofet ha-dor